

B. i. 19. 5. N: 20970

La'in-opillinen Käsi kirja

Yhteiseksi Siivistykseksi.

SUOMALAISEN
KIRJALLISUUDEN SEURAN
HELSINKIÄ

No 20970.

Suomalaisen
Kirjallisuuden Seuran

Toimituksia.

30 Osa.

Helsingissä,
Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapainossa,
1863.

1837

Summarien

Rechnungsbücher

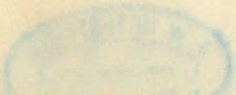
Rechnungsbücher

1837

Verlag

Verlag

1837

La'in-opillinen Käsi kirja

Yhteiseksi siwistykseksi.

Ruotsiksi kirjottanut ja lisäyksillä korjannut

Johan Philip Palmén,

Suomentanut

Elias Lönnrot.

Helsingissä,

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapainossa,

1863.

Enin-opittimen Käsikirja

Painettafoon: L. Heimbürger.

Wuolijon kirjasto ja kirjallisuus seuran kirjasto

Jokien kirjasto

1888

Enin-opittimen

Enin-opittimen

Enin-opittimen kirjasto ja kirjallisuus seuran kirjasto

1888

Esipuhe.

Ruotsissa, josta Suomi on saanut oikeus- ja kansallis-tilansa perustuksen, löytyy vanha laki, joka lausuu seuraavan tärkeän to-
tunden:

Maa on la'illa asuttawa, ei wäkiwallalla, sillä missä laki wallitsee, siellä maa on hyvässä tilassa.

Ainoastaan lyhytmielisyys saattaisi arvella tällä lauseella ei ymmärrettävän muuta, kun että niiden Wirkakuntain, joiden hoidet-
tawana laki on, tulisi käyttää lakia. Sillä käytännöllä on sywempi perustuksensa. „Jos kaikki pysyisivät oikeudessa, niin lakia ei tar-
wittaisikaan“, sanoo Ruotsin la'insäätäjä w. 1296. Jos kuki kansa-
jäsen tarkein muistaisi oikeutensa ja welvollisuutensa, niin olisivat
sekä laki että sen käytäntö tarpeettomia. Mutta vuosituhannet to-
distawat tämän hywin suotawan asian onnistuneen ainoastaan aja-
tusselle, ei itse työssä. Päin vastoin nähdään la'in sääntöjä tarwit-
tawan sitä enemmän, mitä edemmäksi kansallis-elämä on joutunut.

Järkähtämätön totuus on kuitenkin se, että la'in noudattaminen,
johon kunki maan ja kansan menestys perustautuu, parhaastansa on
maan asujain wallassa. Mitä hartaammasti ja wilpittömmästä
maan asujat seuraawat lakia, sitä huoleammin woivat ne Wirkakun-
nat, joiden tarwe-tilassa tulee erityisten ihmisten oikeuskohdittia suo-
rittaa, sen ylen huolettawan welvollisuutensa täyttää.

Mutta la'in seuraamista warten waaditaan tieto ei ainoastaan
sen eri säännöistä, waan myös sen järjestelmästä perustuksesta ja ai-
kaansa sopiwaaisuudesta. Epäiltävää on kuitenkin, josko sitä tietoa
liioin löytyy kaikilla oppineillakaan meidän maassa. Usein kyllä koh-
dellaan lakia vastahakoisuudella ja ylenkatseella, niinkuin olisi siitä
enemmän haittaa wapaudelle, kun mitään hyvää erityisille ihmisille
tai kansalle. Myös on moni walmis mestaroimaan lakia, niin että
hän ilman parempaa tietoa sen säännöistä, järjestyksestä ja histo-
riallisesta perustuksesta, antauu moittimaan sitä ja ehdottelemaan
sille parannuksia.

Muuta warkinnaista keinoa semmoisten erheysten poistamiseksi
ei löydy, kun se, että lakisääde pää-perustuksineen saatetaan ylesem-
min tutuksi ja sille annetaan sijansa yhteisen siwistykseen piirissä.
Kokeeksi sitä warten onki tämä kirja toimitettu, joka nyt ilman mi-

tään korkeampaa tarkotusta on ulos lähtemä. Arvattavasti voidaan sitä vastaan kylläinki muistutuksia tehdä, mikäli eri lukijat siinä kaipaavat yksi yhtiä, toinen toista.

Kirjantekijän aikomus ja tarkotus on ollut, saada niin lyhyesti ja selvästi, kuin suinkä mahdollinen, kuvatuksi yleisen lakitieteen pääperustukset säänteisessä järjestyksessä sekä kotimaamme lakisääteen tärkeimmät kohdat aikaperäisessä tointumisessaan, ynnä 1734 vuoden la'in perusteet ja Suomenmaan nyky=oloisen waltio=asetuksen. Enimman on se työtä waikeuttanut, kuinka aineet tulsiwat parhain wailutiiksi ja ne sitte lyhyesti ja itsekunki käsitettävästi esitettyiksi. Paki=pykäläin ja asetusten osottaminen on pois jätetty, koska kirjan koko niistä olisi kaswanut paljon suuremmaksi, ja ne myöös usein olisiwat olleet waikeat sowitaa niin kowin supistettuun tilaan. La'in=oppi=neet niitä ei kaippaa, ja muille lukijoille ne waan olisiwat enemmän hämmennystä, kun mitään hyötyä saattaneet.

Toiwoni mukaan ne, jotka etiwät warsinaisesti harjottele la'in=oppissa tietettä, woivat tästä kirjasta saada jonkun yleisen tiedon kotimaamme kansallisesta tilasta, joka tieto jo täytyy yhteiseen siwistykseen kuuluwaksi lukea. Mitä erittäin koskee lakitieteen oppi=laissin, niin toiwosin heillenki olewan hyötyä tästä kirjasta, joka ikään kuin matkalle neuwojana antaa heille siitä yleisen silmä=alan ja raiwaa tien lakitieteen perustuksille.

Ulkuperäisesti ilmantui tämä kirja w. 1859 ruotsinkielisenä, josta sitte läpikätsöttuna, korjattuna ja myöhemmin tulkeilla nussilla lakimuutoksilla lisäätynä, nykyinen suomennos toimitettiin. Sen luvun sijasta ruotsinkielisessä kirjassa, jossa kerrotaan la'in=oppi=kirjallisuudesta ruotsin kielellä, on suomentaja kirjan lopulla selittänyt, mitä suomen kielellä samassa aineessa tawataan.

Lopuksi en taida muuta, kun ilolla muistella sitä suurta edistystä, jonka kotimaamme kallis suomenkieli tällä käänöksellä on woittanut ei ainoastaan tieteilisessä suhteessa yleisesti, mutta myöös erittäin la'in=opillisella alalla. Ei tarwinne muistuttaa, kuinka mainittu kieli sen kautta on ottanut hywän askelen eteenpäin päästäksensä luonnollisten oikeutensa suupuheelliseen ja kirjalliseen nautintoon niin oikeustowissa, kuin yli=opistonki lukusalaisissa; ja tästä edusta on ei ainoastaan kirjantekijä, waan myöös koko isänmaa kirjan korkeasti kunnioitettawalle suomentajalle ikuisessa kiitollisuuden welassa.*

Helsingistä, toukokouussa 1863.

J. W. P.

*Tästä kiitoksesta en taidakaan paljoa itselleni omistaa, jos toisella puolen en tiedä moitettakaan ansainneeni. Enemmän puolen kirjaa suomensin luentojeni warten la'in=oppilaille yli=opistossa, ja se silloin oli wirtawelwollisuuteni. Sopun käänsin sitte erittäin, koska

samoin kuin kirjantekijä itseki olen täysiksi wakuutettu sen sekä hyödyllisyydestä että tarpeellisuudestaki kaikille, jotka harrastawat yhteistä siivistystä. Erinomaisimpana huolenani on ollut saada kirja suomenkielisesä puwussaan yhtä selwäksi, kun se alkuperäisesti oli ruotsinkielisesä, jonka tähden sitä ei aina käynytkään sana sanalta kääntäminen. Onki mielestäni kaikissa käännöksissä enemmän huolta pidettävä ajatuksen, kun sanain kääntämisestä. Wäsymättömällä uutteruudella owat lehtori C. G. Borg ja kirjantekijä itse painattaessa korjanneet ja poistaneet ne epätasaisuudet, erhetykset ja muut waiillinaisuudet, joita suomennoksesfani monin paikoin tawattiin, ja sitä saan heille suurimman kiitokseni lausua.

Sammatista, toukokuussa 1863.

Suomentaja.

Aineista.

Johdanto.

	Siv.
1. Ihmiesten tietämä, sen aineet ja muoto. Tiede . . .	1.
2. Tiedetten yleinen jako eri alkuinsa suhteen	2.
3. Oikeustiedon yleinen käsitys	3.
4. Oikeuskäsitteen perustelma	3.
5. Oikeuden perustus ja lakien kautta muodostuma . .	4.
6. Oikeuspakko ja siitä alkunsa saava erotus melwolli- suutten välillä	4.
7. Waltio, oikeuden perus-ehtona	5.
8. Waltion pakkaus ja synty	6.
9. Oikeussuhteen ja oikeustilan käsitys	7.
10. Sääntönmäinen oikeus	8.
11. Sääntönmäisen oikeuden alkuperä	9.
12. Sääntönmäisen oikeuden ulkopuolinen waade	9.
13. Laman-omainen oikeus ja kirjotettu laki	10.
14. Lakien yhteinen sisästä ja käytäntö	11.
15. Lakien erilaisuus la'in-alaiisten suhteen	12.
16. Lakien erilaisuus voimapiirinsä suhteen	12.
17. Tarkempi määritys oikeustiedon käsitteestä eri haaroi- nensa. Oikeussäännöstö	13.
18. Oikeushistoria ja sääntönmäisen oikeuden järfeis-oppi .	14.
19. Oikeustiedon yleinen tarkoitus ja tieteellinen asento .	14.

Ensimmäinen Osa.

La'in-opin alustelma.

1 Luku. Oikeustiedon säännö ja jako.

I. Waltio-oikeus.

1. Waltio-oikeuden merkintö. Waltion laatu	16.
2. Waltion yhdistys-osat	17.
3. Waltion hallitusvoima	17.

4.	Valtio-elon voimassa-pito	Sim. 18.
5.	Lakisäätiö	19.
6.	Laihoide	20.
7.	Hallitusvalta	21.
8.	Valtiaan majesteetti-oikeudet ja alamaisten eri-oikeudet	23.
9.	Valtio-oikeuden aineisto ja säännö	24.

II. Keskuus-oikeus.

1.	Keskuus-oikeuden merkintö ja jako	25.
2.	Keskuus-oikeuden aineellinen osa. Omasto-oikeus	26.
3.	Aine-oikeus	26.
4.	Wellkomus-oikeus	27.
5.	Suku-oikeus	28.
6.	Warfinainen suku-oikeus	28.
7.	Perintö- ja sifulunastus-oikeus	29.
8.	Keskuus-oikeuden muodollinen osa	30.

III. Rifos-oikeus.

1.	Rifos-oikeuden merkintö. Rangaistuksen oikeusperusta	30.
2.	Rangaistuksen oikeus-oppi	32.
3.	Rangaistus-oppien käytöllisyys	33.
4.	Difeusrifos ja wallinto-rifokset	35.
5.	Rifosten yleinen perus-ehto ja ulkonainen erilaisuus	36.
6.	Rifosten sisäinen perus-ehto	37.
7.	Rifosten nuhteellisuus. Wahingonpalke	37.
8.	Rangaistuslaatu. Rangaistuslain käytäntö	38.
9.	Rifos-oikeuden jako	39.
10.	Rifos-oikeuden aineellinen osa. Difeusrifos	39.
11.	Wallinto-rifokset	40.
12.	Rifos-oikeuden muodollinen osa	41.

IV. Elanto-oikeus.

1.	Elanto-oikeuden käsitys. Elannon merkintö	42.
2.	Elantoin yleinen jako	42.
3.	Elantoin sääntönäinen jako	43.
4.	Raupunki-elanto ja portwari-etu. Ammatisto ja elanto-wapaus. Elanto-lakisääteen tarwe	44.
5.	Elanto-oikeuden jako	45.
6.	Maanhoito-oikeus	46.
7.	Wuorityö-oikeus	46.
8.	Teosto-, sepiistö- ja tehdas-oikeus	47.
9.	Rauppa-, meri- ja wesseli-oikeus	47.

V. Vallinto-oikeus.

	Siv.
1. Vallinto-oikeuden käsitys. Vallinnon merkintö . . .	48.
2. Vallinto-oikeuden jako	49.
3. Terveys-, avun-anto- eli elonpuute- ja waiwaishoito- vallinto. Opetusvallinto	49.
4. Omaisto-vallinto	50.

VI. Kirkkola'in-oppi.

1. Kirkkola'in-opin käsitys. Kirkon merkintö ja alkuperä	51.
2. Kirkkola'in-opin aineisto ja jako	52.
3. Sisällinen kirkkolaki	53.

VII. Sotala'in-oppi.

1. Sotala'in-opin käsitys. Ruotu- ja pesti-sotawäen mer- kintö	53.
2. Sotala'in-opin aineisto ja jako	54.

VIII. Waltiotuloin ja warain la'in-oppi.

1. Sen käsitys. Veron merkintö ja alkuperäisyys	55.
2. Veroin erilaisuus. Tilapäiset waltiotulot	56.
3. Waltiotuloisen la'in-opin jako	57.
4. Waltiowaraisen la'in-opin aineisto	58.

Waltion ulkonainen oikeus eli kansa-oikeus.

1. Sen merkintö ja alkuperäisyys	59.
2. Kansa-oikeuden mahdollisuus ja wakuutteen	60.
3. Sääntönäisen kansa-oikeuden aineisto ja jako	61.

2 Luku. Suomen lakisääteen historia.

1. Suomen ja Ruotsin oikeushistoria yhteinen vuoteen 1808 asti	63.
2. Ruotsin vanhimman lakisääteen alkua	63.
3. Ruotsin maakuntalaisla'it ja niiden voima Suomessa	64.
4. Ruotsin maa-la'it	66.
5. Ruotsin kaupunki-la'it	67.
6. Lakisääteen kulku 15:ntenä ja 16:ntenä vuosifatana	68.
7. Toimenpito lakiseikkain parantamisesta 17:ntenä vuosifa- fatana ja aina 1734 vuoden lakiin asti	70.
8. Jatkanto	72.
9. 1734 vuoden la'in säädäntö	73.
10. 1734 vuoden la'in luonnos ja ja'anto	74.
11. Muita toimenpitoja la'in-astioista 18:nnellä vuosifa- dalla ja sen jälkeen vuoteen 1808 asti	75.

12.	Suomen lakisääteen tila 1808 vuoden perästä . . .	Siv. 77.
13.	Lakikirja-toimet	79.

Toinen Osa.

1734 vuoden la'in ja siihen kuuluvain asetusten yhteenveto.

1.	La'in säännö yhteisesti käsitettävällä perustalla . . .	82.
2.	Jattanto	83.

I. Naimiskaari.

1.	Amio-elon käsitys ja miten se alotettakaan	84.
2.	Millä muotoa naiminen tapahtukaan	85.
3.	Amioliiton lailliset seurannot	87.
4.	Jattanto	88.
5.	Amioliiton hajoonta	89.
6.	Mitä uuteen naimiseen mentäissä on waarin otettava	90.

II. Perintökaari.

1.	Perinnön yleinen käsitys	91.
2.	Perintö warfinaisessa sukuperäisessä merkinnoässään	92.
3.	Perintö-wuoro	93.
4.	Perintö-ositus	94.
5.	Perintö-oikeuden menetyk. Kruununperintö	96.
6.	Peruselwitys	97.
7.	Perintöjako	98.
8.	Testamentti muotonsa, sisästänsä ja oikeuttamisensa puolesta	98.
9.	Holhu. Holhun-alainen ja holhoja	100.
10.	Holhojan welwollisuudet, tilinteko ja oikeudet	101.

III. Maakaari.

1.	Maan yleinen lakiperäinen erilaisuus	102.
2.	Kiinteän omaisuuden laillisesti saatu eli ansaittu omistus-oikeus	103.
3.	Laillistus, lakihuuto ja wahwistus	104.
4.	Suku- ja muu lunastus-oikeus	105.
5.	Maan lahjotus ja panttaus	106.
6.	Maasaanto-moite	107.
7.	Tilain wäkirajat. Rajariidat ja syyni	108.
8.	Moite-jutun kadotus nautinnon tähden	108.
9.	Maan ja huoneen wuorous	109.

IV. Rakennuskaari.

	Sim.
1. Tilusjako ja isojako	111.
2. Jatkanto	112.
3. Aitaus. Pellon ja niitun ruokko. Wieraan pellon ja niitun wahingoittaminen	114.
4. Metsän käytäntö	115.
5. Wahingonteko metsässä. Huhtiminen ja metsänwalkea	116.
6. Kalastot. Waltawäylä. Wesilaitteet	118.
7. Koti-eläimet. Metsästys ja wahingollisten metsän-eläwain häwitys. Walkean waara kylässä	120.
8. Teiden, siltain ja yhteishuonetten rakentaminen. Talonshyyni. Kestikiwari-talot	121.

V. Kauppa-kaari.

1. Irtaimen tawaran osto ja waihto. Kauppa- ja porwari-etu kaupungissa. Maakauppa	123.
2. Welaksi-anto. Pantti ja takaus	125.
3. Laina. Taltifalu ja irtaimen tawaran wuorous	127.
4. Työhön ja palvelukseen palkkaaminen	128.
5. Asiamiehitys. Yhdyntö	129.
6. Tawara-luowunto welan maksuksi. Etu-oikeus welkamiesten kesken	131.

VI. Rikoskaari.

1. Uskonto-rikoS. WaltiorikoS	132.
2. Rahaa, nimien ja kirjain wääristys. Muita petoffia	134.
3. Murhapoltto. Murha ja ilkityö. Myrkyttäminen. Itsenä surmaaminen	136.
4. Lähimmäisten heimolaisten tappaminen. Wanhempainensa, isäntänsä tahi emäntänsä sekä esimiehensä loukkaaminen. Lapsimurha	137.
5. Kirjko- ja keräjärauhan rikonta. Wanginpäästö-rikoS	139.
6. Kotorauhan rikonta. Ryöwäys	141.
7. Yhteisen maa- ja tie- sekä naisrauhan rikonta. Waltawalan rikonta	142.
8. Ehdollinen, syytöntö- ja wahingon-tappu	144.
9. Saamotus ja pienemmät ruumiin wiotukset	146.
10. Warastus. Näpistys. Osallisuus warfaudessa	148.
11. Suuremmat warfaudet	150.
12. Jatkanto	152.

	Siv.
13. Varastetun kalun kauppiminen ja etsintö. Löydäntö ja löytökalu	154.
14. Luwattomat sekaannukset	155.
15. Juopumus. Luwaton wiinankeitto ja myynti	156.
16. Kunnian ja armon loukkaamiset. Kahdenotelma=rikos	158.
17. Osallisuus rikoksissa	159.

VII. Rangaistuskaari.

1. Rikosten ilmi-anto. Vankeien hoito. Hengenrangaistuksen täytäntö	160.
2. Ruumiinrangaistus ja sakkoin sikiä muuttanto	161.

VIII. Welkomuskaari.

1. Welkomus, ja miten se on tehtävä	163.
2. Welkaryöstö; millä ehdolla ja tavalla se tehdäköön	165.
3. Palkkapidäke. Welkawankeus. Matkakielto. Peräänkuulutus. Takavarikko	166.
4. Walitukset ryöstö-asioista. Sakkoin muuttaminen ryöstö- ja la'inkäynti-asioissa	168.

IX. La'inkäyntikaari.

1. Yhteiset oikeustot	169.
2. Oikeustoin yhteiset melvollisuudet	171.
3. Yhteiset perustukset oikeustoin asianomaisuudesta	173.
4. Riitameljet ja edusmiehet la'inkäynti-asioissa. Tuomarin poljento	174.
5. Haašte. Astallisen poisfa-olo. Laillinen este	175.
6. Oikeustossa käyttäminen. Ranne ja waste riita-asioissa	177.
7. Tutkinto rikos-asioissa. Toteensaatto yleisesti	178.
8. Todistajat	179.
9. Kirjalliset todistukset. Oma wala. Waštaajan tunnustus	181.
10. Sominto. Oikeudenkulungit	183.
11. Kirjallinen kertomus. Tuomiopäätöksen edellinen keskustelma. Äännöstys	184.
12. Päätös ja tuomio	185.
13. Laillinen muutoksen-haku ala-oikeuden päätöksesä. Weto	186.
14. Ala-oikeustoin tehtävä alistus. Walitus	188.
15. Muutoksen-haku keisarisä. Howi-oikeuden tehtävä alistus	190.
16. Tuomiopurkaus. Armotus. Mutaus. Sakkojako	191.

Kolmas Osa.

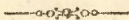
Suomen perustuslakien ja valta-asetusten yhteenweto.

	Sim.
1. Venäjän keisari, Suomen suuriruhtinas. Majesteetti-oikeudet	194.
2. Waltiopäivät ja maan säädnyt	195.
3. Waltiopäivä-toimet. Lakisääde.	196.
4. Va'inhoide ja hallituswirastot. Keisarillinen Suomen senaati.	197.
5. Keisarillisen senaatin täysikokous	199.
6. Oikeus-osasto	200.
7. Talous-osasto	201.
8. Jatkanto	202.
9. Kenraalkuvernööri	203.
10. Jatkanto	205.
11. Kenraalkuvernöörin warawirkainen ja kanslia	207.
12. Keisarillisen senaatin profuraatori	208.
13. Keisarin kanslia ja Suomen valta-sihtieristö. Suomenmaan asiain komitea.	210.
14. Jatkanto	211.
15. Yli- ja ala-oikeustot	212.
16. Jatkanto	214.
17. Maaherrat ja läänihallitus	215.
18. Jatkanto	216.
19. Kaupunkien asetukset	217.
20. Jatkanto	218.
21. Yliopiston ja hiippakunnan hallitus	220.
22. Painotutkinto-wirastot	221.
23. Lääkintä-hoiteisto. Waiwaihoito	222.
24. Suomen pankki	223.
25. Tulli. Luotsi- ja walotorni-laitos	224.
26. Maamittausto ja metsähoiteisto	226.
27. Wuorihallinto ja kontrolli-laitos. Teollisuus-johtokunta	227.
28. Wesi- ja tie-yhdistyistö. Postilaitos	229.
29. Yhteisten rakennusten johtokonttori. Sotawäen hoiteisto eli sotakommissariaati	231.
30. Tutkinto- eli rewisioni-laitos.	232.
31. Wirkaan-asetus-lait	233.
32. Wiralliset melwollisuudet ja oikeudet. Wiralta poisanentaisuus. Wirka-ero	235.
33. Kunta-asetus	236.
34. Kansalaisyhteisöjen yleiset oikeudet ja melwollisuudet	238.

35.	Matelisäädyn eri-oikeudet	Sim. 239.
36.	Papin-, postin- ja talonpoikaisäädyn eri-oikeudet	240.

Yläosa. Lain-opillinen kirjallisuus.

1.	Esivallan säännöt, asetukset ja muut yhteiset julistukset	242.
2.	Muita laki-aineisia kirjatuotteita	244.
3.	Jatkanto	248.
Sanasto		251.

Johdanto.

1. Ihmisten tietämä, sen aineet ja muoto. Tiede.

Jos katsoit kaikkea sitä, mitä yleisesti tiedämme, niin tapaat äärettömän joukon erinäisiä tiedon osia, jotka välillensä kuta kuinki ovat yhdenlaatuissa tahti toisistaan eroavia, ja joista mitkä ovat liikeisemmässä, mitkä kaukaisemmassa yhteydessä toistensa kanssa. Näitä epäluksuisia eri tietoja, jotka ovat yleisen tiedon aineina, et warsin taitaisi käsittää etkä wiljellä, jos niiden keskinäinen sopu ei auttaisi järjestämään niitä yhteen, jossa järjestyksessä sitte voit ne eritellenki käsittää ja käyttää. Semmoisesta eri tietoin yhteen järjestämisestä saawat tiedot ulkonaisen muotonsa eli säänteensä.

Tieteellä yleisessä käsityksessään ymmärretään monilukuisten eri tietoin kokousta, mutta toisessa soukemmassa merkinnössä tieteen sanaa tavallisesti käytetään osottamaan määrätylle perustalle laskettua eri tietoin säänteellistä järjestystä. Siitä nähden olisii kaikkiansa waan yksi alkuperäinen täydellinen tiede, käsittävä kaikki eri tiedot säänteisesti järjestettyinä, s. o. kaiken sen, mitä ihmiset ikänänsä tietävät, säännöllisesti yhdistettynä. Mutta kun kenenkään pää ei kannata vastaan ottamaan, saati wiljelemään sitä äärettömä eri tietoin paljoutta, ku siinä yleisessä alkutieteessä löytyisi, niin täytyy meidän itsekunki tytyä vähempään erityiseen osaan eli lahkoon, ja semmoisiin eri osiin eli lahkoihin se sitis moninaisten eri ainetensa mukaan jakaupiki. Näitä tieteen eri osia eli erinäisiä tieteitä myös sanotaan tieteiksi, jotka toinen toisensa rinnalla mukautuwat kukin omalle kuta kuinki wakawalle

pohjallensa ja omaan piiriinsä. Ne oikeittain eivät muuta olekkaan, kun samanlaatuisten tieto-ainetten yhteen mu-
kauma eli semmoisten tieto-ainetten, jotka taidetaan yhteen
ajatella, erottama muista tieto-aineista omalle alallensa
ja omaan piiriinsä.

2. Tiedetten yleinen jako eri alkuinsa suhteen.

Jos kysyt, mistä kaikki ne eri tieteissä tavattavat
käsinnöt ja päätteet ovat kotoisin, niin vastaamme siihen,
niillä ensiksi olevan lähtöpaikan lähtönsä ihmisen omassa
päässä, ihmisjärjessä. Järki saapi eräitä havaitse-
mattomia päätteitä itseperäisesti eli itsestään (a priori), joita sen-
tähden sanotaan itsestään tiettäväiksi eli järjessä-tiedoiksi.
Semmoisia järjen perustamia eli järjessä-tietoja (scien-
tiae rationales) ovat järjessä-oppi (philosophia) ja itse-
näinen suure-oppi (mathesis pura). Toisia tietoja järki
ei saa itsestään, vaan ainoastaan ulko-ainetten havaitse-
malla joko yhdellä kertaa ja yhdessä kohti, taikka eri ai-
koina ja eri paikoissa. Näitä sanotaan havaitsemasta (a
posteriori) tiettäväiksi, havainto- eli kokemus-tiedoiksi
(scientiae empiricae). Sitä laatua ovat luonnontieteet
(käytännöllinen suure-oppi, luonnon-oppi, kemia, luonnon-
historia, lääketiede-oppi) ja historia, paitsi muita.

Nehän olivat kaikki pää-aloja, joihin eri tieteet ja-
kauvat, mutta löytyy vielä eräitä tieteitä, jotka eivät
sopi kumpaankaan näihin aloihin. Semmoisia ovat
kaikki ne tieteet, jotka ovat syntyneet osiksi järjen itsensä
perustamasta, osiksi ulko-ainetten havaitsemasta, osiksi
mielen ehdottelemasta. Näitä sanotaan syntyänsä myöten
sekalaisiksi tai järjessähistoriallisiksi tieteiksi, ja
myös sääntönäisiksi tieteiksi (scientiae positivae), koska
niiden päätteet, ehkä kuinka järki- tai havainto-peräisiä,
kuitenki saavat parhaan arvonsa siitä, että ovat mielen-
valtaisia tai ehdon sääntöjä. Semmoisia sekalaisia ja
sääntönäisiä tieteitä ovat kielitiedot, oikeustieto, usko-
tieto, kuitenkin sillä erotuksella, että edelliset perustau-
vat ihmisten käsintöihin, jälkimäinen Jumalan ilmo-

tettuun sanaan, jonka eri ihmiset ovat eri lailla käsittäneet ja uskosäännöiksi muodoštaneet.

3. Oikeustiedon yleinen käsitys.

Mitä erittäin oikeustietoon (jurisprudentialia) koskee, niin arwellsammepa sen ensi aluksi nimensä mukaan yhdistävän kaikki ne tiedon-osat, jotka jollain tavalla kuuluvat oikeuden käsitykseen. Sitte tarkemmin oikeustietoa määrätäksemme, on meidän ensin selitettävä, mitä oikeuden sanalla ymmärretään, mitä sillä käsitetään.

4. Oikeus-käsitteen perustelma.

Ihmisellä on muiden elävään edellä warwinki kaksi luonnon lahjaa, toinen järki eli ajatuswoima, toinen mielen walta eli tahdon wapaus. Kummassaki näissä on wapautemme täydellinen, sillä ne, niin järki kuin mieliki, kuuluvat hengelliseen olentoomme. Kun sitte järjen avulla olemme tulleet ulkonaisiä kohteita tuntemaan ja mielesfämme jotain päättämään, niin tavallisesti pyydämme saada tehdyksi ja täytetyksi, mitä olemme ajatelleet ja päättäneet. Mutta siinäpä meillä ei enää olekkaan samaa wapautta, kun ajattelemisessa ja päättämisessä oli, sillä ulkona itsestämme, jossa ajatuksemme ja päätöksemme olisimat toimeen pantawat, tapaamme muita ihmisiä, joiden joukossa meidän on eläminen. Ohtä selwä kuin ylewä järjen waade käskee meidän suomaan sama etu ja wapaus muille, kun itsellemmeki. Jos siis itse tahdomme elää mieleemme mukaan, niin meidän ei pitäisi millään lailla estää muitaki niin elämästä. Mutta niinpä muut mielenfä noudattamiseksi taitaisiwat tarwita juuri sitä samaa kun meki, jonka saamisesta, jos se ei yltäisi useammille, pian tulisi riita, tora, tappelu ja ehkä surmaki. Sen estämiseksi ei ole muuta neuwoa, kun että itsekuki saa ulkonaiselle wapaudellensa niin määrätyn piirin, ettei se estä ketään muuta saamasta samanlaisen wapauspiirin,

jossa omassa piirissään sitte jokainen mieltänsä myöten hallitkoon ja wallitkoon, loukkaamatta toinen toistansa.

5. Oikeuden perustus ja lakien kautta muodostuma.

Kysynet, mikä se on, joka määrää edellisessä luvussa mainitun ulkonaisen vapauspiirin rajat? Se on se, mitä oikeudella (rectum, le droit, das Recht, det rätta) ymmärretään, ja se osottaa itsensä eräänä järjen waateina eli perus-ohjeina, joita meidän ulkonaisen wapautemme käyttämisessä on seurattawa. Mhäisin näistä waateista eli käsityistä kuuluu näin: eläkämme niin, että samassa sopii muidenki ihmisten elää, taikka toisin sanoen: rajottakamme niin wapautemme, että sopii yhteen toisten wapauden kanssa. Sitä samaa tarkoittaa myös seuraawa wanha sanalasku, lausuen: arwaa oma osasi, anna arwo toisellenki.

Tämä pääperustus, waikka kyllä kaikki oikeus sille on laskeettava ja rakennettava, kuitenkin on niin yleinen ja tilawa, ettemme siitä saa tarkkaa selweyttä, mitenkä epäluksuisten toiwotusten ja töitemme alalla itsekusfakti erinäisessä tilassa tulisi menetellä. Se pitää siis sowitztaman ja mukautettaman, jos ei itsekuhunki, niin kuitenkin useampiin elämän kohtiin, ja niin saadaan useampia ohjeita eli määräämiä, jotka osottawat, mitä oikeus erinäisissä elämän tiloissa ja tapauksissa waatii. Näitä määräämiä sanotaan la'iksi, säännöiksi, asetukseiksi, jotka jälkimäiset sanat tarkoittawat sitä, että owat ihmisten säätämiä ja asettamia. Samaa merkitsee ruotsin kielestä saatu la'in sana, joka laajemmassa merkinnössään tarkoittaa itsekutaki wälttämättömästi tarpeelliseksi katsottua asetusta, niin esimerkiksi, kun mainitaan luonnon la'ista, tunnon la'ista j. n. e.

6. Oikeuspakko ja siitä alkunsa saawa erotus welwollisuutten välillä.

Oikeuden määräämillä eli la'in säätämällä, olkootpa kuin tahansa tulleita, itsestänsä ei ole woimaa ihmisten

elämää ohjaamaan ja ohentamaan. Ulkoapäin pitää niiden saada se voima, että taitavat pakottaa vastahakoisen luopumaan omasta tahdostansa ja pyyhymään piiristänsä taikka palajamaan siihen. Kaikki se, mitä oikeus vaatii, on siis — jos ei muuten, niin la'in uhalla — noudattava, josta seuraa, että sen määräämät welwollisuudet ovat laki= eli pakko= welwollisuuksia. Eri laatua sitä vastoin ovat mieli= eli suosio= welwollisuudet, joiden noudattamiseen ei muu, kun oma mielisuosiomme, oma tuntomme kehota meitä. Edellisiä myöskin wälistä nimitetään täysinäisiksi, jälkimäisiä wajanaisiksi welwollisuuksiksi. Siitä ei kuitenkaan päätettävä, ettemme olisi sidotut suosio= welwollisuuttenki täyttämiseen, sillä kaikki welwollisuus vaatii täyttämistensä, muuten se ei welwollisuus olisikkaan. Suosio= welwollisuutten arweltu wajanaisuus on siinä, ettei niitä taida muut meille tarkoin määrätä, waan itse olemme niiden sekä määrääjät että täyttäjät. Toinen erotus laki= ja suosio= welwollisuutten wälillä on se, että edellisten täyttämistä woipi se waatia, jonka hywäksi welwollisuus on täytettävä. Sitä waatimusta sanotaan sen toisen oikeudeksi; hänellä on oikeus waatia eli hän on oikeutettu waatimaan asianomaisen laki= welwollisuuden täyttämistä, taikka toisin sanoen: häntä ei saa sortaa ja loukata oikeudesfansa. Itsekuki laki= welwollisuus on siis kielto= laatuinen eli kieltopuolinen, se kieltaa tunkeumasta toisen ihmisen wapaus= alaan, käymästä hänen oikeus= piiriinsä. Suosio= welwollisuuksilla ei ole mitään oikeutta wastassa, niitä toinen ei saata waatia, niiden laimin= lyöminen ei wähennä toisen wapaus= alaa. Nämät molemmat erilaatuiset welwollisuudet, sen werran kun ovat paljaan järjen perustamia, selittää järkeis= oppi, suosio= welwollisuudet siweys= oppisfa (doctrina morum), laki= welwollisuudet oikeus= oppisfa (jus naturae).

7. Waltio, oikeuden perus= ehtona.

Järkei kyllä määrää itsekunki rajottamaan wapautensa piirin sen mukaan, kun oikeuden käsitys waatii, mutta

sen kautta oikeus ei kuitenkaan tule waarin otetuksi ja käsitetyksi, ellei ihmiset keskenä yhdisty sitä käyttämään ja wäkipakollaki voimassa pitämään. Semmoinen yhdistys ensi alusjansa tawataan kansakunnassa, ja sitte täydellisesti muodostuneena waltakunnassa eli waltiossa. Waltiolla siis tämän suhteen ymmärretään ihmisten kesken määrätysjä piirikunnassansa järjestettyä yhdistystä oikeustilan perustamiseksi ja ylläpitämiseksi, taikka oikeuden täyttämiseksi säännöllisellä wäkipakolla. Täydelliseen waltio-käsitukseen kuuluu toki muutaki, ei ainoastaan huolenpito oikeudesta, sillä waltio-laitteen tarkotuksena on kartuttaa siihen yhtyneen kansan edistymistä niin hengellissjä kuin ruumiillisessja hywässä, tullaksensa sillä tawoin toteuttamaan ihmiskunnan luonnollista kaawetta eli määräystä, jonka päämaalina on yhä täydellisemmän siweysson saawuttaminen. Waltio on niin muodoin myöskin siwistys- ja menestys-hankkio mielen ja tapain parantamiseksi yhteis-elämässä, ja se sen tarkotus, jonka täydellisempi selitys ei kuulu tähän, on vielä suuremmasta arwosta, kun sen oikeus-kohta, joka waan on keinona eli wälittäjänä siweysson ja siwistyksen kartuttamiseksi.

3. Waltion pakous ja synty.

Waltio, samoin kuin oikeuski, saapi alkunsa itseperäisestä pakosta eli järjen vaatimasta. Sen todistaa historiakki, waiikkei olekkaan meillä warsin täyttä selweyttä ensimmäisten waltakuntain alusta ja muodostumisesta. Epäilemättä waltiolla kuitenkin on ensi alkunsa perhekunnasta, joka on luonnon sekä järjen perustama yhdistys erästen liki sukulaisten, erittäinkin wanhempain ja lasten wälillä. Perhekunta lisääntyessjään erissi useammaksi heimokunnaksi, joita yhteensä sanottiin suwukseksi eli sukukunnaksi. Sukukunnasta aikaa woittain paremmin järjestyessjään kaswoi eri kansa eli kansakunta, ja kansasta lopulta täydellisempänä muodostuksena waltio eli waltakunta. Kansan käsitukseen siis kuuluu suku-peräisyyden ja seuraawaisesti myöskin kielen ja tapain yhteisyys,

jonka tähden sama kansa usein onki yhtenä valtakuntana ja yhteisillä oikeuslaitoksilla. Kun semmoinen muodostus itsekin kansan vanhimpina aikoina tapahtui vähitellen ja ikään kuin itseksen, ilman tiettävittä välipuheita eli n. k. kansais-liitoita, jotka olisivat matkaan saattaneet sen alkuperäisen yhdistyksen, niin se jo kylliksi todistanee, valtion ja samassa myös oikeuden täytyneen järjen perusteiden mukaan itsestään välttämättömästi ilmaantua.

9. Oikeussuhteen ja oikeustilan käsitys.

Edellinen osotus on jo saattanut siihen tarkempaan käsitykseen oikeudesta, että sillä ymmärretään kaikki ne perusteet ja ohjeet yhteensä, jotka valtio-tilassa määräävät itseskullenki sen piirin, jossa hän vapaasti woipi liikkua ja töitänsä toimitella, ja jotka tarpeen mukaan taideetaan säännöllisellä wäkipakolla woimasansa pitää. Tämä on oikeuden ulkoisohmainen käsitys; itseohitaisessa eli omistawaisessa mielessä se sitä wastoin tarhottaa itsekin waltaa ja wapautta omassa piirisänsä, taikka myös sitä ulkonaisen oikeuden perustamaa waltaa, jonka wooksi oikeuden omistaja eli oikeutettu woipi waatia toisen jotain tekemään tahti tekemättä jättämään. Semmoiselle oikeudelle, kuin jo edellä mainittiin, aina wastaa jonkun toisen welwotus eli laki-welwollisuus.

Oikeus-suhteella ymmärretään sitä kahden ihmisen wälikohitaa, kun toisen welwollisuus wastaa toisen oikeudelle, eli kka kun toinen on welkapää tekemään tahti tekemättä jättämään, mitä toisella on walta waatia. Oikeustilaksi eli lailliseksi tilaksi sanotaan sitä, kun jokaisella on oikeuspiirinsä tarkoin määrätty ja wäkiwaltaa vastaan turwattu, niin että se, joka siinä tulee forretuksi, taitaa ylempään säännöllisen wäkipakon woimalla warjella oikeutensa keta vastaan tahansa, joka syyttömästi estelee häntä sitä käyttämästä, s. t. s. hän woipi pakottaa toisen täyttämään welwollisuutensa häntä suhteen. Wastahakaisista tilaa sanotaan laittomaksi tahti luonnontilaksi, myös oman käden oikeudeksi, nyrkki-

oikeudeksi, tullen nämät jälkimäiset nimitykset siitä, kun on arveltu alussa ennen kaikkea kansallista yhdistystä kuluneen jonkun ajan, jona ihmiset luonnon warassa olisivat eläneet sillä tavoin, että kuki mieltänsä myöten lewitti waltaansa, jota sitte omalla kädellään, miten parhain taissi, koki muilta suojella. Semmoisen ajan warstinaisesta olostta ei historia kuitenkään anna mitään tietoa, sillä se ei kerro muista, kun kansoiksi tahti waltakunniksi yhdistyneistä ihmisistä, jos kohta olivatki ne kansat ja waltakunnat alussa wajanaisemmalla kannalla. Kaiken aikainen historia sitä wastoin osottaa löytyneen kansoja ja waltakuntia hywin erilaisesti toinen toisensa suhteen muodostuneella oikeustilalla. Sillä kun ihmis-elämä kaikkisssa riennoissaan aina on johonkukuhun paikkaan ja aikaan kiinnitetty, ja nämät owat muuttuwalaisia, niin siitä myöskin elämä, ja warsinki waltion ja oikeuden tila, tulewat eri paikkein ja eri aikain mukaan muotonsa muuttamaan ja sentähden eri muotoisina olemaan ei ainoastaan eri kansoissa, mutta myöskin eri aikoina yhdesjäksi kansassa. Paikkain suhteen, jotka sillä tavoin eri lailla waukuttawat oikeuden muodostumiseen eri kansoissa, nimitettäväön tässä itse maan asema, jossa kansa asuu, sen suuruus tahti pienuus, ilman laatu, yhteys ja liike muiden maiden ja niiden asukasten kanssa, sen hedelmällisyys, wäestö y. m. Ne ajan suhteet taas, jotka tässä kohdassa waukuttawat, owat erittäinki aikakauden yleinen tointo ja siwistys, kansan oma tointuminen samana aikana, ne historialliset ja waltiolliset seikat, joiden alla oikeus muodostuu, kansan sukuperä, luonnonlaatu, usko j. n. e.

10. Säätonäinen oikeus.

Oikeudella, jonka jälkeen itsekunski asukkaana maassa tulee elämänsä käyttää, ja joka wäkipakolla taidetaan woi-
masiansa pitää, kyllä on juurensa ihmisjärjessä, mutta sen ohessa se myöskin on säätnäistä, koska ihmiset owat sen säätnäet eli seurattawaksi wauhistaneet. Ehkä siis oikeus saapi uloskohtaisen ja pakottawaisen woimansa

säädöistä eli wahvistamasta, niin siitä ei toki päätettävä, niiden oikeus-ohjetten, jotka sillä tavoin säätönäisinä ilmautuvat, olevan mielivaltaisia tahti tilapäisiä. Säätönäinen oikeus syntyy kansan yleisestä järjestä ja sisimmäisestä olennosta, warttuen sitte ja muodostuen omasta sisällisestä woimastansa, jonka kanssa mielivallan ja satunnan ei ole mitään tekemistä; säätönäinen oikeus siis lyhyesti sanoin ei muuta merkitse, kun järkipäätästä oikeutta, joka ihmisten säätämästä ja wahvistamasta on saanut yleisen woiman maassa.

11. Säätönäisen oikeuden alkuperä.

Edellisen osotuksen mukaan säätönäinen oikeus siis alkuaan on kaksiperäinen, toisella, wahwemmalla emäperällänsä ihmisjärjestä, toisella siihen yhdistyväällä siwuperällä säädännöistä eli laista, s. o. järjessä asuwasta oikeuskaaweeesta, lähtewä. On kuitenkin muistutettava la'in sanalla tässä sen awarimmasa merkinnössään ymmärrettävän kaikkia mahdollisia muotoja, joissa waltakunnan woimassa oawat oikeuspäätteet tawataan yhteisesti hywäksi katsottuina ojennusnuorina. La'iksi kapeammasa merkinnössä sanotaan sitä, mikä kansallisen yhteis-elämän tahti jonkun eri elinkeinon wooksi on selwillä sanoilla säätty ja yleiseksi ojennukseksi julistettu asianomaisen waltamiesten, lakisäätäjä-wallan eli lakisäätäjän kautta. Kaikkia jonkun maan lakeja yhteenä sanotaan saman maan lakisäätteeksi ja lakisäätteen järjestettyä yhteyttä la'in-opiksi, oikeustieteenä.

12. Säätönäisen oikeuden ulkopuolinen waade.

Itsekuki laki-ehdotus waatii kaksi eri tointa lakisäätien puolesta, nimittäin a) wahvistamista eli ojennukseksi asettamista ja b) julistamista eli yleisesti tiedettäväksi tekemistä. Se on selwä asia, ettei la'in noudattamista woi waatia siltä, joka siitä ei ole mitään tietoa saanut, ja juuri sentähden jo ennen wanhaan ki päätettiin,

millään lailla ei olewan voimaa ennen julistamista. Mutta eipä sentähden olekaan keksitty semmoista la'in julistuskeinoa, joka olisi tosi-täydellinen eli joka täydellä wakuudella saattaisi la'in itsekunni eri ihmisen tiettäväksi; sillä jos la'in sääntö julistetaan yhteisissä kokouksissa taikka awiisien kautta, niin arwattawasti monta niistäki, jotka samaan aikaan elävät, saati sitte jälkeen tulewaisista, jääpi ilman tiedotta siitä, mitä laki häneltä waatii. Täytyy siis luottaa siihen, että la'in käskyt, kerran tahti ajoittain uudestiki julistettuina, säilytetään kuulijain muistossa ja sitte niiden kautta suu-sanallisesti polwi polwelta kertoillaan ja lewitetään.

13. Tawan-omainen oikeus ja kirjotettu laki.

Järjestetyssä yhteis-elämässä pitäisi kyllä, kuin jo mainittiin, itsekunni oikeus-ohjeen oleman lakisäätiön kautta wahvistetun ja sitte yleiseksi tiedoksi julistetun, mutta muodostuupa sen ohessa oikeus toisellaki tawalla eli niin, että se lakisäätiöstä tietämättä tointuu ja wakautuu kansan elämässä yhteiseksi waarin-otoksi, joka aikaa saaden muuttuu tawaksi ja niin ylenee ohjeeksi eli osennukseksi, pysyen woimasansa sen kautta, että sitä aina eteenki päin seurataan, ja että lakisäätiö ei ole sitä vastoin. Sillä lailla syntyy tawan-omainen oikeus, jonka arwoa ei suinkaan sowi alentaa siitä syystä, ettei sitä ole warsinaisesti sääetty ja julistettu. Pikemmin waan semmoisella oikeustawalla on suuriki arwonsa niin hywin sen omasta järjenmyötäisyydestä, josta sen wapatahtoinen waarin-otto kylliksi todistaa, kuin senki wuoksi, että semmoiset wanhat tawat owat olleet kansain ensimmäisiä oikeuden asetuksia ja kirjotetun la'in alkeita. Monenki kansan historia osottaa wanhoista tawoista tulleen warsinaisia lakeja sikäli, että semmoiset oikeustawat tulivat sitte erilleen kirjotetuiksi, jonka kautta muuttivat entisen muisto-waraisen muotonsa ja saivat toisen, paremmin unhotuksiin joutumista wasten wakuutetun. Näin owat kirjotettu eli sääetty ja kir-

jottamaton eli tawan=omainen laki tulleet toinen toisensa rinnalle. Molemmat yhteensä ovat kansan säätd=näisenä lakina, kuitenkin sillä erotuksella, että kirjalaki ensin tulee kysymykseen, ja sitte, missä se ei anna johtoa, noudatettakoon ikään kuin täytteenki vanhaa maan tapaa, jos se muuten ei ole järkea vastaan.

14. Lakien yhteinen sisästä ja käytäntö.

La'it tavallisesa eli kapeanumassa merkinnössään tarkoittavat joko tehtäviä tahi jätettäviä kohtia. Siitä syystä erotetaan käskewä laki (lex imperativa) ja kieltävä laki (lex prohibitiva) toisistaan. Jälkimäistä sanotaan myös rangaistusla'iksi, jos määrää rangaistuksen sille, joka la'in kieltöä ei tottele. Mitä laki ei käske eikä kiellä, se yleisesti pidettävöön olewan itsekunki mielivallassa, tekiä wai oli tekemättä. Kun siis itsekuki laki määrää, mitä maassa yleisesti tulee waarin ottaa, niin se on selwä asia, että laki, kohta julistetuksi tultuansa, taikka sitä ajasta, joka jostain eri syystä siksi muuten määrätään, on käytettävä sen jälkeisille la'in alaisille töille, ja se saman la'in woima kestää, kunnes joku uusi laki ottaa sen siltä eli, niinkuin sanotaan, kumoo wanhan la'in. Mutta sitä vastoin ei millään la'illa ole takaperäistä woimaa, s. t. s. sitä ei taideta lukea ennen sen julistamista tapahtuneille asioille, koska ketään ei sowi waatia vastaukseen vielä olemattoman tahi kuitenkin woimattoman la'in rikkomisesta. Tästä yleisestä päätteestä kuitenkin wälistä tulee poikettawaksi, esimerkiksi kun uusi laki on helpottanut wanhan la'in määräämän rangaistuksen jostain rikoksesta, sillä semmoisisa tapauksissa pitää uusi laki käytettämän ennen sen ilmaumistaki tapahtuneille, vielä ranskaisemattomille rikoksille, ja niin muodoin sen uuden la'in määräämä liewitys, jonka kautta wanha laki on julkaistu kohtuuttomaksi tahi siihen nykyiseen aikaan sopimattomaksi, tuleman syynalaisen hyväksi.

15. Lakien erilaisuus la'in-alaiusten suhteen.

Ehkä jokainen la'in käsitykseen koskee yhtäläisesti kaikkiin maassa asuviin, elikkä toisiin sanoen: ehkä kaikkien on sama arvo niille antaminen, niin siitä ei kuitenkaan seuraa, että ne jokainen luettaisiin yhtäläisesti itsekullenki, elikkä määräisivät samat ne oikeudet ja welvollisuudet toiselle, kun toisellenki. Tästä syntyy se erotus, joka on yhteisen ja erityisen la'in välillä. Edellinen määrää kaikille yhtäläiset oikeudet ja welvollisuudet, jälkimäinen sitä vastoin, joka jonkun eri syy tähden poikkeupi yhteisestä la'ista, koskee waan eri ihmisiin tahti ihmiskuntiin. Semmoiset erityiset la'it joko lisäävät mainituille eriköille tahti kunnille joita kuita welwotuksia, tahti myönnöttävät heille etu-oikeuksia, taikka wapauttavat heidät jostain yhteisestä welwollisuudesta, joita viimeisiä myös sanotaan eri-oikeuksiksi. Eri-oikeutten suhteen on yleisenä pääjohteena se, ettei niille annettako laueampaa woimaa, kun minkä niiden määräyshanat selwästi osottawat, ja ettei niiden omistajalle ole niistä mitään puolta jonkun toisen suhteen, jolla on samanlaiset eri-oikeudet. Jos taas jonkun omassa piiri-alassa erityinen ja yhteinen laki tulisi wastustamaan toisiansa, niin on erityisellä la'illa etuwoima, ja jos useammista erityisistä la'eista toinen tulisi toisensa tielle, niin pidettäköön siinä tapauksessa pääjohteena, että mitä erityisempi laki, sitä parempi puoli sillä on toisten suhteen.

16. Lakien erilaisuus woimapiirinsä suhteen.

Sen käsityksen mukaan, joka meillä waltioista eli waltakunnasta on, pitäisi siinä waan yhden lakisääteen oleman myönnetty ja woimassansa. Niin ei kuitenkaan aina ole, sillä eri syistä, warsinki historiallisista, waltiolisista ja luonnonperäisistä vaikutuksista, on ajan pitkään tullut erilaisuuksia eri paikkakuntain eli maan-osain lakisääteesen. Siitä se saadaan ihan uusi merkintö yhteiselle ja erityiselle la'ille sillä erotuksella, että edellinen

käsitteää kaikki ne lakisäännöt, joilla on voima yli koko valtakunnan, jota vastoin jälkimmäinen tarkoittaa niitä soiden kuden maan-osain eli paikkein noudatettaviksi wawistettuja erityisiä määräyksiä. Tämä erotus perustautuu siis ainoastansa valtakunnan sisäisiin maa-rajoihinkin, ja erityisellä eli paikallaisella lailla on tässä suhteessa voitto-puoli, milloin yhteinen laki tulisi sitä vastustamaan.

17. Tarkempi määräys oikeustiedon käsitteestä eri haaroitensa. Oikeussäännöstö.

Näin selvitettyä, mitä oikeudella ja lailla, ynnä niiden eri jaoilla ja eräillä muilla yhteen kuuluvilla perusteilla ymmärretään, taitaan oikeustiedon käsite jollikemmin määrätä niin, että se tarkoittaa kaikkien valtakunnassa sääntönäisesti voimassansa olevain, sen asukkaille ulkonaisen vapauspiirinsä määrääwain ohjetten säänteisesti järjestettyä osotusta. Oikeustiedon tulee siis ensiksi wastata siihen kysymykseen: mitä oikeus josjain eri valtakunnassa merkitsee? Saman valtakunnan lakisäänteestä suunnistettu osotus kaikista niistä oikeuspäätteistä ja säännöistä, joilla sinä aikansa on sääntönäinen voima, antaa siihen wastauksen. Tällä tavoin saapi myös se niin kutsuttu oikeus-säännöstö eli oikeustiedon säännöllinen osa alkunsa. Mutta tiede ei tydy siihen, että saapi oikeus-säännöistä jos kuinki täydellisen ja hywästi järjestetyn osotuksen, se waatii saadaksensa tiedon niiden perustuksista. Ne perustukset tosin owat laissa itsessänsä, mutta kun kuitenkin, miten siitä jo on sanottu, oikeus ainoastaan syrjäpuolisella perällänsä lähtee laista ja warsinaisella emäperällänsä sitä vastaan järjestä, niin täytyy tieteen tutkia oikeuden yhteyttä järjen kanssa, s. t. s. juontaa la'in käsity järjestä, tahi toisin sanoen: peräytyä laista järkeen, joka on kaiken tietämisen ja seuraawaisesti myös oikeuskäsityksen alkupesä. Toinen pääkysymys oikeustiedon suhteen on siis se: minkö tähden arwataan sääntönäistä oikeutta siksi ja pidetään sinä, kun sen nimitys tarkoittaa?

18. Oikeushistoria ja sääntönäisen oikeuden järkeysoppi.

Wastaus äskeiselle kysymykselle saadaan kahdelta eri haaralta, hawainnosta ja mietinnöstä, jotka toinen toisensa avulla saattawat meidät tässä asiassa selwille. Hawainto=tie kokee historiallisella alalla tutkia oikeuden aikanaista muodostumista jossain kansassa ja sillä tavoin saada selwän siitä, mitenkä se aikaa woittain on saanut sääntönäisen omaisuutensa. Niin syntyy oikeushistoria eli oikeustiedon historiallinen puoli, joka osoittaa, mitenkä oikeus ensin on kansan mielestä ja käsityksestä ilmestynyt yhteiseksi tavaksi ja siitä muodostunut varsinaiseksi sääntönäiseksi laiksi, joka sitte ajan kuluessa on tarpeen mukaan yhä täydellisemmäksi saatettu. Mietintö=keino saattaa woimassansa olewan sääntönäisen oikeuden, semmoisena kun se on, paljaan järjen tutkittavaksi ja pyytää, huolimatta sen historiallisesta muodostumisesta, juontaa sen päätä suoraa ihmisjärjestä tahi vähintäänki arwoistella sitä järjen kannalta. Siitä syntyy sääntönäisen oikeuden järkeysoppi eli oikeustiedon järkeysopillinen puoli, jonka on selwitettävä, josko jonkun waltiopiirin sääntönäinen oikeus on järjen=muokainen.

19. Oikeustiedon yleinen tarkoitus ja tieteellinen asento.

Siitä, mitä jo on sanottu, tulee oikeustiedon tarkoituksensa mukaan antaa täydellinen wastaus seuraawalle kysymykselle: 1:ksi mitä oikeudella waltiopiirissä ymmärretään? 2:ksi miten se on tullut oikeudeksi? 3:ksi onko se myös toden perästä oikeus ja sen nimensä ansaitsewa? Itsekuki näistä kysymyksistä asettaa oikeuden eri kannaltansa käsitettäväksi ja antaa samassa walistusta oikeustiedon jo edellä mainitusta tietoalaisesta asennosta. Se nimittäin toiselta puolen, sääntönäisen oikeuden järkeysopin kautta, koskee mietinnöllisiin tieteisiin, erittäinki järkeysoppiin, jonka eräs, oikeuden järkeysoppi nimitetty haara kokee paljaastaan

järjen tuotteista rakentaa oikeuslaitoksen; toiselta puolen se taas oikeushistorian kautta yhdyi havainnollisiin tietei-
 fiin, varsinkin historiaan, jolle se kansalliseen tilaan ja
 sivistykseen kuuluvissa asioissa antaa hyvin tärkeitä lisä-
 yhtiä ja johdelmia.

Ensimmäinen Osa.

La'in=opin alustelma.

I Luku.

Oikeustiedon säännö ja jako.

Lähtiesämme määräämään niitä eri osia, joihin oikeustieto sääntönsä vuoksi nykyisessä tilassa ja erittäinkin Suomen lakisäänteen suhteen luonnollisesti jakautuu, on ensin muistettava, oikeutta ja laillista järjestystä etätavattavan paitsi valtiotilassa. Seuraavaksi on siis valtiotilasta aljettava ja matkaan lähdeävä, kun mieli tarkastella, mitenkä oikeus=elo siinä eri suunnitensa muodostuu. Oikeustiedon ensimmäinen osa tulee siis valtiotilasta kertomaan.

I. Valtio-oikeus.

1. Valtio-oikeuden merkintö. Valtion laatu.

Valtio-oikeuden on tutkittava ne perusteet, jotka määräävät ei ainoasti valtion muodon ja tilan, vaan myös millä lailla sen elo ja toimi ilmottaiwat. Valtioista on edellä saatu se yleinen käsitys, että se on erinäisessä piiri=alassansa järjestynyt ihmis=yhteys, jonka tarkoitus paitsi muuta on edistää siiveys=elon tointumista ja sen kautta voimansa mukaan saavuttaa ihmiskuntaa maalliseen onni=määräänsä. Tämän tarkotuksen alle kuuluu eräitä muita, sen toteuttamiseen avullisia tahti wälttämättömiä siivu=tarkotuksia, jotka siis neki yhdistywät valtion käsitykseen. Semmoisia on ensiksi oikeustilan perustaminen, jonka turvaamiseksi taitaan wäkipakkoaki käyt-

tää, ja toiseksi waltio-jäsenten tiedollinen edistyminen ja heidän warallisuutensa parantuminen sekä hengellisten että ruumiillisten woimainsa asianmukaisella harjoittamalla, jota jälkimäistä kohtaa waltio myös taitaa wäihin pakottamalla autella, ehkä kuitenkin paremmin puolustelemalla ja kehottamalla. Näin tulee waltio toiselta puolen olemaan oikeus- ja pakkolaitoksena jäsentensä oikeutten määräämiseksi ja turvaamiseksi, toiselta puolen taas siwistys- ja omnilaitoksena niiden tiedollisuuden, taidollisuuden ja warallisuuden toimuttamiseksi. Mutta molemmat nämät waltio-elon puoliskot, jotka tukeewat toinen toistansa, yhdessä toimeen saattelewat edellä nimitettyä waltiolaitoksen tarkoitusta eli ihmiswuon perustaaweensa mukaan muodostumisista ja maallisen määränsä perille pääsemistä.

2. Waltion yhdistys-osat.

Waltioon kuuluu ensiksiki ne eri ihmiset, jotka siinä sen jäseninä eläwät, sukulaisuutensa wuoksi yhdistyneinä useampiin suurempiin tahti pienempiin eri perhekuntiin. Useammasta perhekunnasta, jotka eläwät lähetysten toinen toisensa keskuudessa, syntyy yhdistyneinä yhteisö eli seurakunta. Nämät eri ihmiset eli eriköt, perheet ja seurakunnat, joita jälkimäisiäki jonkunlaisesti woiisi eriköiksi werrata, owat kuin portaat toinen toistansa ylempänä waltion yhdistys-osina. Toiselta puolen on erinäisillä ihmisillä waltiossa eri työnsä ja toimensa, s. o. eri wirkansa. Muutamilla on yhteinen työ waltion tahti seurakunnan asioista, toiset toimittewat omia erityisiä askareitansa joko ajatuksen tahti ruumiinsa woimalla, mikäli tarkottawat tiedollisen tahti warallisen elopuolen edistymistä. Kaikki nämät erinäisyydet waltiossa kuitenkin kuuluwat yhden ylitwalleen alle, jota paitsi waltioa ei taita ajatellakkaan, ja josta se juuri on nimensäki saanut.

3. Waltion hallituswoima.

Waltion eri osat yhdistywät ja ko'ossa pysywät hal-

lituksen kautta, jonka läteen valtio-elon päähoito on uskottu. Hallitus on erilainen valtion asetuksen eli erinäisen laitoksen mukaan; milloin on päävalta yhden yksinäisen hengen, milloin useampain yhteisesti hoidettava. Tästä erotuksesta saapi hallitus eri nimensä: yksivalta, jossa hallitus on yhden hengen vallassa, ylimysvalta, jossa ylimykset, ja kansavalta, jossa koko kansa pitää hallitustoiminta. Näissä jälkimäisissä täytyy ylimyksiä ja kansaa ajatella kuin yhdeksi henkeksi. Historia antaa esimerkkiä kaikista näistä valtiolaitoksen eri muodoista, ja vielä siitaki, kuinka ne välillensä taitavat moneen tapaan vaihetella ja erinäisillä osillansa toisiinsa sekautua. Yksivallassa nähdään välistä ylimys- tai kansavaltaisia, ja kansavallassa sitä vastoin ylimys- tai yksivaltaisia asetuksia. Olkoonki kuin tahansa, pitää hallituksella, jota taitaisi verrata valtion pääksi ja isännäksi, ainaki olla itsenäinen yhteys ja vapaa päättämisen valta, kuin myöski täysi, vastaan seisomaton voima saada päätöksensä täyteen, koska ei olekaan muuta ylempää valtaa, joka taitaisi muutoksen siinä tehdä. Sitä yksinäistä henkeä, kenen kädessä ylitvalta kokonaan taikka ainaki parhaasta päästä on, sanotaan valtiaaksi, ja hänen yli kaikkein muiden valtio-jäsenten korotettua arvoansa valtiaisuudeksi eli majesteetiksi. Valtiaan suhteen nimitetään muita valtio-jäseniä alamaiseksi, koska heidän welvollisuutensa on, ylitvaltan alaisina, kaikkisä töissä ja menoisiansa toteella sen käskyjä.

4. Valtio-elon voimassa-pito.

Valtio-elo, jonka päätarkoituksista edellisessä johdannossa on mainittu, voimassa pidetään erinäisten valtiotoimien eli hallituskuntain kautta, joita sanotaan esivalloiksi. Niillä on, kuin jäsenillä ruumiissa, kullaki erityönsä ja toimensa valtion ylläpitämistä varten. On jo mainittu, järkipärisen oikeus- ja järjestys-aatteen valtiossa ilmautuvan lakieina eli niiden perus-ohjetten yhdistyksenä, joiden noudattamiseen valtio on suostunut. Ensimmä-

mäisenä semmoisena esivaltana on lakisätö=walta eli lakisäätiö. Sen tulee määrätä ei ainoasti valtion perusmuoto eli asetus, mutta myös se järjestys, jonka mukaan oikeus siinä on hoidettava ja yhteinen onni ja menestys edistettävä. Tämän perusvallan on siis määrättävä ohjeet ja rajat toisten toimeliaisuudelle ja oltava niiden edellä ja niitä ylempänä. Niitä toisia perusvaltoja on laiteltu moneen eri tapaan; taitaan kuitenkin, niiden molempain päätarkeitusten suhteen, jotka valtiolle suorastaan kuuluvat, lukea kahdeksi: lakihoido=wallaksi ja hallituswallaksi. Lakihoidon tulee voimassansa pitää valtion yhteinen oikeustila ja korjata se, missä on loukkausta saanut joko oikeutten sortamasta tahti welvollisuutten laimin lyömästä. Hallituswallan taas on huolta pitäminen yhteisestä hyvästä, jonka tähden sen vaikutuspiiri on hyvin awara ja voimallinen. Sen tulee nimitäin ohjata ja saatella koko waltakunta onnellisuuteensa, suojella sitä yhteisistä waaroista ja wahingoista, pitää huolta sen tiedollisesta siivistymisestä, hoitaa sen yhteisiä waroja ja siihen lisäksi laittaa ei ainoasti omat käskynsä ja asetuksensa noudatettawiksi, waan myös lakihoidon tuomat asianomaisten wirtakuntain kautta täytäntönsä.

5. Lakisäätiö.

Lakisäätiöllä järjestyneessä yhteis=elämässä on erittäin korkea arwo sen kautta, että se, perustaessaan itse waltio=muodon, samassa perustaa itsensäki. Kun siis lakisäätiö ja hallitus owat liikkeisimmästi toisiinsa yhdistyneet, niin tulee warsinaisessa eli täydessä yksimallaassa lakien säätäminen olemaan waltiaan ehdossa. Olimyswallassa se on ylimysten ja kansawallasassa kansan hallussa. Tämä viimeinen tapaus toki on harwoin, jos milloinkaan, sattuwa, sillä kaikkina aikoina on waltioissa ollut semmoisiaki jäseniä, jotka eiwät ole saaneet lakien säätämiseen wälttämättömästi waadittawaa tietoa ja taitoa. Siihen lisäksi tulee, että semmoisiin yhteisiin kokouksiin ja keskusteluihin, joita lakisäätiö waatii, koko kansa ei woi mahtua, jos ei

juuri pienissä valtioissa, niinkuin esimerkiksi muinaisissa Kreikan maan tasavalloissa, jotka toisinaan eivät ulottuneet yhtä kaupunkia lähipiirineensä edemmäksi. Semmoiset ja muut esteet vaikuttavat, ja näyttävät jo muinaisaikoinaki vaikuttaneen sen, että kansavalloissa monet jäsenet eivät saaneet tahi tainneet puuttua valta-asioihin, jota vastoin toisilla katsottiin ja julistettiin olevan lupasihen sekä itsensä että niiden saatottomain puolesta. Tämän asian laita on nykyisempinä aikoina paremmin järjestynyt ja muodostunut kansan eduskuntaisuudella, jolla ymmärretään sitä, että eräät valitsemalla tahi muulla tavalla määrättyt henget kansan edusmiehinä keräytyvät koko kansan sijasta neuvottelemaan ja päättämään valta-asioista. Tämä eduskuntainen asetus, joka kansavalloissa on ehdottomasti tarpeellinen, tavataan myös monessa nyky-aikaisessa yksivallassa, erittäinki lakisääde-toimesa; mutta miten ja millä voimalla kansan edusmiehet siinä ovat osallisina, se on hyvin erilainen eri valtioissa. Muutamissa tavataan n. k. maakuntais-säädyt, s. o. eri maakuntain walio= eli edusmiehet, jotka pitreissänsä kokoontuvat keskustelemaan ja antamaan lauseensa enimiten neuvon tahi valistamisen tavoin, ennenkun waltias, jonka hallussa lakisääde on, päättää ja wahwistaa sääntönsä. Toisissa valtioissa taas koko kansan waltiomiehet keräytyvät yhteen paikkaan keskustelemaan ja päättämään asioista, jotka päätökset waltias sitte, jos hänki niihin suostuu, wahwistaa ja julistaa yhteiseksi laeiksi. Jälkimäinen tapa kuuluu niihin yksivaltioihin, joissa hallitsijan walta muutamissa asioissa, erittäinki lakien säätämisesä, on määrän-alainen ja kansan suostumista edusmiestensä kautta tarwitsewa. Waltiaan ja kansan keskinäinen oikeuskohyta on silloin määrätty ja wahwistettu heidän välillänsä tehdysä liitossa, jota sanotaan peruslaeiksi, ja siitä sanotaan waltioitaki, joilla on semmoinen eduskuntainen asetus, peruslakeiksi.

6. Lakioide.

Kun lakisääde on perustanut waltakunnan oikeustilan

ja määrännyt, millä tavalla se on voimassaan pidettävä, tulee toisen valtiotoimen, jota sanotaan lakihoideksi, huolta pitää siitä, että lakisääteen perustamat ja määräämät asetukset tulevat noudatetuiksi. Siihen ensiksi kuuluu la'inkäyte, jonka työnä on sovittaa yhteiset la'insäännöt erinäisiin oikeus-asioihin ja niistä toisinsa verrattuna päättää, mitenkä laki niiden suhteen tulisi täytäntöön. Syytä näihin toimituksiin on kaikkalainen toistensa oikeuden sortaminen la'in wakuutusta ja yhteiselämän järjestystä vastoin, ja kuinka laki semmoisisa tiloissa on täytäntöön saatettava, sen lakisääde jo edeltäpäin määrää yleisillä ohjeilla. Lakihoidteen on annettava tuomio asioissa, jotka waltiojäsenten välillä keskenänsä, tahi koko waltio-yhteyden ja jonkun erityisen jäsenen välillä, ilmautuvat oikeuksista ja welvollisuuksista, joista ylettäin on tahi pitää olla edeltäpäin la'issa määrätty. Niitä wirtakuntia, joiden toimenä lakihoidte on, sanotaan oikeustoiksi tahi tuomio-istumiksi, ja niitä on useampia toinen toistansa ylempänä, jotta sen kautta, milloin tarwe waatii, asian uudistetulla tutkinnolla saataisiin tarpeellinen wakuutus la'in oikeasta käytännöstä. Mutta täydelliseen lakihoidteen kuuluu vielä seki, että se itseksäki erinäisessä asiassa annettu viimeinen ja täysiwomainen tuomiopäätös tulee täytäntöön, ja waikka sitä warten on erityisiä, suorastaan hallituswallan alaisia wirtakuntia, niin tulee lakihoidteen kuitenkin tutkia ja asianomaisilla ohjemääräyksillä oikaista ne wirheet, jotka la'in täytäntöön saattamisessa woisawat ilmautua. Kaikesta tästä on nähtävä, että oikeushoidte yksinomaisesti työskentelee waltion muodolliseksi eli ulkopuoliseksi hywäksi, nimittäin laillisen oikeuden voimassaan pysymiseksi ja menestymiseksi.

7. Hallituswalta.

Hallituswaltaa wälistä myös sanotaan toimituswallaksi, waikka onki molemmilla niin erilaiset työnsä ja huolensa waltiossa, ettei niitä käy toisinsa seottaminen. Toimitukseen tarwitaan joku edellinen päätös tahi käsky,

ja sitä laki suorastaan ei voi antaa, sillä sen käskyt ovat yleisiä, jotka ensin pitää eri tapauksiin sovitettaman ja käytettämän. Semmoinen sovitus ja käytäntö, kuin edellä on ofotettu, kyllä tapahtuu lakihoitteen kautta, mutta lakihoitteen apulaiseksi eli sen päätösten toimeen paniaaksi hallitusvalta, jolla on korkeampi arvo, ei toki taidakaan alentua. Hallitusvallan, samoin kuin lakihoitteenki yleensä, on oltava lakisäätiön niille määräämässä piirissä. Siinä piiri-alassaan hallitusvalta asianhaaran mukaan vapaasti päättävöön ja määrättävöön, mitä näkee valtion onneksi ja menestymiseksi tarvittaman. Siltä kannalta tulee hallitusvallan ensiksiksi voimassaan pitää waltio eli suojella sitä ulkonaisia waaroja ja päälle karvauksia vastaan, kuin myöskä, minkä woipi, poistaa siitä sisällisiä turmioita. Tämän yleisen ja tärkeän huolen wooksi täytyy hallitusvallan erinomaisissa hätätiloissa, esimerkiksi sodissa tahi muissa äkkinaisissa kovan onnen kohtaauksissa, saada lupa poiketa tawallisesta waltapiiristään ja vähentää erityisten ihmisten muuten laillisia oikeuksia, milloin se niin on wälttämättömästi waltion pelastukseksi tarpeellinen. Hallitusvallan tulee lisäksi lakisäätiön määräämään perusohjetten mukaan kartuttaa waltion onnea ja menestystä waltistuneella huolenpidolla sen jäsenten tiedollisesta tointumisesta, ja waltiowarain soweliaalla hoidolla sekä kaikkein kohtain wiisaalla ohjaamisella kaswattaa waltion ja sen asukasten woimaa ja warallisuutta. Näitä toimituksia warten, ja kun hallitus ei voi niin moninaisiin asioihin suorastaan itse puuttua, täytyy sen ottaa awuksensa alaisia waltansa hoitajia eli käskynsä käyttäjiä, jonkalaisia hallinto- eli hoitowirastot ovat. Yleisenä pääjohteena näiden wirallisissa toimituksissa on se, että waltion yhteistä hyötyä, olkoon tiedollisuuden tahi warallisuuden alalla, pitää ensiksi katsottaman, ja sen jälkeen erityisten ihmisten edusta huolta pidettämän. Tästä on ymmärrettävä, mitenkä waltiohoide aiwan omituisten tarkoitustensa wooksi eroupi lakihoitteesta. Tämä erotus kuitenkin wähe-nee sillä, että hallinto-asioihin wälistä yhtyy semmoisia, niitä liikeisesti koskewia ja niille omituisia riita- eli oikeus-

Kohtia, joita yhteisten oikeustoin ei sori ratkaista. Semmoisia asioita warten tarvitaan hallinnon piiri-alalla erityinen oikeushoito, niinkuin wälistä tawataanki sellaisia oikeuswaltaisia asetuksia erittäin. Kun siis hallituswallas edellä mainitulla tawalla tulee huolta pitää waltion kaikenpuolisesta onnesta ja menestyksestä, niin kuuluu sille ylimmäinen päähoito ja waarin-otto kaikista niistä asioista, jotka jollain tawalla koskewat waltion woimassa pitoon ja edistymiseen. Hallituswallas säännöksiä ja osotuksia lo-pulliseen täytäntöön saattamassa on erityisiä sen alle kuuluvia toimittawia wirtakuntia, joilla on täysi woima pottamallaki, jos niiksi tulisi, laittaa esiwallas käskyt jälkeen elettäwiksi ja täytettäwiksi.

3. Waltiaan majesteeti-oikeudet ja alamaisten eri-oikeudet.

Waltio=elon edellä=nimitettyin kolmen eri toimen, lakisääteen, lakioiteen ja hallinnon ylijohdanto on yksiwalloissa waltiaan omassa kädessä, ja se se juuri onki, mitä waltiaan majesteeti-oikeuksilla ymmärretään. Waltias eli ruhtinas yksiwalloissa, ollen waltion päämiehenä, yhdistää itseensä koko yliwallas täydellisyydessään, ja hänen on siis: a) wahwistamallansa päätettävä kaikki lakisäätiön työt ja omassa nimesfänsä ulos annettava ja jälkeen elettäwiksi määrättävä waltion lakisäännökset; b) muutamissa asioissa lopullisella tutkinnollansa osa otettava lakioiteessa, tahi korkeimman oikeuden puolesta armo osotettava; c) yleinen huoli pidettävä waltion onnen ja menestymisen karttumisesta niin hywin sen yhteisen woimassa ppsymisen, kuin tiedollisen ja warallisen tointumisenki wuoksi, ja perusla'in mukaan siksi tarpeellisia keinoja hankittawa. Toiselta puolen on alamaisilla määrättyt, joko kaikilla yhteiset, tahi eri säädyillä eli luokilla erityiset oikeutensa, joita jälkimäisiä sanotaan eri-oikeuksiksi. Perusla'iksi muuten nimitetään kaikkia niitä asetuksia yhteensä, joiden kautta waltiaan ja alamaisten keskinäiset oikeudet yleisesti määrätään.

9. Waltio-oikeuden aineisto ja säännö.

Edellä sanotusta on helppo juontaa sääntönäisen waltio-oikeuden pääkohdat perustuslakissa ja eduskuntaisessa ykswallasssa. Waltio-oikeuden esitys-aineena siinä on: 1:ksi waltion aluspiiri ja sen loukkaamattomuus, joka on wälttämättömänä kansa-yhteyden ulkopuolisena perusehtona; 2:ksi waltion sisäpuoli eli waltiojäsenet, s. o. a) waltias, millä perustuksella hän on saanut waltansa ja mitenkä hänen jälkeisensä sen saawat, ja b) alamaiset eli kansa, ja millä kannalla sen eduskuntaisuus on; 3:ksi waltion elowoima, johon kuuluu a) lakisäädö, mikä osa siinä on waltiaalla, mikä kansalla, b) lakihoido, eli mitenkä lakien wahwistama oikeustila, waltiaan waarinpidoilla, oikeustoin ja toimitus-wirkain kautta woimassa pidetään, ja c) hallitus, eli kuinka se hallinto- ja toimitus-wirkakuntain avulla pitää huolta waltion onnesta ja menestyksestä; 4:ksi eri waltiojäsenten oikeudet ja welwollisuudet, nimittäin a) waltiaan majesteeti-oikeudet yhteen kuuluwain ylhäisinten ihmiswelwollisuu-ten kanssa, ja b) alamaisten kansalais-oikeudet ja welwollisuudet, jotka taas owat joko kaikille yhteisiä, tahti yhdyksuntaisia, taikka erisäätyisiä.

Waltio-oikeuden aineisto toki taitaan toiseenki tapaan järjestää, niinkuin se edellisestä osotuksestaki jo lienee arwattawa. Siinä erotetaan toisistaan waltiosääntöinen ja waltiohoiteinen oikeus. Edellinen esittää ne perusteet, jotka määrääwät waltion muodon, eli waltiaan ja alamaisten oikeudet ja niiden keskinäisen tilan ja piirin toinen toisensa suhteen; jälkimäisen on selitettävä, miten waltiosääntöiset perusteet tarkeitustensa mukaan saadaan toteumaan. Näin ymmärrettynä on waltiohoidon sanalla laweampi merkintö, käsittäwä sekä lakioiteen että täytännön, eli lyhyesti sanoen kaikki ne waltioolliset laitokset, joiden kautta kansan onnea kartutetaan niin oikeuden, kuin tiedollisuuden ja warallisuudenki suunnalta.

Kun näin nyt valtion rakento on saanut ensimmäisen sijaan oikeustiedon säänteesä, seuraa lakisääteen muut haa-
rat sen mukaan, kun ne toinen toisestaan syntyvät ja
ovat keskinäisessä yhteydessä välillensä, niin että ensin
tulee esiteltäväksi ne, jotka koskevat lakihoidteen, ja sitte
ne, jotka tarvottawat onnen ja meneztyksen kartuttamista
eri suunnillansa.

II. Keskuus-oikeus.

1. Sen merkintö ja jako.

Keskuus-oikeus määrää valtiojäsenten keskinäiset
oikeudet niin ulkonaisten ainetten suhteen, kuin muissaki perhe-
kuntaisissa ja erinäisen elämän kohdissa, osottawa myöski,
millä tavalla itsekuki, tarpeen waatinessa, taitaa valtion
awulla ne hyväksensä käyttää. Ne samat oikeudet ovat sitä
laatua, että asianomaiset tavallisesti taitawat ne välillensä
sowittaa ja suorittaa, jonka tähden valtion ei tarwitsek-
kaan niihin puuttua, kun ainoastaan sen wooksi, että ei
kenkään tulisi estetyksi laillisten oikeutensa nautinnosta.
Paremmaksi wakuudeksi sitä warten on valtion tärkeäm-
missä kohdissa tähtynyt antaa erinäisiä ohjeita, ja toisissa
tapauksissa järjestyksen wooksi warsinaisella lakisäännöllä
määrätä, kuinka oikeudet, joista ihmiset välillensä muuten
eiwät sowi, ovat arwattawia ja käytettäviä. Kun siihen
lisäksi näiden oikeutten toteuttamiseksi tarwitaan waltio-
lista lakihoidetta, niin siitä on helppo arwata, kuinka sem-
moiset oikeuskohdat, waikka itsestään ja alkuperäisesti eri
ihmisten keskenänsä suoritettawia, kuitenkin tulewat waltio-
huolen alaisiksi. Tätä oikeustiedon osaa on wanhastaan
sanottu erityis-oikeudeksi, kun se on katsottu koskewan
erityisten ihmisten keskinäisiin oikeus-kohtiin, joista wal-
tion ei tarwitisi huolia. Edellisen osotuksen mukaan kes-
kuus-oikeus jakaupi kahteen pää-osaan, aineelliseen, joka
määrää itse oikeudet, ja muodolliseen, joka osottaa,
millä nuotoa ne tuomio- ja täytäntö-wirkain kautta saa-

daan toteumaan. Kumpiki näistä pää-osiista eri laatunsa mukaan jakauti aivan eri tavallansa.

2. Keskuus-oikeuden aineellinen osa. Omasto-oikeus.

Keskuus-oikeuden aineellisessa osassa arwellaan ihmistä kahdelta eri kannalta: yhteiseltä ja erityiseltä, eli toisin sanoin: sukuvapaana tahti sukulaisena. Edellisessä tilassa pidetään ihmistä ainoastaan yhteisessä ihmis-arwossa, erikönä eli oikeus-alkuna, s. t. s. wakuutettuin oikeuksien omistajana, ja oikeudet koskewat ulkonaisia aineita, joilla ymmärretään kaikkea sitä, mikä on oikeuden esineenä eli wastena. Nämät oikeudet esineinensä owat se, mitä jonkun omastolla ymmärretään; ja edellistä puolta keskuus-oikeuden aineellisestä osasta sanotaan sentähden omasto-oikeudeksi, jonka on esitettävä ne oikeuskohdat, jotka koskewat jonkun omastoon eli aine-oikeuteen, kysymättä onko tahti ei sukulaisuudessa toisten ihmisten kanssa. Jos katsotaan näiden oikeutten laatua, hawaitaan ne olewan sillä tavoin erilaisia wälillään, että muutamat niistä kohdastaan koskewat esineensä, jonka tähden niiden omistajalla on walta käyttää niitä ketä vastaan tahansa, joka tahtoisi sortaa niitä, mutta toiset koskewat ei suorastaan, waan wälikohtaisesti aineisiinsa ja owat woimallisia ainoastaan jota kuta erityistä ihmistä vastaan, joka on welkappää antamaan tahti tekemään, mitä samat oikeudet waatiwat. Tämä suorapäisten ja wälikohtaisten aine-oikeutten erotus on syynä siihen, että omasto-oikeus jakauti kahteen osaan: aine-oikeuteen ja welkomus-oikeuteen.

3. Aine-oikeus.

Ensimmäinen suorakohtainen aine-oikeus on omistus-oikeus, joka antaa omistajalle wallan mieltänsä myöden käyttää omistaman aineensa ja estää muut siihen koskemasta. Mutta waikka omistus-oikeuteen näin kuuluu kaikki mahdollinen oikeus aineeseen, taitaa se kuitenkin, ilman warfinaista olentoansa kadottamatta, tulla wähenmetyksi

sillä tavoin, että omistaja osiksi luopuu siitä eli osiksi antaa sen toiselle. Tavallisin omistus-oikeuden vähennys on se, että omistaja antaa toiselle pito- tai pantti-oikeuden aineeseen, jonka hän omistaa. Edellinen näistä vähennyksistä estää omistajan sitte mielin määrin aineensa käyttämästä. Jälkimäinen osottaa aineen olevan velanmaksun vakuudeksi annetun, jonka kautta omistajan oikeus on vähennetty hinnan määräämisen suhteen, jos panttikalu tulisi velan maksoksi myytämään. Omistus-oikeuden ja sen vähentämisen oppi esitellään aine-oikeudessa.

4. Welkomus-oikeus.

Väliskohtaiset aine-oikeudet ilmautuvat sillä tavoin, että ainetten omistajat puuttuvat kauppaan toinen toisensa kanssa ja sen kautta perustavat keskinäisen oikeusvälin. Tätä oikeusväliä sanotaan sitowaiseksi, koska se sitoo astanomaiset toisiinsa niin, että toisella on oikeus waatia, mitä toinen on welkapää antamaan tai tekemään. Mutta waikka toisella on oikeus aineeseen, jonka hän woipi waatia, niin hän ei kuitenkaan taida käyttää sitä oikeutansa ketään muuta, kun ainoastansa sitä vastaan, jonka vastakohtainen welvollisuus on antaa sama aine hänelle, ja hänen oikeutensa on sentähden väliskohtainen, koska sen ja aineen välillä on se welwotettu ihminen, jonka kautta ainoastansa hän kohtaa aineensa. Semmoiset oikeudet eli, kuin niitä myös sanotaan, welkomukset tulewat joko välipuheesta, s. o. keskinäisestä suostumisesta oikeusvälin suhteen, taikka muista toimituksista, joilla on semmoinen la'in säätämä seuranto. — Välipuheet eli suostunnot kyllä owat monenlaatuisia, mutta tässä waan nimitettäköön se yleinen erotus, mikä on pääsuostunnon ja lisäsuostunnon välillä. Pääsuostunnot owat itsestänsä täydellisiä, lisäsuostunnoilla sitä vastoin ei ole oma-waraista oloa, waan ne perustuwat pääsuostuntoihin. Pääsuostunnoisja antaa joku omistuswallan, pito-oikeuden tai työntekonsja toiselle joko ilmaiseksi tai palkintoa wasten. Sillä tavoin taitaan omistuswalla antaa milloin lah-

jaaksi, milloin myymällä tahi vaihettamalla. Pito-oikeus ja työnteko myös taitaan antaa milloin ilmaiseksi, milloin veroa, wuoroa tahi palkkaa wasten. Lisäsuostunnoissa lisätään tahi muutetaan pääsuostuntoa semmoisissa asioissa, jotka warsinaisesti eivät kuulu pääsuostuntoon. Ne sikäli taitawat olla monenlaisia, joista tässä erittäin mainittakoon ne n. k. wakuutus-suostunnot, joiden tarkoitus on wakuuttaa welkomus-oikeutta, esimerkiksi pantin tahi takuun kautta. Mitä taas koskee muihin, kun wälj-puheellisiin welkomuksiin, taitaan niitä arwata siltä yleiseltä perusteelta, että jos joku omaisuutensa puolesta on tullut wahinkoa kärsimään toisen tähden, joko se on hänen itsensä kautta toisen voitoksi tapahtunut, taikka se toinen ilman oikeudetta on sen saattanut, niin pitää hänen saada wahinkonsa palkituksi, jonka wuoksi hän woipi laillisesti welkoa sitä toista. Welkomukset kaikkine eri lajineensa esitellään welkomus- eli sitomus-oikeudessa.

5. Suku-oikeus.

Jälkimäistä puolta keskuus-oikeuden aineellisesta osasta sanotaan suku-oikeudeksi siitä, että se, kun jo edellä mainittiin, katsoo ihmistä erityiseltä kannalta, nimittäin suku-laisuutensa puolesta eli kuin sukujäsenenä. Suwun sanalla woipi olla soukempi tahi laajempi merkintö, mikäli sillä ymmärretään joko ainoastansa vanhempia lapsinensa yhdesä perhekuunnassa, taikka kokonaista suku- eli heimokuntaa useammissa eri perhekuunnissa. Näistä suwun eri merkinnöistä tulee se erotus, mikä on warsinaisen suku-oikeuden toiselta puolen, ja toiselta perintö- ja sukulunastus-oikeuden välillä.

6. Warsinainen suku-oikeus.

Warsinainen suku-oikeus alkaa suwun ilmaumisella miehen ja waimon yhdistymisestä lailliseen awioliittoon. Sitä tarkottaen osottaa awio-oikeus, millä lailla mainitun yhdistyksen tulee tapahtua ja awiopuolisoin siitä

syntyvän oikeusvälin niin heidän itsiensä kuin omaisuutensa vuoksi, ja myös kuinka sama yhdistys on loppuwa. Aivo=elo saattaa uusia kohtia vanhempain ja lasten välillä, joiden keskinäiset oikeudet ja welvollisuudet selitetään vanhempain oikeudessa. Mutta kun se hoito ja huoli, jota lapset tarvitsewat, välistä tulee vanhempain kuolon kautta ennen aikaansa loppumaan, täytyy muiden ruweta lapsia holhomaan, ja semmoisten holhojain welvollisuuksista ja oikeuksista määrää holhu=oikeus.

7. Perintö- ja sukulunastus-oikeus.

Perhekunnan hajottua ja erittyä uusiksi perhekunniksi, jäävät niiden jäsenet vielä kuitenkin sukuperäiseen yhteyteen, joka kansais-elämässä on syynä paitsi muuta siihen, että kun joku niistä kuolee, jälkeen jääneet tulewat hänen oikeustilaansa, s. o. saawat hänen oikeutensa ja welvollisuutensa itselleen. Kuolleen tavara=jäämistö, sillä lailla jälkeen eläville muutettuna, sanotaan perinnöksi, ja se muutos tapahtuu erityisten la'in säätämäin perustetten mukaan. Muuten saattaa joku itseli eläisjensä tehdä määräyksen jäävästä omaisuudestaan, jota laillista toimitusta sanotaan jälkeisjäännöksi eli testamentiksi. Petoksen wälttämiseksi on testamenttiin katsottu tarwittawan joita kuita ulkonaisia waarin=otteita, kuin myös että sen sisästä tulee tarkoin määrättyksi. Perintö- ja testamenttisäännöt esitetään perintö=oikeudessa. Vielä on sukujäsenillä määrättyissä polwisfa toinenki sukuperäinen oikeus, nimittäin se, että säätyssä järjestyksessä toinen toisensa ja muiden edellä saawat lunastaa itsellensä kiinteän omaisuuden, jonka joku sukulainen sitä ennen on omistanut, ja joka muuten sukulaiselta jääneenä taitaisi mennä kaukaisemmille sukulaisille tahti wento=wieraille. Semmoisen lunastamisen tarkotuksena on suku=maan tahti muun kiinteisyuden pitäminen sukuperässä, ja ne siihen kuuluwat lakisäännöt esitetään sukulunastus=oikeudessa.

3. Keskus-oikeuden muodollinen osa.

Keskus-oikeuden aineellisessa osassa selvitettävät oikeudet taitaan tarpeen mukaan väkivalloilla toteuttaa. Kuitenkin pitää sen silloin tapahtuman la'in määräämässä järjestyksessä, jonka osotus juuri onki keskus-oikeuden muodollisella osalla tyhjänä. Sen näetä on osotettava ne ohjeet, joita oikeustoin ja täytäntö-waltain tulee noudattaa keskus-asioissa, kun jonkun täytyy oikeutensa puolesta heihin turvautua. Siinä suhteessa on warin otettava ensiksi, että asianomainen lakihoito-wirka, tutkittuansa asian, tuomitsee siitä keskusla'in jälkeen, ja sitte, että tuomio saatetaan täytäntöön niiden wirtakuntain kautta, jotka waltio sitä warten on erittäin asettanut. Muodollisessa osassaan tulee keskus-oikeuden siis antaa selwitys: keskus-asian oikeustoista, niiden rakennuksesta ja tuomiovallasta; riitaweljistä, päällekkantajasta ja wastajaasta, ja mitenkä he taitawat asian-ajajoina sijastansa panna; käyttämisestä oikeuden edessä, wastuspuolten wäitteistä toisiansa vastaan ja toteen-näytteestä; oikeuston päätösfestä eli tuomiosta ja kuinka sen muutosta taitaan toisessa ylemmässä oikeustossa pyytää; ja lopullisesti mitenkä viimeisen oikeuston päätös on saatava täytäntöön. Muutamissa alhaisemmissa asioissa taitaan se moninutkaisempi säännöllinen eli n. k. keskus-asian la'in käynti muuttua lyhemmäksi eli yltiyiseksi oikeusmenoksi, jota, kun sama alhaisempi wirtakunta silloin sekä lausuu tuomion, että pitää huolta sen täyttämisestä, sanotaan fuoritus-oikeudeksi. Muuten on keskus-oikeuden muodollista osaa myös sanottu keskuskeräjäimäksi.

III. Rikos-oikeus.

1. Sen merkintö. Rangaistuksen oikeusperusta.

Rikos-oikeuden opisä tiedustellaan, mistä syystä waltiotila pitää muutamia töitä rikoksina ja kieltää ne

rangaistuksen uhkalla. Rikokseksi sanotaan se työ, mitä laki ei ainoastaan kiellä tekemästä, mutta mistä se myös määrää tekiälle vastauksen eli rangaistuksen, ja rangaistus on se kärsittävä, jonka laki rikoksen tekiälle hänen työnsä määrää. Sitä la'in osaa, jossa samat määräykset tawataan, sanotaanki sentähden rikosla'iksi eli rangaistusla'iksi. Tulee jo siis ensiksi kysyntöön, mikä oikeus waltiolla on kieltää muutamat työt ja määrätä niistä rangaistus. Luonnollinen tunto saattaa meidät päättämään, että semmoiset työt, jotka sortawat eli loukkaawat toisia ihmisiä heidän selwissä oikeuksissaan, eivät saa jäädä sil lensä, waan että niiden tekijät owat welkapääät tawalla tahi toisella palkitsemaan työnsä tulleen wääräyden tahi wahingon. Kansain alku-aikoina tahi niiden waillinaisemmassa muodostus-tilassa piti jokaisen warjella itsensä ja oikeutensa muilta, ja kun joku silloin tuli wääräyhtä kärsimään, oli hänellä koston walta. Mutta kostopa harwoin tytyi kohtuuteen, waan tawallisesti käwi yli määränsä ja sen sijasta, kun olisi pitänyt sowitzaa entinen wääräys, matkaan saattoi uuden, jolla tawoin oikeuden loukkauksia tuli toinen toisestansa syntymään. Ruwettiin sentähden kyllä ilman kostamatta tasoittamaan eli hywittämään tehty wääräys sowingolla, niin että rikkoja maksoi wääräyhtä kärsineelle jotain palkinnoksi, tawallisesti rahaa, joka sitte sai sakon nimityksen. Kun kuitenkin palkinnon määrääminen näin jäi erityisten, itse kunkin omaa puoltansa pitävään ihmisten mielivaltaan, eikä sowitzoa aina saatukaan, niin nähtiin lopulta, että ei muu, kun joku ylhäisempi, asiaan kuulumaton walta tainnut kohtuudella määrätä koston ja sowingon tarkottamaa hywiketä eli palketta. Waltiotilassa täytyi waltion ottaa tämä päällyswalta itsellensä, koska se oikeuslaitoksena ollessaan on welkapää suojelamaan jäsentensä oikeuksia ei ainoastaan samain jäsenten, waan itsensäki puolesta, sillä jokaisesta erinäisestä oikeus-loukkauksesta koko oikeuslaitos ja sen kautta koko waltiotila saa loukkausta. Waltion täytyy siis la'in kautta kieltää semmoiset loukkaukset ja käyttää wäkipalkkoa, missä kiello ilman ei waiwuta oikeusjärjestyk-

sen voimassaan pitämiseksi. Koettiin kyllä ensittäin pakotuskeinoilla voimassaan pitää lakia, eli toisin sanoin estää sen rikkomista, s. o. rikoksia; mutta kun se ei käynyt laatuun kaikissa tapauksissa, niin valtiolla ei ollut muuta neuvoa rikosten estämiseksi, kun ruiveta vastustamaan niitä warfinaisessa syntypesässään, ihmisluonnossa ja mielessä, joista niillä on ensi-alkunsa ja ulos lähtönsä. Pitti siis la'in rikonnan seuraukseksi määrätä jotain ruumiin tahti sielun, tahti molempainki, kärsittävää pahaa, jonka pelko ja uhkaus pidättäisi ihmisen rikoksesta, ja jos ken kuitenkin rikko'i la'in ja sen kautta loukkasi oikeusjärjestyksen, tuli hänen kärsiä tyhnsä ansaitsema määrätty paha. Suuri tämä rikosta seuraava la'in määräämä kärsiminen on se, mitä rangaistuksella tavallisesti ymmärretään. Rangaistus on siis kowin ja viimeinen keino, jota valtion täytyy käyttää oikeusjärjestyksen tu'eksi, ja se tekee tarkoitetun vaikutuksensa, milloin se tilaisuuden mukaan, miten suinki on mahdollinen, saadaan niin sopeumaan, että se ei ainoasti korwaa rikosta ja sitä yhteisölle tulutta wahinkoa, mutta myös saattaa la'in rikkojan parantamaan itsensä ja samassa muutki lakia ja laillista järjestystä arwoissa ja kunniasa pitämään.

2. Rangaistuksen oikeus-oppi.

Paitfi edellistä rangaistuksen perusta-selitystä löytyy monta muuta ki rangaistus=opin perustelmaa, jotka toinen toisestaan erouvat useampaan lahkoon. Niin on ensiksiki erotus yksipohjaisen ja monipohjaisen rangaistus=opin välillä, mikäli rangaistus perustetaan yhdelle tahti useammalle pohjalle. Edellisessä taas erotetaan itse=arwoinen rangaistus=oppi ulko=arwoisesta. Itse=arwoisessa opissa rangaistuksella ei katsota olevan mitään ulkonaista tarkotusta, sitä ei arwata muuksi, kun rikoksen wälttämättömäksi, järjen waatimaksi seurannoksi, kuitenkin niin, että muutamat pitävät sen paljaana oikeus=arwon waateena eli Jumalan wanhurskauden jälkikuwana, jota wastoin toiset päättävät sitä rikoksen palkkeeksi, sowitzteeksi

tahi vastusteeksi ja hävitteeksi. Ulko-arvoisen rangaistusopin puolustajat pitävät rangaistusta jonkun erinäisen oikeustarvetuksen välikeinona ja selittävät siltä kannalta rangaistuksen välttämättömyyden ja käytännön. Päättävät muka rangaistuksen estävän uusia rikoksia syntymästä, jonka tähden sitä oppia sanotaanki esto=opiksi. Estoopin seuraajat siinä kuitenkin ovat erimieliset välillensä, että väittävät milloin rangaistusla'in, milloin tuomion, milloin tuomio=täytännön sillä tavoin estävän uusia rikoksia joko ainoastaan rangaistus=alaisen tahi yleisesti kaikkainki valtiojäsenten kohdalla. Tätä laatua on se monen kuuluisan rikos=tutkijan suosima pelotus=oppi, joka tarkoittaa saada ihmisiä vasten mieltänsä eli rangaistuksen uhkalla pidättymään rikoksista. Se sama oppi on paljon vaikuttanut enimpäin maiden ja kansain lakifääteesen, vaikka onki syystä sitä vastaan muistuteltu, sen yksipuolisuudesta noudattamisesta syntyneen liika kovia rangaistus=määräyksiä. Dauhkeampaa laatua on se n. k. warotus=oppi, jonka mukaan la'in pitäisi warottaa kaikkia uhkamalla kohtuullisia rangaistuksia tehdyistä rikoksista. Toisten rangaistus=oppien mukaan rangaistus on pidettävä keinona, jolla se hengellinen turmio, jonka rikos pahalla esimerkillänsä saattaa, sekä yhteisen wakuuden loukkaaminen ja la'in pyhyyden sortaminen tulisiwät sowitzetuksi, ja niitä oppeja siis saattaisiki sanoa sowitzus= eli palkkio=opeeksi. Kolmantena rangaistus=opin lahkona ovat ne n. k. parannus=opit, joiden mukaan rangaistuksen pitäisi saada rikostekijän mielenlaatu parannetuksi. Sitä oppia nykyisinä aikoina on hywäilty ja puolustettu sekä Euroopassa että Amerikassa, ja erilaatuisia wankihuoneitaki sitä warnten laitettu. Mitä vielä viimeiseksi niihin monipohjaisiin rangaistus=oppeihin koskee, niin tawataan niissä yksipohjaisien sekä itse= että ulko-arvoisten oppien perusteita yhdistettyinä ja wälistä omilla päätteillä ja sowitzuksilla lisättyinä.

3. Rangaistus=oppien käytöllisyys.

Etkä nämät erilaatuiset rangaistus=opit tutkintoinensa

kieltämättä ovat paljon selittäneet rangaistuksen luontoa ja laatua, niin lakisäädettä ei toki sormi perustaa yhdellenkään niistä, ei itse-arvoisille enemmän kun ulko-arvoisilleenkaan, paljaaltansa ja koko seuraus-alassansa. Ulko-arvoiset rangaistus-opit antavat tilan yksipuolisuudelle ja wäärhydelle, kun niissä ainoastaan katsotaan rangaistuksen ulkopuolista tarkotusta, huolimatta monesta muusta tärkeästä asianhaarasta. Itse-arvoisissa opeissa taas rangaistuksen paljas ajatus-omainen käsitys ei anna varsinaisiin elämän kohtiin sopivaa selitystä siitä, mitkä työt olisivat rangaistavia, eikä myöskään millä lailla ja missä määräsä niitä pitäisi rangaistaman. Nämät kysymykset, jotka koskevat rikos-oikeuden sywimpään perustukseen, saawat sitä vastoin asianmukaisen selwityksen, jos edellä olleen osotuksen mukaan ajattelemme rangaistusla'in, kuin kaiken muunkin lakisäädteen, tarkottaman oikeusjärjestyksen woimassa pitoa waltiossa, niin että rangaistuksen varsinaisena oikeusperustana on saman järjestyksen tukeminen ja yllä pitäminen. Mitä siis ensiksiki koskee siihen kysymykseen, mitkä työt ovat rikoksina pidettävät ja rangaistuksen uhkalla kieltettävät, niin on helppo ymmärtääksemme, ainoastaan semmoisten töiden tulewan siihen lukuun, jotka todenperäisesti loukkaawat oikeusjärjestystä, joko sitte erityisten ihmisten taikka koko waltionki oikeudet niiden kautta joutuwat loukkaamaan ja waaraan. Toisena kysymyksenä oli, minkälaisia rangaistuksia tulisi käyttää? Urwattawasti ainoastaan sellaisia, jotka waltion eri tilan, siwistyksen, tapain, uskon ja wieläpä ilmanlaadunki suhteen katsotaan sopiwimmiksi pidättämään ihmisiä oikeusjärjestyksessä ja saattamaan samaa järjestystä entiselleen, missä olisi louketta saanut. Rangaistuksen täytyy siis olla joko ruumiin tahti sielun, tahti kummanki yhdesä kärsittävä, oikeuden myöntämä paha, ja muuten sellainen, että sen uhkauksella ja täytännöllä on niin monta vaikutusta muassansa, kuin suinkin mahdollinen. Kolmas ja viimeinen kysymys koskee rangaistuksen määrään. Siihenki ei ole waikea wastata, sillä oikeuden waadinnosta täytyy rangaistuksen luonnollisesti olla sen mukaan, mitenki oikeusjärjestyks on enemmän

tahi vähemmin rikoksesta kärsimään tullut, ja mitenkä rikos=alaisen aikomus työsfänsä tavataan enemmän tahi vähemmin oikeus=vastainen olleen. Tämä taas saattaa siihen päätökseen, että ne n. k. ulko=arvoiset rangaistus=määräykset, joissa tuomarilla on määrä=alainen valta sovittaa rangaistus asian tutkinnon mukaan, ovat etuisempia ja soveliaampia, kun ne itse=arvoiset, jotka, katsomatta asianhaarain erinäisiä mutkia ja muutoksia, aina määräävät samanlaisesta rikoksesta saman rangaistuksenki, jonka rikos=alaisen välttämättömästi tulee kärsiä.

4. Oikeus=rikos ja vallinto=rikkokset.

Edellisellä tutkinnolla on koettu selwittää rangaistuksen oikeusperustaa semmoisten rikostöiden suhteen, jotka kohdastansa ovat loukkaaneet valtion tahi jonkun erityisen ihmisen oikeutta, ja joita siitä sanotaanki oikeus=rikkoksi. Mutta kun yhteinen laki kieltää monta semmoistaki työtä, jolla nähtävästi kenenkään oikeutta ei loukata, niin kysyttäneen, mikä tähden ihmisen vapautta semmoisilla kielloilla vähennetään. Siihen on helppo vastata, kun waan muistamme, että oikeusjärjestyksen voimassa pitämiseksi valtion täytyy, mikä woipi, huolehtia siitä, että saisi tilaisuudenki rikoksilta poistetuksi. Siinä tarkoituksessa valtion on oikeus käyttää kaikkia mahdollisia keinoja, jos kohta eri ihmisten vapaus niiden kautta ehkä tulisi vähentettyksi; itsekunni oman mielen täytyy sitä warten peräytyä ja käyttää itsensä sen mukaan, kun yhteinen tarve ja oikeusjärjestys waatiwat. Jos siis on tultu hawaitsemaan, että jonkilaisista, itsestään ehkä luwallisista ja ulkonäköään arvottomista töistä taitaisi seurata oikeusloukkauksia, taikka niidenirstaisesta laadusta tulla hyville tawoille ja sitte oikeustilallenski haittaa ja wästusta, niin kaiketiki valtion on syy ja oikeus kieltää semmoiset työt ja määrätä rangaistus sille, joka ei tottele kieltoa. Kaikkia sillä tawoin kielletyitä töitä sanotaan vallinto=rikkoksi ja luetaan eri rikosluokkaan. Ne eroowat oikeus=rikkosista sen kautta, etteiwät suorastaan loukkaa kenenkään oikeutta, ja owat

siis semmoisia töitä, jotka jollain tavalla taitaisivat antaa tilaisuuden oikeus=rikkoksille, ja jotka sentähden ovat vastauksen haastolla kielletyt. Missä wallinto=rikkos taas warsinaisesti tulee jonkun oikeutta loukkaamaan, siinä se jo muuttuuki oikeusrikkokseksi ja on semmoisena pidettävä.

5. Rikosten yleinen perus-ehto ja ulkonainen erilaisuus.

Jtsekuki rikos, joko siitä seuraa tahi ei seuraa oikeuden louketta, on katsottawa kahdelta eri puoleltansa: ulkonaiselta ja sisäiseltä. Ulkonaisuutensa puoleksi rikos on rangaistusla'in kieltämä tehty työ. Työksi joutumaton paljas ajatus ei ole mitkään yhteisen la'in rangaistawa rikos, ei waikka olisi sanoilla tahi uhkauksillaki ilmoitettu. Etikä tehtykään, waikka muuten rangaistusla'in alainen työ, ole rikokseksi lu'ettava, jos laki jostain erinäisestä syystä myöntää sen. Niin on semmoisten töiden laita, jotka ovat tehdyt laillisesta käskystä, jota tekijä on ollut welkapää ehdottomasti kuulemaan; niin myös semmoistenki, joihin se, jota vastaan työ on tehty, jo edeltäpäin on suostunut, jos hänellä waan on ollut la'illinen walta suostuaksensa; taikka jos työn tapahtuesssa oikeustila on kokonansa woimatonna, jolloin tekijän täytyy saada pakko=vastukseen ruweta, s. t. s. hädässä warjella itseänsä la'itonta kohtelemista vastaan, jonka poistamiseksi waltion apua ei ennätä saada. Mitä taas itseen rikostyöhön koskee, niin se taitaa olla yritetty tahi täytetty. Yritetty se on, kun on aljettu taikka jos jo tehtyki, mutta ilman mitään waikuttamatta, ja täytetty, kun on sekä tehty että waikuttanut. Jos työssä on useampia osallisia, niin erotetaan toisistaan: työn isäntä, joka ensin kehottamalla, neuwolla tahi toimellansa on matkaan saattanut rikoksen, apulaiset, jotka työn tehdesä eli täyttäessä ovat apuna olleet, ja puolustajat, jotka jälkeinpäin ovat edellisiä auttaneet, esimerkiksi työn peittämisellä eli salaamisella. Sopuksi muistutettakoon, että laimin lyöminenki luetaan rikokseksi, kun joku ei tee, mitä laki ja oikeus määrää hänen tekemään.

6. Rikosten sisäinen perus-ehdo.

Päitsi vasta mainittuja ulkopuolisia kohtia pitää työllä tahi laiminlyönnillä olla sisäinenki perus-ehdonsa, ennenkun se taitaan rikokseksi lukea; taikka, toisin sanottuna, tehdyn lakivastaisen työn täytyy tekijänsä mielessä ja tahdoksakin olla oikeusvastaisen. Semmoisesta sisäisestä laadusta työ tahi laiminlyönti syyksi luetaan tekijälleen, niinkuin lähteneenä hänen oikeusvaltaisesta mielestänsä. Siksi waaditaan ei ainoastansa, että tekijä on tietänyt työnsä lakivastaiseksi, waan myös että hänellä on ollut walta seurata omaa mieltänsä. Jos jompi kumpi näistä wäli-ehdoista puuttuu, niin sen kautta työ menettää rikoslaatuksensa ja syyksi=luenta oikeellisuutensa. Niinpä taitaa tekijän lapsi= eli nuoruus=ikä, taikka heikkopäisyys eli sekamielisyys olla syynä, ettei hän tietänyt työnsä lakivastaiseksi, ja ulkonainen pakko sekä wälttämättömät luonnon wastukset, taikka sisäinenki pakko, uhkaukset tahi kowat tuskat, woiwat estää hänen mieltänsä seuraamasta. Mutta silloinki, kun tekijällä on ollut tieto työnsä lakivastaisuudesta sekä walta tehdä kuin tahdonsa, taitaan hänen syynsä lukea suuremmaksi tahi pienemmäksi, mikäli rikos on tullut aikomuksesta tahi tapaturmasta. Aikomuksella tehty eli ehdollinen on rikos silloin, kun tekijä, tietien työnsä rikokseksi, kuitenkin päättää sen tehdäkseen. Siihen kuuluu siis sekä tieto että päätös. Tapaturmainen taas eli ehdoton on rikos, joka luonnollisesti, mutta kuitenkin ilman tekijänsä aikomatta, syntyy hänen päättämästänsä työstä. Tekijän syyn=alaisuutena siinä on se, että hän ei ajatellut työnsä seurausta, joka hänen kuitenkin olisi tullut tietää, ja mikäli hän arwellaan se enemmän tahi wähemmin tietäneen, sitä myöten luetaan semmoinen rikos hänelle suuremmaksi tahi pienemmäksi syyksi.

7. Rikosten nuhteellisuus. Wahingonpalke.

Rikosten nuhteellisuus eli rangaistus=alaisuus arwataan niiden ulkonaisista ja sisäisistä perus-ehdoista yh-

teen luettuna. Muhteellisuus enenee sitä myöten, kun oikeusjärjestys rikoksen kautta on tullut pahemmin loukatuksi, ja myös mikäli tekijän mieli on ollut oikeusvastainen. Rangaistusla'in tulee siis rangaistuksen määräämisessä muistaa näitä molempia kohtia, ja tuomari, lakia käyttäessänsä, älköön niitä myöskään unhottaako. Mutta paitsi rangaistusta on rikoksella toinenki seuraus, nimittäin wahingonpalkke, jolla ei ole muuta yhteyttä rangaistuksen kanssa, kun että niillä kumpaisellaki on yksi syy, nimittäin rikos ja tekijänsä oikeusvastaisuus. Nämät rikoksen seurannot eroowat toisistaan siinä, että rangaistus tarkoittaa waltion sowitzusta rikoksen saattamasta oikeusjärjestyksen loukkeesta eli waarasta, jota wastoin wahingonpalkke on asianomaiselle tulewa hywitys siitä, mitä hän rikoksesta on tullut kärsimään.

3. Rangaistuslaatu. Rangaistusla'in käytäntö.

Rangaistus itse yllittäin taitaa olla erilainen: hengellinen rangaistus, joka lopettaa kerrassaan koko elämän, waan jota rangaistuslaatua vastaan jo kyllä sadoin wuosin on yhä woimallisempia ääniä kuulunut; ruumiillinen rangaistus, tarkoittawa ruumiin kärsimistä, ei kuitenkaan hengen waaralla; maanpako=rangaistus, kun syyn=alainen kielletään asumasta joko maassa kokonansa, taikka sen jossain eri piirissä; wapauden rangaistus, kun syyn=alainen suljetaan wankeuteen; kunnian rangaistus, johon kuuluu koko kunnian menetyk taikka vähempiki häpeä ja yhteisen arwon alennus; ja sakko=rangaistus, jota seuraa enemmän tahi vähemmän omaisuuden menetyk. Rangaistuslaki sanotaan olewan määrää=sääntöinen, kun rangaistus on sekä laatuinsa että suuruutensa puolesta määrätty; ehtosääntöinen, kun rangaistus on määrätty ehdolle pantuin laatuinsa puolesta, mutta sen suuruus jätetty asianhaarain mukaan sowitzettawaksi; ja epä=sääntöinen eli määräämätön, kun rangaistuksen sekä laatu että suuruus on uskottu oikeuston määrättäväksi. Rangaistuslakia käyttäessä oikeusto sowitztaa tutkitun ri-

Koksen la'in sääntöön ja julistaa sitte päätöksellä eli tuomiolla, mikä rangaistus tulee rikosta seuraamaan. Mutta laki taitaa käyttääntäki ja rikos rangaistusta jättää, jos syyn-alainen on ennättänyt kuolla tahti jos waltiaan armo on wapauttanut hänen kanteesta ja rangaistuksesta. Wälistä taitawat myös erinäiset rikokseen kuuluvat seikat wai-kuttaa sen, että la'in säätämä rangaistus ylliwallaan määräämästä tulee kowennetuksi tahti liewitetyksi jossain erinäisessä tapauksessa, kuitenki niin, että la'in yleinen sääntö sen kautta pysyy muuttumatta.

9. Rikos-oikeuden jako.

Ne edellä annetut lyhykäiset selitykset ja osotukset owat ikään kuin johteena rikosoikeus-oppiin, taikka sen n. k. yhteisenä eli järkeys-oppisena osana. Sen erityinen ja oikeittain säätönäinen osa jakaupi seki kahteen pääosaan, aineelliseen ja muodolliseen. Edellinen näistä esittelee itseksinki rikoslajin merkintönsä ja erotuksensa eli tunnentonsa wuoksi, ja myös minkä rangaistuksen laki siitä määrää; jälkimäinen sitä wastoin osottaa, millä lailla edellisen osan määreet tuomio- ja täytäntö-waltain kautta saadaan toteumaan. Ne näihin pää-osiin kuuluvat aineet taas jakauwat erilaisesti, samalla tapaa kun keskuus-oikeusdesfakti jakauwat.

10. Rikos-oikeuden aineellinen osa. Oikeusrikos.

Sen osotuksen mukaan, ku jo edellä on annettu rikosten yleisestä erilaisuudesta, tulee rikos-oikeuden aineellisessä osassa mainittamaan kahdenlaisista rikoksista: oikeusrikoksista ja wallinto-rikoksista. Oikeusrikos-oppisessa järjestetään ne siihen kuuluvat rikokset eri lajikoihinsa. Ensimmäiseksi tawataan se erotus oikeusrikosten välillä, että muutamit niistä loukkaawat suorastaan, toiset wälikohtaisesti waltion oikeuksia. Tätä erotusta osotetaan niinki, että sanotaan muutamain oikeusrikosten koskewan waltioa, toisten sen erityisiä jäseniä. Edellistä laa-

tua ovat warfinaiset waltiorikokset, s. t. s. semmoiset, jotka tarkottawat waltio-yhteyden kumoomista tahi waltiaan loukkaamista (maansa petto, majesteetti-rikos); rikokset hallituskuntaa ja yhteistä wakuutta vastaan (salawehkeisyys ja kapina, wäkiwalta ja rauhanrikko, pahantektiin irtipäästö ja piilottaminen, oman käden oikeus, rahain ja oikeuskirjain wäärentäminen); ja wirtkamiesten rikokset wirtkatoimituksissa. Zälkimäistä laatua taas ovat ne oikeusrikokset, joiden kautta menetetään toisen ihmisen henki (murha laajemmasa merkinnössään), taikka sen terweys turmellaan (raajarikoksi saattama, haawoitus, lyöminen ja pieksäminen), taikka kunnia loukataan (soimaus eli herjaus, wäärä syytös rikoksesta), taikka omistus-oikeus sorretaan (warastus, petos, pahanteko, omawaltainen wieraan tawaran wäbingoittaminen).

11. Wallinto-rikokset.

Toiseen jakoon rikos-oikeuden aineellisessa osassa kuuluu wallinto-rikokset, s. t. s. semmoiset työt, jotka eivät suorastaan loukkaa kenenkään oikeutta, mutta seurannoillaan kuitenkin saattawat sen tehdä, taikka joiden säädetyttömyydestä tahi irstaisuudesta oikeustilalle ja järjestykselle taitaisi wahinkoa tulla. Tätä jakoa sopisi kutsua rikoswallinnoksi ja jakaa uudelleen oikeuswallinnoksi ja siweyswallinnoksi. Oikeuswallintoon luetaan kaikki ne asetukset, joiden kautta semmoiset työt, joista taitaa seurata oikeusrikoksia, määrätyn wastauksen haastolla kielletään. Semmoiset asetukset usein ovat tilapäisiä ja saawat alkunsa erinäisistä asianhaaroista taikka siitä, mitä milloinkin rikos-yritysten waromiseksi on luultu tarwittawan. Sitä laatua ovat salaissten seurain, luwatonten yhteytten ja paino-oikeuden wäärin käyttämisen kiellot; sitä laatua myös neki asetukset, jotka koskewat matkapassseja, laillista suojelusta, luulon-alaisten ihmisten kiinni ottamista, ojenus- ja wankeihuoneita, salafrouweja, juoppoutta, puoskaroimisia, luwatonta myrkkihin myymistä, ylimielistä kadulla ajamista, waromatonta menettelemistä walkean ja pysshin

kanssa, tiirikain ja wäärain awainten kiellettyä pitämistä, luvattomia pelejä, liika=koron ottoa j. n. e. — Siweys=wallinnon asetuksilla kielletään rangaistuksen haasteella kaikki senlaiset työt, jotka, julkisesti uskon=opillista ja siweyllistä järjestystä wastustamalla, wahingoittewat waltion oikeustilaa ja siitä syystä eivät ole sallittawia. Semmoisia ovat uskon=opin suhteen Jumalan pilkka ja häwäistys, julkisen jumalanpalveluksen häiritseminen, sapattirikos, kirous ja wäärain uskon=oppien lewittäminen; ja yhteisen siweys=elon suhteen sekaantuminen eläinten kanssa, sukurutsaus, huoruus ja muut salawuoteudet.

12. Rikos=oikeuden muodollinen osa.

Rikos=oikeuden muodollisessa osassa selitetään, millä tavalla oikeus=tahi wallinto=rikkoksen tekijä on saatettava la'in määräämään rangaistukseensa. Oikeisin huolenpito siitä on niiden työnä, jotka hoitawat rikoswallinto=järjestöä, jonka tarkoitus on rikosten estäminen tahti warominen, ja kun se ei auta, rikostekijän wetäminen oikeuteen laillisella kanteella ja saattaminen määrättyyn rangaistukseensa. Siihen kuuluu tutkinto, tuomio ja täytäntö, jonka tähden tämä rikos=oikeuden osa on joksensaki sille vastaawan keskuus=oikeuden osan mukainen. Rikos=oikeuden muodollisen osan selitettävinä aineina ovat nimittäin: rikos=asiain oikeustot ynnä näiden rakennuslaatu ja tuomio=walta; asian=osaiset, joita rikos=asioissa on kolme, wälittäjä eli asian omistaja omasta puolestaan, syyttäjä waltion eli kruunun puolesta, ja wastaaja eli se, jota rikoksesta syytetään; oikeuden menetykset rikosten tutkimon, tehtyyn kannetten, wäitösten ja wastausten kuin myöski toteen saattamisen wuoksi; oikeuston päätös eli tuomio ja mitenkä sen muutosta ylemmissä oikeustoisissa saadaan pyytää; ja lopulta, mitenkä viimeisen oikeuston päättämä rangaistus saadaan rikostekijän suhteen täytetyksi. Oikeus=menetystä rikos=asioissa sanotaan rikos=asioimaksi, jolla sanalla kuitenkin laajemmassa merkinnössä myös on osotettu itseä rikos=oikeuden muodollista osaa.

IV. Elanto-oikeus.

1. Sen käsitys. Elannon merkintö.

Elanto-oikeus, jota myös on nimitetty talous-oikeudeksi, alottaa erityisten lakisääntöin esityksen. Sen tarkoitus on suorittaa ne oikeuskohdat, jotka alkunsa saavat keinollisuudesta eli teollisuudesta tavallisessa merkinnössään, ja sikäli koskee se erittäin niitä valtiojäseniä, jotka harjottawat jotain keinollista yritystä eli elantoa. Elannolla tavallisesti ymmärretään kaikkea, mitä elatus-hankkeisiin kuuluu, ja niin itseä työntekoaiki, jonka kautta elintarpeita saadaan. Mutta oikeustiedossa elannon sana merkitsee semmoista erinäistä tointa, jota varallisen voiton kartuttamiseksi yhtenäin pitkitetään. Siksi ei kuitenkaan lueta tieteellisiä, taiteellisia ja virallisia toimia, joilla yleensä arvellaan olevan vähäisempi tarkoitus, ei varallisen hyödyn hankkiminen. Pallollisten ja päiväläisten vähämuutoksen alaisia töitä ei myös arvata elannoksi, eikä taloudenkaan toimia, joilla jälkimäisillä tavallisesti ymmärretään omaan lähimmäisten tarwettensa hankkimista. Elantolainen kyllä myös woipi käyttää omiksi tarpeiksensa jonkun osan työnsä tuotteista, mutta työllensä hän kuitenkin erinomattain tarkottaa semmoisia tuotteita, jotka saattaa muille myydä ja sen kautta varallista hyötyänsä kartuttaa.

2. Elantoin yleinen jako.

Elannot eri laatunsa mukaan jaetaan kolmeen pääluokkaan: ainesaatto-, valmistus- ja kauppa-elantoon. Ainesaatto-elanto pyytää luonnon tuotteista erottaa raaka-aineita, tahti laittaa luonnon niitä tuottamaan. Ne raaka-aineet valmistus-elanto sitte muuttaa moninaisiksi ihmisille tarpeellisiksi tahti mieluisiksi kaluiksi. Kauppa-elanto taas liikkeelle saattaa kummanki edellisen elannon tuotteet, tahti laittaa ne toimittajansa kädestä tarwitsijalle. Ainesaatto-elantoon kuuluu kaksi eri haaraa, maanhoito-elanto ja wuorityö-elanto. Edelliseen näistä luetaan

ei ainoastaan warfinainen maanviljenty eli pellon-, niitun- ja metsän-antien hankkiminen, mutta myös ne maanhoitoon yhdistyväiset siwu-elannot, karjahoito, metsästyö ja kalastus. Wuorityö laittaa malmeja wuorikawanteista ja muista paikoista, misä niitä löytyy. — Toisella elantoin pääluokalla eli valmistus-elannolla myös on eri haaroja. Suorimmasti se osotaisse käsityö-elannossa, joka käsien avulla ja halwemmilla työkaluilla valmistaa raaka-aineita tahi muitaki keskentekoisia aineita ihmisten tarpeiksi. Valmistukset tässä elantohaarassa tawallisesti laitetaan vähemmissä määrissä ja edeltäpäin tilattuina, jonka tähden sitä taitaanki vähemmällä sekä waroilla että työntekijöillä harjottaa. Tehdas-elanto sitä wastoin valmistaa raaka-aineita summasa ja tawallisesti ilman tilaamatta. Sitä warten se käyttää ei ainoastaan enemmän työväkeä, joilla itsekullaki on erinäiset työ-osansa valmistettawina, waan myös hywin konstillisia koneita ja masinoita, joiden avulla luonnon woinia käytetään työn tekoon. Tähän elantokeinoon tarwitaan siis suurempia waroja, ja sen, joka pitää yleistä huolta koko tehtaan liikkeestä, täytyy olla erinomattain taitawa asiassansa. Käsitöiden ja tehdasten välillä on sepiöt, joiden käsitys kuitenkin eri maisa on erilainen, ja sentähden vielä vähemmän, kuin edellisten elantokeinoin, tarkalleen määrätty ja rajotettu. — Kolmannen pääluokan eli kauppa-elannon piiriin kuuluu myös merikulku, joka saattaa kaukaisetki maat yhteyteen keskenänsä ja kuljettaa niiden tuotteita maasta toiseen.

3. Elantoin säätönäinen jako.

Paitfi edellistä luontoperäistä jakoa on elannoita historialliselta kannalta erotettu toiseenki tapaan, joka jälkimäinen, ehkä jo osiksi wanhanlainen erotus, säätönäisyyden wuoksi kuitenkin on muistettava, koska useimmat elantoasetukset aikoinansa sen mukaan owat muodostuneet. Sillä tawoin owat nimitykset: maa-, kaupunki- ja wuori-elanto alkunsa saaneet. Ensimmäisen näistä jo nimensäki

osottaa vastaavan maahoito-elannolle, joka luonnollisesti työskentelee maalla. Kaupunki-elannolla sitä vastoin on tarkotettu ei ainoastansa käsiteostoita, sepistöitä ja tehtaita, vaan kauppa ja merikulkuaki, joita kaikkia alkuisin on kaupungeissa harjotettu. Waikka nyhy-aikoina näitä elanto-haaroja osiksi tawataan maallaki, niin niitä toki wieläki parhaasta päästä harjotetaan kaupungeissa, jonka tähden niiden edellä-mainittu, sitä tarkottawa nimitys ei wielä ole peräti unhotuksiin joutunut. Mitä sitte viimeiseksi wuori-elantoon koskee, niin sillä itsepäällään, ja erotettuna niistä toisista, ymmärretään sekä wuori- että ruukki-työtä, eli kaikkea sitä tointa, jonka kautta metali-malmit ei ainoastaan hankita luonnon tilasta ilmiin, vaan myös kuta kuinki kaluiksi valmistetaan.

4. Kaupunki-elanto ja porwari-etu. Ammatisto ja elantowapaus. Elanto-lakifääteen tarwe.

Kun elanto-harjottajat eli elantolaiset ensittäin kaupungin pienessä piiri-alassa eliwät toinen toisensa lähellä ja keskuudessa, niin ne, joilla oli sama elantokeino ja sentähden monessa kohden yhtäläinen elämä, yhtyiwät liittoon keskenänsä, taitaaksensa rauhattomina aikoina ja muissa tarwe-tiloissa turwata ja suojella toinen toistansa. Semmoisissa liitoissa eli yhteyksissä oli ensimmäisinä aikoina ensin osa kaupungin wäestöä, ja kaikkia eri liittoja sanottiin yhteisellä nimellä porwaristoksi, ja niihin kuuluvia jäseniä porwareiksi, joka merkitsi sitä, että kaupungin muurien suojassa asuiwat ja eliwät omissa wallassaan*). Porwariksi pyrkijän piti, ennenkan hänelle annettiin porwari-etu eli porwaruus, paitti muuta näyttää eli todistaa oppinsa ja taitonsa jossa kussa kaupunki-elannon haaras. Semmoisia näytteitä waadittiin warsinki niiltä, jotka tahtoivat ruweta harjottamaan jotain valmistuselantoa eli käsiteostoa. Itsekunki erilaisen teoston har-

*) Ruotsalaisesta sanasta borg (linna eli warustus) tuli borgare (semmoisen linnan eli warustuksen suojassa elävä), ja siitä meidän sana porwari.

jottajat sitte yhtyivät keskenänsä eri ammattistoihin eli ammattikuntiin, joiden jäsenillä yksinänsä oli oikeus ammatti=työtä tehdä. Tämä etu=oikeus alkuisin oli turwana ja kehotuksena niille, jotka harjottivat yhtä ja samaa teostoa, mutta muuttui aikaa myöden väärinkäyttökseksi, joka esti kaikki ne, jotka eivät kuuluneet ammattistoon, sen työhön puuttumasta. Semmoista estettä ruvettiin nimittämään ammatti=paikoksi, jota vastoin elanto=wapaudella ymmärrettiin itselukki oikeutta, saada mielenensä mukaan harjottaa minkälaista elatuskeinoa tahansa. Myöhemminä aikoina on ammattistoista havaittu yhä enemmän haittaa ja vastusta elantoin tointumiselle, jonka tähden niiden jo onki useammissa Europan valtakunnissa täytynt sijansa elanto=wapaudelle antaa. Mutta jos ei vielä oltaisiikkaan oikein yksimielliset ammattistoin ja elanto=wapauden asioissa, niin ollaan kuitenkin siinä, että työt tarvitsewat säännöllistä järjestystä, eli että ihmisen luonnollinen oikeus työvoimansa käyttämiseen waatii jotain semmoista asetusta, ettei se tule waltion tarotusta wastustamaan. Tarwitaan siis elantokeinoinki wuoksi lakisääntöjä, jotka määrääwät, millä ehdoilla ja waarintoilla kuki woipi harjottaa sitä elinkeinoa, jonka hän mielenensä mukaan on walinnut, ja myöös, millä perusteilla ne riidat ja oikeusloukkeet, jotka elantolaiisten välillä syntyvät, owat ratkaistawia.

5. Elanto-oikeuden jako.

Edellä selitetyn elantoin yleisen jaon mukaan sopti elanto-oikeutta jakaa seuraawiin pää=osiin: maanhoidon, wuori= ja ruukkityön, käsityöiden, sepistöin ja tehtaitten, kauppan ja merikulun la'in=oppiin. Itselukullaki niillä on, kuin keskuus= ja rikosoikeus=opillaki, toinen aineellinen osansa, esittäwä itse oikeusperusteet, ja toinen muodollinen osa, osottawa ne eri wirtakunnat, joiden työnä wasta mainittuin perusteitten tilaansa sowitzaminen on ja mitä oikeuskäynnin muotoa siinä on seurattawa. Usain eri laadun mukaan on tämä jälkimäinen kohta kuta kunkki

samanlainen, kun keskuus- ja rikos-asiainki oikeuskäynnissä, kuitenkin muutamilla erinäisillä, asian luonnon mukaisilla määräyksillä.

6. Maanhoito-oikeus.

Maanhoito-oikeudessa esitellään kaikki ne oikeuskohdat, jotka kuuluvat maanhoitoon ja sen apu-elantoihin. Pää-aineina sillä ovat ne la'in=opilliset perusteet, jotka koskevat maahan ja sen pito-, omistus- ja hoito-oikeuteen. Sen tulee siis antaa selitys erilaisista maataloista ja kuinka ne ovat alkunsa saaneet; maan jaosta ja tilain keskinäisistä rajoista; erityisten ihmisten wallasta maahan, huoneisiin, metsään ja weteen ynnä niiden tuotteisiin, muistamalla samassa waltionki etua; ja naapurusten keskinäisistä oikeuskohdista, missä niiden maat ovat rajatusten ja kysymyksiä heidän välillensä nousee maan asumisesta ja hoidosta, yhteisistä metsistä, laitumista, kalawesistä, wäylistä, teistä, aidoista j. n. e. Tästä ei kuitenkaan kukaan luulko maanhoito-oikeudella olewan mitään tekemistä sen kanssa, kuinka maa on wiljeltävä, että antaisi suurimman voitton, sillä se asia ei kuulu lakisääteen, waan talouden piiriin; jonka tähden itseki hoitakoon maatansa esteettömästi siihen tapaan, mikä omasta kokemastansa tahti muiden neuwoista ja esimerkeistä päättää parhaaksi.

7. Wuorityö-oikeus.

Wuorityö-oikeuden selitettäviä ovat ne oikeuskohdat, jotka kuuluvat wuori- ja ruukkitöihin. Waikka ei olekkaan Suomi erittäin rikas wuorikalwaintoin ja ruukkien puolesta, löytyy niitä toki täälläki siki, että tarwitsewat erinäisiä lakisääntöjä. Semmoisia ovat kaikki ne, jotka koskevat metalien alustöihin, raudan walmistukseen ja niiden tuotteen kauppaan, joita näissä elantotoimisissa syntyy, nimittäin: säännöt malmiswuonten löydyöstä, niiden wiljelysluwasta ja laitoksista niitä warten; työn toimituslaadusta ja kelwollisuuden tutkinnosta; wuori- ja ruukki-

keinon tavara-varoista; syvien ja muiden ainetten ostopista niihin, ja valmistetun tavaran myymisestä.

8. Teosto-, sepistö- ja tehdas-oikeus.

Päitfi mitä vuori- ja ruukkitöistä jo erittäin mainittiin, määrätään muista valmistus-elantokeinoista teostotahi sepistö- ja tehdas-oikeudessa. Teosto-oikeus esittää käsiteoston harjottamiseen niin kaupungissa kuin maalla koskevat lain säännöt. Kaupungissa muutamat niistä kuuluvat ammattistoihin, toisia harjotetaan kaupungisaki, ja maalla kaikkia yleensä, ammatti-vapaina. Tämän oikeuden tulee määrätä, millä ehdolla ja tavalla teosto-elantoa niin kaupungissa kuin maalla saadaa pittää; mitä keskinäisiä oikeuslohtia mestareilla ja aluskunnallansa on; ja millä tavoin työntekijäin taito ja teosten kelvollisuus tutkitaan. Erittäin ammatti-töihin koskevasti tulee sen antaa ohjeita ammattistoin järjestämisestä ja säättää, mitenkä, määrätyn oppi-ajan perästä ja taitonäytteen tehtyä, ammattilaiset pääsevät korkeampaan arvoon ammatissansa. Sepistö- ja tehdas-oikeus määrää, millä ehdolla sepistö- ja tehdaslaitoksia saadaa rakentaa, ja mitä erioikeuksia niillä on; työ-ikänsä toiselta puolen ja toiselta kustantajan tahi työväen keskinäiset oikeusvälit; ja mitenkä niiden valmistamat työt asianomaisten virkamiesten kautta tutkitaan ja kelvollisiksi merkitään.

9. Kauppa-, meri- ja weffeli-oikeus.

Kauppa-oikeus esittää, millä perusteella kauppaa harjotetaan sekä ulkomaalaisten kanssa, että kotimaassa, ja kuinka sitä jälkimäisessä tapauksessa pidetään ei ainoastaan ja erinomattain kaupungissa, mutta myös maallaki. Sen on siis selitettävä, millä ehdolla kauppa-oikeus saadaa, sen erilaisuudet merikaupungeissa, maakaupungeissa ja maalla, ja mitä kauppatawarain kuljetuksesta säättään. Tawarain kuljetus merisiin esitellään merila'issa, joka järjestyyttä ne merikulku-lohdot, joiden laatu waatii eri-

tyisiä sääntöjä. Sitä laatua ovat lainan-istäntäin, lainu-
rien ja lainawäen keskinäiset oikeuswälit; lainan ulos-
suoritus ja wuorous, sekä lainan-otto panttimakuutta was-
taan lainassa ja sen lastissa; purjehus-sääntö ja mitä
meriwahinkoin suhteen on waarin otettava. Kauppalakiin
liittyvät vielä neki säännöt, jotka koskewat wexseleihin
ja osottawat, millä lailla kaupassa tavallisesti ilmauwat
rahamakso-seikat taitaan eri paikoilla ja eri maillaki asu-
wain wälillä suorittaa wexselien ja saamis-wahetusten
kautta, ilman kowaa rahaa lähettämättä.

V. Wallinto-oikeus.

1. Sen käsite. Wallinnon merkintö.

Wallintoon laajimmasa merkinnössään kyllä kuu-
luu seki huolenpito, mikä waltiolla on oikeustilan woi-
massa pitämisestä, mutta tässä sillä ymmärretään ainoas-
taan waltion huolta jäsentensä tiedollisten ja taidollisten
woimain kartunnasta, s. o. siwistys- ja onnihointoa.
Tämän paremmin käsitteäksemme, on tarpeellinen tietää,
kuinka waltion sopii ja tulee wasta nimitettyä jäsentensä
woimain edistymistä auttaa. Eikin ja warsinainen woi-
mainja kehottaja on ihminen itse ja hänen tahtonja, joka
panee woiman liikkeelle. Sillä jos saadaanki jonkun woima
wäkipakolla tahi muulla ulkonaisella keinolla liikkeelle, niin
sitä liikettä ei kuitenkaan kestä kauwan, ellei ihmisen
omasta tahdosta ja halusta ole apua. Siwistys- ja onni-
laitoksena ollessaan näyttää siis waltion täytywän antaa
itse kunki mieltänsä myöten käyttää woimiansa kaikin puo-
lin, kun sillä käyttämisellä waan on joku järjen myöntämä
tarכותus, ja se ei loukkaa jonkun toisen oikeutta. Mutta
jos ketään semmoisesa woimainsa käynteessä kohtaa was-
tukkia, joille hän yksinään ei woi mitään, tulee waltion
mahdollisuutta ja tarwetta myöten auttaa häntä niitä
poistamaan. Särjestyksen wuoksi ja tarכותuksensa woitta-
miseksi täytyy waltion silloin kuitenkin eri ohjeilla rajottaa

ihmisten työvalta ja määrätä eräitä waarin otteita, jotka laimin lyhtäisissä taitaan wäkipakolla taikka laimin lyhjän kustannuksella täytökseen saattaa. Wallinnolla siitä nähdyn ymmärretään kaikkia niitä erilaisia laitoksia ja asetuksia, joilla waltio pyytää saada poistetuksi ne esteet ja haitat, jotka kohtaawat ihmistä luwallisessa woimainsa käytteessä, ja joista hän ei muuten tahti ei ainaki täydellisesti saa itsepäällään voittoa. Wallinto-oikeudella taas ymmärretään niitä ohjeita ja sääntöjä, jotka koskewat semmoisten laitosten rakennukseen, toimi-alaan ja muihin kohtiin.

2. Wallinto-oikeuden jako.

Niistä monista eri perustuksista, joiden jälkeen wallinto-oikeuden aineistoa on koettu jakaa, näyttää se asianmukaisimmalta, joka osottaa wallinnon erinäisiä toimi-aloja. Waltion hointo edellä nimitetyssä tarkotuksessa ei koske yksin jäsentensä ruumiillista ja hengellistä olentoa, waan myös niiden omastoa eli ainetten omistuwaltaa. Wallinto-oikeus jakaupi sikäli niihin eri haaroihin, joissa wallinto eri aineensa mukaan ilmautuu eri lailla niiden laitosten ja wirtakuntain kautta, joita sitä warten on pitänyt hantkia. Oleksikö osotuksiksi wallinnon monipuolisuudesta alasta annetaan seuraawa lyhykäinen esitys sen pääosista.

3. Terweys-, awun-anto- eli elonpuute- ja waiwaishoito-wallinto. Opetus-wallinto.

Se huoli, millä waltio pyytää saada ne esteet poistetuksi, jotka wastustawat jäsentensä ruumiillista menestystä, hawaitaan ensiksiki yhteisen terweystilan asioissa eli terweyswallinnossa. Sitä warten lbytyy sääntöjä ja asetuksia tauteja vastaan niin ennen niiden ilmaumista, kuin ilmauneina. Semmoisia owat asetukset rokonpanosta; warjelukskeinoista ruttoa ja muita tarttuwaisia tautia vastaan; lasareteista ja mielinwikaisten holhouksesta; lääkärien

ja apteikarien melvollisuukfista; yhteisestä siivosta; asun-
toin raittudesta; kielwotonten ja pilauneitten ruoka=ainet-
ten myymistä vastaan y. m., ja ylettäin kaikesta siitä,
mitä asianomaisten wirtkamiesten on yhteisen terweystilan
suhteen waarin otettava. Sen jälkeen mainittakoon awun-
anto= eli elonpuute=wallinto, jonka tarkoitus on yleis-
sen puutteen aikana laittaa asukkaille elatusta tahi keinoja
eli tilaisuutta elatuksen saamiseen. Sitä laatua ovat ase-
tukset määrättyistä wuodentulo=tutkinnoista ja niiden ilmo-
tukfista, makasiineista, sywään hankkimisesta katowuosina,
seisowista suolawaroista merikaupungeissa, ruokatawarain
hinnan määräämisestä j. n. e. Waiwaishoito=wal-
linto pyytää autella erityisiä hätäyneitä waltiojäseniä
työ=ansion hankkimisella työtä kaipaawille, awun=annoilla
työhön kykenemättömille, työhuonetten, waiwaismajain,
lastenmajain, säästöpankkien ja muiden senlaisten laitos-
ten rakentamisella. — Ylhäisemmässä eli tiedollisessa
tarkotuksessa pitää waltio opetuswallinnon kautta huolta
jäsentensä tointumisesta ja niiden estetten poistamisesta,
jotka sitä wastustawat. Sillä mielellä on se niin yleisen
siwistykfisen edistämiseksi, kuin eri tietoin harjotusta warten,
asettanut sekä ylhäisempiä että alhaisempia opistoita, jonka-
laisia ovat yliopisto, kymnaasit, alleis=, teos=, meri= ja
sotakoulut, taide=, maanwiljelw= ja metsänhoito=opistot y. m.

4. Omasto=wallinto.

Toisena wallinto=oskeuden pää=osana on omastowal-
linto, johon kuuluu ne asetukset ja laitokset, jotka wal-
tion huolenpito jäsentensä omaston eli warallisuuden toin-
tumisesta on keksinyt niiden haittain poistamiseksi, jotka
siinä kohdassa ovat esteellisiä, ja joita yksityisten ihmis-
ten woima ei ylety pois tieltänsä raiwaamaan. Särjes-
tykfen wuokfi erotetaan ne tähän kuuluvat yhteiswallinto=
toimet toisistaan niin, että muutamat niistä tarkottawat
omaston saantoa, toiset sen liikettä tahi säilyä, waikka
kuitenki muutamat niistä toisinaan waikuttawat useammal-
lenki haaralle. Ensimmäiseen näistä luetaan ei ainoastaan

rahalainain, avun=antoin ja palkintoin asetukset tuotteis=elannon kehottamiseksi; mutta myös se puoli tull=asetuksista, joka, kotimaalaisen teollisuuden suojelemiseksi ulkomaalaisia kilpailijoita vastaan, korottaa ulkomaalta tuotuin tavarain hinnan määrättyillä tullimaksuilla ja välistä kiel= tää niitä kokonansa maahan tuomasta. Tavarain wire= ämpää liikettä autetaan monenlaisilla eri paikkain yhdis= timillä, teillä, filloilla, lautoilla eli losseilla, kestikiivareilla ja hollis=asetuksella, koskien perkkäamisella, kanavoilla ja postilaitoksilla. Sitä samaa tarkottavat mittain ja waa= kain laillinen määräys ja wakaaminen, sekä niiden ja kulta=, hopea= ja muiden metali=teosten kruunaaminen; pankki= ja rahanvaihto=laitokset, kun raha näetsä on yh= teinen tavarain arvon määrääjä kaupassa, j. n. e. Tawa= ran säilymiseksi wahingollisista tapauksista löytyy sääntöjä ja asetuksia, joiden kautta semmoiset onnettomuudet osiksi estetään tulemasta, osiksi palkitaan, misä niitä ei ole es= tää woitu. Sitä laatua ovat palowahingoita wasten: sään= nöt ja määräykset sowliaammasta rakennustawasta, wal= kean waromisesta, helposti syttywäin ainetten säilytyspai= koista, waarin otosta tulipalossa ja sen sammuttamisessa, sekä tavarain korjaamisesta tulen tieltä, ja wakuutuslai= toksista palowahinkoin palkittamisesta warten. Meriwahin= goita wasten ovat luotsi=, walotorni= ja meriwakuutus= laitokset; metsänpeteroin wahingoittamista wasten asetukset, jotka tarkottawat niiden häwittämistä ja määrääwät keho= tuspalkinnoita sitä warten; ja koti=eläinten suojelemiseksi karjalääkintö=asetukset ja määräykset siitä, mitä karjaruttoin estämiseksi ja poistamiseksi on waarin otettava y. m.

VI. Kirkkola'in=oppi.

1. Sen käsitys. Kirkon merkintö ja alkuperä.

Kirkkola'in=oppi esittelee niiden oikeuskohtain oh= jeet, joita waltiotilassa tawataan uskonnon ja kirkollisten yhteytten wuoksi. Uskonto tarkottaa ihmisen tilaa Juma=

laa kohtaan ja osottaa itsensä ihmisen puolesta mielipiteenä, uskona eli wakuutuksena samasta tilasta ylhäisimmän olennon suhteen. Kun uskonto siis kuuluu itseksensä ihmisen oman mielen ja ajatuksen piiriin, niin sitä arwattawasti ei käy enemmän, kun muutakaan ajatus=waltaa, ulkonaisilla la'in säännöillä määrääminen. Mutta uskonnon woima ja harjotus ilmauu ulkomuotoisesti hartauudessa eli jumalanpalveluksessa, jonka kautta ihminen ulkonaisilla käytöksillä osottaa sydämensä wakuutuksen uskon totuudesta. Olkootpa ihmiset jos kuinka erinkaltaiset toinen toisistaan, siinä he kuitenkin owat yhdenlaisia, että miellään elävät ja toimittelewat töitänsä yhteis=elämässä. Suonnollinen halu ja taipumus wetää heitä siihen, ja sepa saattaa heidät yhteisessä jumalanpalveluksessa uskansa harjottamaan, tunnustamaan ja wahwistamaan, josta yhteinen seurakunta eli kirkko saapi alkunsa. Ihmisen tila Jumalaa kohtaan kyllä on aina ja joka paikassa yhtäläinen, mutta kun kuitenkin eri ihmisillä on erilainen ajatus ja wakuutus siitä tilastansa, niin siitä saawat eri uskot ja erilaiset jumalanpalvelukset alkunsa, jotka sitte eriaiwät kuki omaan kirkkoonsa.

2. Kirkkola'in=opin aineisto ja jako.

Kirkolla, kuin kaikilla muillaki järjestyneillä yhteyksillä, on oma asetuksensa, jossa määrätään niin itse yhteyden, kuin siihen kuuluwain eri jäsenten kirkolliset oikeudet, jotka juuri owat kirkkola'in=opin aineistona. Mutta kun lakia ja oikeutta ei olekkaan paitsi waltioutilassa, niin seuraakka siitä, että kirkon, samoite kun kaikkein muidenki luwallisten seurain, la'in=opillisessa katsannossa täytyy olla waltion alle kuuluwain, ja että kirkkolaki siis on erinäinen osa waltiollisesta lakisääteestä. Uskon asioissa sitä wastoin kirkolla on oma waltansa, waromalla kuitenkin, ettei se niiden kautta tule waltion tarotusta wastustamaan. Waltiolla on siis oikeus tarkata niitäki ja määrätä mitä eri uskoja siinä saa julkisesti harjottaa, mitä ei. Kirkkola'in=oppi aineistonsa wuoksi eroupi siis kahteen osaan,

ulkonaiseen ja sisälliseen. Edellinen esittää kirkon tilaa valtion ja siinä sumattuun eri uskoihin suhteen, jälkimmäinen kirkon sisällistä asetusta.

3. Sisällinen kirkkolaki.

Sisällinen kirkkolaki jakaupi kahteen osaan, aikeelliseen ja muodolliseen. Edelliseen kuuluu se, mitä laki säättää kirkon jäsenistä, sen toimituksista ja omastosta. Kirkon jäsenistä ovat eräät hengellisiä eli papillisia (clerici), toiset maallisia (laici). Edellisiksi aikowain pitää määrättyllä tavalla osottaa oppinsa ja opetus-taitonsa uskon asioissa. Ne ovat sitte kuin eri kansan luokkana, erityisillä oikeuksilla ja velvollisuuksilla, wirkansa ja toimensa vuoksi toinen toistansa ylempänä. Kirkon sisälliseen eloon eli sen toimituksiin kuuluu uskon tunnustaminen ja opettaminen; jumalanpalvelus, sekä yhteinen, että pappien toimitettava erityinenki; ja kirkkokuri, joka neuvoilla, nuhteilla ja rangaistuksilla pyytää saada niitä kirkon jäseniä oikeastuiksi ja parannetuiksi, jotka elämässään ovat opin määräyksistä poikenneet. Kirkon omaisto eli tavara, jonka kautta kirkko kokee tarkotustansa edellisten toimitusten suhteen täyttää, hoidetaan sitä warten määrättyin erityisten sääntöin jälkeen. Mitä lopuksi kirkkola'in muodolliseen osaan kuuluu, niin siinä esitellään ne perusteet, joiden mukaan oikeuden käynti kirkollisissa, osiksi hengellisten, osiksi maallisten wirkakuntain tutkittawissa ja tuomitawissa asioissa tapahtuu.

VII. Sotala'in-oppi.

1. Sen käsitys. Nuotu- ja pesti-sotawäen merkintö.

Sotala'in=oppiin kuuluu asetukset siitä warustetusta wäestä, jonka apua tuomiopäätösten täyttämiseksi ja laillisen järjestyksen woimassa pitämiseksi rauhanki aikana taitaan tarwita, mutta jonka erinäinen tarkotus kuitenkin

on maan varjeleminen ja sen oikeutten puolustaminen muita valtioita vastaan. Kun näiden jälkimäisten koh-
tain vuoski useinki täytyy sotaan ryhtyä, niin sanotaan
wasta nimitettyä warustus-wäkeä sotawäeksi ja sitä war-
ten hankittuita asetuksia sotala'eksi. La'in-opillisessa kat-
sannossa on sotawäen laitos Suomessa eri aikoina ol-
lut erilainen, josta ruotujakoisen ja pestatun sota-
wäen erotus on alkunsa saanut. Ruotujakoiseksi sanotaan
sotawäkeä, kun sen sekä päälyh= että aluswäki on maa-
kuntaan jaettu ja asetettu maa=tiloille, joiden werot ovat
sotawäen palkkaa, waatetusta ja elatusta warten määrätty,
taikka tilat kokonansa niille wirtaloiksi annetut. Täm-
mästä laitosta sanotaan ruotujakoiksi, ja ruotujakoinen
sotawäki keräytyy ainoastaan määrättyinä aikoina wuodesta
kokouspaikkoihinsa, harjottamaan itseänsä sota=opissa, toi-
mitellen muut ajat maantyhötä tahi muuta elatuskeinoja.
Ryhtyänsä on ruotujakoisuus waan osiksi alkuperäisellä kan-
nallansa ja muuten ainoastaan weronlaskeuksessa merkin-
nössä, s. t. s. tulot ja werot niistä sotawäkeä warten mää-
rättyistä maa=tiloista käytetään waltion tarpeisiin. Muu
Suomen sotawäki on pestatulla perustalla. Pestuiksi
sanotaan sitä suostuntaa, jonka kautta joku omawaltainen
mies sitoutuu määrätyn ajan waltioa ala=arwoisena sota-
miehenä palwelemaan. Pestattu sotawäki siinä eroupi
ruotujakoisesta, että se saapi palkkansa eli waatepukunsa
ja elatuksensa suorastaan waltiolta, ja että se läpi wuoden
myhtänsä, eikä waan jona kuna eri wuoden aikana, on
sotapalvelukseen sitounut.

2. Sotala'in-opin aineisto ja jako.

Edellisen osotuksen mukaan sotala'in=oppi siis käsittää
kaikki ne asetukset, joiden kautta sotawäen oikeuskohdat
määrätään. Sillääki on aineellinen ja muodollinen
osanä. Edelliseen kuuluu määräykset sotamiesten pestuusta
ja palvelukseen otosta, ynnä päällikköin ja muiden wirta-
miesten sotawäkeä warten asettamisesta; palveluksesta sekä
rauhan että sodan aikana ja muusta sotawäen järjestyk-

festä; ja sotawäen palvelus=tilassa tahti muina aikoina tekemistä rikoksista ja niiden rangaistuksista. Muodollisessa osassa esitellään niistä erinäisistä oikeustoista ja wirtakunnista, joita on asetettu edellisen osotuksen mukaisia asioita warten; millä tavalla ja missä järjestyksessä asiat niissä tutkittawiksi ja tuomittawiksi otetaan; kuinka tuomio=muutosta voidaan hakea, ja mitenkä tuomio=päätös on täytettävä. Muistettava on, että luottistoon kuuluwain jäsenten wiralliset syyt ja rikokset myös ovat sota=oikeus=toimialaisia, ja että se, mitä niistä säättään, siis taidetaan sotalakiin lukea. Samoin kuuluu sotalakiin ne erityiset säännöt ja määräykset oikeuskäynnistä semmoisissa asioissa, jotka yhteisesti koskevat Suomessa olewaa Wenäjän sota=wäkeä ja maan asukkaita.

VIII. Waltio=tuloin ja warain la'in-oppi.

1. Sen käsitys, Weron merkintö ja alkuperäisyys.

Waltio=tuloin ja warain la'in=oppiin kuuluu kaikki määräykset waltion tuloista ja menoista, eli sitte, kuinka ne warat, joita waltion moninaisiin tarpeisiin waaditaan, owat saatawat ja käytettävät. Näitä waroja saadaan ensiksi waltion kiinteästä omaisuudesta, eli n. k. kruunun maista; mutta kun niistä ei tule kylliksi, täytyy waltiojäsenten, joita warten waltiolaitos parhaastaan onki, erityisistä waroistansa antaa lisäksi, mitä tarwitaan. Semmoiset lisä=awut, joihin waltiojäsenet sattuwain erinäisten yhteistarwetten wuoksi ensin wapatahtoisesti määrättyä ajaksi ja määrättyä tarkotusta warten suostuivat, tulivat sitte aikaa saaden jäämään wakinaisiksi, ilman erittäin määrättyä tarkotusta. Mikä siis alkuisin oli wapa=ehtoinen anti eli suostumus, se wähitellen muuttui pysyväiseksi pakko=maksoksi eli weroksi. Sillä tawoin saivat eri aikoina erilaiset werot alkunsa, ja niiden laskemiseksi, ylös=lantamiseksi ja tarpeisiinsa käyttämiseksi sitte tarwittiin erityisiä sääntöjä ja määräyksiä, erityinen waltio=tuloin ja

warain laifisäättä. Tämä edellisen osotuksen mukaan jakaupi kahteen osaan, tulo- ja wara=säättämitin. Edelliset koskewat waltion saamisia, niiden ylöskantoa, tilin=tekoa niistä ja tilinteon tutkintoa, lyhyesti sanoen, kuinka werot ko'otaan waltion ta'aksi tahti muuten sen hyväksi käytetään, jälkimäissä sitä wastoin määrätään waltion ulosmaksuista eli mitenkä werotulot owat waltion tarpeiksi ja hyväksi wiljeltävät.

2. Weroin erilaisuus. Tilapäiset waltiotulot.

Erilaiset werot maksetaan tavallisesti rahassa tahti tawarissa ja aineissa, joita waltio taitaa tarpeisiinsa käyttää. Sitä toimitusta, jonka kautta weron tekoon suostutaan tahti werot määrätään, sanotaan werottamiseksi eli weronlaskuksi. Werot lähtewät osiksi henkiluwun, osiksi warallisuuden jälkeen, jossa jälkimäissä tapauksessa wero kuitenkin luetaan warallisuuden omistajalta lähtewäksi. Tästä alkunsa saapi erotus henkiweron ja tawaraweron välillä. Suorakohtaisten ja epäkohtaisten weroin erotus tulee maksamisen laadusta tahti ehdosta. Suorakohtaisia owat ne, jotka vuosittain wälttämättömästi owat suoritettawia, epäkohtaisia sitä wastoin ne, jotka waan määrättyissä tapauksissa, tahti jossain eritapaisessa warain wiljelemisessä ja käyttämisessä tulewat tehtäviksi. Myös siinäki suhteessa owat werot erilaisia, että muutamat niistä menewät suorastaan kruunulle, käytettäwiksi waltion yhteisiin tarpeisiin, jota wastoin toiset waan wälkeinoisesti tulewat waltion hyväksi sillä tawoin, että ne owat määrättyt erityisten waltiolaitosten woimassaaan pitämiseksi. On myös weroja, joita ei suoriteta rahalla, eikä tawaralla, waan työntölla. Sellaisia owat ne n. k. yhteiset rasitukset (onera publica), s. t. s. työt, jotka owat määrättyin tilain tehtäviä; sillä oikeittain ne eiwät ole muuta, kun lisäweroja, jotka työntökonana tulewat kohdastaan waltion tahti piirikunnan hyväksi. Semmoisia owat esimerkiksi teiden, siltain, kirkkoin ja muiden yhteisten huonnetten rakennukset, hollikhyti, yhteiset suttien ja karhuin

ajot j. n. e. Nämät työverot saivat alkunsa muinaisina aikoina, jolloin raha oli vähässä, mutta työvoimaa sen sijaista enemmän; tämä jälkimäinen oliki sitä sopivampi valtion arvuksi, kun valtion muuten olisi täytynyt määrätä rahaveroja semmoissa töitä warten, niinkuin muissa maissa tehdäänki. Lopuksi muistutettakoon waltiolla, paitsi edellä nimitettyjä, olewan joita kuita tilapäisiäki tuloja, jotka eivät lähde weroista, waan valtion etu-oikeudesta ilmautuwaan isännättömään tawaraan, esimerkiksi perujään-
nökseseen ilman tiettyttä perillisettä. Samaan tapaan saapi waltio osansa muutamista löytökaluista, joille omistajaa ei ilmau, osan saakoista, kruunulle menetetyt tawaran j. n. e.

3. Waltio-tuloisen la'in-opin jako.

Edellisen osotuksen mukaan owat kaikenlaiset waltio-tulot tämän la'in-opin haaran esineenä. Paremmen järjestyksen wuoksi seki jaetaan aineelliseen ja muodolliseen osaan. Edellisen selitettämänä owat ensistään waltion yhteiset tawalliset tulot rahassa eli tawara-aineisissa. Semmoisia owat ei ainoastaan suorakohtaiset tulot henki-rahoista, maan ja maatilusten sekä walmistus-laitosten, esimerkiksi myllyin, sahain ja pruuukien weroista, mutta myös epäkohtaisetki tulot tulleista, postilaitoksista, wiinanpolttoluwasta, karttapaperista, metalitöiden kruunaamisesta j. n. e. Samaan aineelliseen osaan kuuluu myös säännöt waltion tilapäisistä tuloista; maksuista waltion erinäisiin tarkeituksiin, joko opistoihin, terweyshoittoon, köyhys- ja työ-majoihin j. n. e., tahi yhteisille wirkamiehille, tuomareille, papistolle, kirkon ja piirikunnan wirkamiehille; ja päätteeksi työnteko-awuista eli maatilain tehtäwistä yhteis-töistä. Muodollinen osa näyttää, millä tawoin edellä nimitetyistä rahassa tahi tawara-aineisissa suoritettamista weroista asianomaisten wirkamiesten kautta tehdään maksumäärä ja kuinka ne ylöskannetaan, mitenkä siitä annetaan waltiolle tilinteko, jonka toiset eri wirkamiehet tutkivat, ja, jos jotain wika tahi huolimattomuutta tawattaisi, mitä on teh-

tämä, ettei valtion tai jonkun valtiojäsenen oikeus sen kautta tulisi vahinkoa kärsimään.

4. Valtiovaraisen la'in-opin aineisto.

Valtio=varaisessa la'in=opissa esitellään ne ohjeperusteet, joiden jälkeen kruunun tulee käyttää saamat verot valtion erinäisiin tarpeisiin. Sitä warten täytyy valtion edeltäpäin laittaa tarkka lasku siitä, paljoko se jonakuna määrättyinä aikana, esimerkiksi yhtenä tai useampana kuukautena, tarvitsee tarkotukseensa, ja mihin kulunkeihin sen varat riittävät. Videmmän ajan hawainnosta on kylliksi tuttu, mitä monenki valtiolaitoksen woimassa pitämiseksi menee, mutta toisista laitoksista sitä ei taita tarkalleen, waan ainoastaan tavottelemalla edeltäpäin sanoa, ja niihin menewät kulut täytyy siis päälimmittain eli arwiolta laskea. Kulunki=arwioksi sanotaan rahain tai rahawertaiten kaluin määräystä jonkun yhteislaitoksen woimassa pitämiseksi, ja sikäli kun siinä tarkastetaan tiettyjä ja wakawia, tai tilapäisiä ja satunnaisia tarpeita, erotetaan warfinainen kulunki=lasku erinomaisesta. Kaikki semmoiset kulunki=lasut yhteensä, joiden ehdotus tarvitsee hallituswallan wahwistamista, sanotaan waltakulunki=arwioksi, ja toimitetaan enimmäisä waltakunnissa joko erittäin wuoteensa tai useammalle, ei kuitenkaan aiwan monelle wuodelle kerrassaan. Sittenkun waltakulunki=arwio on asianomaisesti tutkittu ja wahwistettu, on se määrääkansa waltiovarain hallinnossa waarin otettava ja sitä warten tiedoksi tehtävä erinäisille alhaisemmille sekä ylhäisemmille wirtakunnille, joiden haltuun mainittuin warain eri tarpeisiinsa käyttäminen on uskottu. Tarpeellisen wakuuden saamiseksi niiden oikeasta käyttämisestä, on erinäisiä sääntöjä niiden ulos määräämisestä, ulosmaksuin tilinteosta, yhteisten rahastoin katsannoista ja luwunlaskein tutkinnoista, josta kaikesta, ynnä edellä nimitetyistä asetuksista, waltio=waraisella la'in=opilla on aineistonsa.

Edellisen osotuksen mukaan järjestetyssä ja asetetussa atnepiirissä on valtion sisäpuolinen rakennus oikeuskohdaisessa merkinnösssä täydellisesti esitelty. Ne sen erilaatuiset oikeuskohdat: valtio=oikeus, erityisten keskuus=oikeus, rikos=oikeus, elanto=oikeus, wallinto=oikeus, kirkkola'in=oppi, sotala'in=oppi ja valtio=tuloin sekä warain la'in=oppi yhteensä ovat se, mitä valtion sisäisellä säätöis=oikeudella ymmärretään. Niitä saataisi verrata valtakunnan eri maakuntiin; sillä jos onki myönnettävä valtio=oikeuden olewan niiden päässä eli keskustana, niin kuitenkin tarvitaan kaikki muutki osat valtioyhteyteen eli sen täydelliseen eloisuuteen. Erittäin on vielä tarkastettavana:

Valtion ulkonainen oikeus, eli kansa-oikeus.

1. Sen merkintö ja alkuperäisyys.

Jos kaikki ihmiset olisivat yhden ainoan valtion jäseninä, eli toisin sanoen, jos olisi waan yksi valtio koko maan päällä, niin ei tarvittaisi muuta oikeuslaitosta, kun se valtion sisärakennusta koskewa, josta eri haaroineensa jo on yleinen osotus annettu. Mutta jo alusta alkain havaitaan useampia valtioita toinen toisensa rinnalla ilmautuneen, ja niin on vielä. Kun nämät fitte asunnaitensa tahi muiden asiain vuoksi tulewat yhteen koskemaan, niin tapahtuu useinkki, että toinen valtio sekaupi toisen asioihin, ja että ne wälistä pyytävät lannistaa toinen toistansa. Valtion wäli tässä suhteessa on erityisten ihmisten wäliin verrattawa, ja kun itsekunkki valtion siis on toisten valtioiden kansa tekemistä, niin tarvitaan sitä warten erityisiä waltiowälisiä oikeusmääräyksiä. Nämät oikeusmääräykset täytyy perustaa samalle pohjalle, kun neki, jotka jossain erinäisessä waltiossa säätämät sen jäsenten keskinäisen wälin, niin nimittäin, että eri valtioiden tulee sopia wälillensä, armossa pitämään toinen toisensa wapautta ja oikeuksia. Siitä alkunsa saapi kansa-oikeus,

joka säätää valtioiden keskinäisen oikeustilan ja määrää itsellensä ulkonaisen oikeutensa toisten valtioiden suhteen.

2. Kansainvälisen oikeuden mahdollisuus ja vaikutteet.

Kuin jo edellä on osotettu, vaaditaan erityisten ihmisten oikeustilan suhteen ei ainoastaan, että heidän keskinäiset oikeutensa ja velvollisuutensa ovat perustetut ja säännöllisesti vahvistetut, vaan myös, että ne säännöllisen pakotusvoiman kautta saatetaan toteumaan. Valtion sisänsä se toimitetaan ylivallan kautta, mutta valtion ulkopuolella et löydy missään semmoista ylivallaa, joka voimassa pitäisi oikeustilan eri valtioiden välillä. Itsekäki valtio pyrkii itsenäisyyteensä ja suojelee oikeutensa, kuin parhain voipi ja taitaa. Valtioiden välillä syntyy siis eriseuroja ja riitoja, jotka useinkin tulevat väkivallan lopullisesti ratkaistavaksi. Se tapahtuu sodalla, jossa väkivämpi saapi voiton ja pelastaa oikeuden puolelleen. Mutta jos oikeus sillä tavoin välistä joutuu väkivallan käteen, niin siitä ei kuitenkaan päätettävä, sen samassa menettävän kaiken voimansa ja kokonaan perikatoon joutuwan. Sillä jos katsoi maailman menoa yleensä, näet oikeuden kuitenkin Jumalan huolenpidosta pysyvän hengissä ja lopulta voitonki saavan, vaikka wajanaisien ihmistöiden ja hanketten kautta erinäisissä tiloissa ajaksi käypi allensa. Wähintäänki ei sowy kieltää, oikeuden säilyttämisen kansainvälillä olewan mahdollisen, jos useampia valtioita liittoutuu toinen toisensa oikeuksia wakuuttamaan. Sillä tavoin onki viimeisinä kolmena vuosinatana valtioiden tasapainojärjestys Europan ja osiksi Amerikan ki valtioiden välillä muodostunut, jonka ohessa eräitä yleisiä perusteita on ruwettu seuraamaan, niiden keskinäisiä asioita suorittaessa. Muutamat näistä perusteista ovat julkisesti vahvistetut valtioiden välisuostunnoilla, toisia on ilman noudatettu, josta on syntynyt tawannukainen oikeus, ja näistä erinäisistä pohjaperusteista on lopulta saatu uusia, kuta kuinkin yhdenlaisia tapauksia warten ilmauturwia perus-ohjeita, jota kaikkea yhteensä taitaan pitää valtioiden ja kansainvälisenä

Keskinäisenä lakisääteenä eli n. k. säätnäisenä kansa-oikeutena.

3. Säätnäisen kansa-oikeuden aineisto ja jako.

Säätnäiseen kansa-oikeuteen kuuluu kaikki siivistyneitten kansain ja valtioiden suostumat ja seurattavat otetut perusteet oikeustilan voimassa pitämiseksi heidän välillensä. Siihen kuuluvat aineet taitaan erottaa kolmeen pää-osaan. Ensimmäisessä esitellään nyky-aikainen Euroopan ja Amerikan siivistyskansain valtiosääntö, osotettava mitenkä ne, itsenäisinä ja omavaltaisina laitoksina ollessaan, yhtäläisten tiedollisten, varallisten ja kansallisten rientoinsa suhteen tulevat toinen toisiinsa vaikuttamaan. Semmoisessa valtiosäänteessä arwellaan kaikkia siihen kuuluvia valtioita yhdeksi yhdysvaltioksi, joka yhdistys viimeisinä kolmena vuosikymmenenä wähitellen on muodostunut ja ainoastaan eri-osaansa tasapainosta saapi pysyntönsä. Tässä sääntö-laitoksessa valtiot jakautuvat eri luokkiin arwonsa, mahtinsa, woimansa, itsewaraisuutensa ja hallituslaatussa puolesta. — Kansa-oikeuden toisessa pää-osassa esitellään ne perusteet, jotka koskewat waltion keskinäisiä kohтия ja toimia. Niiden mukaan itsekullaki waltiolla on oikeus tukea ja woimassa pitää wapauttansa, loukkaamattomuuttansa ja jäsentensä menestystä, kuin myöski enentää ja kartuttaa woimaansa, missä se waan taitaa tapahtua ilman loukkaamatta toisten waltioiden samanlaisista oikeutta. Wasta nimitetyllä perustuksella siis itsekullaki waltio on oikeutettu olemaan erinäisenä itsenäisyytenä, joka ei kuulu toisten waltioiden alle, ja omaansa piirissään käyttämään yksiwaltaista tahti muuta hallitusmuotoa. Tästä taas seuraava, kaikkien waltioiden, katsomatta niiden arwoa toinen toisensa suhteen, olewan yhtäläisiä siinä, että niillä kaikilla on samat keskinäiset oikeudet ja welwollisuudet, taikka ettei toinen niistä saa waatia toiselta, mitä itse ei ole walmis sille takaisin suomaan. Waltioilla on siis oikeus sopia ja suostua välillensä keskinäisistä oikeuskohdistista ja määrätä, millä lailla suostunnot saataisiin jälkeen elettäväksi. Näistä

perusteista syntyy kansa-oikeuden aineellinen osa, joka määrää valtiowälisen oikeustilan rauhan aikana. — Kolmas kansa-oikeuden pää-osa on muodollista laatua, osotettava millä lailla edelliset perusteet tarpeen aikana wäkipakolla tahi muulla sopiwalla keinolla owat toimeen saattawat. Se esittelee siis, millä tavoin valtioiden välillä ilmautuvat riitaisuudet taitaan sowitzuiksi saada, ja mitä oikeuksia ja welvollisuuksia valtio-lähettiläillä eli asiamiehillä siinä toimesansa on; mitenkä, jos sowitzoa ei saada hywällä, wäkipakkoa on käytettävä, joka tapahtuu joko samalla mitalla maksamisen taikka sodan kautta; mitä oikeusmuotoa sodassa on seurattawa, taikka kuinka sota on julistettawa ja käytävä, muistamalla sen saattamia hävityksiäki, ja mitä on waarin otettava kansan, tawaran ja maan suhteen; kuinka liittolaisia ja sotaan puuttumattomia waltoja on kohdeltawa, ja mitä, sodan seisoessa, wälirauhain, wiholliselle antaumisten ja sotawankien takaisin waihetuksen suhteen on muistettava; ja viimeiseksi, kuinka sota rauhanteolla päätetään. Kun nämät aineet parhaasta päästä tarkottawat sota ja sodan asioita, niin saattaisiki sanoa, tässä viimeksi nimitetyssä kansa-oikeuden osassa esitettävän valtiowälistä oikeustilaa sodan aikana.

2 Luku.

Suomen lakisääteen historia.

1. Suomen ja Ruotsin oikeushistoria yhteinen vuoteen 1808 asti.

Kuin siitä jo edelläki mainittiin, on lakien alkujuurina kansoissa wanha maan tapa eli oikeustapa, josta sitte säätdnäinen laki wähitellen tointui. Semmoisia wanhoja oikeustapoja epäilemättä oli Suomenki kansalla, waikka meillä niistä ei enää ole paljon mitään tietoa. Syy tähän tiedottomuuteemme on se, että Suomen kansa samoina aikoina, kun siitä historiassa mainitaan, tuli wieraan walian alle, joka ynnä kristin-uskon ja jonkunlaisen siwistysalun kanssa toi sille lakinsaki, jotka, sittekun ne aikaa woittain juurtuivat kansassa, häwittiwät wanhat oikeustawat niin jälkinensäki, ettei niistä enää muuta löydy, kun jotain wiittausta kansan muinais-runoissa, sananlaskuissa ja tarinoissa sekä wanhimmissa meidän aikoihin säilyneissä kirjotuksissa. Historian kertomuksen mukaan Ruotsalaiset wallottiwat Suomenmaan erinäisillä sotaretkillä vuosina 1157, 1249 ja 1293, joiden jälkeen rauhanliitto, joka w. 1323 tehtiin Pähkinälinnassa Wenäjän kanssa, wakuutti heille nämät wallotukset. Siihen aikaan oli Ruotsissa jo useampina edellisinä vuosisatoina tointunut oikeus- ja kansallisuus-tila, joka seurasi Ruotsin lakeja Suomeenki, ja kun Suomi sitte vuoteen 1808 oli Ruotsin yhteydessä, niin on helposti ymmärrettävä, että myös kummanki maan oikeushistoria koko sinä pitkänä aikakautena tuli yhteinen olemaan, ja että Ruotsin lakien wanhimmat waiheet niin nuodoin koskewat Suomeaki.

2. Ruotsin wanhimman lakisääteen alku.

Ruotsin muinais-historia kertoo, kaksikielikansista kansakuntaa, Ruotsalaisten ja Nyötiläisten, aikaisin asetuneen Ruotsin maahan, ja nykyisen Ruotsin kansan niistä

alkunsa saaneen. Mainitut kansakunnat wähitellen rupe-
sivat pitämään yhteisiä tapojansa oikeuden sääntöinä, jotka
säilyivät lyhyinä, wakinaisina käskyinä eli ohjeina ja pa-
remmin muistossa pyyhäksen saivat runolauseisen muo-
don. Näitä oikeus-ohjeita yhteensä sanottiin la'iksi, joi-
den noudattamisesta ensimmältään perheen wanhimmat,
mutta jälkeinpäin joku heidän yhteydestänsä walittu, tie-
doltaan ja ymmärrykseltä arwossa pidetty mies laaman-
nin, s. o. lakimiehen nimellä piti waarin. Hän ratkaihi
kansan riitoja, luki, selitti ja sowitti la'in määrätysä piiri-
alassa, jota sentähden sanottiin laki- eli tuomiokun-
naksi. Tämä toimitus oli hänellä kansan vuosikokouk-
sissa, joita sanottiin keräiksi*) ja alkunsa pidettiin
yhteen aikaan, kun sen-aikuisien epäjumalain uhrijuhlatki.
Ulkaa woittain saivat oikeus-ohjeet uusia lisäyksiä ja me-
nettivät runollisen pukunsa. Kun niitä ei sitte enää joku
mies woinut muistossa pitää, niin tuli se laamannin
osaksi, ei ainoastaan muistossaan säilyttää, waan myös
julistaa ne kansalle yhteisissä kokouksissa. Sillä tawoin
oliwat la'it laamannin hallussa sinä aikana, kun niitä ei
wielä löytnyt kirjotettuna, ja la'in käskyt kulkivat muis-
ton woimalla polwi polwelta, aiwan samaan tapaan, kun
tiedämme Suomen wanhain runoin vuosifatosen läpi sillä
lailla kulkeneen ja unhotuksen tieltä säilyneen.

3. Ruotsin maakuntais-la'it ja niiden woima Suomessa.

Mikäli Ruotsalaisten ja Ryötiläisten suku lewesi,
syntyi Ruotsissa useampia eri maakuntia, joilla itsekullaki
oli oma laamanninsa. Niissä sitte oikeuden samoin kuin
elämänki tawat ja wieläpä itse kielenki laatu tuliwat wä-
hän erilaisiksi wälillään, waikka ei kuitenkaan niin, ettei
aina helposti woisi nähdä, niiden yhtä perijuurta olewan.
Sillä tawoin saivat ne niin kutsutut maakuntais-la'it
alkunsa, nimittäin Ruotsalaisten asuttawissa paikoissa:
Uplannin, Södermannin, Westmannin ja Helsingin

*) Sukua suomalaiselle sanalle kerätä tahti saksalaiselle Gericht.

gin laki, ja Ryttiläis-paikkakunnissa: Westkyötin, Östkyötin, Smälannin ja Gotlannin laki. Näihin nykyään syystä voipi lisätä myös Skånen la'in, vaikka Skånen maakunta silloin vielä kuului Suutin alle ja sen laki myös luettiin Suutilaisten lakien sekaan. Enimmät näistä vasta mainituista la'eista nykyisissä muodoissaan ovat toinen toisensa kaltaisia siinä katsannossa, että käsittävät valtio-, keskuus-, rikos- ja kirkko-oikeuden, vieläpä joita kuita maa-eläntöönki kuuluvia sääntöjä, kaikki järjestyttynä eri luokkiinsa eli kaariin, joiden eri nimet jo osottavat niiden sisästäönki. Niiden ensimmäistä alkua senki tähden ei taita tarkemmin määrätä, kun ne vähitellen monen vuosisadan kuluessa tulivat nykyiseen muotoonsa. Mahdotonta on myös sanoa, milloin ne ensin tulivat kirjotetuksi, mutta todennukaista on, sen ei tapahtuneen ennenkun kristin-uskon kanssa nykyisen kirjotustapa Ruotsissa tuli tutuksi, eikä siis uskottavasti ennenkun 11:ntenä tai 12:ntenä vuosisatana, ja ehkäpä vieläki myöhemmin. Näiden lakien suurin erinomaisuus on se, että ne, saatua alkunsa itsensä kansan oikeustunnosta, olivat useampia vuosisatoja voimassa, ilman minkäänlaisia esivaltaista sääntämistä. Vasta 13:nnen vuosisadan lopulla tai 14:nnen alussa rupešivat Ruotsin hallitsijat muutamista niistä erityistä huolta pitämään. Silloin määräsi kuningas erityiset komiteat korjaamaan Uplannin ja Södermannin lakeja, ja wahwisti ne sitten yhteisesti waarin otettawiksi, edellisen w. 1296, jälkimäisen w. 1327. Muutki maakuntais-la'it näyttävät samoina aikoina nykyisen muotoonsa saaneen, ja vaikka niitä sillä tavoin ei wahwistettukaan, jäiwät ne kuitenkin entiseen voimaansa; ja ainoastaan Uplannin laki, joka alkuperäisin oli ollut erästen jälkimäisten esikuvana, oli jossain suuremmassa arvossa, niin että sen sääntöjä muissaki maakunnissa noudatettiin semmoissa tapauksissa, joista niiden omitulset la'it eivät wirkaneet mitään. Tätä Uplannin sekä Helsingin lakia nähyy myös Suomessa siitä syystä yksinänsä käytetyn, että parhaastaan Uplannin ja Helsingin maakunnista siirtyi kansaa meidän maahan, joka arwattavasti piti entiset

elämä=tapansa ja oikeus=asetuksensa. Suomalaisia ei waadittu näitäkään seuraamaan, waan saivat he elää entisellä, kotiperäisellä oikeus=laadullansa; mutta kun se ei liene ollut paremmalla kannalla, kun heidän muuki sen=aikuihin siwistys=tilansa, ja Suomi sitte Ruotsin maakuntain tapaan sai eri laamanninsa, joka siellä piti oikeuden hoitoa, niin tuli Ruotsin lakisääde wähitellen Suomesfaki woiton päälle ja maan oma, kotiperäinen katosi jäljettömäksi.

4. Ruotsin maa=la'it.

Joku aika sen jälkeen, kun Södermannin laki oli korjatuksi tullut, näyttää kun olisi tullut hoksamaan, kuinka sopimatonta se oli, että eri maakunnilla oli eri lakinsa, josta seurasi eri maakuntain lakien yhdistäminen kaikille yhteiseksi, kuitenkin niiden entisellä perustuksella ja ulkonaisellaki muodolla. Sillä tarwoin toimeen saatu maa=la'in eli maalla asuwaisten la'in ehdotus esitettiin w. 1347 kuningas Magnus Erkinpojan wahwistettawaksi, mutta sitä wastusti silloin papisto, siinä tarwattawain sääntöin tähden, joiden tarkoitus oli wähentää entistä rajatonta waltaa testamenttien teossa kirkkoin ja luostarein hywäksi, ja jotka säännöt sentähden katsottiin loukkaawan papiston oikeuksia. Tätä laki=ehdotusta siitä syystä ei wahwistettu, mutta käytettiin kuitenkin lakina niissä osissa, jotka koskiwat maallisia säätyjä, s. t. s. kaikissa muissa, paitsi kirkkokaaressa, joka sentähden jo onki kadonnut, ja jonka sijaan käytettiin kuskaki maakunnassa sen erityistä kirkkokaarta. Sadan vuoden paikoilla sen ensimmäisen kokeen jälkeen toimeen saatiin w. 1442, kuningas Kristohwerin aikana, uusi maa=la'in ehdotus, joka, waikka pää=asiassa yhteen sopiwa sen edellisen kanssa, kuitenkin oli laitettu niin pappein mielen mukaan, että kuningas taissi sille wahwistuksensa antaa. Sekä tätä Kristohwerin, että edellistä Magnus Erkinpojan maa=lakia uskottawasti käytettiin Suomesfaki, joka w. 1435 jaettiin kahteen, pohjois=Suomen ja etelä=Suomen lakikuntaan. Hywin puuttuwainen mahto kuitenkin tieto näistä lakisäätämistä silloin meidän maassa

olla, ja olipa itfessä Ruotfissaki, niinkuin muutamista sen-
aikuisista kirjoituksista on nähtävä, ettei vielä 15:nnellä
vuossata-luvulla niitä ja niiden voimassa oloa tarkoin
tunnettu fielläkään. Syynä siihen oli se, että kirjapainon
puutteessa ne käfin kirjoitetut lakikirjat olivat harvinaisia,
jonka tähden ne myös, kun nimilehtiä ei löytnyt, toisi-
naan taifivat vaihetuksiinki välillänfä joutua.

5. Ruotfin kaupunki-la'it.

Vaitfi sitä lakilaitosta, joka maalaisilla oli maa-
kuntais- sekä maa-laeissa, tavataan Ruotfissa vielä toi-
nenki erittäin kaupunkilaisia warten. Ensimmäisen al-
kansa saivat kaupungit siitä, kun pakanuus-aikoina enem-
min wäkeä ajottain keräysi wakinaiisiin paikkoihin uhreiansa
ja yhteisiä asioita suorittamaan, joissa kokouksissa myös
tavallisesti kaupittelivat ja vaihettelivat tawaroitansa.
Semmoisia kokouspaikkoja ruwettiin siitä syystä kutsumaan
kauppa=sijoiiksi, joista sitte, asukasten ja kauppalikkeen
niissä enettyä, kaswoi warfinaisia kaupunkesa. Vaitfi kaup-
pamiehiä asui niissä myös enimmiten ulkomaalta, warfinki
Saksasta tullete teostajia; ja niin hywin niiden erinäis-
ten ammattien, kun sen ulkomaalaisen wäestön wuoksi
mußilla tawoillansa ja elämän laaduillansa, tarwittiin kau-
pungeille erityinen, maa-la'ista poikkeewa lakisääde, jota
skandinawilaisissa maissa ymmärrettiin Birke'n eli Biär-
kba'n la'in nimellä *). Semmoinen laki tavataan Ruot-
fissaki ja arwellaan 13:nnen wuossifadan lopulla tahti seu-
raawan alussa tulleen laitetuksi Dufholmaa warten, joka
Birger Jarlin 1250 wuoden paikoilla perustama kaupunki
jo 50:tä wuotta myöhemmin lienee ollut siinä voimassa,
että tarwitti erityisen lakilaitoksen. Mutta kun mitataki
kaupunkesa löytyi tahti myöhemmin wähitellen syntyi maa-

*) Ruotfin emäkielesfä luullaan sanan birk eli biärk merkinneen kaup-
paa, josta sitte liittofana biärkö tuli merkifemään enfitään saarella, ja myö-
hemmin muuallaki olewaa kauppaipaikkaa eli kaupunkia. Tämän selityksen mu-
kaan birke'n eli biärköa'n la'illa siis ei olisi mitään muuta merkintöä, kun mitä
senjälkeen kaupunki-la'iksi sanottiin.

Hän, ottivat neki sitte saman la'in jälkeen elääksensä, ja sillä tavoin muuttui se yhteiseksi kaupunkien eli kaupunki-la'iksi. Wisbyn kaupungilla Gotlannin saarimaalla oli kuitenki erityinen laki-asetuksensa. Mainittu kaupunki muinoin oli kuulusa, voimallinen paikka, ja sopivan tilansa vuoksi Hansa-liiton aikoina pohjoismaiden paras kauppa-paikka. Alinomaisen kauppalikkeensä tähden Saksanmaan kanssa sai Wisby sieltä sekä asukkaita että porwari-asetuksensa perustuksia, jotka 14:nnen vuosisadan alkupuolella yhdistettiin Wisbyn kaupunki-la'iksi. Sitä paitsi kaupungin lauea merikulku matkaan saatti erinäisiä meri-asetuksia, joita ko'ottuna yhteen sanottiin Wisbyn meri-la'iksi, ja joita näyttää kun olisi, muiden asetusten puutteessa, ulompanaki pohjois-Europassa käytetty. Samasta syystä, kun oli nähty tarwittawan yhteinen laki maalla asuwaisia warten, ruvettiin kaupungeilleenki yhteistä lakia laittamaan, ja niin sai se sen nimellinen kaupunki-laki alkunsa, joka luultawasti tapahtui ei kauwan sen jälkeen, kun Magnus Erkinpojan maa-laki oli toimeen tullut. Niinaki ovat molemmat ulkonäkibänsä yhdenmuotoiset ja muutenki yhtäpitäwäiset, waikka kaupunki-la'issa astiannukaisesti on semmoisiaki määräyksiä, jotka erittäin koskewat kaupunkilaisia, ja siihen sitte jälkeinpäin on tullut erättä lisäyksiä ja pienempiä muutoksia.

6. Lakisääteen kulu 15:ntenä ja 16:ntenä vuosisatana.

Ne edellämainitulla tavalla muodostuneet maa- ja kaupunki-la'it pienessä ko'ossaan käsittiwät Ruotsin koko lakisääteen siihen asti, kun kansallisen tilan tointuminen alkoi waatia uusia asetuksia. Sitämaantuiki seuraawina vuosisatoina koko joukko esiwallan sääntöjä ja määräyksiä la'in-opin kaikissa haaroissa. Erittäin mainittawia ovat ne asetukset, joita useampina vuosisatoina peräkkään ilmaantui, ja jotka kowan rangaistuksen haastolla kielsiwät matkustajain wäkiwalloin ottamasta ruokatarpeita ja hewoisia turwattomalta kansalta, jota pahaa tapaa woimallisemmat matkoillansa usein käyttiwät, kulkien paikasta

paikkaan, ilman mitään edestänsä maksamatta. Tämän epäkohdan ojentamiseksi ruvettiin myös warfinaisia kesti=kiivareita ja hollifkhyttä laittamaan, joka laitos niinä aikoina oli suuremmasta arvosta, kun moni nyky-aikoina luulifikaan. Suuresta arvosta Ruotsin sekä fivistykfelle että oikeustilalle oli myös kuningas Gustaw I:mäisen maahan laittama puhdistettu uskon=oppi, jonka kautta paawilaiselle perustukselle laskettu kirkkolaki tuli woimansa menettämään, waikka ei kuitenkaan uutta ewankelista kirkko=fäännöstöä saatu sen sijaan ennenkun w. 1571. Paawilaisuuden ja paawilais=pappien wallan masennusta seurasi pian kirkollisten wapamaidenki peruutus. Oli näetsä paawilaisuuden aikana, hallitsijain sekä eriköin taika=uskoifista lahjoitukfista, joutunut paljo maita kirkkoin ja luostarien alle, joista ei maksettu mitään weroa; ne kruunu nyt peruutti itselleen takaisin ja laski werolle, jonka kautta entisten weromaiden ylimääräinen rasitus taittiin huojentaa. Pahoin sitä wastoin vaikutti mainitun kuninkaan se asetus, jonka kautta hän läänitysten nimellä lahjoitti pojilensa kokonaisia maakuntia, joista saivat itsellensä kaikki kruunun tulot, ja joissa la'inkäytteenki suhteen hallitsivat melkein yksiwaltaisesti. Tämä antoi johdon Erik XIV:n: nelle ja seuraawaisille hallitsijoille tehdäksensä samallaisia läänityksiä aatelistolle, jonka kautta se muiden säätyin ja koko waltakunnan rasitukseksi tuli saamaan uusia la'ittomia etuukfia ja wapauksia entisten oikeutensa lisäksi. Merkifisyhtensä wooksi erittäin mainittawia owat ne kuningas Gustaw I:mäisen aikana ilmaantuneet, kirkkoherra Olaus Petri Phase'n kirjoittamat tuomarin ohjeet, jotka osottawat erinomaista, niinä aikoina harwasfa tawattawaa la'insäätd=neroa, ja sentähden owatti, waikka ei koskaan erittäin wahwistettuina, monena woosifatana pidetyt la'in arwossa ja liitetyt kaikkiin sen jälkeen ulostulleihin lakkirjoihin. Toisella tawalla merkifillinen on se niin kutsuttu Selgeandsholman päätös, joka, sanottuna hallitsijan ja säätyin wahwistamaksi w. 1282, ei ennenkun kuningas Johan III:n: n aikana w. 1586 erityisen miehen, Balne Erkinpoika Rosensträlen kautta tuli ilmiin. Sen kautta olisimat sää=

dyt jättäneet krunun omaaksi kaikki maassa löytyvät metsät, wuorikainokset, wirrat ja järwet, joilla silloin ei ollut erityisiä isäntiä; ja vaikka monta jälkeempain tullutta asetu-
tusta on tämän päätöksen perustuksella annettu ja wahvistettu, niin on kuitenkin nykyisempain tarkkain tutkintoin mukaan uskottawa, mainitun päätöksen olewan wäärän ja teeskennellyn.

7. Toimenpito lakiseikkain parantamisesta 17:ntenä woosifatana ja aina 1734 vuoden lakiin asti.

Ohkä maa-laki 16:nnen woosifataluwn alussa ei ollut kun noin 150:n, ja kaupunki-laki ei kun 250:n vuoden ikäinen, niin oliwat ne kuitenkin jo silloin niin wanhentuneet, että niiden nähtiin niin kielenjä, kuin sisustansa wooksi korjausta kaipaawan. Tämän työn kuningas Kaarle IX uskoi eräille puoluskuntalaisilensa tehtäväksi, jota wastoin waltakunnan säädty walitsiwat sitä wärten muutamia aateliston jäseniä. Sillä tawoin saatiin kaikki erinäistä laki-ehdotusta, toinen kuningaan, toinen aateliston ja neuwo-kunnan puolta pitäwä, joita, kun kummallaki oli kiivaat wastustajansa, sentähden ei saatu 1609 vuoden waltio-päiwillä yhteen sowitzetuksi ja wahvistetuksi. Sitä tärkeämpi oli siis, että entiset woimassa olewat la'it saataisi paremmin tutuiksi, ja sentähden painatutti wasta mainittu kuningas ei ainoastaan muutamia maakuntais-lakeja, mutta myös w. 1608 kuningas Kristohwerin maa-la'in, jonka myös wahwisti uudesti ja määräsi, että siitä lähtien ainoastaan sitä painettua lakia, paitsi sen kirkkokaarta, piti oikeus-asioissa käytettämän. Sen ohessa saiwat tuomarit luwan muutamissa suurissa rikos-asioissa käyttää „Sumalan lakia, josta kaikki maallinen laki on lähtenyt“, s. t. s. pyhää raamatua elikkä oikeastaan Moseksen kirjain rangaistus-määräyksistä, joista sitä warten lyhyt ulosweto oli toimitettu maa-la'in lisäykseksi. Jälkiä siitä ajasta löytyy vielä tuomarien warkawalassa, joka sitouttaa heidät tuomitsemaan Sumalan la'in jälkeen, vaikka ei kukaan tuomari enää ota raamatun määräämiä rangaistuksia siitään

Käyttääksensä. Kaarle IX:nnen poika ja jälkeinen, kuningas Gustaw II Adolf wahwisti ja painatutti myös kaupunki-la'in w. 1618; ja wasta sitte, kun niitä painetuita laitoksia maa- ja kaupunki-la'eista oli ennättännyt ko'omalta maahan lewitä, taissi niiden wakainainen ja muuttelamaton käytäntö tulla joka paikassa paremmin waarin otetuksi ja entinen epäwakaisuus poistetuksi. Erittäin Suomea warten oli sekä maa- että kaupunki-la'eista toimitettu suomenkielinen käännös, ja edellistä myös ruwettu painamaan w. 1610, joka työ sitte kuitenkin jäi kesken. — Toinen oikeustilalle tärkeä, jo muutamain edellistenki hallitsijain yrittelemä, mutta wasta Gustaw II Adolfin asianmukaisesti toimeen saama, oli wakinaisten yli-oikeustoin asetus, joissa sitte howi-oikeuden nimellä ala-oikeustoin päättämät asiat otettiin uudelleen tarkastettawiksi ja päätettawiksi. Semmoinen jälkeistutkinto oli kyllä jo ennenki ollut tutkinto- ja ojennus-keräjäin työnä; mutta kun niitä siirrettiin eli muutettiin paikasta paikkaan, ja niissä kuninkaan itsensä tahti hänen sijasansa jonkun waltaneuwoksen piti olla esimiehenä ja siihen lisäksi koko joukko jäseniä, niin semmoissa keräjiä ei pidetty usein, warsinki kun sitä warten ei ollut mitään aikaa määrätty. Tämän hankaluuden poistamiseksi asetettiin w. 1614 Ruotsin howi-oikeus, jonka nimensä se sai siitä, että oli Ruotsin pääkaupungissa ja toimitti wirkaansa kuninkaan howissa. Sillä oli erityinen, kuninkaan siksi määräämä esimiehensä ja wakinaiset jäsenet aatelis- sekä weronalaisista säädyistä, ja sen tuli antaa kuninkaan tuomio, s. o. kuninkaan nimesssä ja puolesta päättää asiat. Howi-oikeuden vaikutus-alan perustus määrättiin kahdella asetuksella, toinen la'inkäynnin sääntökirja wuodelta 1614, ja toinen la'inkäynnin muoto wuodelta 1615. Kun sitte oli howioikeus-laitoksen erinomainen hyöty tuntemaan tultu, asetettiin w. 1623 samallainen yli-oikeus eli Turun howi-oikeus Suomeen, ja w. 1634, kuninkaan kuoltua, wielä kaksi uutta, toinen eteläpuolista Ruotsinmaata warten Skyötin howi-oikeuden nimellä Jönköpingin kaupunkiin, ja toinen Lihwin, Wiron ja Inkerin maita warten Dorpatiin eli Tartolinnaan, sillä

vastamainitut maat silloin olivat Ruotsin wallan alla. Paitsi sitä hyötyä, kun howi-oikeudet saattivat la'inikäytännölle senkautta, että korjasivat ja oikasivat ala-oikeustoin tuomioita ja muutenki pitivät waaria niistä, tulivat ne myöskin lakisääteellenki hyödyllisiksi, sillä heillä oli walta epäilyttävissä tapauksissa kysyä hallituswallan mieltä, tahi alistaa ne sen päätettäväksi, jonka kautta monta tärkeätä lakisääteen perustusta tuli wakautumaan. Päälle päätteeksi olivat ne ikään kuin la'in-opillisia kouluja, joista taitawia ja harjaantuneita la'in-oppineita saatiin walmistamaan ehdotuksia moninaisille asetuksille ja lakisäännöille, ennenkun kuningas ne wahwisti.

3. Jatkanto.

Howi-oikeuksien oheksa perusti kuningas Gustaw II Adolf erinäisiä hoito- eli hallinto=kunta huolta pitämään niistä hallinto=asioista, jotka kunni piiriin kuuluivat. Sillä tavoin syntyi osiksi kuninkaan eläissää, osiksi hänen kuolemansa jälkeen, kanslia=wirkakunta wallintoa warten omassa maassa ja walta=asiain suorittamiseksi ulkomaiden kanssa, ja kammari=wirkakunta kruunun tuloista eli saatamista waarin=pitämisiksi, molemmat w. 1617; maawäestön hoitokunta w. 1630 ja meriwäestön hoitokunta 1634, edellinen sotawäen asioita warten maalla, jälkimäinen merellä; kauppa=asiain hoitokunta teostoita, tehtaita ja kauppaliekettä warten, w. 1637; wuoritöiden hoitokunta 1649; luwuntekoin tutkintokunta w. 1651 ja waltakonttori kruunun ulosmaksuin määräämisiksi, w. 1680. Muutamat Gustaw II Adolfin aikuisista asetuksista ovat vielä peruslakisessa woimassa, nimittäin waltiopäiwäin asetus wuodelta 1617 ja ritarihuoneen asetus wuodelta 1626, joista edellinen määrää, mitä kaikkein yleisesti, ja jälkimäinen, mitä aatellisäädyn erittäin waltiopäiwillä on warin otettava. Kaupunki=hallinnon perustukset määrättiin w. 1619 vielä woimassaan olewalla asetuksella, jonka ei kuitenkaan luulla warsinaisesti julistetuksi tulleen. Päätteeksi soppinee muistuttaa, että saman kuninkaan itsensä sa-

notaan kokoon panneen ensimmäisen täydellisemmän sotilasla'in, ne n. l. jota-artikkelit vuodelta 1621, sekä valmistaa antaneen sen hänen itsensä perus-ohjeisesti määräämän hallitusmuodon, joka w. 1634, hänen kuolemansa jälkeen, otettiin valtakunnan hallitusmuodon perustukseksi. — Ruhtinatar Kristiinan ja kuningas Kaarle X Gustavin hallituksessa ruvettiin lakikorjausta yhä enemmän kaipaamaan, jonkatähden asetettiin komiteoita, jotka aikoinansa toimittivat osittain mietinnöitänsä muuttamista määrättyistä la'in kohdista, osittain uusia laki- ja asetusehdotuksia erinäisissä oikeus-opin haaroissa. Warsinaisesta lakisääteestä täältä ajalta lienee kylliksi nimittää ainoastaan rangaistus-sääntö vuodelta 1653, joka sen-aikaisen oikeustunnon mukaan lievitetti muutamain tavallisempain rikosten, esim. varkauksen, sitä ennen ylen kovan rangaistus-määräyksen. Sitä virkeämpi sen sijasta oli Kaarle XI:n hallitus-aika lakisääde-toimien valmiiksi saamisessa, johon edellisten komiteain työstä oli paljo apua ja kewennystä. Tällä ajalla ilmaantui ei ainoastaan merilaki w. 1667 ja kirkkolaki w. 1686, jotka molemmat vieläki ovat voimassaan, mutta myös paljon asetuksia la'in-opin kaikissa haaroissa, ja niiden seassa useampain valtio- ja sotawirastoin sekä erinäisten virkamiesten ohjeistoja. Mainitun kuninkaan aikana tapahtui w. 1680 se pää-asiaisen muutos, että Ruotsin valtio-asetus tuli täysin yksivaltaiseksi, jonka kautta kuningas paitfi muuta tuli tilaisuuteen peruuttamaan kruunulle ne monet maatilat, joita edelliset hallitsijat oliwat hurwitelleet lahjoiksi aateliston jäsenille. Ne maatilat sitte käytettiin valtakunnan hyväksi siihen niin kutsuttuun ruotujako-laitokseen, s. t. s. palkoiksi maalla asuvalle niihin asetetulle sotawäelle, jonka tähden kruunun ei enää, kun siihen asti, tarwinnut muita warojansa niiden palkoiksi käyttää.

9. 1734-wuotisen la'in säädäntö.

Tärkein työ, mikä lakisääteen suhteen Ruotsissa 17:nnessä vuosisadalla tehtiin, oli se w. 1686 alotettu koko

waltakunnalle, s. o. maalle ja kaupungeille yhteisen la'in hankkiminen. Sitä warten asetettiin mainittuna wuotena la'in=oppineita miehiä komiteaan, joka seuraawina wuotena toimitti ehdotuksia useammille lakikaarille, joista erinäiset wirtakunnat käskeettiin ajatuksensa lausumaan, mutta työn edistyminen tuli sitte pälso pidättymään kuningas Kaarle XI:n kuoleman ja hänen poikansa Kaarle XII:n pitkäikäisten sotain kautta. Komitea, johon usein määrättiin uusia jäseniä entisten pois joutuneitten sijaan, kyllä toimitti työtänsä, niin että w. 1718 kaikkein lakikaarten uudet ehdotukset oliwat valmiina, jonka jälkeen ne sitte annettiin uudelleen korjattawaksi niin sisäistönä kuin ulkopukunsaaki wuoksi, mutta waltakunnan säädyt eiwät kuitenkaan tulleet tutkimaan mainittua laki=ehdotusta ennenkun 1731 ja 1734 wuosien waltiopäiwillä, jossa jälkimäisessä tilassa siihen lopulta suostuttiin, sittekun muutamia paikkoja siitä vielä oli muutetuksi tullut. Kuningas Fredrik I wahwisti sen jälkeen tämän uuden la'in tammikuun 23:ntena päiwänä 1736 ja julisti sen maan yhteiseksi la'iksi, jota saman vuoden 1:mäisestä päiwästä syyskuuta pitti noudatettaman, sittekun se oli painetuksi saatu. Päätteeksi sopinee mainita, että laki=ehdotuksen valmistuskomiteassa työskentelivät toinen toisensa perästä pian puolen wuosijadan kuluesä kaikkiansa 69 henkeä, joista kieltämättä on edellä muiden muistettava komitean viimeinen esimies, kuninkaallinen neuwos, kreivi Gustaw Cronhjelm. Täntä erittäin tulee kiittää nykyisen yhteisen la'in somasta, melkein wanhain lakien tapaisesta lausepuwusta, joka lyhytensä, selkeytensä ja ainewuutensa wuoksi kelpaisi esikuwaksi waikka mille lakisäätöelle tahansa.

10. 1734=wuotisen la'in luonnos ja ja'anto.

Pää=asialisesti on 1734 wuoden laki entisten maa- ja kaupunki=lakien yhdistys, ynnä niiden muutosten ja lisäysten kanssa, joita niihin aikoinansa oli tehty tahi työtä toimittaesä katsottu tarwittawan. Se eroupi niistä kuitenkin siinä, että waltakunnan hallitus=perusteet, jotka niissä

entisissä tavattiin kuninkaan kaaren nimellä, ovat tästä yhteisestä la'ista pois jätetyt. Syy siihen oli se, että waltakunnan hallitusmuoto, joka kuningas Kaarle XII:n kuoltua taas muutettiin säännöllisesti yksivaltaiseksi, sitä ennen oli tullut erityisellä perus-la'illa eli hallitusasetuksella w. 1720 wahvistetuksi. Kun sitä paitsi lakisäännöt erinäisissä aineissa olivat niin lisääntyneet, ettei niitä enää tahtu sovitaa entisten lakien joukkaan tilaan, niin tähän uuteen lakikirjaan ei tahdottu ottaa muuta, kun mikä koski hywäsääntöisen waltakunnan erinäistä elämää kaikissa tärkeimmissä asioissa, niinkuin siitä wahvistuskirjassa lausutaan. Tarkotuksena siis oli, että niin tuomareille, kuin koko kansalle tulisi siitä helposti saatava käsikirja, josta voisivat siinä järjestyksessä, johon jo entisistä lakikirjoista oli totuttu, ilman suurta waiwaa ja hakemista löytää ne suorat ja pää-asiaiset la'in säännöt, jotka kunni oikeuksia yhteis-elämässä koskevat. Ja tosin onki 1734 wuoden laki täyttänyt tämän tarkotuksensa, ja senkautta ollut Suomesaki laillisen järjestyksen tukena ja edistytäjänä. Entisten lakien monet kaaret ovat siinä yhdistämällä saatetut vähempään lukumäärään, niin että siinä niitä ei tawata kun kaikkiansa yhdeksän, nimeltänsä: naimis-, perintö-, maa-, rakennus-, kauppa-, rikos-, rangaistus-, welkomus- ja la'in käynti-kaari, jotka näillä selwillä nimityksillänsä osottawat aineistonsaki, ja senkautta on wähä-oppisemmanki helpompi la'insäännöt kirjasta löytää. Se käsittää siis, kuin jälkeempain tulee osotettawaksi, sekä keskuus- että rikos-asiain, tawallisinten elantoin, maantyyön ja kaupankäynnin oikeusperusteet, kuin myöski, mitä waltio-tuloin ja wallinnon la'in-opista siihen kuuluu.

II. Muuta toimenpitoja la'in-asioista 18:nnellä vuosifadalla ja sen jälkeen, wuoteen 1808 asti.

Paitsi 1734-wuotisen la'in säädöstä, joka kieltämättä on tärkein sakkista meidän lakitilamme parantamiseksi 18:nnellä vuosifadalla tehdyistä töistä, tawataan toki muitaki

toimenpiteitä siinä tarpeessa. Ensiksi laitettiin sillä aikaa, kun lakia vielä valmistettiin, uudet johtosäännöt hallinnon hoitokunnille, ja w. 1734 uusi johtosääntö maaherroille, joka meillä vielä on voimassa. W. 1723 ulos-annettiin aatelis- ja papisäädyin eri-oikeuden sääntö, joka tarkemmin määräsi näiden säätyin sitä ennen monessa eri asetuksessa wahvistetut oikeudet sillä lailla, kun niillä Suomessa vielä on peruslakinen voimansa. Mutta mitä koskee siihen w. 1720 wahvistettuun hallitusmuodon asetukseen, joka niin vähensi kuninkaan wallan, ettei hänellä sen perästä ollut paljo muuta tehtävää, kun ai-
nostaan täytäntöön saattaa säätyin päättämät asiat, niin syntyi siitä seuraavana puolen vuosikadan aikana niin paljo erilakaisuutta ja viitaisuutta säätyin kesken, että waltakunta niin sisällissä kun ulkopuolissas asiossaan tuli senkautta paljon wahinkoa kärsimään. Seurantona siitä oli uusi wallanmuutos, jonka kuningas Gustaw III toimeen saatti 1772=vuotisen hallitusmuodon säännöllä, joka pää-asialisesti laitti waltion tilan samanlaiseksi, kun se ennen vuotta 1680 oli ollut; ja tällä hallitusmuodolla, sekä siihen w. 1789 lisäksi tulleella yhdistys- ja wakuus-säännöllä, jonka kautta hallitsijan walta yhä enennettiin, on vielä peruslakinen woi-
ma Suomessa. Viimeksi mainittuna wuotena wakuutettiin myös porwarin- ja talonpojan-säädyille muutamia etuja ja oikeuksia, jomassa kun muiden säätyin eri-oikeudet tulivat uudelleen wahvistetuiksi. Kun oli hawaittu yhdestä howi-oikeudesta Suomenmaalle ei kylliksi olewan, asetettiin w. 1775 toinenki Waasan kaupunkiin. Muuten edistyi lakisääde tällä ajalla muis-
faki kohti erinäisillä säännöllä, joista waan nimitettävöön 1779=wuotinen asetus tammikuun 20:nneitä ja 1807=wuotinen selitys maaliskuun 23:nneitä päivästä, joilla eräitä 1734=wuotisen la'in sääntöjä osittain muutetaan, osittain selitetään ta-
hi lisätään. Mutta kun sillä tarwain aikaa myöten ilmaantuneet monilukuiset säännöt ja asetukset, jotka wälistä osottiwat menneihin aikakausiin, oliwat tehneet sekä la'inkäyttäjille että kansalle waikeaksi tulla tietämään, mitä laki monesfaki eri tapauksessa sääti, niin an-

toi kuningas Gustaw III yhteen ko'ota ja yhteisen la'in kaarten ja lukuin mukaan järjestää kaikki voimassa o-
 wat säännöt ja asetukset, jotka koskivat keskuus- ja rikos-
 asioita. Siitä syntyi parin vuosikymmenisen työllä ja toi-
 mella se n. k. 1807 vuoden lakisäännösten, käsittävä ne
 silloin voimassa olevat asetukset, jotka muuttivat, selitti-
 wät tahti lisäsiwät yhteisen la'in sääntöjä, taikka koskivat
 sen kanssa yhteydessä olewia aineita.

12. Suomen lakisääteen tila vuoden 1808 perästä.

Suomen lakihistoriasa alkaa uusi aikakausi vuodelta
 1808, jolloin Suomi Wenäjän wallottamisen kautta erosi
 yhdistyksestänsä Ruotsin wallan kanssa. Tiedoksi-tekemäl-
 länsä kesäkuun 5 päivänä mainittuna vuotena keisari Alek-
 sander I julisti Suomenmaan olewan entisten asetustensa
 ja eri-oikeutensa turwassa yhdistetyn Wenäjän waltakunnan
 kanssa; ja Ruotsi sitten jätti maan 5 (17) syyskuuta w. 1809
 Haminan rauhanteossa, joka seuraawan lokakuun 1 (13) päi-
 wänä Pietarisssa wahvistettiin. Räslyn jälkeen kokoontuiwat
 Suomen suuriruhtinamaan säädyt 10 (22) maaliskuuta
 1809 waltiopäiwille Porwoon kaupunkiin. Suomen koko
 kansalle maaliskuun 15 (27) annetulla wakuutuskirjeellänsä
 keisari wahwisti Suomenmaalle entiseen woimaansa sen
 uskonnon ja perusla'it sekä ne etuudet ja oikeudet, joita
 kuki sääty erittäin ja koko kansa yhteisesti siihen asti walta-
 säännön mukaan oliwat nauttineet, jonka ohessa lupasi
 kaikki ne edut ja oikeudet semmoisinaan ja sortamatto-
 mina täydessä woimassaan säilyttää. Tätä yhdistys-
 tointa Porwoon tuomiokirkossa juhlallisesti wietettäissä
 maaliskuun 17 (29) päivänä maamme säädyt wan-
 noiwat keisarille uskollisuutensa ja alamaisuutensa walan,
 ja omistiwat hänen Suomen suuriruhtinaksi, jonka
 jälkeen keisari siinä puheessansa, jonka piti waltiopäiwäin
 päättyessä 6 (18) heinäkuuta w. 1809, julisti Suomen
 kansan sittä lähin olewan lakiansa turwassa kansain lu-
 kuun ylenmetyn. Siitä seuraa, että suuriruhtinannaa Suo-
 mi oman erinäisen asetuksensa ja hallintonsa nojassa nyt

on erityisenä Venäjän keisarin alaisena ja Venäjän valtakuntaan yhdistettynä valtiona. Paitti tätä perin pohjaista tointa Suomen valtiotilan suhteen, esiin otettiin mainituilla waltiopäiwillä ainoastaan tärkeimpiä asioita, jotka koskiwat maan uutta waltio=laitosta ja hallintoa. Semmoisia oli maan korkeimman tuomio=oikeuden ja waltan hoiteen järjestäminen, sittekun entisistä sellaisista laitoksista Ruotsissa ei enää ollut apua. Ehdotusta sitä warten walmistamaan asetettiin erityinen komitea, jolle maan la'in=oppinein mies, professori Matthias Calonius, antoi hyödyllisiä neuvoja ja selityksiä. Kun sitte waltio=fäädyt oliwat sitä komitean tekemästä ehdotuksesta lauseensa antaneet, niin keisari 6 (18) elokuuta 1809 asetti ja walmisti maan korkeimaksi esiwallaksi oikeus= ja hallinto=hoidon asioissa sen erinäisen hallitusneuwoston, joka sitte 9 (21) helmikuuta 1816 annetulla julistuksella sai uuden nimityksen: keisarillinen Suomen senaati. Sekä Suomen kenraal=kunverndrille että hallitus=neuwoston prokuraatorille annettiin 31 tammikuuta (12 helmikuuta) 1812 ohjeistonsa, ja niiden asiain edeltä=walmistamiseksi, jotka oliwat keisarin itsensä päätettäviä, asetettiin Pietarin kaupunkiin komitea Suomen miehistä, ja sille annettiin ohjeisto 25 lokakuuta (6 marraskuuta) 1811. Tämä komitea taukoutettiin samassa, kun ilmoituksella 17 (29) maaliskuuta 1826 Suomen waltasijheristö asetettiin ja ohjeisto sille samana päivänä annettiin; mutta 27 maaliskuuta (8 huhtikuuta) 1857 määrättiin taas waltasijheristön wiereen alituinen komitea Suomen asioita warten. Kun sitte 11 (23) joulukuuta 1811 se n. l. wanha Suomi eli Wiipurin lääni julistettiin yhdistetyksi Suomen suuriruhtinamaan, ja muutamina vuosikymmeninä oli tultu hawaitsemaan, tälle maakunnalle tarwittawan erinäisen yli=oikeutensa, niin keisari 7 (19) kesäkuuta 1839 ilmotti asettaneensa Wiipurin hovi=oikeuden, jonka piiri=ala samassa tuli määrättyksi. Sitä paitti on tällä aikakaudella erinäisiä uusia wirtalaitoksia tarpeen mukaan maahan asetettu, jonka oheessa myöskin lakifääde on karrtunut ja edistynyt kaikenpuolisesti, ja erittäinki talous=oikeuden alalla monen uuden tärkeän asetuk=

sen kautta, josta tässä ei kuitenkään sivi tarkempaa selitystä tehdä.

13. Lakikirja-toimet.

Erittäin mainittavia ovat vielä ne toimet, joita näinä viimeksi kuluneina aikoina on pidetty lakisäästöön täydellisestä järjestämisestä, niin että se tulisi maan virkamiesten ja kansan helpommin saatavaksi ja käytettäväksi. Sen kyllä ymmärtää jokainen, että mikäli oikeustila tointuu ja parantuu uusilla asetuksilla, sikäli tulee myös vaikeammaksi saada kaikkia tarvittavia asetuksia käsiinsä, taikka waan tietoa niistä. Siitä syystä oli jo viimeksi menneen vuosisadan kuluessa muutamit Euroopan valtiot ruvenneet huolta pitämään siitä, että kaikki, mitä lakisääde eri osiensa aika myöten oli ilmi tuottanut, tulisi täydellisiin lakikirjoihin ko'otuksi ja järjestetyksi. Semmoista yritystä oli 1734=vuotinenki lakikirja, jossa vanhempain lakien säännöt erästen muiden asetusten kanssa ko'ottiin yhteen, vaikka se, tarkotuksensa mukaan, ei tapahtunut kun määrättyissä lakisääteen osissa. Useimpia sitä vastoin ovat ne lakikirja=laitokset, joita tässä nykyisessä vuosisadassa on toimitettu Pröbyssä, Franskassa, Itäwallassa ja Wendjällä. Kun Suomenki asetuksia ei löytnyt yhteen järjestettyinä, waan hajallaan ja eri kokouksissa, neki usein kuta kuinki waillinassina, joka saatti asiain käytännän vaikeaksi ja epävakaiseksi, niin kirjotti keisari 29 toukokuuta (10 kesäkuuta) 1835 kenraal=kuvernörille ja käski toimittamaan kaikista näistä asetuksista järjestetyn yhteenvedon, joka ainnetten eri laadun mukaan eri jaoissa sisältäisi kaikki woimassa olewat, Suomen lakikäytettä ja hallinto=hoitetta koskewat säännöt, ja joka sitte asianomaisesti tutkittuna tulisi wahvistettavaksi niiden lisäysten kanssa, joita siihen wasta ilmaantuwista asetuksista woisi tulla. Semmoista yhteen=wettoa laittamaan määrättiin sen=aikainen keisarillisen Suomen senaatin prokuraatori ja muita la'in=oppineita miehiä hänelle awuksi. Kun sitte tämä toimituskunta vuosina 1843—1847 oli walmiiksi saanut ehdotuksensa muutamissa sen uuden laki=laitoksen osissa, ja

se sitä warten asetettu tutkiokunta määrätysfä järjestyksesssä oli työhnsä täyttänyt ja muistutuksensa kenraal-kumvernörille antanut, niin wahwisti keisari 10 (22) tammikuuta 1847 sen lakilaitoksen toimittamista koskewan esityksen, että kaikki ne asetukset, jotka jollain tapaa muuttivat, selittiwät taht lisäsiwät 1734=wuotista lakia, piti ko'ottaman yhteen, so-witettaman la'in kaarten mukaan ja niin oleman lakikirjan täyhteisenä asetuskokouksena, jonka jälkeen mainituista asetuksista tarkein tehdyt uloswedot piti laitettaman uudeksi lakilauseeksi ja niin la'in lukuiin ja pykäläin jälkeen järjestettynä niiden alle so-witettaman. Toimituskunta sen jälkeen pitkitti työtänsä yksinään, määräten wuoden 1854 lopun viimeiseksi rajaksi niille lakilaitokseen otettawille asetuksille. Kun sitte lakilaitos=työ oli päätetty ja w. 1858 painosta ulos joutunut, jaettiin se wastamainitun wuoden lopulla maan wirkakuntiin ja oli kirja-kaupassaki saatavana. Suomen lakisäädekset wuoteen 1855 asti jaetaan tässä lakikirja=laitoksessa kahteen pääosaan, joista edellinen käsittää 1734=wuotisen yhteisen la'in, ja kunki pykälän alla uloswedon niihin kuuluwista asetuksista, ja sitte samat asetukset kokonansaki järjestettynä sitä myöten, kun ne owat ilmaantuneet. Jälkimäinen pääosa, käsittävä talous= ja wallinto=la'in, eli yhteen=wedon niihin kuuluwista asetuksista, jakupi uudelleen kolmeen osaan, joista ensimmäiseen kuuluu waltiohoiannon, toiseen waltiotalouden ja kolmanteen yhteisen menestys= ja wakuus=hoidon asetukset. Tätä lakilaitos=työtä käskettiin nyt kaikkein maan tuomio= ja wirka=laitosten tutkia ja muistutuksensa siitä kukin ylliwallallensa laittaa; jonka oheessa muidenki, kenen tahansa, oli lupa siitä maaherraan kirjottaa muistutuksia. Osiwaltain piti sitte ennen 1861 wuoden loppua lähettämän kaikki heille tulleet asianomaiset kirjotukset ynnä omain lausuntoinsa kanssa keisarilliseen Suomen senaatiin, jonka tulee, päätettyänsä lakilaitoksen tutkinto, laittaa se ja siihen tehdyt muistutukset keisarillisen majesteetin tarkattawaksi. — Lopuksi on mainittawa, että kun 1686 wuoden wieläki woimassaän olewa kirkkolaki nähtiin wanhentuneeksi, niin on keisarin määräämästä

14 elokuuta 1817 erityinen komitea vuosina 1818—1845 työskennellyt saadakseen ehdotusta uudelle kirkkola'ille Suomessa. Se ehdotus tulisi w. 1845 kirjapainosta ulos, ja kun sitte w. 1847 maan wirtawallastot olivat siitä lausuntonsa antaneet, on mainittu laki-ehdotus wuodesta 1854 alkain ollut komitean käsissä, lopullista valmistusta warten.

Toinen Osa.

1734 vuoden la'in ja siihen kuuluvain asetusten yhteenweto.

1. La'in säännöksi yhteisesti käsitettävällä perustalla.

1734 vuoden lakikirjan wahvistusanoissa muistutetaan, kuin jo edelläkin on mainittu, oikeena ja tarkotuksena olleen, saada siihen „kaikki hywästä waltakunnan erityistä elämää koskevat tarpeellissimmat säännöt“. Pidettiin myös huolta samain sääntöin järjestämisestä sikälä kun waltion ja yhteis-elämän tawallinen käsitys waatei, jotta sillä tawoin tulisi helposti löyttäväksi ja samassa laki warsinaiseksi kansankirjaksi. Yhteis-elämällä eli yhteisöllä tawallisesti ymmärretään useampain perhekuntain yhdistymistä eri piirikuntaan ja niiden siinä luwallisilla keinoilla elämästä. Kun taas waltioa ei woi ajatella ilman yhteis-elämättä, niin siitä seuraa se, että waltionkin alku ja perikuwa on perhekunnassa tawattawa. Kun siwistyneitten kansain järjestyneessä yhteiselämässä perhekunta alkaa awio-elämästä, joka taas aloteetaan naimisella, niin siitä syystä la'in ensimmäinen osa eli naimiskaari säätää, millä tawalla naimisen tulee tapahtua, sen laillisesta waltutuksesta awiopuolisoimittensa ja heidän tawaransa suhteen, sekä sen loppumisesta ja siinä saatuin lasten elatuksesta. Mutta kun perhekunnan erityiset jäsenet luonnollisesti kuolewat ajallansa, niin sentähden tarwitaan sääntöjä, jotka määrääwät, mitenkä heidän jälkeisen tawaransa ja mahdollisesti jälkeen eläwäin lastenki kansa on menetettävä. Ne semmoiset säännöt ta-

wataan perintökaaresa, joka määrää perinnön, testamentin ja holhannon seikoista. Edellä mainittua, yhteiselämään kuuluvaa toista kohtaa, piirikuntaa eli maata, johon perhekunta on asettunut, laki tarkastaa kahdelta eri puolelta, nimittäin mitenkä sitä laillisesti hallitaan ja mitenkä sitä on hoidettava. Edellisessä suhteessa määrää maa-kaari, millä lailla maan omistus- ja nautinto-oikeus on saatava ja sitte jolle kulle toisellenki jätettävä, sekä muut siihen kuuluvat oikeuskohdat; jälkimäisessä suhteessa taas, eli maanhoidon vuoksi, rakennuskaari säätää, mitenkä maatilat, jotka ovat rajatusten, pitää rakennettaman, s. o. hallittaman ja hoidettaman pellon, niitun, metsän ja weden suhteen, niin että itsekullaki rajanaapurilla tulee maa-elantonsa vuoksi olemaan laillinen oikeutensa ja wapautensa; ja myöds, kuinka erinäiset maa-elantoon yhdistetyt welvollisuudet waltioa kohtaan ovat maalla eläwäin yhteiskuntain eli kyläin täytettäviä. Kun myöds irtaimesta omaisuudesta, jota ihmiset toimeen tuloksensa tarwitsewat myydyä, waihettaa tahi muulla lailla kädestä käteen muuttaa, taitaa riitoja syntyä, niin esittää kauppa-kaari ne peruusteet, joita on seurattawa kauppa-elannossa ja irtainta omaisuutta sekä työpäalvelusta koskewissa suostunnoissa, kuin myöds, kuinka omaisuus on welkain maksuksi annettava. Yhdessä edellä mainittuin sääntöin kanssa on myöds rangaistus niiden laimin lyömisestä määrätty, josta riita-aslain tunteminen laillisine seurantoinensa tulee paljoa helpommaksi.

2. Jatkanto.

Kun 1734 wuoden la'in wiissi ensimmäistä kaarta owat järjestyttäneet keskuus-elon tawallisimmat kohdat, niin sitte seuraawa rikoskaari säätää rikoksista eli semmoisista töistä, jotka loukkaawat yhteistä järjestyttä ja jotka laki sentähden rangaistuksen haastolla kieltää. Semmoissa töitä owat ne, joista uskon-opin pyhyys, waltion wakuus, waltiojäsenten rauha ja omaisuus sekä yhteinen siweys tulewat loukautumaan. Suoraa yhteyttä rikoksen ja rangaistuksen kanssa on rangaistuksen täytäntö, joka laittaa la'in wa-

rotushaastolle arvonsa ja sillä tavoin auttaa rikottua oikeusjärjestystä korjatuksi saamaan ja voimassaan pysymään. Rikoskaarta seuraa siis rangaistuskaari, joka määrää, miten syyn-alainen on saatettava lailliseen rangaistukseensa ja sen vuoksi wankeudessa pidettävä, sekä myös, millä tavoin tuomittu rangaistus on täytettävä. Welkomis- ja la'inkäymiskaari wihdoin osottawat, missä järjestyksessä welkomiset ja muut lailliset oikeudet ovat asianomaisissa wirtakunnissa woimistettawat ja niiden kautta saatettawat tuomiopäätteesen, joka sitte toimituswallan kautta tulee täytäntöön. Muutamat keskuus-asiat ovat niin selviä, että ne welkomiskaaren mukaan suoraan ja pitkittä jutuitta taidetaan tuomita ja täytäntöön saattaa, mutta sekaisempia asioita warten on laweampi oikeuden käymisen tie esitetty la'inkäymiskaaressa, jossa myös osotetaan, miten rikos-aslain kanssa menetellään. Näissä kaarisissa tawataan siis la'inkäymisen perusteet riita- ja rikos-asioissa, osotuksella miten itsekunni kansajäsenen tulee haalea ja saada laillinen oikeutensa. — Kaikesta tästä on nähtävä, että sen säänteen perustus, joka tawataan 1734 wuoden la'issa, on perhekunta alkunsa ja loppunsa puolesta, maa ja irtain omaisuus, niiden saamisen ja elatuskeinona käyttämisen vuoksi, rikos rangaistukseensa ja tuomio täytäntöön. Se näin wähälukuisille pohjaperuksille rakennettu ylen kallis ja arwossa pidettävä lakikirja on, kuin sen pitikin olla, oikea warsinainen kansankirja, osottawa miten itsekunni waltiollisessa yhteiselämässä tulee olla ja käyttäitä.

I. Naimiskaari.

1. Awio-elon käsitys ja miten se alotettakaan.

Nimensä mukaan naimiskaari esittää awio-elon perusteet ja mitä siihen laillisuutensa vuoksi kuuluu. Awiolle ymmärretään miehen ja waimon laillista yhdistymistä uskollisesti itänsä toinen toisensa kanssa elämään ja kaikella

mahdollisella tavalla toinen toisensa onnessa ja elämän vaiheissa osalliset olemaan. Avioliiton nimellä erotetaan senlainen miehen ja vaimon yhdistys muista, la'in kieltämistä, salavuoteisista yhdistyksistä. Samanlaista erotusta tarkotetaan awiomiehen, awiowaimon, awiopuolisojin ja awiolasten nimityksillä. Avioliittoon rupeawilta laki yleisesti waatii, että mies on täyttänyt 21:n ja waimo 15:n vuoden iän, jota paitsi molempain pitää olla täysjärkisiä ja herran-ehdoolliselle lasketuita. Ilman näittä ehdoitta heillä ei arwella selwää tietoa awio=elson welvollisuuksista olewan. Muista la'in määräyksistä, jotka koskewat awioliiton alottamista, saadaaan tarpeellinen tieto awio=esteitten selityksestä. Niinpä ei saa awioliittoon ruweta se, joka on entisessä awio-yhteydessä, eikä se, joka on laillisesti kihlattuna jonkun muun kanssa, ei wankeudessa olisa, eikä sukuperäisen kaatuwan taudin eli wirman alainen. Paitsi sitä owat muutamit kielletyt naimasta toinen toisensa, waikka kyllä kumpiki saawat jonkun muun kanssa awioliittoon ruweta. Kristin uskon tunnustajainimittain ei saa ruweta awioliittoon kristin-uskottoman kanssa, eikä ne toinen toisensa kanssa, jotka owat huoruden rikosta keskenänsä harjottaneet, taikka jotka owat senlaisia likisukua tahti lankoutta wälillänsä, kun laki erittäin nimittää. Kuitenki woipi keisarillinen senaati antaa naimaluwan muutamissa sillä tavoin kieltyissä suku- ja lankouskohdissa.

2. Millä muotoa naiminen tapahtukaan.

Avioliittoon ruwettaisssa on waarin otettava kihlaus, kuulutus ja wihkimys. Kihlauksella ymmärretään wälipuhetta, jolla miehen- ja waimonpuoli lupautuwat wastaiseen awioliittoon toinen toisensa kanssa. Tähän wälipuheesen waaditaan myös, jos waimo ei ole ennen naimisissa ollut, suostumus hänen naittajaltansa eli siltä, jonka ynnä hänen itsensä kanssa tulee tutkia, onko awiotarjous vastaan otettava wai hyljättävä. Naittajana waimonpuolella on isänsä, häntä lähinnä äiti, äitin jälkeen se,

jonka vanhemmat ennen kuoltuansa ovat siksi määränneet, ja säätyssä järjestyksessä sitte hänen sukulaisensa, holhojansa tahi se, joka siksi oikeuden kautta on erittäin asetettu. Lailliseen kihlaukseen waaditaan wapatahtoinen suostumus, mutta se taitaan sitte purkaa, jos kihlatut siitä keskenänsä sopivat tahi jompi kumpi heistä sen tahtoo. Säkkinäisesä tapauksessa se kuitenkin, joka laillisetä syyttä hylkää kihlattunsa, ei saa mennä naimisiin jonkun muun kanssa, ennenkun hyljätty on sowitzettu; ja kummasaki tapauksessa täytyy kihlatuin hankkia itsellensä erokirja tuomiokapitulilta. Kuulutukseksi sanotaan awiohankkeen ilmoittamista ja esirukousta kihlatuin puolesta kolmena eri sunnuntaina sen seurakunnan kirkossa, johon morsian kuuluu; mutta jos miehen täytyy waltakunnan asioissa matkaan lähteä, taitta jompi kumpi kihlatuista sairastaa kuolin-tautia, niin ei tarvitse kun waan yhtenä sunnuntaina tahi muuna pyhäpäiwänä kuuluttaa. Ennenkun kirkkoherra saapi kuulutukseen panna, täytyy kihlatuin keskinäinen suostunto ja naimisen esteettömyys olla täysiksi selwitetty. Saki tarkoittaa kuulutuksella naimishankkeen yleistä ilmi-antoa, että sitte ken tahansa, joka laillisetä syyttä tahtoo sen täyttämistä estää, olisi tilaisuudessa ilmoittaa estelmänsä kuulutuksen antaneelle kirkkoherralle ja sitte määrättyllä tawalla asian sa oikeudessa käyttää. Se ilmoitus pitää kuitenkin tehtämän ennen kolmatta kuulutusta, ja milloin waan kerta kaikkiansa kuulutetaan, ennen kahden wuorokauden sen jälkeen kuluttua, ja siinä tapauksessa naimishanke jää silleensä, kunnes asia on oikeudessa päätynyt. Wihkimisen toimittaa pappi, joka todistajain läsnä ollessa ja sittekun kihlatut owat juhlallisesti suostuntonsa lausuneet, julistaa heidät awiopariksi, rukouksella ja siunauksella heidän awioliittonsa wahwistaen. Ennen wihkimistä on kuitenkin toteen näytettävä, sen oikein ja ilman laillista moitetta tapahtuneen, eikä muutenkaan mitään laillista naimis-estettä olewan. Tawallisesti saapi kuka pappi hyvänsä toimittaa wihkimisen, mutta eri kristin-uskolaisten välillä on se toimitettava erittäin siihen tapaan, kun kummanki kihlatun kirkkomeno waatii.

3. Avioliiton lailliset seurannot.

Avioliitolla on, sitte kun se vasta mainitulla tavalla on toimeen tullut, la'in määräämä vaikutus aviopuolisoihin itsiinsä ja heidän omastoonsa. Itsensä puolesta he ovat sitouneet avio-uskollisuuteen ja yhdesjä elämiseen, niin että waimo kuuluu miehensä säätyyn ja tilaan, ja mies on waimonsa edusmies eli laillinen asia- ja waltamies oikeus-asioissa. Omastoon koskewasti luetaan kummanki tawara yhteen n. k. pesään, jota he yhdesjä eläessään keskinäisiin tarpeisiinsa käyttävät, ja jota miehen tulee hallita heidän molempain yhteiseksi edukksi ja hyödyksi. Tästä koko avio-ajan kestävästä omasto-yhteydestä eroupi kuitenkin kummanki aviopuolison omistusraama, s. o. peritty tahi ennen naimista ansaittu maa-omaisuus siihen kuuluwine talontarpeineen; mutta tulot semmoisesta kiintö-tawarasta luetaan yhteiseen pesään. Omastoyhteyteen liittähyyppi naima-osan käsitys, jolla ymmärretään naimisen kautta tullutta kummankin aviopuolison osa-otetta aviopesässä. Tämä osa, joka vasta awion hajottua tulee ulos lähtemään, taitaan ennen wihkimistä määrätä niin kutsutulla awio-edusteella, eli miehen ja waimon sekä hänen naittajansa kesken siitä tehdyllä wälipuheella, joka määrättynä aikana wihkimisen jälkeen on oikeustossa kirjiaan pantawaksi ilmoitettava. Missä semmoista edustetta eli wälipuhetta ei ole tehty, alkaa wihkimisen jälkeen la'in määräämä naima-osa, nimittäin maa-la'in jälkeen miehelle kaksi sen wertaa kun waimolle, ja kaupunki-la'in jälkeen yhtä paljo kummallenko. Mutta kumpi laki kussaki tapauksessa on käytettävä, se seuraa joko aviopuolisoin säädystä tahi heidän asuntopaikastaan avioliiton hajotessa ja omasto-yhteyden loppuesä. Matelisis- ja talonpoikaissäätö on naima-osan suhteen maa-la'in, papisis- ja porwarisäätö kaupunki-la'in alainen; kuitenkin sillä eri määrähksellä, että kummasaki edellisessä säädysä aviopuolisot, jos heillä on kaupungin-taloa, saawat naimaosansa siitä kaupunki-la'in jälkeen, ja porwarisäätöisille, jos avioliittonsa aikana ovat ansainneet kiinteätä maa-

omaisuutta, luetaan naima-osa siitä maa-la'in jälkeen. Jos taas aviopuoliset ei kuulu yhteenkään edellä nimitettyyn säätyyn, niin ne heistä, jotka asuvat maalla, ovat naima-osan vuoski talonpoikais-säätyyn, ja kaupungissa asuvalset porwarisäätyyn werrottavia.

4. Jatkanto.

Aviopuolisin kaikki tavara, niin yhteinen kuin erityinenki, on miehen hallittavana, ja ainoastaan hätätilassa, miehen poisja ollessa, on waimolla lupa myydä siitä irtainta kalua tahi, miehensä lähimmäisten sukulaisten myöntämällä, kiinteätäki omaisuutta wälttämättömiin tarpeisiin. Mutta mieskin ei saa ilman waimonsa suostumatta ja waltaa antamatta myydä tahi pantata kaupungissa olevaa kiinteisyyttä, eikä waimonsa erityistä maa-omaisuutta. Hallinto-oikeuteen liittänyki lainaksi ottamisen walta puolisin yhteiseksi tarpeiksi. Mitä taas heidän welskainsa maksamiseen koskee, niin, yleisesti seurattawan säännön mukaan, kihlajais- ja hääkulunkia warten kuin myös yhteistarpeiksi awio-aikana tehty welka on suoritettava ensin yhteisestä ja sitte kummankin erityisestä tavarasta, heidän osansa mukaan welsassa ja yhteisyydessä. Mutta jos welka on muulla tawalla ennen naimista tullut, taikka awio-aikana jomman kumman puolison erityisestä syystä, niin on se maksettawa syypään warioista ja osasta yhteistawarassa. — Avioliiton laillisin seurantoihin kuuluu myös se eri etu, ku waimolla huomenlahjan nimellä on miehensä kuoltua, jolla ymmärretään sitä, että hänen tulee saada joku osa miehensä erityisestä, welkain maksuksi ei menneestä osingosta. Tämän edun mies määrätään ennen wihkimistä joko kiinteisyydestä, jonka waimo sitte leskitilassaan nautinto-oikeudella pitääköön, taikka irtaimesta kalusta, jonka leski sitte saapi kokonansa omaiseen. Edellisessä tapauksessa huomenlahja ei kuitenkaan saa nousta päälle kolmannen, ja jälkimäisessä ei päälle kymmenennen osan miehen osinkosäännöksestä. Mutta jos mies siitä ei mitään ole säätänyt, saapi leski ainoastaan

puolen waista nimitetystä huomenlahjan korkeimmasta määrästä, joka lähtee, mitenkä miehen perikunta päättääpi, joko irtaimesta tahi kiinteästä. Kuitenki, jos awioliitosta on lapsia elossa, huomenlahja ei lähde siitä omaisuudesta, josta leskellä kaupunki=la'in jälkeen on naima=osa. — Wiimeiseksi on nimitettävä, että jomman kumman puolison kuoltua, jälkeen elävällä on oikeus etu=osan nimellä saada welkain maksuksi ei menneestä jakamattomasta jäännöstawarasta kahdeskymmenes osa irtaimesta kalusta niissä aineissa, jotka hänelle ovat jostain eri arvosta.

5. Awioliiton hajoonta.

Awioliitossa ovat puoliset, kuin jo on nimitetty, sitouneet ikänsä yhdessä elämään, josta seuraa, awioliiton yleisessä käsityksessään ainoastaan kuolemalla taitawan hajoita. Kuitenki on la'in tähtynyt myöntää, muutamissa tapauksissa woitawan poiketa wastamainitusta awioliiton pää-käsityksestä. Oikeus taitaa määrätä ajaksi eroomisen eli niin kutsutun wode= ja leipä=eron puolisoille, jotka, huolimatta kirkkoherran ja tuomiokapitulin warotuksista, elävät wihassa ja eripuraisuudessa keskenänsä. Mutta tällä määräyksellä ei tarkoteta muuta, kun että ero ja kaipausta saattaisivat ne erotetut jälleen keskenänsä sopimaan, jonka tähden myös awiopesän suhteen ei tapahu mitään muutosta, waan syyttömän tahi vähemmin syyllisen puolison annetaan siinä paikallaan olla ja huolta pitää lapsista, jos hän siihen sowliaaksi katsotaan. Warsinainen awio=ero sitä wastoin on saatawa joko siitä syystä, että awio=yhteys alkuisin oli la'iton ja mitätön, waikka sen este silloin oli tuntematon, taikka sittäkin, että laillisesti awioliittoon yhtyneistä jompi kumpi sitte huoruuden rikoksella on luopunut awio=uskollisuudestaan, tahi awiopuolionsa hyljäämisen ajatuksella lähtenyt maasta pois. Jos sitte syytön puoliso ennen puolta vuotta sen jälkeen, kun on tiedon saanut huoruuden rikoksesta, walittaa siitä oikeudessa ja saattaa sen toteen, niin, paitsi itseä rangaistusta, tuomitaan sittä awio=eroon, ja syyllinen tulee menettämään puolen

naima-osastansa, waimo huomenlahjansakin, eikä saa kun ainoastaan määrättyillä ehdoilla mennä uusiin naimisiin. Jos taas jompi kumpi ynseydestä toista puolisoa vastaan lähtee maasta pois, sillä keinoin hänestä luopuaksensa, niin oikeus hyljätyn anomuksesta kuuluttakoon ja määrättyön pois lähteneelle yön ja vuoden aikana kotiin palataksensa. Jos hän siitä ei huoli, tuomitaan awio=eroon, ja pois lähtenyt tulee samassa kadottamaan kaiken osansa awio=pefäsä, jonka se toinen saapi hyväksensä nautita, siksi kun menee toisiin naimisiin, jolloin tawara erittäin määrättyllä tawalla jaetaan hänen ja entisen puolisonsa perillisten välillä. Muuten taidetaan eroon tuomita, kun mies tarpeellisissa asioissa on mennyt ulkomaalle ja ilman laillifetta esteettä vuoden sisästä ei palaja kotiin, sitte kun hän oikeuden kautta on kutsumisen siitä saanut. Jos sitä wastoin ulkomaalle mennyt on kuusi vuotta ollut pois ja tietämätöntä on, wieläkö hän elääkään, woipi oikeus, sitte kun hänen peräänsä on kuulutettu, antaa kotiin jääneelle luvan ruweta uuteen awioliittoon. Eikä waadita niinkään pitkää pois ja olon aikaa, jos mies perustetusta syystä taidetaan päättää kuolleeksi. Mutta jos hän sitte ilmaantuu kotiin ja toteen näyttää, laillifesta syystä ei ennen taitaneensa palata eikä tietoakaan itsestään antaa, niin erotetaan waimo jälkimäisestä miehestänsä, jos entinen tahtoo awioliitos ja hänen kanssansa elää. Kaikissa edellä nimitetyissä warsinaisissa awio=eroissa pitää erokirja tuomiokapitulilta otettaman, ja oikeuden on määrättävä, kumpika puolisoista tulee lapsista huolta pitämään, johon molemmat antakoot apua, missä asia niin waatii.

6. Mitä uuteen naimiseen mentäessä on waarin otettava.

Uuteen naimiseen ei saa mennä ennen murhe=ajan kuluttua, joka leskimiehelle luetaan puoleksi, leskiwaimolle kokonaiseksi wuodeksi. Myös täytyy pefäselwityksen olla toimitettu, s. t. s. entisen awiopefän olla lailliseen tapaan jaettu wainajalta jääneitten lesken ja perillisten välillä, koska se muuten taitaisi sekautua jälkimäisen awio=

pesän kanssa. Pesäjäosta tässä tapauksessa on papin pidettävä waari, ja sentähden tulee hänen, ennenkun leskeä saapi kuuluttaa ja wihkiä uuteen awioliittoon, waattia täydellinen todistus siitä, että pesäjäko asianomaisten läsnä ollessa on tullut toimitetuksi. Mutta sitä papin ei tarvitse tutkia, onko mainittu toimitus lailliseen tapaan käynyt, waan se on oikeuden asia, joka silloin, kun pitkälisempi riita pesäjäosta ilmaantuu, taitaa takaansta waisten riidan=alaisesta tawarasta antaa leskelle luwan uuteen awioliittoon. Se sitä waastoin, joka huoruuden rikoksesta on awio=eroon tuomittu, ei saa ruweta uuteen awioliittoon, ennenkun se syhytön puoliso on kuollut tahti uuteen naimiseen joutunut taikka muuten suostumuksensa siihen antanut, ja wiimeisessä tapauksessa myöös keisarista on naimalupa saatu. Muuten on uuteen naimiseen mennessä waarin otettava samat temput, kun ensimmäisessäki.

II. Perintökaari.

1. Perinnön yleinen käsitys.

Perinnöllä ymmärretään joko itseä sitä tawaraa, jonka omistaja on kuollut, taikka jonkun oikeutta päästä semmoisen tawaran uudeksi omistajaksi. Edellisessä ymmärryksessä käytetään sanaa, kun esimerkiksi mainitaan perintö=jaosta; jälkimäisessä, kun puhutaan perintö=osasta, perintö=maasta j. n. e. Molempain näiden merkintöin yhdistyessä ymmärretään perinnöllä sitä, kun jonkun kuollessa hänen tawaransa ja oikeuskohtansa joutuwat jälkeen eläville. Kuollutta tässä suhteessa sanotaan perittäväksi eli perinnön=jättäjäksi, jälkeen eläviä perilliseksi. Tämä oikeus=asetus perustaitse kokonaan säätönäisyyteen; sillä asian mukaan itsekunni oikeudet ja welwollisuudet pitäisi kuollessa loppuman, ei muille joutuman. Mutta kun kuolleen jättämä tawara sillä tawoin olisi oikeudeton, ja se, joka ensin ennättäisi, taitaisi sen itsellensä omistaa, josta alinomaiset riidat keskuus=elämässä saisiwat

alkunsa, ja yhteinen rauha ja järjestys loukkautuifinwat, niin on la'in tähtynyt määrätä, mitenkä juuri sillä hetkellä, kun joku kuolee, hänen oikeuskohdansa siirretään jälleen eläwille, ne oikeuskohdat nimittäin, joiden luonto myöden antaa semmoisen muutteen. Tämä woipi tapahtua kahtalaisesti: joko niin, että laki suorastaan määrää perillisen, taikka että se wahwistaa sen määräyksen, jonka kuollut eläisjensä siitä tefi. Edellistä sanotaan perinnöksi sanan warfinaisessa merkinnösssä, jälkimäistä testamentiksi; ja niiden erotus Suomen lakisääteessä on se, että perintöä pidetään pää-asiana, testamenttia poikentona.

2. Perintö warfinaisessa, sukuperäisessä merkinnössään.

Perinnön suhteen warfinaisessa merkinnössään laki pitää sukulaisuutta luonnon sitenä, joka yhdistää ihmiset toisiinsa, ja päättää sentähden lähimäisellä sukulaisella olewan parhaan oikeuden omistaa itsellensä sen tawaran ja ne oikeuskohdat, joiden entinen isäntä kuoli. Mutta kun laki ei pidä awioliittoa muuna, kun perheen alkuna, niin tähtyy syntyperäisen sukulaisuuden eli heimolaisuuden olla pää-ehtona perintö-asioissa, paitsi juuri muutamissa erittäin määrättyissä tiloissa. Se sukulaisuus sitte heimokunnassa haaroupi monenlaisesti. Suoraperäistä sukua takanewassa ja etenewässä polwessa owat ne, jotka synnyntä yhdistää toisiinsa, nimittäin wanhemmat ja esiwanhemmat toifelta, heidän lapsensa ja jälkeisensä toifelta puolen. Perintö-asioissa sanotaan jälkimäisiä rintaperilliseksi, koska owat ikään kun rinta= eli etupuolella perittäwää suhteen, ja edellisiä selkäperilliseksi, koska niitä samassa suhteessa woipi arwata kun selkä= eli takapuolella olewan. Siwuperilliseksi sanotaan sukulaisia, jotka owat yhtä heimokuntaa taikka vähintäänkin yhtä isää tahti äittiä, niin kuin weljet ja sisaret jälkeisinsensä. Siwuperilliset eroteetaan täysisukuisiin ja puolisukuisiin. Edelliset owat samasta awioliitosta syntyisin, jälkimäisillä on waan jompikumpi, isä tahti äitti, yhteinen. Vielä lisäksi taitaa sukulaisuus olla yksipuolinen tahti monipuolinen, fikäli

Kun se on alkunsa saanut yhdellä tahi useammalla tavalla; jälkimäinen esimerkiksi, kun kaksi welsjestä ovat naineet kaksi sisarusta, jolloin heidän lapsensa ovat serkkuja (nepaimia, orpanuksia) sekä isän että äitin puolelta. Sukuläheisyyden erottamiseksi taidetaan laittaa n. k. sukutauluja, joissa sukukunta werrotaan puuksi, joka rangallansa osottaa suoraperäistä ja haaroillansa siwusukulaisuutta *).

3. Perintö-wuoro.

Perintö-wuoron määräämisessä laki nimittää erinäisiä perintökohia, mitenkä ne seuraawat toinen toisensa perästä, joka kuitenkin perustaupi muutamiin harwalukuisiin selwtiin pää-ohjeisiin. Ensiksi nimitettävänä perus-ohjeena on sukuläheisyys eli se, että lähempi sukulainen myös on lähempi perillinen, ulos sulkewa etäisemmän. Muutamissa määrättyissä tapauksissa laki kuitenkin säätää niin, että etäisempi sukulainen jonkun jo kuolleen lähemmän sukulaisten sijassa ja oikeudella perii toisten lähempäin sukulaisten rinnalla, jota nimitetään sijaisuus-oikeudeksi. Semmoinen oikeus on rintaperillisillä, kun heidän ja perittäwän wälillä olleet lähemmät polwet ovat kuolleet. Niin taitawat siis wainajan eläwät lapset ensimmäisessä polwessa, sekä hänen kuollutten lastensa ja lasten lastensa lapset toisessa, kolmannessa j. n. e. polwessa saada yht'aikaa perinnöstä osansa. Sama etu on siwusukulaisuuden lähimmäisessä haarasssa wainajan welsjillä ja sisarilla, ja niiden kuoltua heidän lapsillansa, jotka, waikka owatti hänestä

*) Sukupuussa itsekuti eri polwi tawallisesti meritään pyörökällä (○), joiden kautta sitte suwun läheisyydestä tahi etäisyydestä helposti saadaan selto niin suoraperäisessä, kuin siwusuwusfaki. Edellisessä pyörökät luetaan perittäwästä, jälkimäisessä yhteisestä esi-isästä tahi esi-äitistä asti ja itseensä perilliseen saakka, niin että häneki pyörökänsä tulee lukuun otetuksi, jota wastoin niiden pyörökät, joista lukeminen kummasfaki tapauksessa alkoi, jätetään pois luvusta. Sukupuussa waimonpuoliset henget wälisiä tähtyy jollain eri merkillä osottaa, esimer. kolmikannalla (Δ), kun miehenpuolisten wiittana on edellä mainittu pyörökä. Avioliittoa taas osotetaan wempele-wiitwalla (∩), jota wedetään puolisoista puolisoon, perittäwä winoristillä (X) ja waremmin kuolleet sukulaiset lama-wiitwalla (—) entisten merkkiensä ylitse eli poikki. Tämän helppotöijien kuuannon avulla taidetaan perintö-afioissa esiin tulewat sukukohdat silmin-nähtävästi erottaa ja selwittää.

toisessa ja kolmannessa polvessa, tulevat perimään ynnä hänen isänsä tahi äitinsä kanssa ensimmäisessä polvessa. Toiseksi on muistettava, rintaperillisillä olewan etu-oikeuden siwu- ja selkäperillisten suhteen, joista jälkimäisistä taas siwuperilliset pääsewät niiden selkäperillisten eteen, jotka heidän kanssansa owat samassa polwiluvussa; ja useammasta saman polwen, mutta eri haaran, siwuperillisistä on sillä parempi oikeus, jolla on lähempänä yhteinen esi-isänsä perittävän kanssa. Viimeiseksi mainittakoon, että puolisuokuisetki pääsewät perimään yhdessä täyfisukuisen kanssa, sikäli kun perintö tulee heidän molempain yhteiseltä sukulaiselta tahi jo kuolleen yhteisen sukulaisten kautta. Näiden perus-ohjetten mukaan perilliset siis la'in käytännössä tulewat seuraamaan järjestykseen: 1) rintaperilliset määrättömällä sijaisuus-oikeudella; 2) selkäperilliset 1:mäisessä polvessa, s. o. perittävän vanhemmat, ja näiden, jomman kumman tahi molempain, jo kuoltua, hänen welsensä ja sisarensa, sekä yhteisestä jo kuolleesta isästä tahi äitistä syntyneet weli- ja sisarpuolensa, ja kaikkein näiden lapset sijaisuus-oikeudella; 3) selkäperilliset 2:nessä polvessa, s. o. isän ja äitin vanhemmat; 4) muut siwuperilliset 3:nessä polvessa, s. o. vanhempain welsjet ja sisaret sekä weli- ja sisarpuolet; 5) selkäperilliset 3:nessä polvessa; 6) siwuperilliset lähimmäisessä 4:nnen polwen haarasssa, s. o. welsien ja sisarten sekä weli- ja sisarpuolien lasten lapset; 7) siwuperilliset 4:nnen polwen 2:nessä haarasssa, s. o. serkukset; 8) siwuperilliset 4:nnen polwen 3:nessä haarasssa; 9) selkäperilliset 4:nessä polvessa. Tähän loppuu la'in määräämä perintöjärjestys, joka kuitenkin edellä nimitettyin perus-ohjetten johdolla helposti voidaan sovitaa vieläkin etäisempiin sukupolwiin, niinkuin siwuperillisten wuoksi wälistä ehkä täytyyki tehdä.

4. Perintö-ostus.

Perintöjärjestyksen asetettua määrää laki, millä tavoin perintö on jaettava useampain osallisten välillä. Tässä kohtaa taas sama erilainen jakoperustus maa-

ja kaupunki-la'in jälkeen, kun se oli naima-osan suhteen, avioliitosta mainittaisissa. Edellisen mukaan perii miehenpuoli kaikki sen vertaa, kun tasafukuinen waimohenki, mutta kaupunki-laki määrää heille yhtä paljon kummallenk. Luento maa- tai kaupunki-la'in alle seuraa perittävän joko säädystä tai asunpaikasta kuollessansa. Matelis- sekä talonpoikaisäätyisen perittävän jäämistö jaetaan maa-la'in, papis- sekä porwarisäätyisen sitä vastoin kaupunki-la'in jälkeen, kuitenkin sillä poikennolla, että kummankin edellä-nimitetyn säädyn kiinteisyys kaupungissa peritään kaupunki-la'in ja porwarisäädyn maa-kiinteisyys maa-la'in jälkeen. Jos perittävä ei kuulu erittäin mihinkään säätyyn, niin pidetään häntä maalla elettyänsä talonpoikais- ja kaupungissa porwarisäätyisen weroisna. Nämät säännöt koskevat yleisesti kaikkea perintöjakoa niin rinta-, selkä-, kuin siwuperillistenki wälillä sekä läheisemmissä että etäisemmissä polwisissa, mutta waikka siis perustus itse pysyyki muuttumatonna, niin jako kuitenkin sukujuonteen eri haaroissa taitaa eri lailla tapahtua. Tavallisimmaati jaetaan perintö niin moneen yhtäsuureen henki-osaan, kuin perillisiäkin on, muistamalla kuitenkin, että miehenpuoli maa-la'in jälkeen luetaan kahdeksi waimonpuolisen perillisen suhteen. Etäisemmissä rinta- ja siwupolwisissa perintö useinki tähtyy ensiksi jakaa haara-osiin erinäisten sukulaisten jälkeen, ja sitte wasta joka haarassa henki-osiin, jos haarassa on useampaa henkeä. Vielä kolmanteenki tapaan jaetaan perintö etäisemmissä selkä- ja siwupolwisissa ensin kanta-osiin, isän sukulaisten wälillä toiselta ja äitien toiselta puolen, ja sitte kummasfaki kannassa, jos niin tarwitaan, erinäisiin haara- ja henki-osiin. Muuten on muistettava, puolisuokuisille tulewan ainoastaan se osa perinnöstä, mikä olisi lähtenyt heidän ja perittävän jo kuolleelle yhteiselle sukulaiselle, jota vastoin ne, jotka ovat olleet monipuolista sukulaisuutta perittävän kanssa, siitä syystä tulewatkin osalliseksi useamman sitä ennen kuolleen perillisen osasta.

5. Perintö-oikeuden menetyk. Kruunun perintö.

Päästäkseen perimään, täytyy perillisen, kuin jo on nimitetty, olla eläneen jos kuinka vähän aikaa perittävänsä jälkeen. Tämä määräys ei kuitenkaan koske isän kuoltua syntyneisiin aviolapsiin, jotka kuin lapset ainaki tulevat isänsä perimään. Jos perillinen kuolee, ennenkun on vastaan ottanut perinnön, menee se ynnä muun jäämistön kanssa hänen perillisillensä. Muutamista rikoksista perillinen kuitenkin menettää laillisen perintö-oikeutensa. Jos perillinen ehdollisesti on perittävänsä murhannut, niin siitä hän ei ainoastaan itse, vaan kaikki neki, jotka hänen kauttansa taitaisivat perimään tulla, menettää perintö-oikeutensa. Jos taas perillinen muusta rikos-syyistä on tullut kiinteän tahti irtaimen omaisuutensa kruunun hyväksi menettämään, tahti on täksi päiwäksi maanpakoon tuomittu, taikka jonkun suuren pahatyön tähden maasta karannut, niin hän myös menettää perintö-oikeutensa; saapi sen maanpakoon tuomittuna kuitenkin jälleensä, jos tuomio sitte peruutetaan. Perintö-oikeus taitaa vielä laiminlyömisenkä kautta menetetyksi tulla, jos siitä määrätysssä ajassa ei pidetä lukua. Sentähden perillisen yleisesti pitää ensimmäisenä vuotena perittävän kuoltua walwoa perintö-oikeutensa. Mutta jos hän kaukana asuessaan ei ole taitanut perinnöstä tietoa saada, ja hänen nimensä sekä asuntopaikkansa koti- tahti ulkomaalla tunnetaan, pitää hänelle oikeuston kautta laitettaman tieto perinnöstä, ja sitte tulee hänen vuoden sisässä tiedon saamisen jälkeen walwoa etunsa. Kotimaiselle tietylle perilliselle, jonka asuntopaikkaa ei tunneta, säilytetään perintö 20 vuotta sillänsä. Jos sitte perillinen näissä erinäisissä tapauksissa ilman laillistetta esteettä laimin lyöpi tämän määrä-aikansa, tulee perintö menemään perittävän muille lähimmäisille sukulaisille, jotka sitä warten owat asian sa walwoneet, ja missä semmoisia ei löydy, joutuu se kruununperinnön nimellä kruunun omaaksi.

6. Peruselwitys.

Sillä omaisuudella, kun ihminen kuollessaan jättää jälkeensä eläville, ymmärretään kaikki hänen oikeutensa, paitsi niitä, jotka juuri itsenäisesti olivat häneen eläessäänsä kiinnitettyt. Hänen tavaransa sekä velkansa lukuun otettua, tulee warsinaisena perintönä olemaan se tawara-jäännös, mikä welkoihin ei mennyt. Kun näiden peru-seikkain tähtyy ennen perintöjakoja olla selwässä, niin siitä syystä on kuolleen jälkeen pidettävä laillinen perukirjotus, jossa sitä warten walitut toimitusmiehet määrättyinä aikana, perillisten läsnä ollessa, ylöskirjottawat ja arwaawat kaiken hänen omaisuutensa saamisineen ja welkoineen, millaisina kuolinhetkellä olivat, sen mukaan, kun mainitun perutawaran säilyttäjä walallansa wahwistamisen ehdolla sen ilmottaa, ja siitä kirjotuksesta on sitte yksi kappale oikeustoon annettava. Kun perilliset sillä tawoin ovat tulleet tietämään, millä kannalla peru-asiat ovat, on heidän huolta pidettävä welkain suorittamisesta. Jos warat eivät ulottuisi welkoihin, on heillä walta määrätysissä ajassa ja järjestyksessä perinnöstä luopua, s. o. heittää perintö-oikeutensa ja jättää peru-tawara welkamiehille, jotka sitte ottakoot sen haltuunsa ja, saamisensa oikeustossa toteen näytettyä, tulkoot siitä osalliseksi, kuki paremman oikeutensa mukaan. Mutta jos perilliset olisivat epämieliset tawaran ulottumisesta welkain maksuksi, on heillä walta oikeustolta saada n. k. vuosihastto, s. t. s. yleinen kutsumus wainajan welkojille, jossa näiden kasetään määrättyinä päivänä vuoden päästä, kaiken welkomus-oikeutensa sen jälkeen menettämällä, ilmottaa saamisensa oikeustolle; ja jos sitte havaitaan omaisuuden ei riittävän welkain maksuksi, voivat perilliset vielä sittenki määrätysissä ajassa luopua perinnöstä. Jos perilliset sitä wastoin laimin lyöwät laillisella tawalla luopua perinnöstä, pidetään he ynnä perinnön kanssa vastaan ottaneen kaikki wainajan welatki, jotka heidän pitää täysiksi suorittaman omista waroistansa, jos perintö ei ulottuisi.

7. Perintö-jako.

Sittekun wainajan welka on maksetuksi tullut, sopi-
koot perilliset tawara-jäännöksistä, josko tahtowat sen wä-
illlensä jakaa tahti jakamatta yhteiseksi hyväksensä käyttää.
Jaettawaksi tulee se, jos waan yksikään osakas niin tah-
too, ja jakotoimitusta sanotaan perintö-jakoksi. Mutta
jos wainaja on lesken jälkeensä jättänyt, erotetaan awio-
pestä ensin hänen osansa, s. o. etu-osa, naima-osa ja
waimolesken huomenlahjaki, ja sitte wasta ruwetaan war-
sinaiseen jakoon. Näihin toimituksiin, jotka owat osallis-
ten läsnä ollessa tehtävät, pitää hankkia samanlaa-
tuiset toimitusmiehet, kun perukirjotukseenki; ja sitte jae-
taan kaikki omaisuus, niin kiinteä kuin irtainkin, yhtäläi-
siin osiin, jonka tehtyä arpa määrätköön, mikä millenki
tulee, jos muuten ei sowita. Maa=kiinteisyyksiä jaettais-
saawat ne, joilla on suurempi perintö-osa, walita osansa
mistä tahtowat, ja jos useampain tulisi osansa saada emä-
talosta, jota ei käy jakaminen, on suurempi=osaisella walta
lunastaa toisten osat. Myös on perintöjaoissa lukuun otetta-
wa, mitä wanhemmat eläisfänsä owat lapsillensa niiden tule-
waa perintöä warten edeltäkäsän läksijäisiksi antaneet, joka
on jakoon otettava joko sillänsä, taikka anti-aikalaisen ar-
wonsa jälkeen, kuitenkin kaswuja lukematta. Mutta se,
mitä lapset wanhemmiltansa owat saaneet elatus=, waate=,
kaswatus= ja hääkuluisiksi, ei tule mihinkään lukuun. Toi-
mituskirja on sekä perillisten että toimitusmiesten allekir-
jotettava, ja jos joku edellisistä luulee saaneensa huonom-
man osan, kun olisi pitänyt, antakoon määrätysfä ajassa
tytymättömyydestänsä tiedon oikeustolle, joka sitte asian-
haarain mukaan määrää joko osain tafsamisen tahti koko-
naan uuden jaon.

8. Testamentti nuotonsa, sisästänsä ja oikeuttamisensa
puolesta.

Testamentilla ymmärretään jonkun määräämää
sittä, mitenkä hänen kuollessaan jäämä tawaransa on jäl-

keen elävään yksityisten ihmisten tahi yhteisten laitojen hyväksi käytettävä. Testamentin tekijäksi eli testamenttaajaaksi sanotaan edellistä, jälkimäisiä testamentin saajiksi eli testamentti=perillisiksi, jolla nimellä heitä erotetaan yhteisen lain määräämistä eli laillisista perillisistä. Testamenttia tehdessään tekijällä pitää olla terve ja täysi järki sekä wapa tahto ja tarpeellinen taito selittää tahtonsa muidenkin ihmisten käsittäväksi. Ne, jotka näillä ehdoilla saawat testamentin tehdä, ovat: omawaltainen miehenpuoli; leskiwaimo; awiowaimo edusmiehensä vaikutuksesta; hyvään ja täyteen ymmärrykseen tullut tyttö; ja wiisitoista vuotta täyttänyt poika, omasta ansiotawarastansa. Testamentin saajalta waaditaan, ettei hän yleisesti tahi erityisesti testamentin tekijän suhteen ole perintö-oikeuttansa menettänyt. Laki katsoo testamentin loukkaawan laillisten perillisten oikeutta, ja sitä syystä on sen tekowalta rajotettu eri säännöillä, jotka määräävät, millä muotoa ja mistä omaisuudesta testamentin woipi tehdä. Mitä ensiksi muotoon koskee, niin taidetaan testamentti tehdä joko suu=sanallisesti tahi kirjallisesti; kuitenkin waaditaan siihen kaksi wierasta miestä, s. t. s. kaksi ymmärtäväistä, rehellistä ja uskottawaa miestä, jotka, tiedon saatunsa toimituksen tarkotuksesta, ovat siinä yht'aikaa todistajina saapuvilla, ja sitte, jos tarwe niin waatii, waillassa oikeustossa wahwistawat, testamentin tekijän silloin olleen hyvässä ja täydessä ymmärryksessä sekä omassa, wapaassa tahdossansa. Mutta jos testamentin tekijä ei woinut todistajia hankkia siihen tilaan, eikä sitte perästäkään, aina kuolemaansa asti, ja hän hawaitaan itse kirjottaneen sekä testamentin että nimensä sen alle, niin on se silläki tawoin täysiwoimainen. Mitä sitte testamentin sisästäöön koskee, elikkä mitä omaisuutta ja kuinka paljo testamentilla on walta antaa, niin kohtaa siinä, kuin perinnössäksi, erotus maa- ja kaupunki=lain välillä. Edellinen kieltää testamenttaamasta perintömaan sekä hinnan sitä, jos olisi myydyksi tullut, jota wastoin kyllä saapi testamentin tehdä kaikesta ansio=maasta ja peritystä sekä ansaitusta irtaimistosta, jos sitä jälkeen jääwain holhun=

alaiden lasten elatukseen ja kasvatukseen ei tarvita. Kaupunki-la'in jälkeen saapi testamentata ainoastaan kuudennessen osan kiinteästä ja irtaimesta tavarasta, jos rintaperillisiä on elossa, mutta jos niitä ei ole, eikä muita kotimaisia perillisiä, on walta testamentata kaiken omaisuutensa, paitsi puolta perintö-kiinteisyydestä kaupungissa; ja jos kaikki perilliset ovat ulkomaalaisia, taidetaan kaikki omaisuus testamentata kotimaan miehelle. Muuten on testamentin tekijällä walta koko elin-aikansa muuttaa tahti kumota tehty testamenttinsa, jossa tapauksessa hänen viimeinen tahtonsa tulkoon woimasaan olemaan. Parimmaksi wakuutteeksi edellä nimitettyin määrähsten waurin otosta, tulee testamentti-perillisen puolessa wuodesksen jälkeen, kun hän testamentista ja tekijän kuolemasta sai tiedon, oikeuttaa testamentti, s. t. s. näyttää eli ilmoittaa se oikeustossa, jonka määräämästä hänen sitte pitää laittaa testamenttaajan lähimmäisille laillisille perillisille kirjallinen tieto testamentista, ja näiden wuoden sisällä sen jälkeen wastustaa sitä oikeustossa, jos luulewat syhtä siihen olewan.

9. Holhu. Holhun-alainen ja holhoja.

Holhu on la'in määräämä asetus, tarkottawa jonkun sekä welwollisuutta että oikeutta huolta pitää holhottawansa kasvatuksesta ja muista asioista. Holhun-alaiseksi eli holhottawaksi sanotaan sitä, joka ei kykene hoitamaan itseänsä ja omaisuuttansa. Semmoiseksi laki lukee jokaisen kahtakymmentä yhtä wuotta nuoremman miehenpuolen, jokaisen naimattoman waimonpuolen ja kaikki ne, jotka heikkopäisyyden, julkisen tuhlaawaisuuden tahti muun syyn tähden ei wät saada asioitaan hallita, waan tarwitsewat siksi edusmiestä eli holhojaa. Tämän täytyy sitä warten olla ei ainoastaan ruumiinsa woimilta ja ymmärryksensä puolesta siihen otollinen, mutta myös warallisuutensa wuoksi niin luotettawa, että woipi wastata holhottawansa omaisuudesta, jonka saapi haltuunsa. Holhojacentähden ei saa olla raajarikko, eikä ylen wanha, mutta

ei kahtakymmentä viittä vuotta nuorempikaan, ei ulkomaalainen, eikä eri uskontoa holhottavansa kanssa, ei sen vihemies tahi riitakumppani, ei tuhlaajaksi tunnettu, welan-alainen ja köyhä, eikä hallita yhteisiä waroja, joista hänen on tili tehtävä omaisuutensa takuulla. Va'in määräämänä holhojana on ensiksi holhottawan isä, ja isän kuoltua äiti leskenä ollessaan, ja isän sekä äitin kuoltua se, jonka he tietävästi siksi owat määränneet. Muussa tapauksessa pitää läheisimmän siksi kelpaawan sukulaisen oikeuston tiedolla ja luwalla holhojaksi ruweta; ja jos semmoista ei löydy, tulee oikeuston määrätä holhojaksi joku wieras, jonka welwollisuus on vastaan ottaa se huoli, jos hänellä ei ole laillista estettä siihen rupeamasta, esimerkiksi kaukainen asuntopaikkansa, kiwuloisuus, 60:n wuoden ikä, toinen holhu sitä ennen, tahi työläs wiran toimitus.

10. Holhojan welwollisuudet, tilinteko ja oikeudet.

Holhojan tulee isän sijasta huolta pitää holhottavansa ei ainoasti ruumiillisista tarpeista ja sowliaasta kaswatuksesta, mutta myös hänen tawaransa hoitamisesta hänelle totiseksi hyväksi ja hyödyksi, ja hänen laillisten oikeutensa suojelemisesta kaikissa tiloissa. Holhoja ei saa myydä holhottawan kiinteätä omaisuutta, paitsi tosi-tarpeessa, ja pitää hänen silloinki neuwotella siitä lähimmäisten sukulaisten kanssa ja saada lupa siihen siitä oikeustolta, jonka on waarin pidettävä holhojan hallinnosta; mutta tarpeeton irtain tawara sitä wastoin tulee hänen myydä ja rahat luotettawaa wakuutta vastaan kaswamaan laittaa. Tästä kaikesta sekä sattuneista ulosmaksuista tulee holhojan tehdä tarkka ja todistettu tili holhottawan sukulaisille vuosittain, jos niin waaditaan, ja vaatimattaki joka kolmannen wuoden perästä. Sama welwollisuus on hänellä silloin, kun hän jostain syystä tulee jättämään holhun, jolloin hänen myös pitää jälkeisellensä, tahi täyteen ikään tulleselle holhulaiselle, taikka sen oikeusijaiselle antaman se hallusjansa ollut holhu-tawara. Jos tilintekoon ei tydytä, pitää se wuoden ajassa siitä, kun se lä-

tiin saatiin, ilmoitettaman oikeustossa; jos sitä ei tehdä, niin holhoja on wapa kaikesta moitteesta; mutta ennenkun hän sillä tawoin wapautuu, taikka asianomaiset owat tilinteon hyweksineet, pitää hänen wastata holhonnastaan ja omalla tawarallansa palkita se wahinko, joka holhottawalle hänen kauttansa ehkä on tullut. Jos useampaa henkeä on yhteisesti holhunnepidossa ollut, tulee itsekuki heistä yhtäläiseen wastaukseen siitä, jos eiwät oikeuston luvalla ole sen suhteen jollain eri lailla keskensä sopineet. Populiseesti muistettakoon, holhojalla olewan oikeus waatia holhottawaltansa kuuliaisuutta ja tottelemaisuutta sekä holhunnepito-waiwastansa kohtuullinen palkinto.

III. Maakaari.

1. Maan yleinen lakiperäinen erilaisuus.

Kaikki Suomessa löytywä maa on aikoja myöten wilelemisen tahti muun oikeusperustuksen kautta tullut eriköin tahti kruunun haltuun, ja siitä on sitte waltion yhteisiksi tarpeiksi suostuttu weronmaksuihin tahti muihin ulosteoihin ja welvollisuuksiin, jotka maan omistajan tulee suorittaa. Kun nyt ei maan omistus-oikeutta ja weronalaisuutta ole yleensä yhteiselle pohjalle perustettu, niin on maille siitä syystä tullut erilaiset oikeutensa eli ne la'inopisja n. k. eri luonnot. Kruununmaiksi sanotaan kruunun omistamia ja kruunulle weron-alaisia maatiloja, s. t. s. niitä, jotka kokonaan owat kruunun omia; rälssi- eli wapamailksi sitä wastoin niitä, jotka owat eriköin omia ja joko kokonaan, tahti kuitenkin parhaasta päästä, kruunulle werottomia. Syynä semmoiseen werowapauteen on se, että wapamaiden isäntäin ennen wanhaan piti tehdä howi- ja sotapalvelusta, joka palvelus arwattiin wastawan sille, mitä heidän muuten olisi pitänyt maitensa puolesta tehdä kruunun hywäksi. Näillä mainituilla maiden pää-lajeilla on nimenä oikea kruununmaa ja oikea wapamaa, jolla ne erotetaan kumpaisessaki löytymistä

simulaseista. Niin sanotaan kruunun perintö=maaksi sitä, jonka erityiset ihmiset kokonaan omistavat, mutta josta kuitenkin on vero kruunulle vedettävä. Rälssi=perintö=maaksi taas sanotaan sitä, joka ensin on ollut oikea wapamaa, mutta jonka omistus=oikeuden omistaja sitten on jolle kulle toiselle muuttanut, weron siitä aino=astaan itselleen pidätettyänsä, jonka kautta semmoisen maan omistus=oikeus on toisella, vero=oikeus toisella. Oikea kruununmaa woipi kaikiksi ajoiksi muuttua kruunun weromaaksi, kun kruunu siitä niin sopii jonkun erikön kanssa, jota sopimista sanotaan perintö=ostoksi, koska erikö sen kautta, määrättyä maksua vastaan, semmoiseen maahan lunastaa itsellensä omistus= eli n. k. perintö= oikeuden. Samoin taitaa oikea rälssi=maa muuttua rälssi=perinnökki, jos sen omistaja myyppi siitä omistus= oikeuden toiselle, weron itsellensä pidättäen; mutta jos sitte sen omistus= ja vero=oikeus taas joskus joutuvat yhteen käteen, niin se jälleensä tulee oikeaksi rälssiksi. Paitsi näitä erotuksia on muutamilla wapamailla wapautensa suuremmat kun toisilla, josta niitä kutsutaan aatelis=rälssieiksi eli parhaimiksi wapamiksi (warssinaiiksi wapa= eli rälssimiksi, läänitaloiksi), joita muut kun wapasukuiset eli aatelis=ääty ei saa omistaa ilman erityisettä keisarin luvatta.

2. Kiinteän omaisuuden laillisesti saatu eli ansaittu omistus=oikeus.

Se maa, jonka joku wasta mainitulla tavalla on tullut omistamaan, taitaa sitte samalla oikeudella mennä mies mieheltä ja joutua uusille omistajille niin kutsuttuin laillisten saantoin kautta. Laillis=saannoista on ensiksi nimitettävä warssinainen perintö, josta jo on edellä selitetty, ja jonka kautta saatua maata sentähden sanotaanki perimysmaaksi. Paitsi sitä saadaan kiinteistön omistus= oikeus erilaisilla suostunnoilla, joista ovat tavallisimmia: waihto, kun jonkun kiinteistön saamiseksi annetaan toinen kiinteistö; osto, kun siitä annetaan rahaa, ja lahjoitus,

Kun se saadaan ilmaiseksi. Nämät suorat pääsuostunnot taitavat sitte siwumääräyksillä moneen tapaan muodostua. Niin esimerkiksi waihdoissa voidaan antaa rahaa lisäksi eli päälliseksi, ja jos rahamäärän arwo nousee yhtä suureksi tai suuremmaksi, kun itse kiinteistönki arwo, niin waihto jo muuttuu ostoksi. Kun peritty maa-tila maalla waihetetaan toiseen maa-tilaan, saapi se jälkimäinen samassa perimysmaan omaisuuden. Mutta jos perimysmaa muuten myydään, ja myyjällä on, tai hän jälkeenpäin tulee saamaan, muuta sille wastaawaa maata, niin tulee se hänen kuollessansa pidettämään myydyin perimysmaan wastineena. Anso=maalla ymmärretään kaikkea sitä maata, joka ei ole peritty, eikä waihettamalla perityn maan luontoiseksi tai muuten sen wastineeksi tullut. Muuten ostoa, waihtoa ja lahjoitusta ei lueta lailliseksi maan saannoksi, paitsi milloin ne toimitetaan kirjallisesti kahden todistudmiehen läsnä ollessa ja sitte oman paikkakuntansa oikeustossa laillisuutetaan. Vielä niinki owat semmoiset maa=saannot laittomat, jos weron=alainen maa niiden kautta tulee wähentymään, s. t. s. jos ei koko tilaa tai sen osaa ynnä wastaawan weronsa kanssa, waan ainoastaan joku erinäinen lohko tai tilaan kuuluwa erinäinen etu siitä luowutetaan. Jos eri kauppoissa maa tullisi kahdelle myydyksi, niin on edellinen kauppa seisowa ja myyjä welkapää wetämään sakkoa kuudennen osan kauppa=summasta sekä palkitsemaan saattamansa wahingon.

3. Laillistus, lakihuuto ja wahwistus.

Laillistamisella ymmärretään sitä, kun oikeustossa ilmoitetaan osto, waihto tai lahjotus, jonka kautta maalle on tullut uusi omistaja, ja samassa näytetään astaan kuuluvat kirjat, joille ei ainoastaan hänen itsensä, waan edellisenkin omistajan laillinen saanto perustaiske. Tällä tavoin pyydetään wisfeyttä saannon laillisuudesta, ja sen julistamisella annetaan tila oikeutensa walwomiseen niille, joilla ehkä olisi jotain sitä vastaan sanomista. Siitä syystä määrää laki maa=saannon julistettawaksi maa=huu=

dolla eli julkisella kuulutuksella, jonka tulee tapahtua maalla 3:ssa eri keräjässä sekä kihlakunnan kirkkoissa, ja kaupungissa eri raastuwan-istunnoissa 3:na maanantaina, 4:n viikon väli-ajoilla. Niissä maanpaikoissa, joissa waan kerta wuodessa keräjiä istutaan, on kuitenkin kahdesta maahuudosta kylliksi. Jos laillistamista vastaan ei kuulu mitään muistutusta viimeistäänki silloin, koska maalla viimeinen huuto tapahtuu, ja kaupungissa 12:n (14:n) viikon kulussa 3:n huudon jälkeen, niin on saanto lakiwomaisiksi julistettava ja wahvistuskirjalla turwattawa, s. t. s. omistajalle on annettava julkinen todistus tilan saannosta ja sen laillistamisesta. Mutta jos saantoa oikeustossa moititaan, niin wahvistusta ei anneta, ennenkun moite on tutkittu ja lopullisella tuomiolla perättömäksi päätetty. Laillistus-aikana on myös sukulunastajain ja muidenki lunastajain asiansa oikeustossa ilmoitettava, jos heillä siihen syytä on; ja seki pidättää samaan tapaan wahvistuskirjan antamista.

4. Suku- ja muu lunastus-oikeus.

Sukulunastuksella ymmärretään sitä laillista oikeutta, ku muutamilla maan antajan sukulaisilla on lunastaa maa itsellensä, kun maksawat sen hinnan. Kaupunkilaisen kiinteistön suhteen on sukulunastus-walta yleinen, ilman erotuksetta jos antaja oli sen perinyt tahi ansainnut, mutta maalla ainoastaan siihen kiinteistöön, minkä antaja oli perinyt taikka myös sukulunastamilla saanut jonkun yhtä perikantaa olewan sukulaisensa jälkeen, joka itse oli perinnön kautta maan omistajaksi tullut. Perikannassa, ja sen kautta sukulunastus-oikeudessakin, ovat ensiksi antajan rintaperilliset, ja sitte hänen wanhempansa ja esiwanhempansa, sekä siwuperillisensä neljänteen ja vielä neljännessäki polwessa, tawallisen perintöjärjestyksen mukaan. Kun lähempi sukulainen ei pida lukua oikeudestansa, menee se etäisemmälle; ja useammilla tasasukuisilla on sukulunastus-oikeutensa sikäli, kun heidän perintö-osansaki maan-antajan perutawarasta. Jos maata ei

sovi jakaa, on sukulunastus-oikeus sen, jolla on suurin perintö-osa, ja tasa-osaisten välillä määrättyön arpa. Niinkuin helposti on ymmärrettävä, sukulunastamisella ei tarkoteta muuta, kun että maa sen kautta paremmin pysyisi sukukunnassa; mutta ettei sukulunastus-oikeuden väärinkäyttämällä estettäisi mitati maan saannissa, pitää lunastajan heti juttunsa alussa jättämän oikeustoön lunastussumma eli maan hinta, jonka maan haltia sieltä woipi ulos ottaa. Samalla tavalla on weron saajalla oikeus lunastaa rässi-weromaa, kun omistaja sen antaifi wieraalle mennä, ja kaupunki-kiinteisyyden saapi yhteis-asukas, s. t. s. se, jolla on osa talonijassa, ja naapuri, paremman awaruuden wooksi tabi muun haitan estämiseksi, kaksi wiikkoa sukulunastus-ajan jälkeen lunastaa itfellsensä.

5. Maan lahjotus ja panttaus.

Kun lahjotuksella ei ole mitään palkkioa wastineena, niin on laki, muistaen perillistenki oikeutta, tehnyt sen määrähksen, että perimysmaata maalla ei saa lahjaksi antaa kokonansa, waan ainoastaan jonkun osan siitä, eikä sitäkään, paitsi ansiomaan puutteessa, ja waan elin-ajaksi sille, jota maan omistaja tahtoo tehdyttä uskollisesta palveluksesta palkita. Kaupunki-kiinteisyydestä myös ei saa päälle $\frac{1}{6}$:n lahjaksi antaa. On wielä sittenki lahjotajan perillisillä walta takaisin waatia lahja, jota ei ole uskollisen palveluksen tähden annettu, jos saaja jo ei ole ennättänyt sitä muille menettää, ja oikeusto tutkii hänen kiittämättömällä käytöksellensä sen rikkoneen. — Maan panttaus tarkoittaa wakuuttamista sen welan maksosta, jota warten panttaus on tehty. Panttaus woipi tapahtua joko sillä lailla, että maan omistaja myöntää lainan antajalle anekin (nautinto-oikeuden) siihen, s. t. s. jättää maan hänen hallittawaksensa, johon ei tarwita kun ainoastaan kirjallinen suostumus heidän välillänsä; taikka niinki, että hän itse edelleenki hallitsee pantattua maata ja lainan antaja wakuudeksensa saapi siihen kiinnikkeen, s. o. oikeuston wahwistaman ja tuomiokirjaan otetun

pankki-oikeuden. Kiinnikkeellä sentähden onki parempi oikeus kun anekilla, ja useammista kiinnikkeistä on edellisemmällä etu-oikeus jälkeisemmän suhteen, kuitenkin niin, että niillä, jotka ovat yksissä keräisissä tahti yhtenä raastupa-päivänä wahvistetut, on yhtäläinen woima. Ennenkun kiinnike pääsee kymmenen vuoden wanhakki, pitää se oikeustossa uudestaan wahvistettaman, jos welka vielä on maksamatta, mutta welan maksettua on lunastettu welkakirja näytettävä oikeustossa, joka pistämällä sen muistoksenja tuomiokirjaan, samassa kuolettaa eli häwitää kiinnikkeen. Kiinnitys=todisteeksi sanotaan tuomiokirjan johdosta annettua julkista niiden kiinniketten luetelua, joiden alainen joku kiinteistö on.

6. Maasaanto-moite.

Omisuus-oikeudella ymmärretään ei ainoasti sitä, että joku itse omanansa pitää ja hyväksensä käyttää jota kuta, waan että hänellä on walta se muillenko omaksi tahti pidettäväksi antaa. Maata siis ei saa myydä muu, kun sen omistaja, tahti hänen waltamiehensä; jos joku muu sen tekee, on se laitton, waikkapa olisi tullutki lakihuudot ja wahwikkeen saaneeksi. Moitteeksi sanotaan tilan omistajan nostamaa juttua sen hallitsijata vastaan, saadaksenja omisuuksensa puolesta sama tila kaikkine etuinensa takaisin. Haltian täytyy sentähden puolustaa saantonja ja nimittää antomiehensä, jonka wastattawana kauppa on. Jos hänkään ei taida wastata, niin tulee hänen työntää wastaus edellensä olleelle, ja samoin kunki jälkimmäisen edellisellensä, kunnes joku niistä wihdoin joko näyttää itsellensä paremman oikeuden olleen, kun moittijalla, tahti ei woikkaan antomiestänsä nimittää ja saantoansa wastata. Edellisessä tapauksessa kääntyy moite mitättömäksi, mutta jälkimäisessä tulee tilan haltian ilman lunastuksetta jättää se kaikkine etuinensa moittijalle ja saada sen hinta sekä wahinkonsa palke lähimmäiseltä antomieheltä, tämän sitte taas siltä, joka sen hänelle antoi, j. n. e.

7. Tilain välirajat. Rajariidat ja syyni.

Itsekunki tilapiirvin pitää oleman tarkoin määrätty rajamerkeillä, joko ihmisten tekemillä tahti luontaisilla. Edelliset vedetään maata myöten rajalinjoilla, jotka hakataan metsään tahti kaitwetaan maahan, ja joiden polwet eli nurkat merkitään rajapyykeillä. Nämä tehdään wiidestä kivistä, yksi keskellä ja neljä ympärillä, itsekuki raskaampi miehen kantamoista. Keskuskiiven pitää maakaaman kalliolla tahti muulla wahwalla pohjalla maassa, ja kulmillansa osottaman rajan suuntaa tilusten välillä. Sama suunta sitte vielä merkitään pienemmillä kiwillä eli johtajilla, jotka, pantuna määrän päähän toisistaan, johdattawat likimmäiseen wiisikiwiseen rajapyykkiin. Semmoiset rajamerkit ennen wanhaan oliwat tuomarin lautakuntanensa pantawia, mutta nyky-aikana laittaa maamittari ne wierasten miesten awulla, ja niiden luvaton liikkuttaminen tahti siirtäminen rangaistaan sakolla, wieläpä kunnianki menekillä, jos työ on pahasta aikomuksesta tehty. Missä taas semmoisia rajamerkkejä ei löydy, pidetään muita wanhoja rajan-arwoisia luontaisia erotuksia, niinkuin wuoria, kiwiraunioita, yhteisiä teitä, oja, jokia, järviä j. n. e. niiden werosta. Tilukset piirivensä tavallisesti owat kartallen otetut, jonka aikoinansa maamittari maiden jaossa on walmistanut, ja jota rajariidoissa pidetään perustuksena. Semmoisia riitoja ei kuitenkaan aina woida ratkaista ilman syynittä, jonka toimittajana asian laadun mukaan on joko maamittari, wierasten miesten kansa käydessään ja määrätessään rajalinjat kartan jälkeen (maamittarin syyni), taikka se oikeusto itse, jonka tutkittawana asia on (tuomarin syyni, laamannin syyni, ritarisyynti).

8. Moite-jutun kadotus nautinnon tähden.

Maan nautinnolla ymmärretään oikeastaan sen hallitsemisesta ja wiljelemistä, katsomatta mikä oikeus siihen on. Semmoinen nautinto, kun se kauvemmin aikaa kenenkään moittimatta on saanut niin olla, saat-

taa sen todenmukaiseksi, että se alkuaanaki lienee laillinen ollut; ja kun valtiotilassa tarpeellista on, että omistus-oikeus etenkä kiinteistön suhteen on tietty ja vakava, niin täytyy muutamissa siihen kuuluvissa seikoissa todenmukaisuutta pitää täytenä totena. Niin taitaa laillinen omistus-oikeus menetettyä ja nautinto tulla voimaansa, jos omistaja määrätysässä ajassa ei nosta moitetta sitä vastaan, joka ulkomuotoansa laillisen saannon perustuksella, ja luullen itsensä lailliseksi omistajaksi, on tullut olemaan ja sitte edespäinkin ollut jonkun tilan haltiana. Moitenoston aika on yleisesti määrätty yhdeksi vuodeksi, luettu siitä päivästä, jona omistaja sai tiedon jonkun toisen laittomasta saannosta. Mutta kun asian selwitys wälistä on vaikea, ja mainittu moitenoston oikeus, jos omistaja on sen laimin lyönyt, taitaa mennä hänen perillisillensä tahti oikeussijaillessa, niin on toinen lopullinen määräaika sääetty kahdeksi kymmeneksi vuodeksi omistajan kuolinpäivästä, jonka perästä hänen perillisillensä ja oikeussijaillessa ei enää ole mitään waltaa moitenostoon, jos heillä ehtä olisi jotain syytäki siihen, myöhemmin asiasta paremman tiedon saatuansa. Jos taas maan hallinto tahti jonkun siihen kuuluvan oikeuden nautinto on niin wanha, ettei sen alkua kukaan muista, niin sanotaan sitä ylimuistoiseksi nautinnoksi. Todistukseksi siihen käytetään wanhoja laillisia kirjvoja ja iäkkäitä ihmisiä, jotka walallansa wahwistawat ei tietävänsä tahti kuullessa asian koskaan toisin olleen; ja sillä tavoin puolustetaan omistus-oikeus maapalstoihin, joita erinäisten rajamerkkien tahti aidan sisässä on wiljelty wieraassa tiluspiirisä, niin myöskin myllyihin, myllynpaikkoihin tahti muihin wesilaitteisiin, saariin, luotoihin, kalastuksiin ja kalarannistoihin.

9. Maan ja huoneen wuorous.

Maan ja siihen kuuluvain huoneitten wuoroiksi eli arenniksi sanotaan sitä suostuntoa, kun ne annetaan toisen wiljellä ja nauttia määrättyä wuotista rahaa tahti tarwan maksua vastaan. Wuoro-aika taidetaan määrätä

eri lailla: joko wuoromiehen, eli toisella nimellänsä lam-
puodin, elin-ajakki (elin-kautinen arenti), joka on lesken-
kin elin-aikana hänen jälkeensä seisowa; taikka määrättyksi
ajakki, ei kuitenkaan päälle wiidentymmenen vuoden, joka
aika myös luetaan lesken ja lastenki hyväksi. Mutta
ajan saa määräämättäki jättää, jossa tapauksessa wuoro
tulee loppumaan ulos-sanomisella, joka wierasten mies-
ten läsnä ollessa pitää tehtämän ennen tuomaan päiwää
eli joulukuun 21 päiwää. Ulos-sanomisen perästä lam-
puodilla sitte on lähtöpäiwän etu, s. t. s. hän saapi
olla paikoillaan ja wuoro-oikeudessansa koko seuraawan
vuoden ja vielä sitäki seuraawan vuoden puolipaaston
aikaan eli maaliskuun 14 päiwään asti, jolloin hän wasta
on welwollinen pois muuttaumaan. Taidetaan kuitenkin
ulos-sanomisesta ja muutto-ajasta muullaki lailla sopia.
Muuten on wuoromiehen welwollisuus pitää maa ja huo-
neet laillisessa korjuussa, taikka palkita wahinko niiden
häwiöstä; ja vuosittain tulee hänen maksaa wero eli
arentisumma tuomaan päiwänä, jos muusta maksu-ajasta
ei olisi erittäin sowitzu. Maanwuoro-suostunto pitää kir-
jallisesti ja wierasmiesten kanssa tehtämän, ja jos wuoro-
tilus on maalla, pitää se myös kihlakunnan oikeudessa
kiinnitettäväksi ilmoitettaman, jota määräystä ei kuitenkaan
tarwitse elinkautisessa arennisssa waarin ottaa. — Huo-
neenwuoro- eli hyyry-suostunto, johon maata ei kuulu,
taidetaan tehdä kirjallisesti tahi suusanallisesti, asianomais-
ten välillä sowitzu ajaksi. Kaupungissa on kaksi lail-
lista lähtöpäiwää eli muutto-aikaa, nimittäin toukokuun
31 ja lokakuun 30 päiwä, joista edellinen vuosikautisissa
wuoroissa on tawallisempi. Ulos-sanominen on tehtävä
kahden wierasmiehen kuullessa kaksi kuukautta ennen lähtö-
päiwää, jos suostunnossa sitä ei toisin ole sowitzu.
Wuoromies on welwollinen palkitsemaan sen wahingon,
minkä hän huoneitten turmelemisella on saattanut, mutta
sen ohessa on hänellä myös oikeus korjauttaa, mitä huo-
neen omistaja lupasi tehdä, mutta ei täyttänyt, ja ku-
lungin sitä saapi hän pidättää hyyrystä. Hyyry pitää
maksettaman kahdeksan päiwää ennen wuoro-ajan lop-

pua, taikka muilla sowitzilla määrä-ajoilla; ja huoneen omistajalla on walta pidättää wuoro-miehen tawaraa wakuudeksensa hyrryn maksusta. Jos wuoromies kuolee tahti laillisen esteen tähden ei taida kauwemmin wuoro-huoneisfansa asua, niin maksetaan hyrry ainoastaan lähimmäiseen muutto-aikaan; jos taas huoneen omistaja myypi kaupungintalon, niin särkeytyy wuoro-suostunto ja wuoromies on welwollinen laillisen ulos-sanomisen perästä ensimmäisenä lähtöpätwänä pois muuttamaan.

IV. Rakennuskaari.

1. Tilusjako ja isojako.

Maatiloihin kuuluvat eri tilukset maalla ovat: ta-
lonstija eli kartanomaa, jolla huonerakennus eli kartano
seisoo; koto-tilukset eli pelto, niittu ja karjahaika, ta-
wallisesti likellä taloa; ja takamaa (ulkometsä), joka
usein ulottuu kauwas edellisistä warfinaisena metsänä
eli korpena, laitumena ja tekomaina. Ukunsa ovat
semmoiset maatilat saaneet sillä tawoin, että joku niil-
len asettunut on ne ensin wiljelemällä itsellensä omis-
tanut ja metsää niiden ympärillä tarpeisiinsa käyttänyt.
Kun sitte useampaa semmoista tilaa yhdistyi kyläkunnaksi
ja jokaisella oli sama oikeus yhteisiin maihin, niin niiden
omistajat tawallisesti jakoivat sen wälillänsä eri laatunsa
mukaan sarottain, elikkä niin, että jokainen heistä sai
osansa (sarkansa) niin parempaa kuin huonompaa ki maata,
joita osia wälistä wiljelivät wuorotellenki, kuki aikansa.
Mutta kun eri taloin tilukset semmoisessa osajaoessa
tulivat olemaan sekaisin, niin siitä syntyikin alinomaisia
sekaannuksia ja riitoja omistajain wälillä. Niiden estä-
miseksi tuli sitte toinen jakolaatu määrättyksi, jota sanotaan
isojaoeksi, ja joka tarkoittaa, että kuki tila kaikiksi ajoiksi
saisi laillisen osansa yhteen jaksoon, missä niin sopii, taikka
kuitenki harwalukuisiin määrättyihin eri osiin eli lahkoihin,

pellot sekä niitut korkeintaan neljään, ja metsämaan kahteen. Tämän laon toimittaa osamiehesten pyynnöstä ja läänin maaherran käskystä maamittari kahden wierasmiehen kanssa, tarkoin määrätystä järjestyksessä. Ensin käydään ja määrätään jakopiirin rajat eli ala, rajanaapurien läsnä ollessa. Sitte mitataan jaettava maa eli otetaan kartalle ja selitetään wilselystilansa suhteen; ja jos jonkun ulkokyläläisen tiluksia löytyisi jakopiirin sisällä, niin pitää ne sopiwaa palkkiota wasten jakopiiriin waihetettaman. Kun yhteismaasta piiri-alansa suhteen sillä tavoin on selwä saatu, lykää maamittari maaherran ja senaatin päätettäväksi, josko siitä on kruunullen erotettava liikkamaata asetusten mukaan, jotka määrääwät, kuinka paljo maata itsekullenki tilalle mantaalinsa tahti werolaskuisen suurruutensa jälkeen on annettava; mutta Sawossa ja Karjalassa pitää maamittarin ilmottaa yhteismaat warsinaiselle werolle pantawiksi, ja wasta werolle panon jälkeen on isojako niissä aloitettava.

2. Jatkanto.

Kun jakopiiriin kuuluwain erityisten tilain tynnyrin-alan luku ja pois erotettava liikkamaa owat määrättyiksi tulleet, tahti werolle panon toimitus lopullisesti on päätetty, arwostellaan maa eri laatunsa suhteen eri numeroilla, 10:nen numerosta alaspäin. Metsättömiä mäkkiä ja nummia, kiwilouhikoita ja wilselysmaaksi kelpaamattomia rämeitä, soita ja newoja ei kuitenkaan oteta arwioon, waan pidetään hyödyttöminä eli joutomaina. Sittekin arwostelma maan omistajainki puolesta on hyväksi nähty, lasketaan kuinka paljo kullenkkin eri tilalle suurruutensa suhteen tulisi paraslaatuista maata. Siitä seuraa isojalon alustelma, johon kuuluu: yhteisten paikkain, teiden ja osain erottaminen jakamattomasta maasta; jakoperustuksen määrääminen, eli minkä laskun jälkeen osa itsekullenkkin tulee yhteismaasta luettawaksi ja erotettawaksi; taloin ulosmuuttamisen kysymykset ahdingon wuoksi, sekä jakosain luku ja sijoitus; sopiminen siitä, millä lailla pa-

remmasta metsä-osaista tahti muista paremmista tiluksista tullaan palketta tekemään ja huonommista saamaan, sitä myöten kun niistä on waiwaa nähty tahti ne owat häwiämään pääsneet. Mitä erittäin jakoperustukseen koskee, niin on sen suhteen yleisesti waarin otettava, että jokaiselle eri tilalle annetaan päätiluksensa, s. o. entiset peltonsa ja niittunsa joko sillänsä, tahti toisiin yhtä hywiin waihdettuina, ja siihen täytteeksi yhteisestä metsästä niin monta tynnyrin-alaa, kun sille mantaalinsa jälkeen tulee. Sitte kun maan arwostuskirja ja alustusprotokolla owat osamiesten kuullussa luetut, ja he sekä toimitusmiehet nimensä niiden alle kirjottaneet, erotetaan jako-osat toisistaan kartan päällä ja samassa tehdään jakokirja. Sitte seuraat atwaaminen eli rajalinjain sauwottaminen kartan jälkeen, ja linjain sekä rajapolwien merkittäminen lujasti maahan asetetuilla paaluilla tahti kiwillä. Jos sitte sellaisia palkkeita, kun tässä edellä mainittiin, olisi kysyntään tullut, niin sowitzetaan ne ennen määrättyin perustusten mukaan, ja sen tehtyä tulee maamittarin kaikille asianomaisille julistaa ja selittää, mitenkä jaon ja wasta mainittuin palketten kanssa on käynyt, ja siitä antaa heille atwotodistus, joka osottaa senki, missä toimitukseen tytyttämättömät hakewat muutosta. Mutta jos osamiehet tytywät toimitukseen, ja läänin maamittari tutkittuansa myöds on sen hyväksi katsonut, niin ilmottaa toimittaja maamittari sen ensimmäisissä kihlakunnan keräisissä wahwistettawaksi, joka wahwistus kirjotetaan asianomaisiin karttoihin ja kirjoihin, ja lopuksi toimittaa sama maamittari rajapyykinnön, asettaen wakinaiset pyykkit ja rajakiwet paikkoihinsa. Jos taas joku osamies ei tytyisi edellä nimitettyyn rajakäyntiin ja tilusten waihetukseen, tahti maaden arwosteluun ja jako-alustukseen, tahti atwaukseen ja paalutukseen, niin lykätään asia maan jako-oikeuteen, jonka päätöksestä wielä sitte taidetaan senaattissa walittaa. Asian lopullisesti päätettyä laittetaan sen jälkeen rajapyykit asemillensa.

3. Aitaus. Pellon ja niitun ruokko. Wieraan pellon ja niitun wahingoittaminen.

Kaikkein tilusten laillista ruokkoa warten on niiden piiri=aita ensimmäisenä tarpeena, ja erittäinki pitää peltoin ja niittuin olla aidassa, kunnes owat korjatulkki tulleet. Missä rajanaapureilla on yhtäläisiä tiluksia wastatusten ja siis kummallaki sama hyöty wäl=aidasta, on sillä, joka aittaa tahtoo, walta saada toisenki aittaamaan osansa. Mutta missä jonkun pelto tahti niittu on toisen karjaha=kaa vastaan, siinä on pellon tahti niitun omistaja welwollinen yksinään aittaamaan; ja tämä welwollisuus lue=taan sen jälkeen, kun tilukset molemmiin puolin oliwat vuonna 1802, huolimatta siitä, minkälaisiksi ne sitte wilejemällä tahti rappioon joutumalla owat tainneet muuttua. Kylän yhteistä aittaa woimassa pitävät osakkaat pellossa ja niitussa osainsa suhteen, mutta karjajakain ja metsän aittaa mantaalin jälkeen. Eri kyläin wälillä pidetään myös mantaali=lukua aita=jaon perusteena. Jos joku ei pida aita=osaansa woimassa, niin on se, joka siitä wahinkoa kärsii, welwollinen ensin muistuttamaan häntä laimin lyön=nistänsä, ja jos se ei auta, pankoon itse sen häwinneen aidan hänen kustannuksellansa. Portit ja weräjät kylän tiellä owat osakasten yhteisesti woimassa pidettävät, mutta peltoinsa sekä niittuinsa portit ja weräjät laittakoon itse=kuksi yksinänsä. Paitsi sitä määrää laki sakkoa erilaisten aitain laimin lyömisestä ja tahallaan turmelemisesta. — Mitä päättilusten ruokkoon koskee, niin laki määrää pel=lon hywin wiljeltäväksi sekä lannoitettawaksi, ja niitun perkattawaksi sekä hoidettawaksi. Tilan suhteen pitää myös uutta peltoa ja niittua tehtämän sen werran, kun taide=taan woimassa pitää, ja vuosittain, jos tarwe waatii, wiisikymmentä sylvää uutta aittaa pantaman, sekä entinen woimassansa pidettämän, ja wähintään neljäkymmentä sylvää uutta osaa kaiwettaman ynnä kahdeksankymmentä wanhaa perkattaman. Missä naapurusten pellot mahaawat wieretyk=ten, pitää kummanki kaiwaa puoli osaa, ja eri kylät, kun niiden osat yhtywät toisiinsa, kaiwakoot osan kuksi rajapii=

risänsä. Jos joku kaviua uuden ojan peltonsa tahi niittunsa läpi toifen kylän rajaan asti, niin tämä jälkimäinen kylä ei saa pidättää weden pois juoksua; mutta jos ilman ei sowitzai ojan kaviamisesta, niin ratkaiskoon oikeusto asian, miten hyödylliseksi ja tarpeelliseksi nähdään. — Wahingoittamisella, jota myös pahanteoksi sanotaan, ymmärretään yleisesti kaikkea wieraan kiinteistön laiton ta nautintoa. Se rikos pellon ja niitun suhteen tapahtuu ei ainoasti, koska joku omistaa itfellsä jotain toifen ofasta, tahi korjatesa menee yli rajasta, mutta myös, jos hän luvattomasti kylwää ja korjaa wieraan pellon taikka pahansuomasta heittää siihen rikkaruohon siementä. Kaikkisä näissä tapauksisä määrää laki wahingon tekijän sakkoa wetämään ja lisäksi kunniansa menettämään, jos työ on tapahtunut pahansuomasta. Jos pelto, niittu tahi karjahaika tulee toifen eläimistä wahinkoa kärsimään, on maan-omistajalla oikeus kiinni ottaa ja pidättää eläin panttiwastikkeena wahingon teosta, joka on naapurien tahi lautamiesten arwattawa; ja pitää eläimen omistajan, tiedon saatuan sa siitä sanan tahi kuulutuksen kautta, lunastaman eläin, jota wastoin kiinni ottajalla siihen saakka on ei ainoasti welwollisuus huolta pitää eläimestä, mutta myös oikeus taitawasti käyttää sitä tarpeihinsa. Mutta jos todistetaan huonon aidan tahi weräjän olleen syynä eläimen sisään pääsentään, niin on se, jonka welwollisuus oli ne woimassa pitää, welkapää wastaamaan niistä ja palkitsemaan wahingon. Samanlaisen wastauksen alainen on se, joka särkee aidan tahi jättää weräjän taikka portin auki, tahi joka tahallaan laskee eläimiä toifen miehen tiluksiin.

4. Metsän Käytäntö.

Metsänkäytäntö-oikeus on toisin jaetus sa metsässä, toisin jakamattomassa. Jos kaikki eri talot kylässä owat perintö- tahi räisfimaita, ja metsää ei ole jaettu, niin on heillä itfekullaki oikeus ottaa siitä yhteisestä metsästä turpeita ja puita talon tarpeiksi, ja myös, jos he kaikki

siitä yksimielisesti niin sopivat, käyttää metsää myytäväksi. Mutta jos yksikään talo semmoisessa kylässä on oikea kruununmaa, niin metsää ei saa ilman maaherran luvatta myytäväksi käyttää. Niiden tilusten hyväksi, joita jollain talollisella ehkä olisi kaupungissa tai toisissa kylissä, hän ei saa kylän yhteisestä metsästä mitään ottaa; ja sitte kun isojako on pyydetty, ei kellekään enää ole oikeutta siitä mitään myydä. Sittenkun kuki tila metsän jaettua on saanut erityisen lohkonsa siitä, on niillä eri luontonsa mukaan erilainen oikeus metsänsä käyttämiseen. Rälssit ja kruununperintömaat saavat estelemättä käyttää metsäänsä, rakentaa sinne torppia ja laittaa tekomaita; mutta rälssi-perintömailla ovat ne n. k. hedelmäpuut, eli tammi, omenapuu ja saksanpihlaja, weronsaajalle säilytettävät, jos hän niin tahtoo. Mutta jos kruununperintö- tai rälssi-perintömailla metsää haaskataan, niin että talo sen kautta voisi joutua häviöön ja tulla voimattomaksi veroansa maksamaan, niin taitaa weronsaaja siitä valittaa oikeudessa ja maaherra asian tutkinto-ajaksi kieltää metsää käyttämästä muuksi, kun talon tosi-tarpeiksi. Sampoedilla ei ole valtaa myydä metsästä mitään ilman maan-omistajan luvatta. Kruununmailla sekä puustelleissa saapi metsää käyttää ainoasti talon tarpeiksi ja talonkaluin elityö-asetten valmistamiseksi myymistä warten, jota paitsi niiden hallitsijalla on lupa wiljellä soita, rämeitä ja muita karuja paikkoja; mutta muuten semmoisilla tiloilla ei saa metsästä puita myydä, paitsi metsäherran määräämisissä paikoissa, eikä torppia rakentaa ilman maaherran luvatta. Muuten löytyy eri maanpaikoissa isompia kruunun omia metsä-aloja, jotka keisarillisen senaatin päättämästä joko annetaan erinäisten ihmisten tai wuorityö- ja sepistö-laitosten käytettäväksi, määrättyä wuotista weroa wasten, taikka maaherrain kautta, metsäherrain ja heidän apulaisiensä toimella, hoidetaan ja käytetään suorastaan kruunun hyväksi.

5. Wahingonteko metsässä. Suhtiminen ja metsänwalkea.

Wahingonteko metsässä sanotaan, kun joku sieltä

Luvattomasti ottaa turpeita, tuohia, lehtiä, niiniä ja ry-
 töjä, tahti hakkaa polttopuita, aidaksia ja seipäitä, taikka
 kaataa ja turmelee puita, joko ne aineet sitte tulevat pois
 wiedyiksi tahti jäävät paikoilleensa. Näissä eri tapauksissa
 laki määrää hywin erilaisen wastauksen wahingon-tekijälle,
 joka luonnollisesti enenee tehdyn wahingon mukaan. Oh-
 desta kantamuksesta turpeita, lehtiä, niiniä, puita ja muuta
 semmoista on markan salkko, kuormasta 4 markan, jokai-
 sesta hirrestä ja sahatukista samoin, lehtikuusesta 20 mark-
 kaa, tammesta 60, mastopuusta ja muusta ifosta tarwe-
 puusta 100 markkaa j. n. e., ja kruunun saloissa on salkko
 kahdenkertainen. Paitti sitä on tehty wahinko aina maan-
 omistajalle palkittawa. Sama wastaus on sillä, joka osti
 tahti vastaan otti, mitä tiesi luvattomasti toisen metsästä
 saaduksi. Jos wahingontekijä tawataan työssänjälä tahti heti
 jälkeen, saapi metsän omistaja tahti wartia ottaa hänen juh-
 tansa ja kapineensa rikoksen osotteeksi eli todisteeeksi, ja sakon
 sekä palkkeen pantiksi. Kun todeksi näytetään, että wa-
 hinkoa jonkun maalla on tehty, woipi oikeusto, paitti lail-
 lista tiliä, määrätä wastaisesta wahingonteosta uhkasalkkoa
 20:stä 100:taan markkaan, joka salkkomääräys pitää, wo-
 massa pysyäkensä, kerran joka kolmantena wuotena seura-
 kunnan kirkossa julistettaman. — Raifenlainen huhtimi-
 nen, paitti pellon, niitun ja karjaha'an aidan sisästä, on kiel-
 letty wuoriperäisillä ja kiwikko-mailla sekä hietakankailla, jotka
 sen kautta woisivat tulla metsän kaswamattomiksi. Muuten
 on yhteismetsäisillä sekä rälsä- ja perintömailla huhtimisen
 oikeus yleensä sama, kun metsän-käyttämisenki; mutta kruu-
 nunmailla ei saa ulkopuolella pellon, niitun ja karjaha'an
 aittaa huhtia ilman syynittä ja maaherran luvatta. Suh-
 dasta ei saa ottaa useampaa, kun kassi wiljakaswua, eikä
 ahoa toistamiseen polttaa, ennenkun 30 wuotta on kul-
 nut siitä, kun se viimeisen wiljan kaswoi. Myös pitää
 huhta-ahon, jos sitä ei ole warsinaiseksi pelloksi tahti nii-
 tuksi tehty, kahdeksan wuotta wiljelemisensä jälkeen oleman
 aidassa ja karjalta rauhoitettuna. Luvattomasta huhtimisesta
 wedetään salkkoa 40 tahti 160 markkaa, ja kruunun salossa 384
 tahti 444, johon lisäksi tulee salkko puiden turmelemisesta ja

wiljan menetys taikka arwion jälkeen maksaminen. Soita ja rämeitä on lupa kytömaina wiljellä, jos ovat semmoisella pohjalla, että taitawat tulla pysywiiksi pelloiksi ja niitiksi, tahti ruweta metsää kaswamaan; toisin ollen wedetään 60 markkaa salkkoa. Muutamille maanpaikoille on kuitenkin erityinen, laameampi huhtimisen ja kytömaiden oikeus myönnetty. — Kaskea polttaessa on tarpeellinen warowaisuus määrätty walkean irti pääsemistä wasten: läheinen metsä kasken ympärillä pitää pois perkkattaman, maa ylös laiwettaman, wettä ja muita sammutusneuvoja saapuwilla oleman, walkeaa ei sytytettämän kowalla tuulella tahti pitkällisen poudan perästä, eikä paikalta pois mentämän, ennenkun walkea on peräti sammutuksessa; — joka toisin tekee, saapi salkkoa 19 markkaa 20 penniä, waikka ei mitään wahinkoa tapahtuiskaan. Mutta jos kaikella warowaisuudella ei kuitenkaan ole woltu estää walkeata walloilleen pääsemästä, tahti jos metsäwalkea muuten jostain walkean pitopaikasta ulkona on ilmestynyt, pitää naapurien ja pitäjänmiesten sekä kruunun- ja metsän-palveliaain, sanan-annon tahti läppäämisen kautta tiedon siitä saatuaansa, rientää sammuttamaan sitä, ja on heillä siinä työssä walta tehdä, mitä tilan ja tarpeen suhteen wälttämättömästi waaditaan, josko tulisiwatki sen kautta erityisten wiljelykset wahinkoa kärsimään puiden kaatamisesta, aittain repimisestä ja muusta senlaisesta. Se joka on syypää metsäwalkeaan, josta wahinkoa seuraa, sakotetaan 192 markkaa ja on welkapää wahingon palkitsemaan, jota warten kruunumiesten tulee heti paikalla tutkia, mitenkä walkea on irti pääsnyt; ja jos matkamies tahti joku irtonainen henki, joka ei ole taattawa wahingon palkitsemisesta, tawataan syypääksi, niin häntä ei laskehtako pois, ennenkun asia on oikeustossa tutkittu ja päätetty.

6. Kalastot. Waltawäylä. Wesilaitteet.

Kalastusta harjotetaan osin meressä, osin järwisä ja joisä. Uwo-meressä, ja misä maa-matala aawalla meren rannalla on loppunut, saapi jokainen kalastaa,

paitfi niillä kareilla ja luodoilla, joihin jolla kulla ylt-
 muistoisen nautinnon kautta tahti muusta laillisesta syystä
 woiſi olla erityinen oikeus. Mutta faarten wälisä ja
 rantamatalalla on merikalastus-oikeus sen, jonka itse saa-
 ret ja rantaki. Järwisä ja jo'isä on maan-omistajalla,
 jonka rajapiiriin wesi kuuluu, yksinomainen kalastus-oi-
 keus, misä joku toinen erityisen laillisen perustuksen kautta
 ei olisi saanut samaa oikeutta. Mutta jos kalawesi on
 jakamattomassa useimmalle osakkaalle yhteisessä piirisä,
 niin on heillä kaikilla oikeus, itsekullaki tarpeeksensa, tahti
 kunka he muuten owat wälillänsä sopineet, kalastaa
 siinä, ja mantaalinsa jälkeen rakentaa siihen pyyhdyslai-
 toksia, mitenkä tila myöden antaa. Wielä isojaon pe-
 rästäki taitaa yhteinen kalawesi tulla jakamukseen, joka on
 toimitettava edellä mainitulla perustuksella, ja jos suinki
 sopii niin, että maan-omistaja saapi kalaweden rantaansa;
 mutta misä se ei käy laatuun, eikä muuta otollista jako-
 perustusta keksitä, siinä jääköön kalawesi yhteiseksi, jossa
 osamiehet kalastakoot joko yhteisillä pyyhdyksillä, taikka kuki
 määrä-aikansa wuoron jälkeen erittäin. Paitfi edellä ni-
 mitettyjä kalastoita löytyy eri maanpaikoissa semmoisia,
 jotka vanhastaan owat kruunun omia, ja jotka määrättyä
 weroa wasten annetaan erityisten wiljeltäwiksi. Wahin-
 gonteko kalawedesä tapahtuu, kun joku ilman omistajan
 luvatta tahti muutta laillisetta oikeudetta kalastaa siinä.
 Sakki määrää siitä sakkoa sekä saaliin menettämisen, ja an-
 taa weden omistajalle wallan ottaa wahingontekijältä we-
 neen ja pyyhdykset todisteeksi ja pantiksi. Waltawäy-
 läksi sanotaan joen eli wirran sywintä juowaa, joka siinä,
 misä vanhastaan kala on tottunut nousemaan ja weneillä
 on ollut kullupaikkansa, pitää kolmanneksi osaksi, mutta
 muuten wähintäänki kuudenneksi osaksi weden leweydestä
 sitä warten auſi pidettämän. Kalanpyhynnöksiä, myllyjä,
 sahvoja tahti muita wesi-laitteita ei ole lupa niin raken-
 taa, että sullisimat wäylän taikka weden salpaamisella saat-
 taisiwat wahinkoa tilusten omistajille ylempänä tahti alem-
 pana. Sentähden pitää, ennen semmoisten rakennusten
 tekemistä, ensiksi maamittarin-syyni naapurien läsnä ol-

lessa paikalla pidettämän. Jos siinä ei ole mitään was-
tusta ilmaantunut, ja wesi- ja tie-yhdistysten johtokunta myös
on siihen suostunut, niin sitte pidetään samalla paikalla
wielä tuomarin-syyni, edellisten kohtain tarkemmaksi tutkin-
noksi. Uutta myllyä warten pitää myös tutkittaman, jos
sittä woihi haittaa tulla niiden oikeudelle, joilla ennestään
on samanlaisia, lähiseutuisia myllyjä, ja jos taitawat
jauhamista tarpeeksi saada, jonka jälkeen maaherra an-
taa luwan sen rakentamiseen. Kysymyksen ollessa sahoista,
pitää maaherran, kun niiden rakentaminen myöden an-
netaan, lykätä asia senaatin lopulliseen tutkintoon. Ma-
telis-fäätyisillä on kuitenkin oikeus, räksimaillansa ilman
erinäisettä luwatta rakentaa myllyjä ja sahoja koti-
tarpeeksi, jos muiden tilukset siitä eiwät tule wahin-
koa kärsimään; ja kuin maan-omistaja tahtoo rakentaa sa-
hansa femmoisen wesi-juoksun luoksi, joka kokonansa on hä-
nen tiluspiirisfään, tulee maaherran ilman syynittä päät-
tää asia, kuulusteltuansa siitä asianomaisia.

7. Koti-eläimet. Metsästys ja wahingollisten metsän-elä-
wain häwitys. Walkeanwaara kylässä.

Se, joka turmelee toisen Koti-eläimiä, on welkapää
palkitseman wahingon, ja jos hän teki työnsä pahansuo-
masta, niin tulee hän lisäksi sakkoa wetämään. Jos hä-
nen eläimensä turmelee wieraan eläimen, ja hän ei tien-
nyt eläintänsä pahansuokseksi, niin pääsee hän puolella wa-
hingon-palkkeella; muussa tapauksessa täytyy hänen wa-
hinko täysiksi palkita. Koti-eläintä, jota tarttuwa tauti
waiwaa, ei saa myydä, waan se on tapettava ja maahan
kaiwettava; toisin tehdesä pitää omistajan, jos tauti oli
hänelle tietty, wetämän sakkoa ja palkitseman kaikki wa-
hinko työstänsä. Jos koti-eläin tulee raiwoksi eli hulluksi,
pitää omistajan samalla wasteella tappaa se, taikka sulkea
erilleen, ja erikseen pitää myös wahingolliset metsä-eläimet
suljettaman, jos jolla kulla niitä olisi. — Metsästys
kuuluu maanomistus-oikeuteen, ja sentähden ei kukaan
jaa metsästää toisen maalla ilman omistajan luwatta.

Suomessa ei kuitenkaan paljo huolita metsästys-oikeudesta, jota monessa muussa maassa pidetään hyvin tärkeänä ja wifusti waarin-otettavana. Sybbyllisten metsän-eläwäin suojelemiseksi on niiden pyyntö maaliskuun 25:nneestä päivästä alkain elokuun 9:nteen päivään asti uhkafakolla kielletty. Sitä wastoin saapi kuka tahansa kieltämättä tappaa metsänpetoja ja muita wahingollisia metsän-eläviä koska ja missä hywänsä, ja niiden häwittämistä laki tarkoittaa määrähkysillään metsän-ajosta, sudenwerkoista, suden-tarhoista ja sudenkuopista, kuin myöski palkinnon säännöillä sille, joka muuten tappaa sellaisia eläviä. — Jos walkean-waara jonkun syystä kylässä ilmaantuu ja saattaa wahinkoa toisen huoneelle, tulee se, joka oli syypää walkean irtipääsemiseen, wetämään sakkoa joka huonerakennuksesta ja erittäin ihmishengestä, jos joku siinä henkensä menettäisi, jota paitti hän on welkapää tawarallaan tahti tyhnteolla wahingon palkitsemaan. Mutta jos syypää ei woisi wahinkoa palkita, määrää laki palo-apua tarpeellisilta huoneilta sekä jywiltä, karjanruualta ja luontokappaleilta, joka on kihlakunnasta tahti pitäjästä, kulkaki tilalta mantaalin sa jälkeen lähtewä; ja pitää kihlakunnan tahti pitäjänmiesten kihlakunnan-oikeustossa sopiman siitä kesken, millä perustuksella palo-apu tulee maksettawaksi. Kun palowahinko on tapahtunut, pitää se syynillä tahti asianomaisen wannottamisella selwitetyksi saataman, jonka jälkeen kihlakunnan oikeusto yhdistys-suostunnon mukaan määrää palo-amun, ja maaherra sitte antaa käskyn kruununwoudille sen ulos-otosta mantaalin jälkeen.

3. Leiden, siltain ja yhteishuonetten rakentaminen. Talon-syyni. Kestikiwari-talot.

Tiet owat joko yhteisiä maanteitä, tahti pitäjän-teitä ja kylänteitä. Edelliset kulkewat halki maan kaupunkien välillä, owat leweämpiä ja kestikiwari-taloilla wieresfänsä. Semmoisia teitä pitää, edellä käyneen tutkinnon jälkeen kihlakunnan oikeustossa, ja maaherran määräämästä, laitettaman sopiwimpiin paikkoihin, parhaittain metsämaita

myöten, ja maan-omistajan pitää antaman maata niitä war-
ten, kuitenkin niin, että kruunu pellostä ja niitusta maksaa
palkkioa. Kaikki talolliset maalla ovat welvolliset jako-
wahvistuksen jälkeen teitä woimassa pitämään sekä siltoja
rakentamaan, ja sama welvollisuus on kaupungeilla piiri-
alassansa; joka sen laimin lyöpi, tulee sakkoa wetämään,
ja työ on hänen maksollansa toimitettava. — Yhteis-
huoneita ovat kirkko ja mitä siihen kuuluu, sekä pappila,
ynnä keräjähuoneet maalla. Kirkon rakennuksessa pitää kaik-
kein pitäjänmiesten osalliset oleman päiwätöillä perhe- eli
huonekuntain jälkeen, ja rakennus-aineilla sekä muilla mak-
soilla mantaalin jälkeen. Pappilan huoneet ovat maalla
pitäjän talollisten rakennettawat, ja kaupungissa talon-
omistajain ynnä niiden, jotka siellä pitävät porwari-elan-
toa, josta welvollisuudesta kuitenkin on muutamia eri wa-
pauksia. Maalla on myös pappi itse welvollinen raken-
tamaan eräitä huoneita, ja yleensä kaikki huoneet woimas-
sa pitämään, kunnes ne wanhuudesta rappahtuwat. —
Talonsyynillä ymmärretään katselmus-tutkintoa pappien,
sotamiesten ja muilla puustelli-mailla sekä semmoisilla ti-
loilla, jotka jonkun huolimattomuudesta ovat tahji taitai-
sivat olla rappioon joutuneet, kruunun tahji jonkun muun
wahingoksi. Semmoisen syynin toimittaa, tilain eri luon-
non jälkeen, joko tuomari täyden tahji puolen lautakunnan
(s. t. s. edellisessä tapauksessa 7:n, jälkimäisessä 6:n lauta-
miehen) kanssa, taikka kruununwouti tahji nimismies kah-
den lautamiehen kanssa, taikka, kun asia koskee aatelusta
ja hänen lampuotiansa rälsfimaalla, ainoastaan kaikki lau-
tamieistä. Siinä pitää paikalla tapahtuwan katselmuksen
kautta tutkittaman, mitenkä tila niin huonettensa, kuin pää-
tilustensa, metjän ja muiden kohtain puolesta on tullut
hoidetuksi, ja samassa määrättämän, mitä hoitaja huonet-
ten häwiöstä tahji muun laimin-lyödyn hoidon palkkioksi
tulee maksamaan, taikka itse palkkioksi saamaan, jos olisi
jotain yli welvollisuutensa tehnyt. — Kestikliwareiksi
sanotaan niitä yhteisten maanteiden warrella ja wesimat-
kain oheessa olevia laitoksia kaupungeissa sekä maalla, joissa
matkustajalle määrättyä maksoa vastaan annetaan majaa

ja ravintoa, sekä hevoisia ja ajokaluja tahti wene ja sou-
tajat matkallensa. Paikan, johon ne maalla asetetaan,
määrää maaherra, ja jos siihen tarwitaan huoneita, niin
pitää kihlakunnan ne uudesti rakentaman, mutta kestitii-
warin sitte woimassa pitämän. Kestitiiwarin huolena on
myös järjestyksen-pito paikalla; ja missä hollihewoisia tar-
witaan, owat ne oman tahti rajapitäjän talollisten laitet-
tawia, kihlakunnan oikeustossa tutkitun ja maaherran kautta
wahwistetun wuoron ja määrän jälkeen, jonka ohessa lä-
hin ympärillä asuwa naapurikunta on welwollinen hätä-
tilassa apuhewoisia antamaan. Muuten owat sekä mat-
kustajat, että kestitiiwari ja kyytimiehet, kowalla sakon haas-
tolla kielletyt tekemästä toinen toisillensa wahinkoa, wää-
ryyttä ja wäkiwaltaa niin heidän itsensä, kuin tawaransa
suhteen.

V. Kauppakaari.

1. Irtaimen tawaran osto ja waihto. Kauppa ja porwari- etu kaupungissa. Maakauppa.

Osto ja waihto, koskefoot irtainta tahti kiinteätä
omaisuutta, eroowat toisistaan siinä ymmärryksessä, että
ostosssa aineen eli tawaran omistus-oikeus saadaan rahaa,
waihdoossa toista ainetta eli tawaraa vastaan. Kumpai-
seenki tarwitaan kahden-puolinen suostunto, jota sitte toi-
nen taikka toinen ei woi yksipuolisesti särkeä, ellei aineessa
tawattaisi jotain wirhettä, jossa tapauksessa sen antaja,
jos hän todenperäisesti tunsi ja salasi wirheen, tulee sak-
koa wetämään ja palkitsemaan wahingon, jonka se toinen
siitä kärjei. Hewoiskaupassa laki kuitenkin, poiketen ylei-
sestä säännöstään, myöntää kolme wuorokautta koetus-
ajaksi; ja muutenki taidetaan ostosssa ja waihdoossa tehdä
erinäisiä lisäsuostuntoja eli määräyksiä. Jos joku aine eri
kaupoissa tulisi kahdelle myydyksi, niin on ensimmäisellä os-
tajalla walta pitää se, ja myyjä tulee sakkoa wetämään
sekä palkitsemaan wahingon jälkimäiselle ostajalle. —

Kauppa eli kaupanpito elännöllisessä ymmärryksessä ei ole mitään muuta, kun alinomainen ostó ja myynti, josta sen harjottaja pyytää voittoansa. Sitä elantoa pidetään erinomattain kaupungeissa, joita sanotaan merikaupungeiksi, jos yhdistyksensä vuoksi meren kanssa ovat saaneet luvan ulkomaan kauppaan, ja maakaupungeiksi, jos kaupitsewat ainoastaan omassa maassa, sitä warten ulkomaan tawaransa tawallisesti merikaupungeista saaden. Ennenkun kellään on lupa harjottaa kaupunki-elantoa, pitää hänellä oikeittain olla porwari-oikeus samassa kaupungissa. Sen oikeuden antaa kaupungin majistraati porwariston kuulustelemalla; kuitenkin pitää anojan olla omawaltaisen, hywämaineisen maanmiehen, ja päätetyn oppiaikansa todistuksella sekä muulla näytteellä osottaa tarpeellista taittoa aiotussa elinkeinossaan, jota paitsi hänen tulee laittaa takaus kuuden vuoden kaupungille tulewain ulostekein maksamisesta. Porwari-oikeus annetaan käsiteostoon, tehdasliikkeesen, kaupanpitoon ja laiwakulkuun ulkomailla, mutta ei käsiteosto- ja kauppa-elantoon yhtä aikaa, eikä kahdessa eri kaupungissa yhdelle hengelle samana aikana. Aatelukset, papit, palveluksessa olewat sotaja muut wirtamiehet eivät saa porwari-oikeutta; mutta kuitenkin taitawat aatelukset ja keisarin wirtoihinsa nimitämät herrasmiehet, joilla ei ole kruunun ylöskantoa halussansa, majistraatin luvalla kauppa pitää, kun suorittawat siitä osinko-maksun kaupungin kassaan. Porwari-oikeutensa saapi jättää siitä itsensä ulos-sanomalla; sitä ennen pitää kuitenkin kaikki porwari-welwollisuudet oleman täytetyt. Muutamia elantoja taidetaan ilman porwari-oikeudetta pitää, esimerkiksi kirja-, tupakki- ja pientä kauppa, apteiki-, juomisto- ja wierasmasa-liikettä. Merikaupungeissa saawat myös ulkomaalaiset eri määräyksillä kauppa pitää. — Maalla on kaupanpito kauppias-tawaroilla yleensä luvaton, ollen se oikeus ainoastansa kaupungeilla. Jos joku tawattaisi maakauppa pitääwän, niin tulee hän siis kauppatawaransa menettämään ja toiselta kertaa sakkoaki wetämään. Kuitenkin on maalla kiintonaisesti asuwilla oikeus warastossa pitää ja myöddä suo-

loja, kalatawaroita, rautaa ja karkeampia takeita siitä, sekä kaupita maa-elannon ja käsityön tuotteita. Maalla asuivat tehdastelijat saawat myöskin siellä myöhdä omia tehdastuotteitansa. Keisarillisen senaatin talous-osaston luwalla saatetaan muuten maallekin kauppuuotii asettaa, jossa omawaltainen ja hywämaineinen mies tahi waimo, kun hänellä siihen on tarpeellinen taito, saa eräillä määrätawaroilla kauppaä pitää. Kaupunkien muonakauppioilla ja niillä, jotka siellä pitävät kauppaä tori- ja maamiehen tawaroilla, on samoin oikeus maalta ostaa muita maa-elannon tuotteita, paitsi palowiinaa, kaupungissa myytäkiffi. — Marckkinoilla saawat kaikki Suomen asukkaat esteettömästi kauppaä tehdä. Kaupassa pitää käytettämän semmoisia ja sillä tawoin kruunatuuta mittoja ja waakoja, kun asetukset siitä erittäin määräävät. Niiden wäarentämisestä ja sen kautta saattamista petokkista säätää laki erilaisia rangaistuksia.

2. Welakfi-anto. Pantti ja takaus.

Welakfi-annolla eli lainalla la'isfa ymmärretään sitä wälipuhetta, jonka kautta toinen antaa toiselle rahaa tahi tawaraa sillä ehdolla, että jälkimäinen sitoutuu jonkun ajan päästä maksamaan edelliselle samaa lasia yhtä paljon takaisin. Edellistä sanotaan welkamieheksi, jälkimäistä welalliseksi, ja heidän wälipuheensa on todistuksen wuoksi tehtävä wierasmiesten läsnä ollessa, tahi tulee welkamiehen saada welkakirja welalliselta. Takaisin maksamisen aika, jota myös sanotaan määräpäiwäksi, taitaan määrätä ehdottomasti johon kuhun sowitztuun aikaan, tahi ehdollisesti jomman kumman wasta nimittämään aikaan, taikka perätti ilman määrä-aikaa, jossa tapauksessa welkamies saapi milloin tahtonsa waatia welan maksettawaksi. Se hywä, kun welallisella on welkamiehen tawaran käyttämisestä, palkitaan tawallisesti kaswulla (intressillä, korolla), jota yleisesti ei saa määrätä päälle kuuden sadalta. Korkeamman kaswun tahi kaswusta kaswun ottamista taikka ehdotusta sanotaan liika-koron otoksi, josta laki

määrää koko kaswun menetettäväksi, ynnä kymmenennen osan emäsummaista sakoksi. Siika-koroksi ei kuitenkaan lueta sitä, jos welkakirjaa uudistettaisja emäsumma eli pää-oma lisätään maksamattomalla kaswulla uudeksi, kaswua kantawaksi pää-omaksi. Kaswun maksamisen welvollisuus luetaan joko welallisen sitoumisesta siihen, tahti hänen wiityksestänsä welkansa maksosja. Jälkimäisessä tapauksessa pitää hänen, jos määrä-ajasta on ehdottomasti tahti ehdollisesti sowittu, maksaa kuusi sadalta kaswua määrä-ajan jälkeen; mutta jos määrä-aikaa ei ole nimitetty, luetaan ainoasti wiisi sadalta siitä ajasta, jona welallinen welkansa maksosta tuli oikeuteen wedetyksi. Welkomisen oikeus loppuu wanhentuman kautta, jos welkamies kymmenenä wuotena siitä päivästä lukien, jona welka tehtiin, ei kirjallisesti tahti suu-sanallisesti waadi sitä maksettawaksi taikka anna oikeustoon tahti maaherraan hakemustansa sen maksusta. — Welanmaksun wakuudeksi taitaa welallinen myöntää joko anekin tahti kiinnikkeen kiinteään omaisuuteensa, taikka laittaa irtaimen pantin tahti takauksen. Irtain pantti pitää welkamiehen saada huostaansa, parhaittain wierasmiesten läsnä ollessa tahti kuittia vastaan, ja hoitaa se sitte, kunnes welka on maksetuksi tullut; taitaa kuitenkin welkamies, tiedon laitettuansa siitä welalliselle, tahti, hänen pois-ollessansa, oikeuteen tahti maaherraan, antaa pantin samalla ehdolla jolle kulle toiselle. Jos welka määräpäiwänä ei tulisi maksetuksi, on welkamiehellä oikeus saada pantin hinnasta omansa. — Takaukseksi sanotaan sitä wakuuttamista, johonka joku sitoutuu wieraan welan maksusta. Se tapahtuu joko sillä tarwoin, että takaaja ottaa wastataksensa ainoastaan sen osan welasta, jota welalliselta itseltänsä ei taideta saada (laidlinen takaus); taikka niinkin, että hän sitoutuu suorastaan koko welan maksuun, ja sen kautta ikään kuin tekee itsensä welalliseksi, s. o. takaa kuin omasta welastansa (ominainen takaus). Jos takausmiehiä näissä tapauksissa on kaksi tahti useampaa, niin jaetaan maksuwelvollisuus heidän wälillänsä; mutta jos he selwillä sanoilla owat sitouneet wastaamaan itsensä ja toistensaaki puolesta, on welkamiehellä oikeus

vaatia heiltä keltä tahansa saatavansa. Takausmies, joka on maksanut wieraan welan, saapi hakea omansa jälleen siltä, jonka welan hän maksoi, sekä toisilta ynnä hänen kansansa takauksessa olleilta, joiden osa hänen on täyty-
nyt maksaa. Ominaisella takauksella on erityinen wanhen-
tuma=määrä sillä tawoin, että takausmies pitää oikeuteen
wedettämän, ennenkun vuosi on kulunut siitä päivästä,
jona welka oli maksettawa, taikka siitä erittäin määrätystä
ajasta, jonka hän on sitounut takauksena olemaan; ja kai-
kesta takauksesta tulewat, takausmiehen kuoltua, perilliset
wastaamaan, kuin hänen muustaki welastansa. Toisen
itsensä takaajaksi sanotaan sitä, joka ottaa wastataksensa
siltä, että welan-alainen on oikeustoon tulewa; jos häntä
ei saada oikeustoon laitetuksi, on se, joka siitä takasi, lai-
llisesti welwotettu hänen welkansa maksamaan.

3. Paina, taltikalua ja irtaimen tawaran wuoro.

Painaksi sanotaan sitä, kun joku antaa toisen käy-
tettäväksi jotain ilman palkinnotta, ja se toinen sitoutuu
sen yhtä hywänä jälleensä antamaan. Edellistä sanotaan
lainan=antajaksi, jälkimäistä lainan=ottajaksi. Kai-
ken wahingon, jonka lainan=ottaja lainakalua käyttäesssänsä
on sille saattanut, pitää hänen palkitseman; ja jos hän
wasten selwää tietoansa kieltää lainaksi saaneensa mitään,
niin wetäköön sakkoa puolen lainakalun hinnasta. Sama
wastaus on sille, joka lainakalun luwattomasti myypi, ja
myös sille, joka ostaa tietyn lainakalun; jota paitfi kalu
pitää lainan=antajalle takaisin laitettaman. Mutta jos os-
taja ei tiennyt ostamattansa lainakaluksi, pitää lainaksi=
ottajan maksaa kalun hinta lainaksi=antajalle, jolla sitte on
oikeus lunastaa kalu siltä, kellä se on. — Talteen=an-
nolla ymmärretään irtaimen tawaran jättämistä toisen
käilyttäväksi ilman palkinnon puheetta. Todistuksen wuoksi
on parasta, että se tapahtuu wierasmiesten läsnä ollessa tahti
kuittia vastaan. Wastaa=ottajan welwollisuus on hoi-
taa taltikalua kuin omaansaki, ja palkita wahinko, jonka
se hänen kauttansa olisi woinut saada; ilman omistajan

luwatta hän ei saa sitä mihinkään käyttää. Jos ei tahdo sitä kauvemmin säilyttää, antakoon omistajalle takaisin, jonka wälttämätön welwollisuus on palkita säilytys=kulungit. Taltikalun kieltämisestä ja sen luwattomasta myymisestä tahti ulosantamisesta on sama laki, kun lainakalunki kieltämisestä ja myymisestä; mutta jos talteen=ottaja hukkaa taltikalun, särkien lukon tahti sinetin, jonka takana sitä suojeltiin, taikka walkean, merihädän tahti sodan waarassa talteen annettu tawara petollisesti salataan, niin on siitä sama laki, kun warkaudestaki. — Jrtainen tawaran wuorolle=antamiseksi sanotaan sen jättämistä toiselle ehdoteltua palkkioa wasten johon kuhun määrättyyn tarpeeseen; itseä palkkioa sanotaan wuoroksi tahti hyyryksi. Jos jotain eri wälipuheella wuorotaan kahdelle eri hengelle, niin on edellisellä wuorouksella laillinen woima; mutta wuorolle antaja, sekä ottajaki, jos tiesi sen toiselle jo ennen wuorotuksi, tulewat salkkoa wetämään ja wahingon palkitsemaan. Jos wuorolle annettu tulee jotain muuta wahinkoa kärsimään, kun mitä sen käyttämisestä wälttämättömästi seuraa, niin wuorolle ottaja on welwollinen sen erittäin palkitsemaan.

4. Työhön ja palvelukseen palkkaaminen.

Työhön palkkaamiseksi sanotaan sitä wälipuhetta, jonka kautta joku ehdoteltua palkkaa wasten ottaa tehdäksensä toisen hyväksi jotain käsi-, taito- tahti muuta työtä, taikka toimittaa jotain isompaa laitosta (urakka=työtä), tahti jonkun lyhemmän määrä=ajan hänen työnsänsä olla (päiwätyön teko). Palkaksi taidetaan antaa rahaa, tawaraa tahti kaluja, wieläpä kiinteän omaisuuden nautinto=oi=keuski taikka joku siitä lähtewä erinäinen etu. Palko=litseksi sanotaan erittäin sitä, joka pidemmäksi ajaksi suostuu määrättyä palkkaa wasten kaiken työnsä toisen hyväksi tekemään, jossa tapauksessa hän tawallisesti myös tulee sen toisen perheessä elämään. Sitä toista hänen suhteensa nimitetään isännäksi. Suostunnossa heidän wälillänsä isäntä tawallisesti antaa käsirahan eli pestin palkkioselle, jonka sitä wastoin pitää antaman määrätty todistus eli

pääsinkerja (ulosseteli) vapaudestaan entisen palveluksensa suhteen. Palkkaaminen tapahtuu yleisesti vuodeksi marraskuun alusta lukien; ei kuitenkaan ole kielletty sen aikamäärästä muullaki tavalla suostua. Isännän on lupa kohtuullisella kurilla pakottaa tottelematonta ja huoletonta palkollista velvollisuutensa täytäntöön, ja jos se ei auttaisi, taitaa hän, tiedon siitä kruununmiehille annettunsa, erottaa semmoisen palkollisen luotansa taikka heittää asian oikeuston tutkintoon, jota palkollisenki ei ole kielletty tekemästä, jos luulee vääryyttä kärsineensä. Edellisessä tapauksessa palkollinen jääpi ilman palkattansa, jälkimäisessä tuomitaan isäntä se maksamaan, jonka ohessa myös toinen taikka toinen asian mukaan taidetaan määrätä wahingon palkkioa tekemään. Muuten tulee isännän huolta pitää palkollisesta, jos se sairastuisi, ollen hänellä oikeus pidättää palkasta, mitä hän siihen on kuluttanut; ja isännän kuoltua pitää palkollisen, joka ei tahdo palkastansa luopua, palvelella määrätunsa perikunnassa, jos niin waaditaan. Vuospalveluksessa on ulos-sanomisen aika heinäkuun 29:nestä päivästä alkain syyskuun 8:nteen päivään asti; mutta jos ulosseteliä, jossa palkollisen käytös myös on mainittawa, ei annettaisi, taikka jos se olisi totuudesta poikkeewa, niin woipi palkollinen ottaa todistuskirjan kahdelta paikkakunnalla asuwalta hywämaineiselta mieheltä, ja sillä todistuksella on sama woima kun muullaki tavallissella pääsinkerjalla.

5. Asiamiehitys. Yhdystö.

Asiamiehellä ymmärretään sitä, joka toisen pyynnöstä ja puolesta ottaa jotain toimittaaksensa. Tätä jälkimäistä sanotaan päämieheksi, ja se hänen puolestaan toimitettava asia määrätään waltakirjalla, joka oikeuttaa asiamiehen määrätyllä alalla olemaan päämiehen siinä. Jos asiamies poikkeee waltakirjan määräyksestä, niin waastatkoon itse sen, ja päämies olkoon vapaa; mutta mitä hän waltakirjan mukaan toimittaa, se on yhtä, kun jos päämies olisi sen itse tehnyt. Alinoastaan sen wahin-

gon on hän welvollinen palkitsemaan, jonka hän petollisuudella tahti huolimattomuudella on päämiehelle saattanut. Popuffi tulee asiamiehen tehdä tili toimittamastansa päämiehelle, joka sitte on welvollinen maksamaan hänelle kohtuullisen palkinnon waiwastansa ja kuluistansa asiassa. Jos päämies ei tytyisi toimitukseen, tulee hänen vuoden sisässä tilinteon jälkeen walittaa siitä oikeustossa. Poissaolijan asiamiehenä woipi hänen sukulaisansa tahti ystäwänsä olla ilmanki waltakirjatta, ei kuitenkaan oikeuden jutuisssa eikä hallinto-wirkakuntiin kuuluwain asiain walwonnassa. Siinä tapauksessa asiamiehen kuitenkin pitää laittaa takaus siitä, että poissa-olija tytyy hänen toimitukseensa, ja jos tämä sitte ei suostuisi siihen, tulee asiamiehen tahti takauksen palkita kaikki hänelle siitä tullut wahinko. — Yhdystö merkitsee suostuntoa kahden tahti useamman hengen välillä, jotka yhdistävät rahaa, tawaraa ja kalua, taikka työntekoaki, johon kuhun luwalliseen hankkeeseen, josta toiwovat jotain voittoa lähtewän. Se suostunto pitää kirjallisesti tehtämän ja wäli-ehdot tarkoin määrättämän. Voitto ja tappio yhdystöläisten kesken luetaan sitä myöten, kun he kukin owat yhdystöön osaltansa panneet. Yhdysmiehet keskenänsä wastaawat kaikesta wahingosta, jonka joku heistä yhdystölle saattaa, ja owat welwollihet kukin itsensä ja toistensaki puolesta maksamaan yhdystön ulkowelat. Yhdystö hajoo määrä-ajan loputtua; ja sittekun sen warat ja welat owat kirjaan otetut, ja welka on maksetuksi tullut, jaetaan jäännös-tawara osamiesten kesken. Jos joku yhdysmiehistä sitä ennen olisi kuollut tahti häwinnyt, niin hänen osansa menee perillisille tahti muille hänen oikeussijaisillensa, jos eiwät toiset yhdysmiehet tahdo sitä itsellensä lunastaa; mutta muuten ei kenelläkään yhdysmiehistä ole waltaa ilman toisten suostumatta eritä yhdystöstä, tahti toista siihen sijastansa panna. Kauppaa ja tehdaskiikettä warten yhdystö wälistä tehdään n. k. kirja-nimellä, jossa ei luetella kaikkia osamiehiä tahti heidän oikeita nimiänsä; ja siinä tapauksessa pitää asianomaiset ennen kolmen kuukauden kuluttua majistraatisa tahti kihlakunnan oikeustossa julkaistaman.

6. Tawara-luowunto welan maksuksi. Etu-oikeus welkamiesten kesken.

Kun joku omaisuutensa puolesta on niin köyhtynyt, ettei waransa ulotu welan maksuksi, ja myös taidetaan todekki näyttää, että köyhyys on tullut jostain welan=alaisen itsensä ei syyttämästä onnettomuudesta, niin on hänellä se etu, että kerrassaan saapi jättää kaiken omaisuutensa welkamiehille, päästäkseen sillä tawoin wapaaksi heistä, waikka ei omaisuus ulottuisikaan welkain täydeksi maksuksi. Sitä sanotaan omaisuudestaan luowunnoksi, ja sen kautta saatavaa wapautta welkain täydestä maksusta sanotaan luowunto=eduksi. Kun luowunto=etua tahdotaan, pitää sitä warten annettaman kaksi yhtäläistä anomuskirjaa oikeustoon, jonka alle welan=alainen kuuluu, ja niiden muassa tarkka luettelo hänen waroistansa ja weloistansa, joka todellisuutensa puolesta myös on walallisesti wahvistettava. Myös saapi luopujan waimo, jos hänellä laillista syytä siihen on, pyytää oikeudelta pesä=eron, eli lupaa osansa erottamiseen awio=pesästä tahi sen säilyttämisestä welkamiesten käsiin. Welan=alaisen omaisuus määrätään sitte hywänimisten miesten selwitettäväksi ja hoidettavaksi, jonka ohessa oikeus julkisella haastolla kutsuu kaikki hänen welkamiensä, ja ne niistä, jotka ovat tunnetut, vielä erityisellä haastolla, tulemaan määrätyllä päiwällä kokoon, kuulusteltavaksi luowunto=anomuksesta, ja myös walalla sekä muilla todistuksilla wahvistamaan saamisensa ja keskenänsä wäittelemään paremasta oikeudesta saada ne luowunto=waroista maksetuksi. Tätä welkamiesten puolesta sanotaan konkurssiksi; ja jos joku heistä laimin lyöpi siinä tilassa määrätyllä tawalla saamisensa ilmoittaa, niin hänellä sen jälkeen ei enää ole welkomis=waltaa. Mainittuna kokouspäiwänä welkamiesten tulee walita toimitusmiehet, jotka vastaan ottawat luopuma=tawaran ja saattawat sen rahaksi, tawaran myymisellä sekä mahdollisten saamisten yhteen kokoumisella. Oikeusto sitte päättää yhdellä kertaa ei ainoastaan anotusta luowunto=edusta ja pesä=erosta, jos ne on myönnettävät tahi ei, ja jos luopuja jostain petol=

Iifestä käytöksestä luowunto-asian suhteen on vastaukseen saatettava, mutta myös, mitenkä ja missä järjestyksessä wellkamiesten on luopuma-tawarasta oman saatawa. Etuoikeus eri saamisilla on seuraawa: ensiksi maksetaan irtainta panttia vasten tehdyt welat pantin hinnasta; kuoleen luopujan hautauskulut, pesäkirjotuksen toimitus ja sairaan hoito kuolintautinsa aikana, sekä palkkolisten palkka saatawat viimeiseltä vuodelta; sen=wuotinen huoneen hyhyry tawarasta, mikä luopuesssa huoneissa löytyi; korkeintaan kolmen vuoden arenti ja talon häwintö=palkkio, lampuodin irtaimesta tawarasta; talon hinnasta sen ulosteot yhtä pitkältä ajalta; holhumiiehen tawarasta ala=ikäisten lasten perintö; ylöskantajan tawarasta krumun sekä erilaisten yhteisten laitosten omaisuus; kiinteistön hinnasta sen kiinte>welat korkeintaan kolmen vuoden kaswuinensa, j. n. e. Sittetun kaikki se on päältä maksetuksi tullut, jaetaan jäännös etu=osatonten wellkamiesten kesken heidän saamisensa mukaan; jakot kuitenkin tulewat viimeiseksi lukuun. Popuksi on toimitusmiesten tuomio=päätöksen mukaan laitettava konkurssi=selwitys eli luopuma-tawaran jako, ja kuki wellkamies saapi sitte, mitä hänen osallensa tuli; mutta jos luowunto=etua ei myönnetty, on wellkamiehillä oikeus waatia maksua siitäkin omaisuudesta, jonka welan=alainen luowunnon jälkeen woipi periä tahti ansaita, jota paitfi tämä tulee muutamit kansalais-oikeutensa menettämään.

VI. Rikoskaari.

1. Uskonto-rikos. Waltio-rikos.

Uskonto=rikkosia ovat ne, joilla loukataan waltion uskon=opillista järjestyttä, ja semmoissa ovat: Sumalan ja sakramenttien pilkkaaminen, Sumalan sanan ja jumalanpalweluksen häwäistys, josta laki määrää 96:n tahti 192:n markan jakon ynnä kirkonrangaistuksen, suurimassa mitassa hengenrangaistuksen; luopuminen ewankeli-

sesta opista ja wäärän uskon lewittäminen, josta seuraa maasta-ajo ja kansallisten oikeuten menettäminen Suomessa; yhteisen jumalanpalveluksen häiritseminen hälnällä, juowuksissa ololla tahi muulla pahalla menolla, jota seuraa 48:n tahi 96:n markan sakko ja kirkonrangaistus; krouu, joka sikäli kun se tapahtuu ajattelemattomuudesta ja pahasta tawasta, erinäisesti, tahi julkisesti wäen kokouksissa, oikeuston edessä tahi jumalanpalveluksessa, rangaistaan wähintään 1 markan 92 pennin, korkeintaan 76 markan 80 pennin sakolla; ja sapatti-rikos, jolla ymmärretään rikoksen tahi muunki pakottoman työn tekemistä sunnuntaina tahi pyhäpäiwänä kello 4:stä aamulla kello 9:ään ehtoolla, josta tulee sakkoa 19 markkaa 20 penniä, ilman mitä laki rikoksesta erittäin määrää. — Waltio-rikoksia owat ne, joiden kautta waltiollinen yhteis-elo joutuu waaraan. Semmoisia owat: maansa petos laweimassa merkinnsä, majesteetin-rikos, salawehkeisyys ja kapina. Maansa pettäjäksi sanotaan sitä, joka alamaiswalansa ja uskollisuutensa maan ruhtinasta kohtaan unhottaen wäkiwaltaisesti kohtelee häntä, hänen puolisoansa tahi heidän lapsiansa, tahi tarttuu aseihin waltakuntaa vastaan, tahi mieltii salaisia hankkeita ulkomaalaisen tahi kotimaan asukkaan kansa ruhtinasta ja waltakuntaa vastaan, niiden wahingoksi ja turmioksi, taikka pyytää wihollisellen antaa waltakunnan omaisuutta, maata, kansaa, sotawäkeä, linnoja, warahuoneita, laivoja ja muuta sellaista. Semmoisesta rikoksesta ja osallisuudesta siinä, sekä huolimattomuudesta sellaiisten hanketten estämisessä ja ajallansa ilmoittamisessa, laki määrää kowimman hengenrangaistuksen ja kaiken tawaran kruunulle menettämisen. Jos petoksesta ei olisi mitään wahinkoa seurannut, niin syyllinen kuitenkin tulee henkensä, kunniansa ja omaisuutensa menettämään. Sama rangaistus, kun maansa pettäjällä, on sillä, jonka tietoon on uskottu esiwallan salaisia neuwopiteitä waltiohoidon asioissa, jos hän ne ilmi antaa. Jos joku wieraalta wallalta vastaan ottaa jonkun lahjan, puoltaaksensa sen etua ruhtinasta ja maata vastaan, niin tulee hän henkensä ja saman lahjan menettämään; mutta wirtamies,

joka ilman sellaisettaki tarkoituksetta vastaan ottaa lahjan, laimin lyötyänsä siihen ruhtinalta lupaa pyytää, menettää kunniansa, Wirkansa ja lahjansa. Majesteetin=rikoksen tekee se, joka häväisewästi puhuu tahti kirjottaa jotain ruhtinasta, hänen puolisoansa tahti wallanperillistä vastaan; ja siitä seuraa hengenrangaistus. Salawehkeitshyhdellä ymmärretään sitä, kun houkutellaan kansaa tottelemattomuuteen waltiaasta tahti sitä vastaan, joka esiwallan puolesta jotain käskee. Siitä on hengenrangaistus, ja päälliseksi, jos kapina siitä noussi, omaisuudentki menettäminen. Kapinalksi sanotaan, kun enemmän ihmisiä yhdessä nousee esiwaltaa julkisesti wastustamaan. Kapinan nostajat saawat wasta=nimitetyn rangaistuksen, osamiehistä tuomitaan joka kymmenes pää hengenrangaistukseen arwan heittämällä, ja ne muut kowimpaan raipparangaistukseen tahti wesi- ja leipä=wankeuteen; wähempiosaisten rangaistus sowitzetaan asian mukaan. Sen surmaamisesta, joka pyytää asettaa kapinan, on kowennettu hengenrangaistus, kapinoitsijan surmaamisesta ei mitään.

2. Rahan, nimien ja kirjain wääristys. Muuta petoksia.

Rahanteko on esiwallan yksinomainen oikeus, jonka tähden jokaista, joka itsestään siihen työhön puuttuu, pidetään rahan wääristäjänä eli wäärän rahan tekijänä, ja tuomitaan kunniansa menettämiseen, kowimpaan ruumiinrangaistukseen ja kolmiwuotiseen työ=wankeuteen. Se, joka on wäärällä rahalla petetyksi tullut, ja sitte, ehkä tietää sen wääräksi, tarjoilee ja antaa sitä muille, tuomitaan rapoille tahti witsoille taikka wesi- ja leipä=wankeuteen, kunka asia waatii; mutta jos kowaa rahaa leikellään tahti muuten petollisesti wähenetään, niin seuraa siitä kunnianmenetyk edellä mainitun rangaistuksen lisäksi. Kaikkisä näissä tiloissa pitää shyllisen myös wahinko palkitseman. — Kirjain eli kirjotusten wääristäminen woipi tapahtua useammalla tawalla, joista mainittakoon: kun joku omaksi woitoksensa tahti toisen wahingoksi petollisesti wäärin käyttää waltiaan, hänen käsyläisensä tahti jonkun

wirkakunnan nimeä tahti finettä, josta laki määrää kunnian menettämisen, erilaisia ruumiinrangaistuksia ja siihen lisäksi warkaan-rangaistuksen siitä petoksella saadusta rahasta tahti tawarasta; kun samalla tarkoituksella luvattomasti muutetaan wirkakuntain tuomiokirjoja, protokollija, luvuntekoja tahti muita julkisia kirjotuksia, josta syyllisen tulee seisoa kaularaudassa kaakin juurella ja olla työwankeudessa määrätty aika tahti koko ikänsä, rikoksen ert suuruuden jälkeen; kun muutetaan tahti mukailtaan Suomen pankin tahti Wenäjän waltakunnan käyppiä seteli-rahvoja, josta syyllinen tulee kunniansa menettämään ja hirtettäväksi; kun semmoisia, tiettävästi wääriä seteli-rahvoja kaupitellaan muille, josta tullaan seisomaan kaularaudassa kaakin juurella ja kärsimään ruumiinrangaistus, joka kowennetaan, jos wahinkoa on matkaan saatettu, ja siinä tapauksessa syyllinen myös tuomitaan kolmiwuotiseen työwankeuteen; kun erityisten ihmisten kirjotuksia, kuinka tahansa, wahingon saattamisen mielellä wääristetään, josta seuraa kunnian menettäminen ja 76 markkaa 80 penniä sakkoa, sakko kahdenkertaisena, jos wääristys on tehty wäran toimituksessa. Toiselle hengelle annetun passin tahti muun julkisen todistuksen wäärin käytännöstä myös tullaan kunnia menettämään ja 76 markkaa 80 penniä sakkoa wetämään; mutta jos jonkun erityis-hengen antama todistetta sillä tawoin petollisesti käytetään, niin siitä ainoastaan sakotetaan. Se, joka särkee sinetin toisen kirjeestä ja wahingoittaaksensa häntä ilmottaa sen sisästäön muille, rangaistaan sakolla ja rikoksen mukaan kunniansaki menetyksellä. — Petoksia owat myös seuraawat rikokset: maakaaren mukaan: luvaton rajamerkkien ja pyykkien muuttaminen, ja sakko siitä on 38 markkaa 40 penniä, jos työ on tapahtunut pahan-ilkisyydestä, mutta 76 markkaa 80 penniä sekä kunnian menetys, jos se on pahansuomasta tehty; kauppaakaaren jälkeen: mitta- ja painomääräin wääristys, josta niiden wakaajat, jos he sen tekewät, tuomitaan hengenrangaistukseen, mutta muut kunniansa menettämään ja wetämään sakkoa 96 tahti 192 markkaa; wääräin mittain ja painoin käytäntö, josta on sama rangaist-

tus, kun warkaudesta; petollisuus mitaamisessa ja punnitsemisessä oikeillaki mitoilla, josta on sakkoa 19 markkaa 20 penniä, ja kruunun ylös-kantomiehille kahdenkertaisesti ynnä kunnian menetyks; petos ja kawallus wellkamiehiä vastaan, josta petollinen tawaran luopuja tulee seisomaan kaularaudassa kaakin juurella ja siihen lisäksi rikoksensa mukaan wesi- ja leipä- tahti työ-wankeuteen; ja naimiskaaren jälkeen: nimensä ja säätynsä walehteleminen ja sen kautta waimonpuolta kihloihin ja naimisiin wietteleminen, josta pettäjä sakotetaan 153 markkaa 60 penniä, jos asia on kihlaukseen jäänyt, mutta jos jo on ennätetty wihkiäki, sakotetaan hän kahdenkertaisesti ja tuomitaan kunnia-attomaksi. Erilaatuinen petos on kaksi-naimisuus, kun joku ennen naimisissa olija kihlaa ja wihkiyttää itsensä toisen kanssa, ja siitä laki rikoksen eri laadun mukaan määrää sakkoa tahti ruumiinrangaistuksen, ja muutamissa tapauksissa wankeuden linnassa tahti kuritus-huoneessa; se toinen ei kuitenkaan tule mihinkään wastaufseen, jos hän ei tietänyt, että se, jonka kanssa hän sillä tawoin kihloihin tahti naimisiin meni, oli jo ennen naimisissa.

3. Murhapoltto. Murha ja ilkityö. Myrkyttäminen. Itsensä surmaaminen.

Murhapoltoksi sanotaan sitä, kun joku tahallaan polttaa tahti palamaan sytyttää kruunun huoneen, linnan, warustuksen tahti laiwan, josta jokainen rikoksessa osallinen tulee kärsimään kowennetun hengenrangaistuksen; kun tahallaan sytytetään tahti poltetaan huoneita toisen talossa, josta on tawallinen hengenrangaistus, joka kuitenkin kowennetaan, jos joku ihminen samassa huoneessa palaa tahti muuten kadottaa henkensä; kun pahansuomasta poltetaan tahti palamaan sytytetään toisen miehen kaukana talosta olewia huoneita, metsää, elo-, heinä- tahti olki-aumoja, josta seuraa kowin ruumiinrangaistus. Kaikissa näissä tiloissa on myös wahinko palkittawa. Murhapolttaja, joka tawataan työssänsä, ennenkun sai wahingon tehdyksi, rangaistaan kowemmalla ruumiinrangaistuksella. — Murha

on se, kun joku, edellä tehdystä päätöksestä ja aikomuksesta, vähyen ja salaisesti tappaa toisen ihmisen, ja siitä on kowennettu hengenrangaistus. Sitkityöllä ymmärretään sitä, kun tapetaan joku kahentoista vuotta nuorempi, tahti turwattomassa tilassa, niinkuin nukkuksissa, uimassa, kylpemässä, josta on kowennettu hengenrangaistus; kun lyödään tahti haavotetaan toista wasta=mainituissa tiloissa, josta on kahdenkertainen sakko; ja jos wäkisin kiinni otetaan ja turmellaan tahti raajarikoksi saatetaan joku, josta seuraa hengenrangaistus. — Myrkytyksissä arwataan rikos erilaisesti: jos myrkyllä tahti muulla wahingollisella aineella joku aikomuksesta surmataan; jos myrkyä syötetään ilman hengen menoa, tahti jos jotain myrkytetään taikka myrkyä laitetaan toisen ihmisen hengen tahti terweyden wahingoittamiseksi; jos joku tawataan walmistamassa myrkyä sellaisessa tarkotuksessa. Ensimmäisessä tapauksessa on kowennettu, toisessa tawallinen hengenrangaistus, ja kolmannessa 192 markkaa sakkoa tahti ruumiinrangaistus. Muuten laki kieltää myymästä myrkyllisiä aineita, paitsi apteikeissa määrättyillä ehdoilla, ja määrää apteikarin, joka huolettomuudellansa woisi tilan antaa myrkytyksen wahingoille, wetämään 288 markkaa sakkoa. — Itsensä surmaamisesta seuraa ei ainoastansa lääkärin tutkinto ja ruumiin katselu, mutta myös oikeuston tutkinto syistä siihen. Jos se hawaitaan wapaasta tahdosta tehdystä, niin tulee telottajan kaiwaa ruumis metsään; mutta jos työ on mielen sekauksesta eli wimmasta tapahtunut, saawat muut hiljaisuudessa ruumiin haudata. Itsensä surmaamisen yrityksestä säätää laki asianmukaisen ruumiinrangaistuksen.

4. Vähiimmäisten heimolaiisten tappaminen. Wanhepainsa, isäntänsä tahti emäntänsä sekä esimiehenä loukkaaminen.
Lapsimurha.

Laki arwaa suuremmaksi eräät rikokset niitä wastaan, joiden kanssa shyllinen on sukua tahti muuta liikeistä laillista yhteyttä. Siltä shystä, jos wanhin aikomuksesta

tappaa lapsensa, tahti lapsi vanhempansa, taikka puoliso puolisonsa, tuomitaan tappajalle kowennettu hengenrangaistus; ja samoin tulee se, joka tahallaan tappaa isä-, äiti- tahti lapsipuolensa, appensa, anoppinsa, wäwvynsä tahti miniänsä, welsensä tahti sisarensa, kärkeimään hengenrangaistuksen, kuitenkin wähemmin kowennettuna. Vanhempiansa lyömästä seuraa asian mukaan tavallinen hengenrangaistus tahti kowin ruumiinrangaistus, isä- tahti äitipuoltansa, appeansa tahti anoppiansa lyömästä 192 markkaa sakkoa; edellisiä haukkumasta on kowennettu ruumiinrangaistus, jälkimäisiä haukkumasta 96 markkaa sakkoa, ja sen ohessa pitää syyllisen kaikkissa näissä tiloissa julkiesti rukoilla heiltä rikoksensa anteeksi. Jos palkollinen ehdollisesti tappaa isäntänsä tahti isännän sijaisen esimiehensä, niin on hänellä siitä asian mukaan erimääräisesti kowennettu hengenrangaistus; jos hän lyöpi edellä nimitettyä, on siitä hänen aikomuksensa mukaan erimääräinen ruumiinrangaistus, ja jälkeen nimitettyä lyömästä on neljänkertainen sakko. Edellistä haukkumasta on niin ikään neljänkertainen sakko, jälkimäistä haukkumasta kolmenkertainen, ja uhkauksista sekä ylenkatseesta edellistä vastaan wankeus, jälkimäistä vastaan asianmukainen sakko. Kaikkissa näissäki tapauksissa on julkinen anteeksi anomus tehtävä, jos syyllinen ei tule henkeänsä menettämään. — Lapsimurhaksi sanotaan sitä rikosta, kun äiti salaisesti lopettaa wasta saadun awiottoman lapsensa hengen. Rangaistus siitä on erilainen, sikäli kun rikos on tapahtunut ehdollisesti tahti wahingosta, johon jälkimäiseen woipi joko suurempi syyntalaisuus ja huolimattomuus, tahti wähempi warowaisuus äitin puolelta tilan antaa. Ensimmäisessä tapauksessa tuomitaan äiti hengiltä, toisessa suuremman määrän witsoja kärkeimään, julkiseen kirkkorangaistukseen sekä kahden tahti useamman vuoden työntekoon kuritushuoneessa, asian mukaan, ja kolmannessa tapauksessa sakkoon tahti rikoksen mukaiseen helpompaan ruumiinrangaistukseen ja salaripitykseen. Lapsimurhan sukua on seki rikos, kun waimonpuoli ulkopuolisilla tahti sisällisillä keinoilla menettää tahti karkottaa ei vielä syntyneen awiottoman kohtunsa si-

fiön, tahti waan yrittääki sen tehdä, jos siitä sen enempää ei tulisiikkaan. Meneestyneestä ja täytetystä rikoksesta on hengenrangaistus, yrittäyksestä 192 markkaa sakkoa. Samaa rikoksen laatua on vielä seki, kun äiti heittää wasta syntyneen awiottoman lapsensa maalle tahti kadulle, muiden ihmisten armaheltawaksi. Siitä on hengenrangaistus, jos lapsi siinä tilassa kuolee nälästä, wilusta tahti muusta syystä. Jos ei kuole, mutta on terwehdellensä wikaa saanut, tuomitaan äiti witssoille, ja asianmukaiseen wankeuteen, jos lapsellen ei olisi mitään wikaa tullut.

5. Kirkko- ja keräjärauhan rikonta. Wanginpäästö-rikos.

Rauhariikon naksi sanotaan yleisesti wäkiwaltaisuutta, joista on tawallisesti kowempi rangaistus sentähden, että owat tehdyt erittäin rauhan-omaisiksi julistetuilla paikoilla ja ajoilla, taikka niitä wastaan, jotka laki on erinäiseen turwaansa ottanut. Sillä tawoin rauhan-omaisia owat ensiksi kirkko ja keräjäpaikka sekä tie niihin menessä ja niistä palatesa, samoin myös tuomari ja muut wirtamiehet wirtansa toimituksissa sekä oikeustoin ja muiden wirtakuntain aluswäki. Jos siis joku wihasta tappaa toisen kirkossa jumalanpalveluksen aikana taikka kussa oikeutta pidetään, niin on siitä kowennettu hengenrangaistus; ja tawallinen hengenrangaistus siitä, jos joku niissä tiloissa aseella wahingoittaa toista. Se, joka niissä tiloissa wihoissaan paljastaa aseensa toista wastaan, jos siitä mitään wahinkoa ei tapahdukaan, taikka ryhtyy lyömään ja pieksämään toista, sakotetaan 384 markkaa. Toista wihapäissään lykkimisestä, sekä riidasta ja torasta kirkossa jumalanpalveluksen aikana tahti ilmanki, kuin myös muissa jumalanpalveluksen kokouksissa, on sakkoa 192 tahti 96 markkaa. Wihoissaan aseensa toista wastaan paljastamisesta tahti lyömästä häntä kirkkotarhassa, mennessään jumalanpalvelukseen tahti sieltä palatessaan, on 96 markkaa sakkoa, ja sama sakko, jos työ tapahuu keräjäpaikassa, mutta neljänkertainen, jos toinen siitä saapi näköwää loukkausta. Jos joku kostosta tappaa toisen, kun se on kirkko- tahti oikeusmatkalla, seuraa siitä kowennettu

hengenrangaistus; mutta jos niissä tiloissa toiselle saatetaan haawa, mustelma tahi werinaarma, niin siitä on, paitsi erityistä wika=sakkoa, 192 markkaa sakkoa ja vuoden wankeus tyhnteolla tahi ilman tyhnteotta, kuinka asia waatii, ja siihen lisäksi vielä neljän kuukauden samallinen wankeus, jos sakkoa ei saada maksetuksi. Wähemmistä loukkauksista mainituissa tiloissa määrää laki wahingon palkitsemisen sekä kahdenkertaisen sakon ja rauhanrikonnasta erittäin 76 markkaa 80 penniä sakkoa. Jos joku kosta toista la'inkäynnistä tahi todistamasta vastaan, ja murha tahi loukkaus siinä tapahtuu, niin on siitä sama rangaistus, kun yhdenlaisesta rikoksesta keräjätiellä mennessä tahi palatesssa. — Loukkauksista tuomaria tahi muita keisarin nimittämiä taikka saman=arwoisia wirkamiehiä vastaan määrää laki myös, jos rikos on heidän wirantoimituksensa aikana tahi kostoista tapahtunut, tawallista kowemman rangaistuksen, murhasta nimittäin kowennetun, lyömästä ja pieksämästä tawallisen hengenrangaistuksen, uhkauksesta ja haukunnasta 96—192 markkaa sakkoa ynnä anteeksi antamisen, ja, jos ne owat arwon ja kunnian alentawaisia, kahdenkertaisen sakon sekä kunnian menetyksen. Jos oikeus tahi muiden wirakuntain aluswäkeä wiransa toimituksessa tahi sentähden lyöhdään, on siitä 384 markkaa sakkoa; uhkauksesta ja haukunnosta heitä vastaan on sakkoa yhteisessä wirahuoneessa 38 markkaa 40 penniä, muissa paikoissa 19 markkaa 20 penniä; ja jos he itse wirantoimessa tekewät wäkiwaltaa ja wäärpyttä, on siitä kahta suurempi sakko, kun mitä työstä muuten seuraisi. — Wanginpäästö=rikos on se, kun wapatahtoisesti tahi petollisesti autetaan wankia irti wankeudesta, tahi pahantekijätä suojellaan kiinni ottajainsa käsistä ja sillä tawoin joudutetaan pakoon; siitä on 192 markan sakon rangaistus. Mutta jos wanki wäkiwallalla wapautetaan niiden käsistä, joiden takana hän on, seuraa siitä sakkoa 384 markkaa, ja jos jälkeen nimitettyjä siinä työssä haawotetaan tahi muuten wioitetaan, on wäkiwallasta kowin ruumiinrangaistus ja vuoden linnawankeus, joko ilman tyhnteotta tahi tyhnteolla, kuin asia waatii. Wangin=mene-

tyksiksi sanotaan sitä, kun wankiwartia huolimattomuudessaan antaa tilan wangille karata. Siitä tuomitaan syyllinen raiippoja kärsimään ja wirtansa menettämään; mutta wangin kuljettaja, jos wanki häneltä pääsee, tulee sakkoa wetämään tahi ruumiinrangaistuksen kärsimään, sikäli kun hänen huolimattomuutensa ja karanneen wangin rikos on.

6. Kotorauhan rikonta. Ryöwäys.

Rauhan-omaisia owat myös itsekin koto ja asunto, s. t. s. hänen talonsa kaikkine rakennuksineen, sekä laiwansa eli aluksensa, joita hän hallitsee joko omistajana tahi muuten, ja on siis niilläki paikoilla tehdyistä rikoksista kowennettu rangaistus. Tämä niin kutsuttu kotorauha suojelee ei ainoastaan hänen itsensä, mutta myös hänen wäkensä ja wieraansa, waikka tämä aiwan tuntematonnaki ja outona olisi hänen tykönsä turwaa hakenut. Kotorauha rikotaan kuitenkin ainoastaan sellaisilla wäkiwaltaisuuksilla, jotka joku jo edeltä käsin on päättänyt toisen wahingoksi tehdä, ja siinä se on yhtä, jos wäkiwalta tapahtuu itsessä rauhan-omaisessa piirissä, tahi sen ulkopuolella, sitte kun se, jota vastaan se tehdään, ensin on tullut sitä warten ulos ajetuksi. Se sitä wastoin ei ole kotorauhan rikos, jos joku tulee siihen rauhan-omaiseen piiriin ja tappelu sitte pikaisuudesta tahi äkkipäisestä riidasta syntyy hänen ja muiden välillä, ellei hän sitte wihoissaan lähde pois ja jonkun ajan takaa käänny takaisin wahinkoa tekemään. Kotorauhan rikonta on siis se, kun joku menee toisen huoneesen tahi kotorauhan-alaiseen piiriin, wäkiwaltaa siellä jolle kulle tehdäksensä; ja rangaistus siitä on 76 marikka 80 penniä sakkoa sekä tehdyn wahingon palkitseminen. Mutta jos wäkiwallan tekijä siinä tappaa jonkun kotorauhan kautta suojellun, on siitä kowennettu hengenrangaistus, ja haawasta, mustelmasta tahi werinaarmasta, paitti erityistä wiotussakkoa, 192 marikan sakkoo, wuoden linnawankeus, joko ilman työntöotta tahi työntöon kanssa, kuin asia waatii, ja päälliseksi vielä

samallainen työnteko neljän kuukauden aikana, jos waroja ei ole mainitun sakon maksuksi. Viimeksi nimitetty rangaistus on myöski siitä, jos joku wäkiwallalla otetaan omasta tahti toisen huoneesta, taikka muualta, ja wastoin tahtoansa wiedään muuanne; taikka jos se, joka ei ole syhyhyn voitettu tahti paikalla sellaisessa pahanteossa ta-wattu, jonka tähden hän laillisesti taidetaan wangita, kiinni otetaan ja sidotaan; ja jos kiduttamalla waa-ditaan toista tunnustukseen, jossa tapauksessa haawoitus-sakko kuitenkin luetaan kahdenkertaiseksi. Kotorauhan piiriin kuuluu myös suljettu puutarha sillä tawoin, että jos joku, mentyään sinne wäkiwallalla, ottaa sieltä hedelmiä, ja sitte, omistajan tahti hänen wäkensä sitä estäessä, tappelu nou-see, niin on niiden surmaamasta lowennettu hengenran-gaistus, ja haawasta, mustelmasta tahti werinaarmasta 384 markkaa sakkoa; muun wahingon saattamasta samassa tilassa on sakko kahdenkertainen ja sitä paitti kotorauhan rikonnasta 76 markkaa 80 penniä sakkoa. Jos joku ai-komuksesta mence ja tekee wahinkoa toiselle tahti hänen wäellensä, kun ovat työssä sen tiluksilla, taikka ajettuansa ne sieltä pois wahingoittaa heitä, niin on siitäki 76 mark-kaa 80 penniä wäkiwalla-sakkoa ja kahdenkertainen haawo-tus-sakko. Muuten säätää laki erimääräisiä sakkoja siitä, jos wahingoittamisen halusta heitetään toisen huoneesen, taloon tahti lainwaan kiwi, kanki tahti muuta, taikka jos pahuudesta tahti ilkiwaltaisuudesta kaadetaan toisen hede-lmä- tahti kaunistus-puita, taikka jos warsinaisetta pakotta turmellaan jotain hänen rakennustansa tahti pystö-aitansa. — Ryöwäys on se, kun toiselle tehdään wahinkoa hänen huoneesjansa, talossjansa, laiwassjansa tahti muualla, ja hä-neltä ryöstetään irtainta tawaraa ja otetaan se itsellensä. Saki siitä määrää hengenrangaistuksen, olkoon ryöwätty tawara enempi tahti wähempi.

7. Yhteisen maa- ja tie- sekä nais-rauhan rikonta. **Walta-walan rikonta.**

Yhteinen maarauha rikotaan roswoomalla eli sillä, kun wäsyttään toista maalla tahti wedellä, ja häneltä.

ryöstetään irtainta tavaraa. Jos se tapahtuu maalla, niin seuraa siitä kowennettu hengenrangaistus; ja paljaasta päällekarauksesta siinä tarkotuksessa on tavallinen hengenrangaistus. Rikos luetaan suuremmaksi, jos se tapahtuu walkean, sodan tahi muun waaran aikana, wendehädässä tahi kulkutaudissa, taikka kun tavaraa semmoisesta waarasta korjataan, joissa tapauksissa laki määrää rosvon henkensä ja irtaimen omaisuutensa menettämään. Jos joku pyytää petollisilla walkeilla tahi wesiviitoilla taikka purjewäylän täyttämällä toista haaksirikoon saattaa, määrää laki siitä 32 raippaparia, ja jos rikoksella on jotain wahinkoa toimeen saatu, kowennetun hengenrangaistuksen. Wäkiwallasta haaksirikkoisia vastaan ja niiden surmaamisesta määrää laki kowimman rangaistuksensa, niin että syyllinen tulee ruhjottawaksi ja teilattawaksi sekä kaiken irtaimen omaisuutensa menettämään; mutta jos haaksirikoinen haawotetaan tahi rantaan puuttunut alus, jossa ihmisiä tahi tavaraa löytyy, sytytetään palamaan, on siitä hengenrangaistus ja irtaimen tavarahan menetyk. Roswoominen semmoisesta aluksesta, niinkauwan kun laimawäki on saapuvilla ja tahtoo tavaraa korjata, on kielletty kowennetun hengenrangaistuksen haastolla. Se, joka asetuu wäjymään toista, wahingoittaaksensa häntä hengen tahi ruumiin puolesta, rangaistaan, jos siinä haawaa, mustelmaa tahi werinaarmaa ilmaantuu, paitsi eri sakkoa niistä, 192:n markan sakolla ja wuoden linnawankeudella, työnteolla tahi työttä, kuin asia waatii, ja vielä sittenki 4:n kuukauden samallaisella työnteolla, jos waroja ei löytyisi sakon maksamiseksi. Mutta jos semmoinen wäjyjä tekee muuta wäkivaltaisuutta toiselle tahi hänen tavarallensa, määrää laki kahdenkertaisen sakon rauhanrikonnasta ja itsestä työstä. Jos joku yhteisellä tiellä tahi kadulla karkaa toisen päälle tahi lyöpi häntä, taikka rikoo hänen asokalujansa, on siitä tavallinen rauhanrikonnan sakko, 76 markkaa 80 penniä, ja tappelusta erityinen vastaus. Siltain, pylwästen ja muiden tietwiittain turmelemisesta on myösk samallinen rauhanrikonnan sakko. Kaikissa näissä tapauksissa tuomitaan syyllinen myösk wahingon omaisuus

destansa palkitsemaan. — Naisrauha rikotaan väkivaltaisuuksilla wainowäkeä vastaan, jonkalaaisia owat: naisen väkivaltaus, josta on kowin ruumiinrangaistus ja kahden wuoden linnawankeus, työntöä tahti työntöillä, sekä kaiten irtainen omaisuuden menettäminen; saman rikoksen yritys, josta on sakkoa 192 markkaa; kahtratoista wuotta nuoremman tytön makaaminen, josta sikkäli kun rikos on täytettyksi tullut, tahti ainoastaan yritetty, on sama rangaistus kun väkivaltaudesta; wäkinäinen naisen ryöstö, josta, rikoksen eri laadun mukaan, seuraa hengenrangaistus tahti kuukauden wessi- ja leipä-wankeus, sekä irtaimen tawaran menetyk; naisen pois wiettelö eräiltä hänen kanssansa liikeisesti yhdistetyiltä, josta on sakkoa 192 markkaa tahti enemmän, taikka ruumiinrangaistus, asian laadun mukaan; ilmeisesti raskaan naisen tappaminen, tahti niin pieksäminen, että hän sen kautta menettää kohtunsa sikkäli, josta edellisestä on kowennettu hengenrangaistus ja jälkimäisestä 576 markkaa sakkoa, jos wäkiwallan tekijä tunsi hänen tilansa, muuten 96 markkaa, ynnä haawotusjakon kanssa kummasjaki tapauksessa; ja hourun naisen raskauttaminen, josta on 96 markkaa sakkoa. — Walta-walan rikos merkitsee oikeastaan sen walan rikontaa, jonka hallitsija alamaisillensa on wannonut heidän henkensä sekä omaisuutensa rauhan ja wakuuden puolesta. Tätä nykyä sillä ei kuitenkaan ymmärretä kun ainoastaan suurimpia rikoksia, joissa ehdollinen tahti kostomurha tapahtuu rauhan-omaisessa paikassa.

8. Ehdollinen, syytöntö- ja wahingon-tappu.

Tapulla yleisesti ymmärretään kaikkea la'in kieltämää työtä, jonka kautta joku toinen tulee henkensä menettämään; mutta murhakki sanotaan erittäin sitä tappua, joka tapahtuu edellisestä päätöksestä ja salamaisesti. Warsinaisessa tapussa taas erotetaan, mitenkä se on, tahti ei ole, wahingoittamisen halusta tapahtunut. Edellisessä tapauksessa sanotaan sitä ehdolliseksi tapuksi, waikka rikoksen tekijä ei warsin olisikkaan toista tappaa aikonut, jälkimäisessä tapauk-

fessa, kun hänellä ei ollut mitään wahingon-tekoa mie-
 lessä, nimitetään työtä syytäv-tapuksi. Ehdollisesta
 tapusta on yleisesti hengenrangaistus tappajalle ja jokai-
 selle, joka häntä siinä työllä tahti neuwolla auttoi. Eh-
 dolliseksi tapuksi luetaan se, kun joku wihoissaan tahti äkki-
 riidassa, aseella tahti muulla kalulla, taikka paljaalla kädel-
 länsä, lyöpi toisen kuoliaksi, taikka lyökkää hänen weteen,
 tahti korkealta paikalta alas, niin että hän siitä kuolee,
 taikka kuristaa hänen kuoliaksi. Samanlaiseksi tapuksi luetaan
 seki, kun joku murha=aseella toista tawottaa, ja silloin wa-
 hingosta kolmannen tappaa; mutta jos tämmöisellä aseella
 waan ulkonaista loukkausta saatetaan, tahti ei mitään wahin-
 koa tule, niin on sakko murha=aseen käyttämisestä 38 markkaa
 40 penniä ja loukkauksesta erittäin. Ehdollisesta tapusta, joka
 toimitetaan jonkun muun palkatun hengen kautta, seuraa ko-
 wennettu hengenrangaistus sekä toimittajalle että täyttäjälle.
 Mutta jos joku hätä=pakossa warjelee henkeänsä tahti
 jotain muuta sellaista oikeuttansa, joka muuten laittomalla
 päälle karkauksella joutuisi perikatoon, ja hän siinä työssä tu-
 lee päälle karkaajan tappamaan tahti ilman loukkaamaan, niin
 siitä ei ole mitään rangaistusta. — Syytäv-tapulla
 ymmärretään sitä, kun joku tulee toisen ihmisen surmaa-
 maan wastoin tahtoansa ja aikomustansa, mutta kuitenkin
 niin, että hänen olisi pitänyt edeltäpäin arwaaman, jo-
 tain semmoista työstänsä woivan seurata, jonka hän myös
 paremmalla warowaisuudella ja tarkkuudella olisi wälttää
 saattanut. Se tapahtuu esim. kun waromattomasti ih-
 misten läsnä ollessa pidellään laahattua pyssyä, tahti kun
 wiskataan surmawaaraisista kapinetta sinnepäin, missä woipi
 ihmisiä olla, ja joku niissä tiloissa saapi surmansa, taikka
 kun syfätään tahti lyöddään toista niin, että hän kaatues-
 saan kiweä tahti seinää vastaan siinä loukkautuu kuoliaksi,
 j. n. e. Rangaistus semmoisissa tapauksissa on, sikäli kun
 niiden onneton seuraus mahdollisesti oli helpompi tahti
 waikeampi edeltäpäin arwata, joko täysi hengensakko tahti
 puoli siitä, joista edellinen on 576 markkaa tahti kowin
 ruumiinrangaistus, ynnä julkisen kirkonrangaistuksen kanssa,
 jälkimäinen 288 markkaa tahti puoli ruumiinrangaistusta

sekä salarippi. Mutta jos surmatussa itsesänsäki siinä tilassa tawataan syytä kuolemaansa olleen, niin toisellen oikeuston tutkinnon mukaan ei tule kun 76 markkaa 80 penniä tahi vieläki vähemmän sakkoo. Wähintä kuoleman syyttämistä sanotaan wahingon eli tapaturman surmaaksi, ja rangaistus siitä on 38 markkaa 40 penniä sakkoa asianomaisen hyväksi. Semmoiseen sakkoon tuomitaan se, joka ampuu tahi wiskaa jotain sinne, jossa ei woinut uskoa ihmisiä olewan, tahi kuin wislattu kapine sitte poukkahtaa jonkun päälle, ja samoin se, jonka huone, seinä tahi takka raukee jonkun päälle ja tappaa hänen, tahi jonka kelwoton silta tahi waromaton kaiwo, taikka metsäeläviä warten wiritettu pyydys, josta on kuuluttamalla tieto annettu, surmaa jonkun ihmisen, j. n. e. Jos isä tahi äiti kurittaa lapsensa kuoliaksi, on siitä täysi tahi puoli hengensakko; mutta jos he suurella huolimattomuudella menettävät lapsensa hengen, on siitä ainoastaan puoli hengensakkoa. Jos 7—15 vuoden välissä olewa alakääinen tappaa toisen, tulee hän tawarastansa 57 markkaa 60 penniä sakkoo tekemään tahi witsolla kuritettamaan. Sourun ihmisen saattamasta hengen surmasta tuomitaan sen wartia wahingon sakkoon. Jos wihainen eläin tappaa jonkun ihmisen, ja omistaja tiesi sen wihaiseksi, niin tulee hän puolen hengensakkoa tekemään; mutta jos olisi laillisesti käsketty isännän tappaa semmoinen eläin, ja se sitte saattaa jonkun hengeltä, niin tuomitaan isäntä täyteen hengensakkoon. Jos metsäeläviä pidetään kotona, mutta huonosti salwattuna tahi lytkettyinä, ja joku niiden kautta tulee henkensä menettämään, tuomitaan isäntä siitä täyteen tahi puoleen hengensakkoon, huolimattomuutensa erilaisuuden mukaan. Se, joka wahingoittamisen halusta härsyttää tahi ajaa eläimen jonkun päälle, rangaistaan, jos toinen sen kautta tulee henkensä menettämään tahi haawotetuksi, niin kuin olisi hän sen omalla kädellensä tehnyt.

9. Haawotus ja pienemmät ruumiin wiotukset.

Haawotuksia on useammasta eri arwosta, ja pa-

himmista tuomitaan ei ainoastaan sakkoon eli itsensä rikoksen vastaukseen, mutta myös niin kutsuttuun wiotus-sakkoon eli la'in määräämään palkkioon haawotetulle saatetusta ruumiin wirheestä eli wammasta. Niin määrää laki kaswoihin tahi kaulaan lyömästä, korwan, nenän, käden, käsiwarren tahi jalan turmelemisesta, ja filmän ulos lyömästä, 57 markkaa 60 penniä haawasakkoa ja 96 markkaa wiotusakkoa; peukalon, jalkapöydän tahi kannan pois lyömisestä 38 markkaa 40 penniä haawa- ja 57 markkaa 60 penniä wiotusakkoa; etusormen pois lyömisestä 28 markkaa 80 penniä haawa- ja 38 markkaa 40 penniä wiotusakkoa, sekä muista sormista, itse-kus-taki, 19 markkaa 20 penniä haawa- ja 28 markkaa 80 penniä wiotusakkoa; warpaan pois lyömisestä wasta mainitun haawa-, mutta puolta vähemmän wiotusakon; luun poikki tahi irti lyömisestä päässä, käsiwarressa, reidesä tahi sääressä, sekä ruumiin tahi jäsenen läpi pistämisestä 38 markkaa 40 penniä sakkoa ja saatetusta wiotuksesta puolen siitä, mitä pois lyömisestä eli tyypistämisestä; hampaan ulos lyömisestä 11 markkaa 52 penniä haawa- ja yhtä paljon wiotusakkoa; ja käden, jalan tahi muun paikan haawottamisesta ilman tyypistyksettä tahi luun irtaumatta 19 markkaa 20 penniä, ja pienemmistä haawoista, mustelmista ja werinaarmoista 3 markkaa 84 penniä jokaisesta. Jos kaksi henkeä äkkiriidassa haawottawat toifiansa, tulee se, jota ensin lyötiin, wetämään puolta vähemmän sakon. Lyömästä ilman nähtävää wiotusta, sekä lykkimisestä ja tulkawedosta, on 2 markkaa 88 penniä sakkoa; mutta niistä ei muu, kun asianomainen eli se wääräyden kärsinyt itse, saa ketään oikeuteen wetää, ellei jonkun eri ajan tahi paikan rauhan-omaisuutta ole niillä rikottu. Jos mies lyömällä saattaa ulkonaista wiotusta waimollensa, tahi waimo lyö miestänsä, on sakko siitä kahdenkertainen. Nuorempi ala-ikäinen pääsee saattamastansa haawasta, mustelmasta ja werinaarmasta puolta vähemmällä sakolla, kun 15 vuotta täyttänyt, ja kuritetaan witsoilla, jos ei ole, millä sakkoa maksaa. Tapaturmaisista haawotuksista on syytännön mukaan puolta tahi neljättä osaa

wähempi sakko, kun ehdollisista; ja jos tapaturma on konnaan wahingon saattama, jota kukaan edeltäpäin ei voinut arvata eikä poistaa, niin siitä ei ole mitään vastusta. Jos se, joka on tullut lyödyksi tai haawotetuksi, tahtoo siitä oikeuteen mennä, pitää hänen wiipymättä katsuttaa wikansa lääkärin, tai missä lääkäriä ei ole, muiden ymmärtäväisten ihmisten kautta, jotka siitä sitte kelpaawat oikeudessa todistamaan. Jos wiotettu kuolee wuoden sisästä wiottamisen jälkeen ja tietävästi saman wiottamisen waikeuttamasta, niin tuomitaan wiottaja hengengerangaistukseen; mutta jos joku erityinen tauti on syynä hänen kuolemaansa, tai lääkäri ja hoitaja owat häntä sopimattomasti holhoneet, tai hän itse on huolimaton ollut, taikka joku muu wahinko häntä kohdannut, niin pääsee alkuperäinen wiottaja täydellä tai puolella hengensakolla. Milloin tietämätöntä on, josko joku kuoli wiottamasta tai muusta syystä, pitää maaherran määrätä lääkäri ruumista katsomaan, jotta kuoleman syy saataisi selwitetyksi. Wiotusfakon maksoon tuomitaan syyllinen, waikka ei wika wuoden sisästä ilmautuisikaan, ja on se sakko aina ennen haawasakkoa maksettawa. Paitti sitä tulee haawotus-asiissa syyppään aina maksaa lääkärin palkka sekä kaikki muut kuluksit, ja palkita lipu ja särky sekä se wahinko, jonka wiotettu on tullut elantonsa ja ammattinsa puolesta mahdollisesti kärsimään.

10. Warastus. Näpistys. Osallisuus warkaudessa.

Warastus eli warkaus on se, kun toisen omaa tai hänen takanansa olevaa wierasta rahaa tai rahanarwoista irtainta tawaraa, johon ei ole mitään warsinaista tai luultua oikeusperustusta, eikä sen toisen lupaa, otetaan itse pitääksensä tai jolle kulle toiselle annettawaksi. Se tawallisesti tehdään salaa ja wiekkaudella, mutta taitaa se myös tapahtua julkisesti, jos samassa ei tehdä wäliwaltaa, jonka kautta se muuttuu ryöväämiseksi. Kun otetun tawaran arwo ei nouse päälle 19 markan 20 pennin, sanotaan rikosta näpistykseksi, ja siitä on sakkoa

puoli otetun tavarahan hinnasta tahi kolmen päivän wankuus; mutta jos semmoisen rangaistuksen perästä jotain uudesta näpistetään, on siitä kahdenkertainen rangaistus. Jos se sitte tapahtuu vielä kolmannenki kerran, tahi jos syyllinen eri aikoina on näpistellyt tawaraa yhteensä päälle 19 markan 20 pennin arwon, waikk'ei häntä ole siitä oikeuteen wedetty, niin pidetään rikosta warsinaisena warlkautena. Näpistykseksi luetaan myöös se, kun toisen wiljelymaasta otetaan kantamus puu- tahi maahedelmiä, taikka kuorma hirsiä, aidaksia tahi muita hakatuita tarwepuita. Warlkauden rangaistus eli niin kutsuttu warkaan wastaus on ensimmäisellä kerralla, kun häntä yhdestä tahi useammasta warastuksesta oikeustossa tuomitaan, niin suuri sakko, että se wastaa kaiken warastetun tawaran kolmenkertaiselle hinnalle, taikka, jos ei ole millä maksaa, ruumiinrangaistus yhdenkertaisen hinta-arwon jälkeen. Se, joka semmoisen rangaistuksen perästä uudelleen warastaa, tuomitaan sakkoa tekemään neljä sen wertaa, kun warastettua tawaraa arwoltaan oli, tahi ruumiinrangaistuksen karsimään yhdenkertaisen arwon mukaan, lisättyinä 5:llä raippa- tahi 4:llä witsaparilla. Kolmannen kerran warastuksesta, jos tawaran arwo nousee 192 markkaan, seuraa raippa- tahi witsarangaistus warlkauden suuruuden jälkeen, ja elinkautinen työnteko wanki- tahi kurihuoneessa, mutta vähempi-arwoisesta warastuksesta tuomitaan samanlaiseen ruumiinrangaistukseen ja kolmiwuotiseen työntekoon. Neljännestä kerrasta määrää laki ruumiinrangaistuksen warlkauden suuruuden mukaan ja elinkautisen työnteon wanki- tahi kurihuoneessa. Mitä warastetun tawaran arwoon koskee, niin on asianomaisen wallassa se walallansa todistaa, jos muuta toteen näytettä ei olisi. Päitssi rangaistusta seuraa näpistyksestä salarippi ja warlkaudesta kirkonrangaistus. Muuten pitää warastettu tawara asianomaiselle takaisin annettaman tahi palkittaman, ennenkun sakko otetaan, ja warain puutteessa työllä sowitzettaman. Mutta jos asianomainen ei tahdo warasta työhönsä ottaa, tahi työtä hänelle jonkun toisen tykönä neuwoa, pitää warkaan kruunutyöllä ansaitseman, mitä waras-

tuksen palkkioksi waaditaan, jolloinka kolmas-osa jokaisen päivätyön werohinnasta luetaan palkkion lyhennykseksi; semmoiseen kruunun työhön ei kuitenkaan tuomita alle puolen, eikä missään tapauksessa päälle kahden vuoden. Jos ala-ikäinen warastaa, tuomitaan hän vanhempainsa tahti edusmiestensä kuritettavaksi, ja warastettu tavara pitää takaisin annettaman. Osallisuudesta warlaudessa laki yleisesti määrää warkaan vastauksen; mutta jos se, jolla on jotain erityistä päälys- tahti käsäntö-waltaa toisen suhteeseen, niinkuin vanhemmalla ihmisellä ala-ikäisen suhteen, miehellä waimonsa, vanhimmalla lapsensa, holhojalla holhottawansa, päälysmiehellä aluskuntaisansa ja perheen vanhimmalla palkollisansa tahti huonekuntaisansa suhteen, houkuttelewat tahti saattawat näitä jälkimäisiä yhteen warlauteen kansansansa, niin tuomitaan edelliset ensimmäisen kerran warlaudesta niin, kun jos olisimat warastaneet toisen kerran; ja toisen kerran warlaudesta, jos warastetun tavararan arwo nousee päälle 192 markan, ruumiinrangaisuuteen warlauden suuruuden jälkeen sekä elinkauttiseen työtöön wanki- tahti kurihuoneessa.

11. Suuremmat warlaudet.

Muutamista erilaatuisista warlauksista laki määrää kowemman rangaistuksen. Semmoisia owat sissäänmurto-warlaus, kun waras sissään päästäksensä lukittuun tahti muuten salwattuun huoneeseen rikko seinä, lattian, katon, owen tahti aikkunan, käyttää tiirikkaa, wäärää awainta tahti muuta juonta, wäkiwaltaisesti tahti muulla keinollansa aukaisee kaapin, kiristun, arkun tahti muuta semmoista. Jos waras yön aikkana taloon eli huoneeseen murtaitessaan haawotetaan tahti tapetaan, niin se olkoon mitätön, ja samoin, jos se tapahtuu hänelle wastusta tehdesänsä yöllä tahti päiwällä. Sitä wastoin on warlaalle kahdenkertainen rangaistus loukkaamastansa niitä, jotka häneltä omansa warjelewat, ja erikseen kotorauhan rikonnasta. Sissään murtaumisesta ensimmäiseltä kerralta, kun siitä syytetään, sekä luwattomasta tiirikkein ja pää-awainten pitämisestä,

rangaistaan 9:llä raippa= tahti 7:llä witsaparilla, ja toisen kerran sifään murtaumisesta 18:llä raippa= tahti 14:llä witsaparilla sekä lakkisuotifella työntöellä wanki= tahti kurihuoneessa. Jos samassa on saatu jotain warastetukfi tahti näpistetykfi, on siitä eri rangaistuksensa raipoilla tahti witsafoilla. Kolmannen kerran sifään murtaumisesta määrää laki 27 raippa= tahti 21 witsaparilla ja saman werran itsestä warkaudesta, olkoon siinä enemmän tahti vähemmän warastettu, ja se, joka sitä ennen on kahdesti warkaudesta tuomittu, tulee siihen lisäksi elinkautiseen työntököön wanki= tahti kurihuoneessa. Neljänneltä kerralta on sifään murtaumisesta 36 raippa= tahti 27 witsaparilla. Se, joka luwattomasti särkee sinetin kirjeestä ja warastaa sittä rahaa tahti rahan=arwoista, tuomitaan hirteen, olkoon enemmän tahti vähemmän sillä tavoin otettu. Taskuwaras eli se, joka warastaa jotain enemmän tahti vähemmän toisen ihmisen päällä olewain waatetten lakkariista, tuomitaan ruumiinrangaistukseen warkauden suuruuden mukaan, lisätynä 10:llä raippa= tahti 8:lla witsaparilla, ja toiselta kerralta sitä paitsi kaularautaan kaakin juurella. Sama rangaistus on paljaasta yrityksestäki, waikk ei olisikaan waras työtänsä täytetykfi saanut. Isäntänsä=warastus on se, kun palkollinen tahti muu käskyläinen, kaupiamiehen tahti tehdastelijan kirjanhoitaja j. n. e. warastaa, näpistää, ehdollisesti turmelee tahti salaa jotain isäntänsä omaisuudesta. Siitä on kahdenkertainen rangaistus, kun mikä samanwertaisesta warkaudesta tahti näpistetyksestä muuten on määrätty. Ilkiwarkaudella ymmärretään sitä, kun jotain enemmän tahti vähemmän warastetaan tulipalossa, sodan waarassa, weden hädässä, haakfirikossa tahti wäkiwallassa, taikka sittä tawarasta, joka semmoisesta tilasta on korjatukfi saatu; siitä waras tuomitaan hirteen. Samoin luetaan ilkiwarkaudekfi se, jos kestikiiwari tahti krouwari warastaa jotain majamieheltänsä, taikka jos lainwan tahti kuorman kuljettaja tahti heidän wäkensä ottawat jotain sittä heille uskotusta tawarasta, jossa tapauksessa waras tulee jalkoa tekemään neljä sen wertaa, kun warastetua tawaraa arwoitansa oli, taikka ruumiinrangaistuksen

Kärsimään yhdenkertaisen tavara-arvon mukaan, lisättyinä neljännellä osallansa; niin myös, jos joku wiefottelee lapfelta, joka on kahdattoista vuotta nuorempi, tahi mielspuolelta jotain, kun he päällänsä kantawat, tahi warastaa saunassa tahi siltä, joka nukkuu huoneesta ulkona, tahi kun yleinen kulkutauti on talossa, tahi rantautuneesta, holhottomasta laiwasta ja tawarasta, joissa tapauksissa wastanimitetyllä rangaistuksella myös on sijansa.

12. Jatkanto.

Se, joka warastaa ulkona olevaa tawaraa, leikkattua tahi leikkaamatonta eloa, lintuja tahi muita elämiä metsän pyydyksistä, kaloja lammikoista tahi pyydyksistä, taikka itse pyydyksetti ja muuta sellaista, rangaistaan, huolimatta tawaran paljoudesta, kahdenkertaisella warkauden wastauksella. Gewoisen tahi muun luontokappaleen warastuksesta laitumelta on sama rangaistus, mutta lisätty 8:lla raippa- tahi 6:lla witsaparilla, jota paitsi warkaan pitää seisoa kaularaudassa kaakin juurella. Toiselta kerralta on wastanimitetyistä warkaudesta lisärangaistuksena 16 raippa- tahi 12 witsaparia. Kolmannelta kerralta seuraa kowin ruumiinrangaistus ja elinkautinen työwankeus, jos warastetun tawaran arwo nousee 192 markkaan, mutta vähempi-arwoisesta on ruumiinrangaistus sama, ku toiseltaki kerralta, lisättyinä 3:n vuoden työwankeudella. Neljänneltä kerralta on ruumiinrangaistus, katsumatta warkauden suuruutta, sama ku kolmanneltaki, mutta lisätty elinkautisella työwankeudella. Waltakunnan alamaisien la'iton werotus oman woiton pyynnöstä rangaistaan kahdenkertaisella warkauden rangaistuksella, ja jos joku wirkamies houkuttelee kansaa awun kokoomiseen itsellensä, tulee hän wirkansa menettämään, 384 markkaa sakkoa wettämään ja wahingon palkitsemaan. Wapatahtoisestiki taritun awun-kokoomisen vastaan ottamisesta määrää laki hänelle 192 markkaa sakkoa, jota paitsi hän on welkapää takaisin antamaan mitä saanut on. Aruunun omaisuusden petollisesta anastamisesta on kahdenkertainen

warkauden rangaistus. Mutta jos ylöskantaja hukkaa yhteisiä varoja, tulee hän wirkansa menettämään ja salkkoa metämään neljäkymmentä sadalta hukatun tawaran arvosta sekä palkittsemaan sen ynnä kuuden sadalta kaswuin kanssa. Warapuuutteesä palkitaan pää-oma 192 markkaan asti wuoden työwankeudella, ja suuremmalta summalta 384 markkaan asti kahden wuoden työwankeudella, j. n. e. Jos summa nousee päälle 1,920 markan, pidennetään työwankeus elin-ajaksi, ja 3,840 markkaa suuremmasta tuomitaan hirteen. Siinä tapauksessa, että syyllinen woipi maksaa pää-oman, mutta ei kaswuja ja salkkoa, tulee hän, jos hukatun tawaran arwo nousee 1,920 markkaan tahi päälle, pidettämän kuukauden wesi- ja leipä-wankeudessa ja sen mukaan kärsimään saman rangaistuksen vähemmästä summasta. Se päälysmies, joka itse tahi toisten kautta on pyytännyt tahi vastaan ottanut allensa kuuluvilta ylöskantajilta ja tilintekijöiltä jotain welaksi yhteisistä varoista, tahi luvattomasti myönnnyttänyt semmoista welakki-antoa jolle kulle toiselle, menettää wirkansa, waikka siitä wahinkoakaan ei olisi tullut, mutta jos olisi wahinkoa sen kautta tapahtunut, niin älköön häntä siitä lähin mihinkään kruunun palvelukseen käytettävä. Kirkon-warkaudesta tahi kirkossa säilytetyn tawaran warastamisesta seuraa, jos warastetun arwo nousee 192 markkaan tahi päälle, kowin ruumiinrangaistus raipoilla tahi witssoilla ja elinkautinen työwankeus; mutta vähemmästä warastuksesta on kahdenkertainen warkauden rangaistus, lisättyinä warkauden laadun mukaan muutamilla työwankeus-wuosilla. Warastuksesta jumalanpalveluksen aikana kirkossa tahi muualla, tahi kirkonmäellä, taikka kun warastetaan jotain ruumis-huoneesta, haudasta, waiwaisten-huoneesta, waiwaistuksista tahi asehuoneesta kirkon luona, on kahdenkertainen warkauden rangaistus. Kotiwarkaudeksi sanotaan sitä, kun mies tahi waino toinen toiseltansa, tahi lapsi wanhemiltansa, taikka yhdyismies toiselta ottaa jotain salaisesti. Asianomaisen wallassa on kaimata siitä oikeudessa, joka sowittaa rangaistuksen syyllisen aikomusta ja asianhaaroja myöten.

13. Varastetun kalun kauppiainen ja etsintö. Löydäntö ja löytökalu.

Se, joka ostamalla, vaihtamalla tai pantiksi vastaan ottaa, mitä tietää varastetuksi, on syypää warkaan vastaukseen; ja kaupasta luulon-alaisen kansa on sakkoa 19 markkaa 20 penniä. Rummasfaki tapauksessa on varastettu kalu lunastuksesta takaisin annettava omistajalensa. Kun semmoisesta tavarasta riita syntyy, ja se, jolla sitä on, tahtoo oikeutensa siihen näyttää, pitää hänen, sittekin sama tawara on oikeuston tai taloismiehen talteen annettu, toteen saattaman laillisen saantonsa tai osottaman antomiehensä, taikka muun todistuksen puutteessa se walallansa wahvistaman (warkauden puhdistuswala). Sillä tawoin pääsee hän warkauden vastauksesta, samalla lailla myös hänen antomiehensä, ja se, joka niin ei voi puhdistaa puoltansa, jääpi vastaukseen. Omistajalla ei ole lupaa itsewaltaisesti takaisin ottaa tawaraa, jonka hän omaksensa tuntee ja warkaan käden kautta tai muuten on kadottanut, waan pitää hänen sitä warten oikeustoon tai suorinto-waltaan turwautuman. Unoastaan eri tapauksessa hänellä on walta se suorastaan pois ottaa, nimittäin irtanaiselta hengeltä tai semmoiselta, jonka pelätään karkaawan, ja warkaalta, joka paikalla työsfänsä tawataan. Jos tiettävää tai todenmukaiista on, warastus-tawaraa jonkun luona olewan, on omistajalla walta, ilmoitettuaan mitä häneltä on pois tullut ja mitä perustusta hänellä on luuloonsa, kruununwoudilta tai nimismiehellä maalla ja majistraatilta tai polisi-wiralta kaupungissa pyytää kaikki lautamiestä, kaupungin-palweliata tai muuta uskottua miestä, warastetun tawaran etsimistä warten, jota ei saa kieltää; ja jos siinä ei löydetä, mitä etsitään, pitää omistajan walallaan tai muulla tawalla todistaa, se häneltä pois tulleen ja ettei hän pahansuomasta pyytännyt etsintöä. — Löydäntö ja löytökalu pitää kohta ilmi annettaman ja kirkossa kolmena sunnuntaina perättäin sekä kirkon keräisissä tai raastuwassa kuulutettaman. Sen salaaminen ja omisteleminen rangaistaan kahden sen wer-

taifella sakolla ja löytökalu pitää omistajallensa takaisin annettaman. Kun omistaja vuoden sisällä oikein toimittetun kuulutuksen jälkeen ilmaantuu, saapi hän oman sa-kohtuullisia löytiäisiä vasten takaisin, mutta jos ei ilmaan-nu, menee tieltä ja maan päältä löydetystä kaksi osaa kruu-nulle ja kolmas osa jää löytäjälle, jota vastoin maan si-fästä tahi vedestä löydetty jaetaan tasan maan-omistajan ja löytäjän kesken. Pitää kuitenkin, jos viimeksi nimitetty on vanhaa rahaa tahi joku taideteos, se maaherran kautta tarittaman kruunun lunastettavaksi, jossa tapauksessa kruu-nu maksaa siitä löytäjälle täyden hinnan lisättynä sen kah-deksannella osalla. Kulkueläimistä, jotka joku löytää ja kiinni ottaa, ei tarvitse kun waan kerran kuulututtaa, ja pitää omistajan palkita säilyttäjälle niiden ruokko ja muu kulutus, lukuun ottamalla kuitenkin se hyöty, mikä säilyttä-jälle on woinut eläimestä olla. Jos omistajaa vuoden sisästä ei ilmaannu, saapi löytäjä pitää eläimen omanansa.

14. Ruwattomat sekaannukset.

Ruwattomat sekaannukset miehen ja naisen kesken owat erilaatuisia ja erilaisilla la'in määräämillä rangais-tuksillaki. Naimattomillen on salawuoteudesta wälil-länsä sakkoa, miehelle 19 markkaa 20 penniä tahi neljän-toista wuorokauden tawallinen wankeus, naiselle puolta vähempi. Toiselta kerralta seuraa kahden- ja kolmannelta kolmenkertainen rangaistus, neljänneltä kerralta sakkoa, miehelle 153 markkaa 60 penniä, naiselle puolta vähempi. Warapuutteessa sakot molemmilta viimeisiltä kerroilta muu-tetaan wesi- ja leipä-wankeudeksi. Rikos arwataan suu-remmaksi, jos mies tekee sen mykän naisen tahi isäntä palkkapuikansa kanssa, joissa tapauksissa miehelle on kah-denkertainen sakko; ja jos holhosa maksaa holhun-alaisensa tahi opettaja oppilaisensa, tuomitaan he ehdottomasti asian-mukaiseen ruumiinrangaistukseen ja nainen sakotetaan edellä mainitulla tawalla. Jos kihlatut owat salawuoteuteen kes-kenänsä yhtyneet, pitää awioliitto wihkimisellä päätettämän, mutta jos kihlattu sekaantuu jonkun muun kanssa, on hä-

nelle siitä sakkoa 76 markkaa 80 penniä, erinäisissä waleammisissa tiloissa enemmänki. Huorinteko sanotaan yksipuoliseksi naineen ja naimattoman välillä; kahdenpuoliseksi, jos molemmat puoleltansa ovat naimisissa. Edellisestä on sakkoa naineelle 153 markkaa 60 penniä, naimattomalle puolta vähemmin. Jos he rangaistuksen kärsittänsä uudistawat rikoksen, seuraa siitä kahden tahti kolmenkertainen sakko, ja myös on naimattomalle suurempi sakko tahti wesi- ja leipä-wankeus, jos hän on kihloissa jonkun toisen kanssa. Kahdenpuolisesta huorinteosta on kowin ruumiinrangaistus kummallenkki. Sukurutsoksi sanotaan luvaton sekaannusta etenwässä ja takanewassa sukupolwessa tahti lankouudessa toinen toisensa kanssa olewain välillä (lasten ja omain wanhempainsa, isä- ja äiti-puolensa, appensa ja anoppinsa sekä esivanhempainsa), weljen ja sisaren välillä, sekä weljensä tahti sisarensa lasten tahti jälkifukuisten kanssa. Semmoisesta rikoksesta laki määrää hengenrangaistuksen, ja sen kowennettuna, jos huorinteko samassa tapahtuu. Sekaannuksesta serkusten (nepainten eli orpanain) välillä on 76 markkaa 80 penniä sakkoa, ja niissä lankouspolwisissa, jotka ovat kielletyt awioliitosta välillensä, ja joista tässä edellä ei ole mainittu, on keskinäisestä sekaannuksesta joko ehdoton kowempi ruumiinrangaistus tahti 153 markkaa 60 penniä sakkoa. Kaitisissa näissä nyt nimitetyissä salawuoteuden ja huoruuden rikoksissa, joista hengenrangaistus ei seuraa, tuomitaan syylliset myös salarippiin ja vähempään kirkon sakkoon tahti työntekoon kirkon hyväksi.

15. Juopumus. Luvaton wiinan keitto ja myynti.

Juopumus eli wäkewäin juomain ylellinen nautinto on rangaistuksen haastolla kielletty, sen waaran wuoksi, jonka yhteinen rauha ja järjestys siitä woiwat kärsimään tulla, ja jos semmoisessa tilassa jotain muutaki rikosta tehdään, on siitä eri rangaistuksensa. Kun joku käytösfistään tahti mielensä sekawuudesta selwästi hawaitaan juowuksissa olewan, on hänellä sakkoa siitä ensimmäiseltä ker-

ralta 12 ja toiselta 24 markkaa. Kolmannelta kerralta on salkko 36 markkaa, jonka ohessa syyllinen menettää oikeutensa valita toista tahi itse valitukseksi tulla semmoisiin toimiin, joihin waaditaan kansallista luottamusta, ja se, joka useammin tawataan juowuksissa, sakotetaan 48 markkaa joka kerralta. Maaherrassa, oikeustossa taikka yhteisissä kokouksissa juowuksissa olostä on kahdenkertainen salkko. Sille, joka waatti tahi houkuttelee toisen juomaan itsensä päihdyksiin, on 40 markkaa salkkoa, ja 80, jos se toinen on ala-ikäinen. Tiellä tahi kadulla tawattu juopunut taitaan, jos häntä muuten ei saa hoidetuksi, kiinni panna, kunnes selwit; ja niin onkin aina tehtävä, jos hän juopuneella päällä rikkoo toisten rauhaa tahi tulee heille waaralliseksi. Juopumus-rikos, jota vuoden sisästä ei ole oikeuteen wadetty, on kanteesta vapaa. — Wiinaa saawat maalla keittää ne maanhaltijat, jotka maksawat siitä määrätyn weron eli n. k. wiina-arennin kruunulle, ja kaupungissa se tahi ne, joilla on erityinen lupa kaupungin wiinakeitto-oikeuteen, josta myöskin on wero kruunulle maksettawa. Keittää saapi sitä ainoastaan lupa-aikoina wuosittain, maalaiset pannuilla, jotka muotonsa ja suuruutensa puolesta owat tarkoin määrättyt, ja kaupunkilaiset wisin summa-määrän. Jos sillä, kenen ei ole lupa keittää, löytään wiinapannu, tahi hän tawataan wiinaa keittämässä, taikka selki, kellä on lupa, käyttää liika suurta pannua tahi luvatonta aikaa, on hänelle siitä salkkoa, jota paitti hän menettää pannunsa ja luvattomasti keitetyn wiinan; ja jos hän uudistaa rikoksensa, tulee hän keitto-oikeutensaaki kuudeksi wodeksi kadottamaan, waikka wiina-arenti kuitenkin on maksettawa. Wiinan myyminen rhyppyttäin saa tapahtua ainoasti keittiowareissa matkustajille ja kapakoissa sekä wierasten majoissa ruokaelijoille; muuten itsekuki, jolla on keitto-oikeus, ei saa myydä alle puolen tuopin kerrallaan, eikä sitäkään myyntipaikalla tahi muualla kotonaan ja talossaan nautittawaksi. Tätä jälkimäistä asetusta tulee kaupungin wiinanmyyjäininki noudattaa. Sille, joka tätä vastaan rikoo, on 60 markkaa salkkoa, jos hänellä muuten on lupa wiinaa myydä, ja 80 markkaa, jos hänellä sitä lupaa ei

ollenkaan ole, jota paitfi hän tulee menettämään kaiken sen wiinan, mitä hänellä myyntipaikalla tawataan. Uudistetusta rikoksesta on joka kerralta kahdenkertainen sakko, ja luvattomasta wiinanmyynnistä toiselta kerralta wieras-ten majan pitäjä myös menettää oikeutensa sen vastaiseen pitoon. Jos rikos vielä kolmannen tahi useamman kerran uudistetaan, enennetään rangaistus puolen vuoden työnteolla ojennus- tahi kurihuoneessa.

16. Kunnian ja arwon loukkaamiset. Kahdenotelma-rikos.

Wäärästä kanteesta oikeuden edessä, jos se waarantaa toisen henkeä tahi kunniaa, ja on pahasta aikomuksesta tehty, saapi kantaja saman rangaistuksen, kun sille toiselle syytetyistä rikoksesta toteutuneena olisi tullut, ja samoin rangaistaan wäärä todistus sellaisissa asioissa. Jos kanne ei ole pahasta aikomuksesta tehty, on siitä sakkoa 38 markkaa 40 penniä tahi enemmänki, asian mukaan, jota paitfi kantajan tulee oikeuston edessä syytöksensä julkisesti anteekfi anoa ja kaiken siitä tulleen wahingon pal- kita. Mutta jos kanne on puoliksi todistettu, pääsee kan- taja wastauksesta. Toisen henkeä tahi kunniaa waaran- tawasta walheesta, joka ei tapahu oikeuston edessä, seu- raa kunnian menetyk ja ruumiinrangaistus tahi maasta- ajo, asian mukaan, sekä julkinen anteekfi-anonta. Saman rangaistuksen alainen on se, joka kirjottaa ja lewittää häwäistyskirjan toisen kunniaa ja arwoa tahi hywää nimeä ja mainetta vastaan, taikka waan lewittää sem- moisen pahassa aikomuksessa; ja pitää mokoma kirje annet- taman telottajan julkisesti polttaa. Jos se ei olisi kun- nialle käyvä, waan muuten häpäisewä ja halwentama, rangaistaan syyllinen wankeudella tahi sakolla, jonka oheessa hänen myös pitää julkisesti anteekfi anoa rikoksensa. Toi- sen kunniaa ja arwoa loukkaawasta, wihapäisjä lausutusta haukunnotta tahi perättömästä soimaannosta, joka kohta paikalla tahi oikeuston edessä peruutetaan, on 2 markkaa 88 penniä sakkoa, muista häwyttömistä ja ylenkatseisista sanoista tahi kujeista 1 markka 92 penniä. Wastanimi-

tetyistä loukkeista, missä tapahtuvat enemmän wäen läsnä ollessa, on salkko kahdenkertainen. — Kahdenotelmariikokseen syypääksi tulewat aatelukset, upsierit ja muut saman-arwoiset wirkamiehet, ei ainoastaan jos ottelewat eli tappelewat keskenänsä murha=aseilla, mutta myös, jos manaawat toinen toisensa tahti manattuna rupeewat semmoiseen otteloon, tahti owat siinä waramiehinä eli apulaisina, taikka jos haukkuwat, lyöwät tahti pieksäwät tahti waan kädellänsäki, sauwalla tahti muuten heristäwät toisiansa, josta kahden=otelma woisi seurata. Jos toinen kahden=ottelijoiista saapi surmansa siinä tilassa, tuomitaan surmaaja hengenrangaistukseen ja molemmat haudataan kirkkomaalle ilman pappitta ja peijaispidotta. Muissa kahdenotelma=riikoksen tapauksissa rangaistaan syylliset wirkansa menetyksellä, 3,840 markan sakolla ja kahden vuoden wankeudella, joista toinen wankeuswuosi kuitenkin voidaan lunastaa 3,840 markalla. Mutta jos syyllinen ei woi maksaa vastanimitettyä salkkoa, tulee hän vielä kolmannenki vuoden wankeudessa pidettämään; ja kellä ei ole wirkaa menetettävänä, wetäköön salkkoa 5,760 markkaa ja olkoon kolme vuotta wankeudessa. Kahden=otelmasa saatetuista haawoista ja wiotuksista on erittäin sama salkko, kun laki niistä muisfaki tiloissa määrää, ja muista loukkeista pitää syyllisen oikeuston edessä suullisesti tahti kirjallisesti anteeksi anoman. Jos ne, jotka eiwät ole aateluksia tahti upsierin=arwoisia, edellä mainitulla tawalla loukkaawat toisiansa, niin se ei tule kahdenotelma=riikosten lukuun, waan rangaistaan la'in yhteisten perustusten mukaan.

17. Osallisuus rikoksissa.

Osallisuus rikoksissa, missä siitä ei ole erittäin säättö, rangaistaan sillä tawoin, että se, joka neuwomalla, käskeällä tahti muulla tawalla on alkusyy rikokseen ollut tahti sitä tehdyksi auttanut, joutuu samaan wastaaukseen, kun itse tekijäki; se, joka on vähemmin syypää, tuomitaan ruumiinrangaistukseen tahti työntekoon, asian laadun mukaan, ja se, joka tiesi jonkun rikoksen hankkeessa olewan,

mutta ei ilmottanut sitä, tahi joka, jälkeempäin rikoksesta tiedon saatua, on auttanut sitä salaamaan, rangaistaan asian mukaan sakolla tahi ruumiinrangaistuksella. Joka tietten huoneessansa pitää tahi piilottaa suurta pahantekijää, sakotetaan siitä 76 markalla 80 pennillä tahi enemmäläki, asian laadun mukaan; ja irtanaisen wäen pitämisestä, ilman siitä asianomaisille wirtkamiehille tietoa antamatta, on sakkoa 38 markkaa 40 penniä.

VII. Rangaistuskaari.

1. Rikosten ilmi-anto. Wanlien hoito. Hengenrangaistuksen täytäntö.

Suuret rikokset owat wiipymättä oikeustoon ilmoitettawat, jonka tehköön joko asianomainen itse, taikka nimismies, tahi kaupungin-wiskaali, joka kruunun puolesta tulee niistä syylliselle rangaistusta waatimaan. Hengenrikoksista ja muista sellaisista, joista ehdoton ruumiinrangaistus seuraa, pitää syyllinen kiinni pantaman ja asian tutkinto-aikana wankeudessa pidettämän, jota ei kuitenkään tehtävä aatelusten kanssa, eikä pappien ja talollisten maamiesten, ellei heitä tawata juuri rikostansa tekemässä tahi työtänsä pakenemässä, taikka että oikeusto tahi asianomainen poliisiwirka laillista syytä ja perustuksista sen ilman katsoo tarpeelliseksi. Semmoisia wankeuksia owat läänin wangistot, jotka suorastaan owat maaherran huolenpidossa, ja kaupungin wangistot, joista majistraatin tulee maaherran tarkastamalla waari pitää. Rangaistuswankeuksiksi sanotaan niitä, joihin pahantekijät tuomitaan erilaisia rangaistuksia rikoksistansa karsimään, joka woipi tapahtua joko läänin wangistoissa tahi wankeilinoissa, osennus- ja kuri-huoneissa. Wangin tulee päiwaraksi saada määrätty leipä ja jauhot tahi maltaat sekä 12 penniä rahaa, ja matkalla ollessa 28 penniä yleensä; mutta naiselle, jolla on pieni lapsi, annetaan puolta enemmän, ja kaksoista vuotta nuoremmalle lapselle, joka ei enää kaippaa äitien hoitoa, $\frac{2}{3}$ osaa täysi-ikäisen wangin muo-

nasta, joka kaikki on kruunun varoista maksettava. Wa-
 kuutukseksi siitä, ettei syyllisiä pidetä kiinni ja wankeudessa
 kauvemmin, kun tarve ja laki vaatii, pitää wankilistat,
 jotka sisältävät wankien nimet, rikokset, tuomiopäätteet
 heistä j. n. e., kuukausittain maaherran kautta howi-oikeu-
 teen tutkittavaksi laitettaman, ja sieltä ne sitte menewät
 keisarillisen senaatin prokuraatorille. Kun kowista hengen-
 asiosta syyhyyn saatu pahantekijä tutkinto-ajalla kuolee
 wankeudessa, niin ruumis annetaan telottajan maahan kai-
 waa mestauspaikalle tahi erakoon metsässä; muiden suur-
 ten pahantekijäin ruumiit saapi ilman telottajatta erillensä
 kirkkomaahan haudata. — Hengenrangaistukset ovat
 osiksi tawallisia, jotka tapahtuvat mestaamalla tahi hirt-
 tämällä, osiksi kowennettuja, jotka toimitetaan ruhjo-
 malla (ainoastaan yhdesä erinäisessä tapauksessa), tahi
 oikean käden ennen mestaamista poikki-lyömällä, tahi ruu-
 miin poikki-lyötyine osinensa jälestäpäin teilaamalla tahi
 polttamalla. Naissa ei kuitenkaan ole hirtetty eikä teillattu,
 waan muuten mestattu ja rowiolla poltettu. Ennen sur-
 maamista tulee papin valmistaa wanki kuolemaan; myöds
 on rikostuomio wankeudessa pahantekijälle ja mestauspai-
 kalla kansan kuullessa julistettava. Rangaistuksen toimit-
 taa telottaja, jonka waimonensa, lapsinensa ja palkollisi-
 nensa laki ottaa erityiseen suojaansa, niin että jos häntä
 itseä tahi hänen wäkeänsä mestauspaikalla tahi muualla
 heidän toimituksensa tähden kiwitetään, lyödään tahi piek-
 setään, on siitä sakkoa 384 markkaa jokaiselle semmoisessa
 wäkiwallasja osalliselle. Jos telottaja mestaustyön julki
 wiallisesti toimittaa, on hänelle siitä asian mukaan sakkoa
 tahi ruumiinrangaistus. Kun pahantekijää rikoksestansa
 ei hirtetä, polteta tahi teillata, taikka kun tuomiossa ei
 erittäin määrätä, kuinka hänen ruumiinsa kanssa kuole-
 man jälkeen on menetettävä, tehtäköön silloin, kuin edellä on
 sanottu niistä pahantekijöistä, jotka wankeudessa kuolewat.

2. Ruumiinrangaistus ja sakkojen siki muntanto.

Ruumiinrangaistuksena on joko raippoja mie-

helle ja witsvoja naiselle, taikka wankeus wedellä ja leiwällä. Korkein raippa-määrä on 40, ja korkein witsa-määrä 30 paria, kolme lyöntiä joka parilla; korkein wesi- ja leipä-wankeuden määrä on 28 wuorokautta. Raippa- ja witsarangaistus pitää julkisesti toimitettaman, niiden korkein määrä kahdeskymmenessä minuutissa ja vähempi määrä sen mukaan vähemmässä ajassa, mutta wesi- ja leipä-wankeus niin, että syyllinen, suljettuna eri huoneesen yhteisessä kruununlinnassa, saapi ainoastaan kaksi naulaa pehmeätä leipää päivänmuonakseen ja lisäksi wettä mielin määrin. Jälkimäisen rangaistuksen tulewat ne karsimään, joiden onnen ja kunnian tuomari katsoo edellisestä rangaistuslaadusta menehtyvän, ja myös ne, jotka laillisesti todistawat, ei woivansa raippoja tahti witsvoja kestää. Ruumiinrangaistus on milloin ehdoton, joka on sillänsä karsittävä, tahti ehdollinen eli rahafakosta muutettu, kun syyllinen ei woi fakkoansa maksaa. Semmoisessa muuttamisessa luetaan 5 markkaa 76 penniä vastaawan yhdelle raippa-, ja 7 markkaa 68 penniä yhdelle witsaparille; kuitenkin niin, että viimeinen pari, missä se lastun mukaan tulisi waille jäämään, lisätään täydeksi. Wesi- ja leipä-wankeudeksi muutetaan fakot niin, että

19 markkaa 20 penniä ja sitä vähempi summa	tulee tekemään	4 päiv.
sitä suurempi ja korkeintaan 48 markk.		8 "
" " " 76 " 80 penniä		12 "
" " " 115 " 20 "		16 "
" " " 153 " 60 "		20 "
" " " 211 " 20 "		24 "

ja kaikki viimeksi nimitettyä summaa suuremmat 28 "

Kun fakko menee kirkon tahti jonkun hywänteko-laitoksen awuksi ja on työllä palkittawa, luetaan joka päivä wätyä läänin werohinnaston jälkeen, jos fakotettu on omassa ruuassaan, mutta muuten ainoastaan 1/3 osaksi siitä. Muuttamisessa erinäisissä rikoksissa, esim. luwattomassa wiinan keitossa ja myynnissä, ylöskantowarain häwiittämisessä, löytökaluin salaamisessa j. n. e., fakot eri perustuksilla muutetaan ruumiinrangaistukseksi. Kun joku yhtä aikaa on

woitettu useammista rikoksista, joista laki määrää erilaisuuksia rangaistuksia, mistä rahakon, mistä wessi- ja leipäwankeuden, raispoja tahti witsoja, pitää tuomarin ensin erottaa itsekunski rikoksen rangaistus ja sitte muuttaa ne helpommatti rangaistuslaadut siks, mikä niistä on kowin. Samaan tapaan muutetaan näpistyksen ja salawuoteuden sakko, jos yhdesjä niiden rikosten kanssa on tehty toisia, joista ehdoton tahti ehdollinen ruumiinrangaistus seuraa. Muutamista rikoksista on toisilta kerroilta kowempi rangaistus, jota ei kuitenkaan käytetä, ennenkun rikos edellfeltä kerraltansa on tuomitukse ja rangaistukse tullut. Tämän ohessa on muistettava, että waikka, la'in ja erinäisten asetusten määräämästä, ala- ja yli-oikeustoin pitää muutamista rikoksista tuomita hengenrangaistukseen, tämä rangaistuslaatu kuitenkin Suomessa sitte vuoden 1826 on keisarin armahtamisen oikeudesta muutettu kowimmaksi ruumiinrangaistukseksi raispoilla, witsjoilla tahti wessi- ja leipäwankeudella ynnä julkisen kirkonrangaistuksen kanssa, ja määrä-aikaiseksi tahti elinkautiseksi työntoeksi jossain oman maamme wankilinnassa tahti kurihuoneessa, taikka elin-aikaiseksi pakkotyöksi Siperiassa, miehille maan-alaisissa kaitwannoissa, naisille kruunun tehtaissa. Siperiaan tuomittu samassa menettää kaiken kansallisen oikeutensa Suomessa, niin awiolliton, kuin perinnön ja muiden asiain suhteen. Oli toki jo aikoja ennenki vuotta 1826 yli-oikeustoilla walta hallitsijan nimesjä helpottaa muutamista määrättyistä rikoksista tuomittu hengenrangaistus.

VIII. Welkomuskaari.

1. Welkomus ja miten se on tehtävä.

Welkomus tapahtuu, koska selwä ja kieltämätön saaminen maaherrassa ilmoitetaan päätöksen woittamista ja sen täytäntöä warten ilman semmoisitta seikoitta ja wiiwykkeittä, kun tawallisessa la'inkäynnissä on. Tuomio- ja toimituswaltain siwukäymistä ja omin mielin, jos kunski

selvää oikeuttansa suorittamista, missä siihen ei ole erinomaista pakkoa, pidetään yhteisjärjestön häiritsemisenä ja niin muodoin rikoksenäki. Semmoista itsewaltaista welkomista sanotaan oman käden ryöstöksi, ja siitä on sakkoa 38 markkaa 40 penniä tahi neljäntoista vuorokauden tavallinen vankeus, jota paitsi ryöstetty pitää takaisin annettaman ja vahinko palkittaman. Sen, joka tahtoo welkomisensa lailliseen ryöstöön, pitää kirjallisesti anoman sitä maaherrasta siinä läänissä, jossa welan-alainen vakinaisesti tahi muuten pitää asentoa, ja liittämän anomukseensa laillisesti wahvistettu welkakirjan jäljennös tahi muu welkomisensa perustus. Maaherra määrää sitte itseensä anomuskirjaan kirjotetulla tiedonanto-päätöksellä eli lauseella ajan, jonka sisässä welottu sakon haastolla laittakoon kirjallisen vastauksen maaherraan. Jos hän ilman laillista estettä laimin lyöpi vastata, ja welkoja sitte uudistaa anomuksensa, niin maaherra, vielä suuremman sakon tahi vastaisen sanawaltansa kadottamisen haastolla, kuinka asia waatii, määrää uuden vastaus-ajan welotulle. Jos vastauستا ei sittekään tule, ja welkoja yhä uudistaa anomuksensa, niin maaherra ilmaantuneitten perustusten mukaan antaa päätöksensä asiassa ja samassa tuomitsee vastaajan jo edellä määrättyyn laiminlyönti-sakoon. Päätöksen antaa maaherra silloinki, kun welottu vastaa, jos asia ei waadi uusia kirjallisesti annettavia selityksiä. Jos vastaaja kieltää koko welan, tahi jos hänellä on sen suhteen muuta siwumuidutusta, jota welkoja kirjallisesti ei voi perättömäksi näyttää, niin welkomus sen kautta muuttuu asianomaiseen oikeustoon lykättäväksi riita-asiaksi. Siinä tapauksessa maaherra määrää vuoden ajan, jonka sisässä welkoja walwokoon asianza oikeustossa, ellei tahdo sanawaltaansa menettää. Samoin tehdään, jos welkakirjan antaja kuuden wiikon sisässä antopäiwästä lukien maaherrassa tahi oikeustossa ilmottaa, ei saaneensa mitä se sisältää, ja siitä syystä pyytää lunastamisesta wapaaksi päästä. Jos welkomus perustaikse kulkemaan welkakirjaan, s. t. s. semmoiseen, jonka sen antaja on sitounut kenen kädestä tahanza lunastamaan,

tahi toisin sanoen suostunut sen siirtämiseen alkuperäiseltä omistajalta muille, niin taidetaan hakemus sen lunastuksesta tehdä siinä läänissä, missä welan-alainen asuu. Mutta woipi welkoja omanki lääninsä maaherran kautta hakea saatavansa toisessa läänissä asuwalta sillä tawoin, että mainittu maaherra niin kutsutulla välityskirjalla pyytää sen toisen läänin maaherran tekemään, mitä asiassa tarvitaan.

2. Welkaryöstö; millä ehdolla ja tawalla se tehtäköön.

Ryöstöksi sanotaan, kun laillinen päätös welka- ja muissa riita-asioissa toimituswallan kautta täytäntöön saatetaan. Siksi waaditaan yleisesti, että tuomio-päätös on lailliseen woimaansa tullut, s. t. s. ettei siihen enää woi mitään muutosta saada, jonkalaisna se sen eri asian suhteen on kuin lakina pidettävä. Ryöstöön siis yleisesti ei ruweta, jos ryöstön-alainen asianomaisella todistuksella (päiwäkirja=todisteella) näyttää hakeneensa ylimmässä oikeustossa muutosta tuomiopäätökseen. Erinäisesti täytetään ryöstö kuitenkin maaherran päätöksen jälkeen welka-asioissa, joiden summa ei nouse päälle 576 markan, ja samoin, kun kahden eri oikeuston päätökset, tahi maaherran ja howioikeuden päätökset pitävät yhtä, muutamissa asioissa myös yhdenki ala-oikeuston päätöksestä; mutta kaikissa näissä tapauksissa pitää ryöstäyttäjän laittaman takausryöstötawaran takaisin-annosta, jos päätös ylemmässä oikeustoissa tulisi muuttumaan. Ryöstön toimittaa maaherran ryöstö-käskestä kruununwouti tahi sijastansa nimismies maalla ja majistraati sekä kaupungin-wouti kaupungissa; myös on kruununwoudin ja majistraatin wellollisuus ilman ki semmoisetta käskestä täyttää lailliseen woimaansa tullut ryöstöpäätös, joka koskee määrättyä rahsummaa tahi luwultansa ja laadultansa nimitettyä irtainta tawaraa. Kruununwoudin pitää toimittaman ryöstö kolmesa kuukaudes, ja majistraatin neljäsfatoista päiwässä siitä ajasta lukien, kun ryöstöpäätöksen sitä warten owat vastaan ottaneet. Wisheydeksi siitä, että täyttävät tämän

welwollisuutensa, pitää heidän pitämän ryöstö-kirja ja siitä sitte sakon haastolla joka vuosineljännekseltä ulosweto maaherraan laittaman. Ryöstöissä ensin otetaan welan maksuksi, mitä selwässä rahassa tahti ulostuomitusssa tawarassa saadaan; mutta jos niitä ei löydy, taikka ne ei täytä tarvetta, käypi ryöstön toimittaja irtaimen tawaraan, kirjottaa, arwaa ja myypi siitä julkisessa huutokaupassa sen werran, kun menee welkasumman maksuksi tahti täytteeksi siihen, mitä selwässä rahassa ei saatu. Irtaimesta tawarasta kirjotetaan viimeiseksi se, mitä welan-alainen toimeen tuloksensa tärkeimmin tarwitsee. Jos irtain tawara ei ulotu, ryöstetään kiinteätä tawaraa, joka sitä warten pitää ensin arwattaman tuomarin ja kahden walansa tehneen lautamiehen kautta maalla ja kolmen raastupa-oikeuden jäsenen kautta kaupungissa, jossa samassa myös selwitetään, mitenkä welan-alainen on sen omistajaksi tullut ja mitä kiinto-rasituksia sillä on. Kun sitte kihlakunnassa tahti kaupungissa on ensin kuulutettu ja kiinnikkeen omistajille erityinen tieto annettu, myydään kiinteisyys julkisella huutokaupalla, maattila maakansliassa, ja kaupungin-talo raastuwasssa tahti huutokauppa-huoneessa. Huutosummalla palkitaan myyntikulungit ja kiinnikkeet, sitte tilan entisen omistajan muut tuomiorahwat ja ryöstöwalmit welat; mutta se, mitä sitte ehkä jääpi liikenemään, se annetaan hänelle. Kun welkojat riitaantuwat saamistensa etu-oikeudesta, lykätään asia oikeuston tutkittawaksi; ja niin tehdään myös, jos ryöstöissä ilmaantuu erimielisyyttä siitä, mitkä tawarat siinä owat wieraina kirjottamatta jätettävät.

3. Palkkapidäke. Welka-wankuus. Matkakielto. Peräänkuulutus. Sakawarikko.

Kun welan-alaisella ryöstön jälkeen ei ole mitään muuta omaisuutta, kun juoksewa vuosipalkka jostain yhteisestä wirasta, on welkojalla walta siinä wirakunnassa, josta palkka maksetaan, hakea ja saada anekki eli pidäke siihen, niin että puoli palkkaa käytetään welan maksoksi, ensin siihen asti karttuneille kaswuille, joita edespäin ei

lueta, ja sitte pää-omalle. Useammista welkojista on sillä etu-oikeus, joka ennen on saanut palkkapidäkkeen. — Jos ryöstönsä welan-alaiselta ei saada mitään, ja hän ei voi panttia tahi takausta ulostuomitusta welasta laittaa, niin on welkojalla walta viimeiseksi pakotus-kokeeksi pyytää häntä maaherran kautta welka-wankeuteen, kuitenkin sillä ehdolla, että maksaa hänelle 24 penniä päivältä ruoka-rahaksi, jos hänellä itsellänsä ei ole, millä henkensä wankeudessa elättäisi. Welka-wankeuteen taidetaan welan-alainen jo asian riita-aikana ei saada, jos hän tietävästi on waraton ja tosi-syyistä peljätään karkaawan, eikä saa ketään takaukseen puolestansa; taikka jos hyyryläinen, hyyryn maksamatta, on pois muuttanut kalunsa, jotka huoneen omistaja muuten olisi woinut maksua warten takawarikkona pitää; taikka jos hän on antanut kulkewan welkafirjan määrätyllä maksu-ajalla, joka ei kuitenkaan saa mennä päälle kahdentoista kuukauden antopäivästä, ja häntä sitte sen laimiin lyödyistä maksusta kuuden kuukauden sisästä määräpäivästä lukien oikeuteen wedetään. Myös wekseli-asi-oissa taitaa oikeusto welka-wangiksi tuomita sen, jota selvästä wekselistä kaitwataan, ellei hän oikeuston huostaan jätä sitä riidan-alaista summaa tahi laita panttia taikka takausta siitä. — Matkakiellon woipi maaherra määrätä welan-alaiselle, siksi kun hän on vastaamaan oikeustossa tullut, tahi jonkun sitä warten waltuuttanut; ja saman kiellon woipi maaherra antaa selwän welan, maksamattoman hyyryn, ruuan j. n. e. tähden. Jos se niin kielletty kuitenkin lähtee paikalta pois, laitetaan hän toimitus-wallan kautta takaisin ja sakotetaan 38 markkaa 40 penniä. Jos sillä tawoin lähteneen omaisuus ei vastaa welalle, ja häntä itseänsä ei saada käsiin, eikä hänen olopaikastansaakaan tietoa, niin kuulututtakoon maaherra hänen peräänsä kirkoissa tahi sanomalehdissä. — Jos peljättävä on, welan-alaisen ennen ryöstöä korjaawan pois ja menettävän omassa tahi toisen hallussa olewan tavaransa, taitaa maaherra määrätä siitä sen werran, että vastaa uloshaetulle eli riidan-alaiselle welkasummalle, takawarikkoon eli talteen pantawaksi johon kuhun luotetta-

waan paikkaan, taikka kieltää sen myymistä ja menettämistä. Sen toimittaa sitte joku alhaisempi ryöstömiehen, jonka sitä warten tulee kirjottaa ja, missä tarwe waatii, pois ottaa, taikka kruununmerkillä eli sinetillä warustaa tawara tahti sen säilytyspaikka. Semmoisen tawaran luwatonta koskemista tahti menettämistä sanotaan takawarikon-rikokseksi, ja sakko siitä on 76 marffkaa 80 penniä tahti 14:n päivän wesi- ja leipä-wankeus. Mutta jos se, kellä on welan-alaisen tawaraa hallussa, kielletään sitä pois antamasta, ja yhtähywin antaa, tulee hän sakkoa tekemään 19 marffkaa 20 penniä, ja on sen oheessa welkapää omaetaan palkitsemaan, mitä hän niin antanut on.

4. Walitukset ryöstö-asioista. Sakkojen muuttaminen ryöstö- ja la'inkäynti-asioissa.

Joka ei tydy maaherran antamaan ryöstöpäätökseen, walittakoon siitä howi-oikeudessa 30:n päivän sisästä, lulkematta päätöksen antopäiwää, ja jos hän ei ollut saapuwilla silloin, kun päätös annettiin, luetaan sama walitus-aika siitä päivästä, jona hän siitä sai osan. Jos walitus nähdään aiwan perättömäksi, päättää howi-oikeus asian suorastansa; muussa tapauksessa waaditaan wastuspuolelta selwikettä sakon tahti sanawaltansaki menettämisen haastolla, jonka jälkeen asia lopullisesti päätetään. Syyttömästi walittaja on welkapää palkitsemaan wastuspuolen wahingon ja kulungin, ja se, joka on loukkaawaisesti maaherraa vastaan kirjottanut, tuomitaan sakkoon tahti muuhun rangaistukseen, ja pahemmasta loukkauksesta myös julkisesti anteeksi anomaan rikostansa. Maaherran wirkarikoksesta walitetaan ja tuomitaan howi-oikeudessa joko sakkoon, määrä-aikaiseen wirka-eroon, wirkansä kokonansa menettämiseen, taikka wieläki kowempaan rangaistukseen, jos rikos on törkeämpi, jonka kaiken oheessa myös wahinko on palkittawa. Alhaisempain toimitusmiesten wirkarikoksesta walitetaan maaherrassa, jonka tulee joko nuhdella syyllistä tahti sakottaa häntä korkeintaan kolmen kuukauden palkansa menetyksellä. Mutta semmoiset wirkarikokset, joista

seuraa suurempi rangaistus tahti koko wiran menetyk, tulevat oikeuston tutkittavaksi ja päätettäväksi. — Welkomus- ja oikeus-asioissa määrättyt sakot muutetaan warapuuhteessa tavalliseksi wankeudeksi, s. t. s. ei wesi- ja leipäwankeudeksi, niin että

5 markkaa 76 penn. ja sitä vähempi summa	tulee tekemään	3 päivää,
sitä suurempi ja korkeintaan 9 markk. 60 penn.		4 "
" " " " 15 " 36 "		6 "
" " " " mutta alle 38 " 40 "		8 "
viime summa, tahti alle 76 " 80 "		2 viikkoa,
" " " " 192 "		3 "
" " " " 384 "		4 "
" " " " 576 "		5 "
" " " " 768 "		6 "
" " " " 960 "		7 "
viimeksi mainittu summa ja sitä suuremmat .	8	"

Päälle kahdeksan viikon eli kahden kuukauden semmoisisissa tapauksissa ei tuomita wankeuteen. Tämä muutos tehdään itse-päälleen, waikka kohta olisi sakotetulle samalla kertaa muutaki rangaistusta tuomittu, paitsi kowimman ruumiinrangaistuksen tahti linnawankeuden tuomioissa, joilla arwataan sakkoki sowitzetiksi tulewan. Ne sakot, jotka maaherra welkomuskaaren jälkeen määrää, jaetaan kahdia kruunun ja walittajan kesken, paitsi muutamissa erinäisissä tapauksissa, joista on toisin sääetty.

IX. La'inkäynti-kaari.

1. Yhteiset oikeustot.

Ensimmäinen oikeusto maalla on kihlakunnan oikeus, jonka esimiehenä on tuomari ja jäseninä (n. k. lautakuntana) kaksitoista tahti vähintäänki seitsemän kihlakunnassa asuwaa talonpoikaa. Sitä lähin on laamannin-oikeus, esimiehenä laamanni ja lautakuntana samoite kaksitoista tahti vähintään seitsemän talonpoikaa. Maa-

seutu on jaettu kihlakuntiin, jokainen eri tuomarillansa, ja lakikuntiin, jokainen eri laamannillansa. Kunnasfakti, niin kihla= kun lakikunnassa, on useampia eri keräjäkuntia yhteisellä esimiehellä, mutta eri lautakunnillansa. Kaupungissa on kämnerin= oikeus ensimmäinen oikeusto wainaisella esimiehellänsä ja kahdella porwariston seastansa walittamalla jäsenellä, joiden sijaan määrä= ajan päästä walitaan toisia. Toisena oikeustona on raastuwan= oikeus, jossa kaupungin pormestari ja neuvoiset, wähintäänki wiisi yhteensä, käyttävät lakia; mutta niillä kaupungilla, joissa kämneriä ei ole, on raastuwan= oikeus ensimmäinen oikeusto. Mlempänä näitä n. k. ala= oikeuksia ovat howi= oikeudet, ja la'inkäyttäjinä niissä itseksifakti esimies, neuvoiset ja asfessorit, wähintäänki wiisi joka ofastossa. Korkeimpana oikeustona on keisarillisen senaatin oikeus= ofasto, joka tuomitsee keisarin nimesssä. Näissä näin nimitetyissä oikeustoissa käytetään erinomat- tain riita= ja rikos= asioita, sillä hallinto=, talous= ja wal- linto= asioita warten löytyy erityisiä wikalaitoksia. Itse- kunki esimiehen ja jäsenen on ennen wirkaansa rupeemista tuomarin= wala tehtävä yli= tahti ala= oikeustossa, määrätyn walakaawan jälkeen. Jos pormestari tahti ala= oikeuston esimies maalla on laillifesta syystä estetty itse wirkaansa toimittamasta, määrää howi= oikeus hänen sijansa toisen; mutta jos kihlakunnan tuomari tahti laamanni tarwitsewat sijaista pidemmäksi, kun kolmen kuukauden ajaksi, niin wirkasijaisuus silloin julistetaan haettawaksi howi= oikeudessa, joka sitte laittaa waali= ehdotuksen hakijoista Suomen senaatin oikeus= ofastoon ja asettaa sen niistä wirkaa toi- mittamaan, jonka senaati fiksi on määrännyt. Tuomitesfa on la'in oikea tarkoitus ja perustus tarkoin noudatettava, ja misfä ei ole warsinaista lakifääntöä, fiinä seurattakoon maan tapaa, jos se ei ole järjetön. Wirkarikoksesta ran- gaitaan tuomari sakolla, wirkaansa menettämifellä määrä= ajaksi tahti kokonansa, taikka muulla, asian laadun jälkeen wieläki kowemmalla rangaistufella, jonka oheffa hänen myös tulee wahinko palkita.

2. Oikeustoin yhteiset welwollisuudet.

Kihlakunnan keräjät ovat joko tavalliset tahti wälipäivät. Tavalliseksi sanotaan niitä, jotka joka keräjäkunnassa pidetään määrättyinä, edellä julistettawina aikoina, enimmäiten kahdesti wuodessa, talwella ja syksyllä, paikoin ei kuitenkaan kun kerta wuodessa. Ennen keräjäin alkua pidetään jumalanpalvelus, jonka jälkeen, sitte kun oikeuston esimies ja jäsenet ovat sijoillessa istuneet, tuomari julistaa keräjät sekä keräjärauhan alkaneeksi ja ylöslukee ne asetukset, jotka erittäin ovat määrättyt keräjäpaikkaan kokoontuneelle kansalle julistettawiksi ja muistoon terotettawiksi. Sitte eteen otetaan ensin kruunun ja yhteisasiat, sen jälkeen laillistus-, kiinnike- ja rikos-asiat, ja viimeiseksi erityisten keskinäiset riidat. Järjestyksen wuoksi kirjotetaan asiat keräjäin alussa kantaja- eli walittaja-puolusten ilmi-annosta erityiseen asiakirjaan, jonka jälkeen esimies jakaa ne eri keräjäpäiwille ja julistaa asia- ja on läsnä-olewille. Tuomarin pitää eteen ottaman ja mahdollisuutta myöten päättämän kaikki asiat ennen lähtönsä keräjäpaikasta. Kaikista pitää myös pidettämän protokolla eli pöytäkirja (tuomiokirja), jonka alle tuomari sitte kirjottaa nimensä ja painaa sekä omansa että kihlakunnan sinetin. Lopuksi liitetään siihen myös sakkolista, s. t. s. keräjäissä tuomittuin sakkoin luettelo, ynnä niiden jako- ja muutos-osotuksen kanssa; ja se lista annetaan keräjäin päätettyä kruununwoudille, sakkoin ulos-ottamisen tahti niille wastaawain muutosrangaistusten täyttämistä warten. Erityiseen tuomiokirjaan otetaan kaikki ne asiat, jotka koskevat laillistuksia, kiinnikkeitä, holhuja ja awio-edusteita. Tavallisten keräjäin wälillä pidetään tarwetta myöten wälikeräjiä suuremmisssa rikos-asioissa ja myös muissaki riita-asioissa, sekä huonetten ja maiden syhnejä, joiden toimitukset myös ovat tuomiokirjaan otettawat. Raamannin keräjät samoite ovat joko tavalliset, jotka pidetään määrä-aikoinansa kahdesti wuodessa, tahti wälipäivät. Raamannin oikeustoon ei kuitenkaan oteta, paitsi riita-asioita, jotka jo ennen ovat käytetyt kihlakunnan oi-

keustossa, ja pienempiä rikos=asioita, joilla on jotain yhteyttä vasta mainittuihin riita=asiain kanssa, taikka jotka laamannin oikeutta istuttaissa ovat keräjäpaikalla tapahtuneet. Laamannin oikeuden toimitukset ja tuomiopäätökset otetaan protokollaan ja tuomiokirjaan, johon sitte liitetään sakkolista. — Kaupungin oikeustot ovat halki vuoden määrättyinä päivinä viikottain toimessaan. Kämnerin oikeus vastaan ottaa ja päättää riita= ja rikos=asioita, joista edelliset sitte menewät raastuvan= ja jälkimmäiset howi=oikeuden tarkattawaksi. Suorastaan raastuvan=oikeustoon menewät kuitenkin kaikki ne asiat, jotka koskewat weskseleitä, meri=oikeutta, kiinnikkeitä, laillistuksia, sukulunastuksia ja muita lunastus=oikeuksia, huoneisiin sisään tahi niistä ulos muuttamisia, aatelittomain säätyin konkurssi=, perintö= ja testamentti= sekä heidän lastensa holhu=asioita; ja suuremmisissa rikos=asioissa, niin kutsutuissa alistus=asioissa, tulee kämnerin=oikeuden ainoastaan tutkia, ja raastuvan=oikeuden sen jälkeen antaa tuomiopäätös. Näissäki oikeustoissa kirjotetaan pöytä= ja tuomiokirja sekä sakkolista, jonka sisästä majistraati ja kaupungin=wouti laittawat täytäntöön. — Howi=oikeuden waarinpiteenä ovat kaikki ala=oikeustot maalla sekä kaupungeissa, joiden sentähden tulee määrätysissä ajassa sinne lähettää sitä warten erikseen kirjotetut tuomiokirjansa, jotka lakiviskaali sitte tarkastelee. Howi=oikeus tuomitsee kaikissa ala=oikeustoista sinne tulleissa riita= ja rikos=asioissa, ja samoin maaherrain päättämisiä welkomus=asioissa. Suorastaan howi=oikeuteen menewä ovat kaikki ne asiat, jotka koskewat maansa petosta ja majesteetti=rikosta; maaherrain ja alatuomarien sekä erästen muiden wirtamiesten wirtarikkofia; aatelusten konkurssi=, perintö=, testamentti= ja lastenholhu=asioita; sekä heidän sellaisia rikofia, joista tulewat menettämään henkensä, kunniansa, aateliswapautensa, omaisuutensa tahi perinnöllisen oikeutensa, ja kahden=otelmarikkofia, jotka ensinnä kuitenkin ovat rikosten tekopaikalla olewan oikeuston tutkittawia.

3. Yhteiset perustukset oikeustoin asianomaisuudesta.

Itsekuki asia vastaan otetaan ja käytetään ainoastaan siinä oikeudessa, jonka laki sitä warten on määrännyt, ja siinä määräyksessään laki tekee erotuksen riita- ja rikos=asiain välillä. Edelliset tulewat ylipäätään siihen oikeustoon, jonka alle kanteen=alainen olonsa ja asuntonsa puolesta kuuluu, niin että wirtkamiehesten asuntona aina pidetään se paikka, missä heidän wirtkanssa on, ja muiden koto- ja asunto=paikkana sitä, johon he weronsa ja henkirahansa wuoksi owat kirjotetut. Kotoiset lapset kuuluwat isänsä, waimo miehensä ja palkolliset palvelus=paikkansa oikeuspiiriin. Muukalaiset ja ne, joilla ei ole wakiinaista asunto=paikkaa, luetaan siihen oikeuspiiriin, jonka sisäissä milloinki eläwät. Jos joku oikeuteen wedetty tahtoo kaimwata wastuspuoltansa jossaain asiassa, jolla on yhteyttä sen asian kanssa, mistä häntä itseänsä kysytään, niin tehköön sen siinä samassa oikeudessa, johon hän on wedetty, waikka se toinen ei kuuluksikaan siihen oikeuspiiriin. Perintö-, testamentti- ja welka=asiat kuolleen ihmisen perästä kuuluwat samaan oikeuspiiriin, johon wainaja kuollessansa. Kun on useampia henkiä yhdesä asiassa, jonka selwittäminen waatii heidän kaikkien kuulustelemistansa, niin käytetään se siinä oikeustossa, jonka alle se heistä kuuluu, ketä asia parhaittain koskee. Näistä yhteisistä perustuksista erottaa laki ne asiat, jotka koskewat kiinteitä omaisuuksia ja niiden oikeuksia, jotka asiat aina kuuluwat samaan oikeuspiiriin, johon semmoiset omaisuudetki, huolimatta asian=omistajan olo- ja asuntopaikasta. — Rikos=asiat tutkitaan ja tuomitaan siinä oikeustossa, jonka piirin sisäissä ne tapahtuimat. Mutta jos ketä on yhtäikää useammisssa eri paikoissa tehdyistä rikoksista syytetty, niin itsekunki paikan oma oikeusto tutkikoon ja päättäköön erittäin ne rikokset, jotka sen aluehen kuuluwat; jonka jälkeen, jos rikokset owat yhtäläisiä, ne kaikki saawat yhteisen tuomion siinä oikeustossa, johon syyllinen viimeiseksi wedettiin, mutta jos owat eri-

laisia, niin tulee se yhteinen tuomiopäätös annettavaksi siellä, missä suurin rikos on tapahtunut.

4. Riitaweljet ja edusmiehet oikeus-asioissa. Tuomarin poljento.

Riitaweljiksi eli asiallisiksi sanotaan niitä, jotka omasta puolestaan vastustelewat toinen toistansa oikeudessa. Riita-asioissa heitä on kaksi, toinen päällekkantaja, toinen vastaaja; mutta rikos-asioissa taitaa useampiaksi asiallisia olla, ei ainoastaan walittaja eli asianomistaja ja vastaaja, mutta myös asian walvoja eli yhteinen päällekkantaja, ja wälistä siihen lisäksi erityinenki ilmottaja. Toisinaan owat ne warsinaiset asialliset milloin päällekkantajina, milloin vastaajina, tahi walittajina ja vastaajina. Asiamiehiksi eli edusmiehiksi sanotaan niitä, joita asialliset owat toimittaneet asiatansa ajamaan, niin ettei heidän itsensä tarvitse oikeuteen tullaakaan, ellei tuomari sitä erittäin waadi. Rikos-asioissa pitää kuitenkin syytetyn itsensä tulla vastaamaan, ja edus eli asiamies saa waan oikeuskäynti-tawassa johdattaa häntä. Edusmiesten pitää olla täysi-ikäisiä, hywämaineisia, rehellisiä miehiä, jotka owat yliopistossa la'in-opillisen tutkinnon läpi käyneet, ja joille oikeusto on antanut luvan, muiden asioita ajella. Erittäin on kuitenkin asiallisilla walta edusmiehikSENSÄ käyttää sukulaisansa tahi palwelioitansa, ei kuitenkaan palkkatrenkejä; ja myös on kruununmiehillä, joilla ei ole ylös-kantoa, sekä kaupungin wiskaaleilla oikeus olla toisen asian-ajajana, jos se ei ole heidän wirtawelwollisuuttansa vastaan. Mutta se, jolla ennen on ollut asian kanssa jotain tekemistä, joko tuomarina tahi wirtawiehenä toisessa oikeustossa, taikka vastuspuolen edusmiehenä, ei saa ruweta edusmieheksi samassa asiassa; eikä sekään, joka on lähintä sukupolwea tahi lankoutta tuomarin kanssa, taikka joka on jäsenenä yli-oikeustossa, johon asia ala-oikeudesta voidaan wetää. Edusmiehellä pitää olla asiallisen antama, sen nimellä ja sinetillä tahi todistuksella warustettu waltakirja, jossa

nimitetään sekä edusmies, että asia ja oikeusto; on kuitenkin tavaksi tullut antaa yleinenki (in blanco) waltakirja, jolla edusmies woipi waltuuttajansa kaikki oikeus=asiat ajaa. Julkiseksi edusmiehiksi sanotaan niitä, jotka erittäin määrättyinä walwowat kruunun, jonkun wirlakunnan tahi muun yhteyden oikeus=asioita. Muuten koskee oikeus=edusmiehiin samat la'in=määräykset, kun jo tätä ennen edusmiehistä yleisesti kauppa=kaaresa on mainittu; ja edusmies, joka petollisesti asiassa menettelee, rangaistaan sakolla, wälistä kunniansaki menetyksellä. — Tuomarin poljennoksi (kääwiksi) sanotaan kaikkea sitä, mikä la'in jälkeen estää hänen jossain asiassa tuomarina olemasta. Poljennoksi luetaan yleisesti niin läheinen sukulaisuus tahi lankous jomman kumman riitawelsjen kanssa, että se naimiskaaren jälkeen olisi awioliiton esteenä; päättämätön riita=asia tahi julkinen wiha jomman kumman kanssa; kun tuomari itse tahi joku hänen niin läheinen sukulaisensa, kun wasta mainittiin, on osallinen asiassa, tahi kun heillä olisi sitä jotain erinomaista hyötyä tahi wahinkoa tulewa; kun tuomarilla sitä ennen on wirtansa puolesta ollut jossain toisessa oikeustossa asiaan koskemista, taikka kun hän on edusmiehenä tahi todistajana siinä ollut; ja kun hänellä itsellänsä on samanlainen asia riidassa. Näistä poljennoista woipi asiallinen muistuttaa, ja aina pitää tuomarin itsensä ne ilmoittaman, jos waan tietää. Kummassaki tapauksessa tulee tuomari sitte eroomaan asiasta ja toinen poljennoton tuomari hänen sijaansa määrättämään.

5. Haaste. Asiallisen pois=olo. Paillinen este.

Pää=perusteena joka oikeustossa on se, ettei ketään tahi keneistä tuomita, ennenkun hän itse tahi hänen asian=ajajansa on saanut tilaisuuden selwittää puolensa. Siitä siis seuraa, että se, jota vastaan jotain kannetaan, kutsutakaan oikeustoon wastaamaan ja selwittämään puoltansa. Semmoista kutsua eli käskeyä tavallisesti sanotaan haasteeksi, jonka oikeuston esimies toimittakoon kirjallisesti, kun häneltä sitä pyydetään; kuitenkin woipi wähemmissä

riidoissa, jotka eivät koske maata ja huoneita, haaste tapahtua suu-sanalla, ja samoite laillisissa rikos-asioissa. Haasteissa nimitettäkään päällekkantaja tai valittaja, itse asia ja oikeusto, sekä aika ja paikka, johon haastettu tulloon. Riita-asioissa pitää vastaajan, mikäli hän asuu oikeuspiirin sisäissä tai ulkona ja etäämpänä siitä, saada haaste määrättyinä aikana ennen hänen oikeustoon tulemistansa; ja jos hän sitte tahtoi laittaa vastahaasteen riittawelllelenjä samassa asiassa tai muussa sen kanssa yhteen kuuluvassa, niin on haaste-aika sen suhteen puolta lyhempi. Rikos-asioissa sitä vastoin pitää haastetun kohta oikeuteen tuleman, ja jos ilman ei tule, on hän oikeuden tai krunnun palveliain kautta sinne tuotawa. Kirjallinen haaste eli haastokirja on vastaajalle annettava kahden uskottawan hengen kautta, taikka waan yhdenki, jos vastaaja kirjallisella todistuksella myöntää sen saaneensa. Suusanallisesti haastaa maalla nimismies tai lautamies, jonkun muun uskottawan kihlakuntalaisen läsnä ollessa; ja kaupungissa on se oikeuden palveliain tehtävä. Kun vastaaja haaste-aikana piillekii ja tiettämästi kuitenkin oleskelee kihlakunnassa tai kaupungissa, kiinnitetään haastokirja hänen asunhuoneensa owelle. Julkiseksi haasteeksi sanotaan sitä, kun useampaa nimensä ja asuntonsa puolesta tuntematonta henkeä taikka myöski koko yhteiskunta käsketään oikeuteen. Semmoinen haaste tapahtuu julkisen ilmoituksen kautta oikeushuoneen owella, tai kuulutuksella kirkossa, wälistä awiisissaki. — Vastaajan pitää totella haastetta, jos hänellä ei ole laillista estettä, s. o. semmoista syytä pois ollaksensa, että laki sen katsoo täysiwoimaiseksi. Sellaisia owat sairastus, wirtatoinet krunnun palveluksessa, wankeus, sodan, walkean tai muu waara, puolisonsa, lapsensa tai wanhempansa kuolema samana aikana, tai aikuisempi haaste johonki toiseen samana aikana istuwaan oikeuteen, ynnä muut semmoiset tapaukset, joiden laatu kuitenkin on oikeuden tutkittawa. Jos este on laillinen, jätetään asia toistaiseksi, jolloin asiallisten pitää uhkasakon määrähksellä saapuwille tuleman. Se, joka ilman laillisetä esteettä ei ole saapuwilla,

Kun häntä oikeuden eteen huudetaan jossain keskuus=asiassa, tuomitaan tavallisesti sakkoon, jota paitfi päälle kantaja, jos hän olisi poissa, määrätään palkittamaan vastaajan oikeuskulungit ja maalla ensi keräisissä sen jälkeen, kaupungissa ennen kuukauden kuluttua, uudella haasteella walwomaan asianja, jos ei tahdo sitä menettää.

6. Oikeustossa käyttäminen. Ranne ja waste riita=asioissa.

Asiankäytäntö oikeustossa eroupi kolmeen pääkohtaan: kanteeseen tahi syytteeseen, wasteeseen ja todistukseen. Kanteella riita=asioissa ymmärretään jotain wäittämistä kanteen=alasta vastaan ja osotusta sen todenperäisestä ja laillisesta syystä; mutta rikos=asioissa sanotaan kannaetta syytteeksi, johon myös kuuluu sekä rangaistuksen että palkkion pyyntö tehdystä rikoksesta. Wasteeksi nimitetään, mitä kanteen= tahi syytteen=alainen puoleltansa esiin tuopi. Todistus on semmoisten tosiseikkain selwitys oikeustossa, jotka wahvistawat wäitteen luotettawaksi. Ranne ensimmäisessä ala=oikeudessa tehdään suu=sanallisesti, missä asian arwo ja laajuus eivät waadi kirjallista suoritusta. Oikeuteen tultua pitää kaikki mahdolliset syyt ja todisteet kohta alussa ilmi annettaman. Jos vastaaja esteettömästi on poissa, woipi oikeusto suoraan, mikäli asia on selwäksi saatu, päättää sen niin kutsutulla yksipuolisella tuomiolla, josta kantajan, jos on woittanut, pitää vastuspuolelle tieto antaman niin aikaisin, että tämä, jos luulee syytä olewan, kerkii haastattamaan häntä ensi keräsiin sen jälkeen maalla, ja kaupungissa ennen kuukauden kuluttua, takaisin woittaaksensa, mitä on kadottanut. Semmoinen yksipuolinen tuomio taitaan, jos on lailliseen woimaan tullut, ryöstöön panna, ja kantaja tausta vastaan saada, mitä hänelle sen jälkeen tulee. Mutta jos asia laadustaan ei ole niin suora ja selwä, että se woitaisiin yksipuolisesti päättää, lykätään se toiste eteen otettawaksi, ja vastaaja määrätään sakon haastolla tahi sanawaltansa menettämällä silloin oikeuteen tulemaan.

— Waste tapahtuu sen mukaan, kun kannekki; kuitenkin taitaa vastaaja, ennen pää-asiaan tultuaan, tehdä simu-muistutuksia joista kuista kohdista, jotka joko sillä kertaa ehkäisewät asian taikka kumoowat sen kokonansa. Tavallisia edellisestä laadusta owat muistutukset, joilla wäitetään, että oikeusto tai vastuspuoli eiwät ole asianomaiset, että laillinen haasto on laininhyöty, että asia on ennen aikaansa oikeuteen wedetty, että pitäisi useampia osamiehiä kuulusteltaman j. n. e. Jälkimäistä laatuia owat ne, jotka tehdään asian wanhentumisesta, tehdyistä entisestä sownnosta, maksun suorittamisesta, jota ennen saadusta tuomiosta j. n. e. Itsekustaki semmoisesta simumuistutuksesta pitää oikeuston erittäin päättää, josta päätöksestä tytymättömyys määrätynä aikana saadaan ilmottaa, waikka se, jos muistutus katsotaan perättömäksi, ei kuitenkaan estä pää-asian eteenottoa. Tästä erotetaan kuitenkin muistutukset oikeuden asianomaisuudesta ja useampain osamiesten kuulustelemisesta, koska niistä saadut päätökset tavallisesti voidaan eri walituksilla yli-oikeuston tutkintoon wetää, jona aikana asian käytäntö ala-oikeustossa seisoo. — Pitäisi kannelta ja wastetta owi-wat asialliset oikeudelta saada tilaisuuden suu-sanallisesti tai kirjallisesti paremmin selittää wäitteensä toinen toistansa vastaan, kuitenkin ilman toisiansa häwäisemättä tai tuomarin kunniaa loukkaamatta, ilman walehtelematta tai asiaan sekoittamatta, mikä siihen ei kuulu, josta kaikesta tuomitaan sakkoon ja muutamissa tapauksissa myös an-teekfiki anomiseen loukkauksesta. Muissa oikeustoissa, kun ensimmäisessä ala-oikeustossa, ajetaan asiat kirjallisesti, ehkä niissäki asiallisten anomuksesta taitaan suu-sanalliseen kuulustelemiseen poiketa.

7. Tutkinto rikos-asioissa. Toteensaatto yleisesti.

Riita-asioissa oikeuston ei tarwitse katsoa muuta, kun mitä asialliset toinen toistansa vastaan puolestansa wäittawät. Rikos-asioissa sitä wastoin pitää oikeuston mahdollisuutta myöten huolta pitämän asian perinpohjaisesta

tutkinnosta eli selwityksestä, josko syytteen=alainen rikos todenperästä on tehty tahi ei. Sittekun syytös on tehty eli rikos ilmoitettu ja syytteen=alainen on puolestaan saanut vastata, tulee oikeuston koettaa asianomaisten kyselemällä saada totuus ilmi. Tästä seuraa, että ensimmäisen tutkinnon rikos=asioissa pitää olla suu=sanallinen, vaikka ei sentähden kirjallisiakaan esiin=wetöjä ole kielletty; mutta ylemmissä oikeustoissa saawat asianomaiset waan kirjallisesti tehdä wäitteensä. Siwunmuistutuksista, joita asiaa tutkittaisissa tehdään, annetaan erityiset päätökset, jotka eivät kuitenkaan pysäytä asian käytöstä. — Usiallisen pitää todistuksilla wahwistaman oikeustossa mainitut asiaan kuuluvat seikat, ilman ne ja niihin perustetut wäitteet eivät tule mihinkään lukuun. Todistus on joko suora, joka kohdastansa osottaa itse asian, taikka syrjäinen, selwittäwä muita kohtia, joista sitte luotettawasti voidaan itsensä asian todenperäisyyteen päättää. Täysiksi todistettu on asia, kun se on niin selwitetty, että tuomio=istunto la'in jälkeen ei enää saa katsoa sitä epäilyksen alaiseksi; puoliksi todistettu, kun todenmukaisuus kummallaki puolella on yhtäläinen. Myös taitaa todistus olla enemmän tahi vähemmän puolinen, mikäli todenmukaisuus täyden todistuksen puutteessa kallistuu enemmän toiselle tahi toiselle puolelle.

3. Todistajat.

Todistus tawallisesti toimitetaan todistajain eli wieraisten miesten kautta, jotka oikeustossa kertowat, mitä he itse ovat nähneet, kuulleet tahi muulla tawalla huomanneet asiaan koskewaa, johon lisäksi tarwitaan wakuutus siitä, että he woivat totuuden tietää ja tahtowat kertoa sen. Polkeen=alaiset eli laillisesti kielletyt todistamasta owat ne, jotka owat vähäjärkiset tahi wiittätoista vuotta nuoremmat; jotka owat tuomitut tahi syytetyt kunnian loukkaawista rikoksista; joiden hyvää nimeä ei tunneta, jotka eivät tunnusta kristin uskoa tahi eivät tunne walan arwoa; jotka owat ilmi antaneet tahi lewittäneet huutoa

siitä todistettavasta rikoksesta; joilla on päättämätön oikeus-asia jomman kumman riitapuoluksen kanssa, taikka jotka ovat hänen talonväkeensä tahti täysi-palkollisia, taikka niin likeistä sukua tahti lankoutta hänelle, että se vaikuttaisi avioliiton kiellon, taikka waan niin kihlatunaki, että siitä semmoinen lankous tulee; ja jotka itse tahti joiden sukulaiset ovat osallisia asiassa, tahti voivat siitä voittoa tahti wahinkoa saada. Näitä polkeita ei kuitenkaan oteta lukuun muussa tapauksessa, kun että löytyvät silloin, koska todistus on tehtävä. Myös edusmies ei saa todistaa siitä, mitä asiallinen hänelle oikeutta käydessä on uskonut. Oleisesta la'in säännöstä poiketen saavat kuitenkin wahtimiehet ja oikeuden palvelijat muun todistuksen puutteessa, jos ovat polkeettomat eikä epäluulon alaiset wäärinkäytöksestä, todistaa semmoisisssa tapauksissa, joita heidän wirkaansa toimittaessa on ilmaantunut. Kun tahdotaan todistajaa polkeen-alaiseksi, pitää oikeuston siitä, kuin muistaki siwumuistutuksista, antaa erityinen päätös. Sengen asioissa ja muissa suurissa rikoksissa taitaan polkeen-alaisiaki määrättyillä ehdoilla asian selitykseksi kuulustella, kuitenkin walalle laskematta. Mutta kaikkein muiden todistajain pitää, ennenkun heitä kuulustelemaan ruwetaan, oikeuden edessä säännön-mukaisella walalla wannoman, ilmottawansa kaikki, mitä he asiassa todeksi tietävät; kuitenkin on asianomaisilla walta tytyä todistajan puheesen ilmanki wannottamatta, paitsi suurissa rikoksissa, joissa walanteko wälttämättä waaditaan. Wäärästä todistuksesta tuomitaan 76 marikkaa 80 penniä sakkoa, jota paitsi wäärä todistaja ei kelpaa toiste sen jälkeen todistamaan; ja saman rangaistuksen alainen on se, joka jollain tawalla saatataa toisen wäärin wannomaan. Itsekuki todistaja kuulustellaan erittäin ja hänen kertomuksensa otetaan oikeuston pöytäkirjaan, josta se sitte paremman wakuuden wuoksi luetaan todistajan kuultawaksi. Jos hämmekkiä ja ristipuheita ilmaantuisi, niin kuulustellaan todistajat toinen toisensa rinnalla, jotta sillä tawoin päästäisiin totuuden perille. Mutta jos todistuksia ei niinkään saada yhteen sopimaan, on sillä voittopuoli, joka on uskottawampi;

ja jos toinen ei olisi uskottavampi, kun toinenki, on etuus sillä todistuksella, joka puolustaa vastaajata, sillä tuomarin tulee ennemmin päästää, kun sitoa. Kaksi yhteen sopivaa todistusta on täysi todistus, yksi on vaan puolinen. Kuoleman tapauksen, paikalta pois lähtemisen tahi muun syyn tähden taitaan todistajat wannottaa keskuus-asioissa, ennenkun ne ovat riidasakaan; kuitenkin on vastuspuolella, sittekun ovat riitaan tulleet, walta tehdä poljennon tahi muita muistutuksia semmoisia todistajia vastaan. Jos walamies jälkeinpäin hawaitaan polkeenalainen olleen, tulee oikeuston asian lopullisessa päättämisessä julistaa hänen todistuksensa peräytywäksi ja jättää se lukuun ottamatta. Todistajat kutsutaan oikeustoon haasteella ja tulewat esteettömästä poisjännöstä fakkoa wetämään; taitaan myös tarwittaisissa toimituswallan avulla oikeustoon saattaa. Todistaja saa matka- ja elatuskulun gistaan palkkion kutsujaltansa.

9. Kirjalliset todistukset. Oma wala. Vastajaan tunnus.

Wirkamiesten ja wirkakuntain tahi erityisten ihmisten antamat kirjalliset todistukset eli paperit taitaan myös todistukseksi käyttää, jolloin oikeuston tulee tarkoin tutkia niiden laatua ja todenperäisyyttä sekä niiden woi-
maa ja vaikutusta asiassa. Missä pääkirjaa ei ole saapuvilla, vaan ainoastaan jäljennös tahi ote siitä, pitää näiden jälkimäisten yhtäpitäwäisyys pääkirjan kanssa olla luotettawasti todistettu. Semmoisia kirjvoja ovat kauppanpito-kirjat, jotka, jos ovat oikein tehtyjä ja wirhiä tahi epäiltäviä kohtia niissä ei tawata, käywät täytenä todistuksena, kun kauppiamies itse walallaan todistaa ne oikeiksi. Niin on muillaki esineillä, esimerkiksi rajas- ja muistomerkeillä, laatunsa mukainen todistuswoima. Omalla walallaan woipi asiallinen lopullisesti päästä wäitteensä todistamaan, kun täyttä selwitystä asiassa muuten ei saada. Niita-asioissa taitaa joko kantaja tahi wastaaja päästä walalle, kun jompi kumpi heistä tarjoutuu

sillä tavoin puheensa vahvistamaan, ja toinen sen myöntää. Myös varastusta ja ryöväystä koskeissa rikosasioissa saapi syyttäjä valallaan vahvistaa, mitä tavaraa häneltä on viety, kun sen arvoa muuten ei tiedetä. Mutta ilman sitä annetaan oikeittain ainoastansa vastaajan vahvistaa kieltonsa eli puhdistaa itsensä valalla, jota siitä syyistä sanotaanki puhdistusvalaksi. Sitä ennen pitää kuitenkin vähintään puoli todistusta olla häntä vastaan, ja myös pitää hänen itsensä olla hyvämaineinen ja tuntea valan oikea arvo. Näillä ehdoilla oikeus määrää vastaajan valalla puhdistamaan itsensä, ellei tahdo tulla syyppäänä tuomituksi. Mutta hengen-asioissa ja muissa suuremmissa rikoksissa vastaajata määrän valan pelosta ei lasketa puhdistusvalalle, vaan asia heitetään tulevaisuuden nojaan, jolloin se voipi ilmi tulla. Muutamat rikosasiat ovat kuitenkin sellaisia, että syytteen-alainen pääsee vapaaksi kaikesta vastaisesta syytteestä, jos häntä täyden todistuksen puutteessa ei ole syyhyin saatu. Sellaisia ovat valtiorikokset ja muutki, joista syytetty voipi rahajakolla selvitä, ja joihin ei ole varkautta yhdistetty. Sakon-alaisilla rikos-asioilla on myös yleinen vanhentumisen aikansa sillä tavoin, että niistä ei saa syyttää ketään kahden vuoden perästä. Jumalan pilkka, murha, ilkityöt, varastus, petos ja kavallus ovat kuitenkin vanhentumattomia silloinkin, kun niistä yleensä rahajakollaki päästään. — Vastaajan oma tunnustus tavallisesti tekee todistuksen kantajan puolelta tarpeettomaksi, sillä tunnettu (tunnustettu) asia on niin hyvä, kun todistettuki. Kuitenkin pitää vastaajan siinä tilassa olla täysi-ikäinen ja täysijärkinen ja vapatahtoisesti, ei kavalasti houkuteltuna, oikeuden edessä tunnustuksensa tekemän. Mutta hengen-asioissa syytettyä ei saa paljaalta tunnustukseltansa tuomita, ellei muut seikat vahvista sitä. Kun joku riitahi rikos-asioissa on selwillä syillä ja täydellä todistuksella asiaan voitettu, niin hänen kieltonsa sitte ei tule mi-
 hinkään lukuun.

10. Sowinto. Dikenden kulungit.

Niita-asioissa ei ole sowinto eli wapatahtoinen suos-
tunto kielletty, vaikka jo olisi haasteesen saatetut taikka
ylemmänki oikeuston tutkintoon wedetyt. Semmoisissa ta-
pauksissa pitää asiallisten kuitenkin sikon haastolla antaa
oikeustoon tieto sowinnostaan siihen aikaan tahi ennen, kun
asia muuten eteen tulisi; ja tärkeämmisä asioissa tulee hei-
dän, jos se tarpeelliseksi katsotaan, ilmoittaa sowinto-ehdot
tuomiokirjaan otettaviksi ja oikeuston wahvistettaviksi.
Myös pitää tuomarin, kun asia jo on oikeuden alainen,
kehottaa asiallisia sowintoon, jos se voidaan myhden antaa;
jonka jälkeen, jos sowinto syntyy, sen ehdot otetaan tuomio-
kirjaan ja wahvistetaan oikeuston antamalla sowinto-tuo-
miolla, joka kuin muuki tuomiopäätös on täytäntöön saa-
tettava. Kruunun oikeutta asian-ajaja ei kuitenkaan saa
sowinnolla vähentää, ja muusfaki sowinnossa on kielletty
jonkun wieraan etua loukkaamasta tahi weron-alaista
maata vähentämästä. Rikos-asioita ei saa sopia, jos nii-
den kautta on yhteistä pahennusta tapahtunut, tahi yh-
teinen ruumiin, hengen tahi tawaran wakuus loukattu.
Ninoastaan asian-omainen woipi semmoisissa tapauksissa
sopia syytteen-alaisen kanssa saatavasta sakko-osastansa ja
palkkiosta, mutta muuten pitää asia julkisen syyttäjän
kautta lailliseen päätökseen saatettaman. — Oikeuden
kulungeista tehdään anomus yhdesä itse asian kanssa,
jos ken ei tahdo niistä erittäin juttua nostaa. Edellisessä
tapauksessa tulee anojan ennen asian päätöstä selittää oi-
keuden edessä, mitä kuluja hänelle asiasta on ollut; mutta
haasteesta, wetousrahoista ja tuomion lunastuksesta tai-
taa oikeus ilmanki, jos niin hyväksi näkee, tuomita hä-
nelle kohtuullisen palkkion. Tavallisesti tuomitaan kadot-
taja-puoli woittaja-puolelle oikeuskulungit palkitsemaan;
mutta jos asianja on niin sekawa ja kahdenwaiheinen,
että siinä oli syytä la'inkäyntiin, tahi jos oikeusto on
asiallisen walalle määrännyt, niin tyytyköön kumpiki puoli
kuluhiinsa. Samalla lailla tasataan kulut asianomaisten
kesken, jos asiassa on useampia kanteita, jotka päätetään

wuoroin toisen riitawelsjen ja wuoroin toisen hyväksi; niin myös, kun eri oikeustot owat antaneet wastahakaiset päätökset samassa asiassa, ellei se jälkimäinen oikeus erinäisten ilmaantuneitten kohtain wuoksi kuitenki katso toisen puolen pitävän kulut toiselta puolelta palkittuksi saada.

11. Kirjallinen kertomus. Tuomiopäätöksen edellinen keskustelma. Määröstys.

Howi-oikeudessa ja niiden kaupunkien raastuwan oikeudessa, joissa kämneri-oikeus on, valmistetaan enimmäksi riita-asiat esin-ottoa warten sillä tavoin, että joku oikeuden jäsen laittaa kirjallisen kertomuksen itsestä asiasta, sen riita-aineista, niiden anokeita seuraawain kirjallisten todistusten sisällä-pidosta, ja luettelun anokeista siinä järjestyksessä, kun niitä on tullut. Tämä kertomus laitetaan sitte asiallisille ja samassa määrätään aika, jonka sisästä heidän pitää sikon haastolla se nimensä alle kirjottamalla hyväksyä; mutta jos heillä on jotain sen oheessa muistuttamista, saapi sen suu-sanallisessa kuulustelussa oikeuden edessä ilmottaa. — Kun asia sitte sillä tavoin valmistettuna otetaan päätettäväksi, pitää oikeuston siinä tilassa oleman tuomio warainen eli täysilukuinen esimiehellä ja niin monella jäsenellä, kun määrätty on, ja josta jo ennen on mainittu. Howi-oikeus on seitsemällä jäsenellä tuomio warainen hengen ja kunnian asioissa; muihin ei siellä waadita kun wiisi tahi waan neljäki, jos owat yksimieliset päätöksessä. Asian esin otettua ylösluetaan kirjotukset ja sitte ruwetaan keskustelemaan tuomiopäätöstä warten. Ennen tuomion päättämistä pitää, kihlakunnan ja laamannin oikeudessa, esimiehen antaman tieto siitä lautakunnalle, ynnä sen päätöksistä ja siihen koskewista la'in säännöistä. Jos sitte erimielisyyttä ilmaantuu ja koko lautakunta ajattelee toisin, kun esimies, tulee tuomio päätettäväksi lautakunnan ajatuksen jälkeen; mutta jos ei koko lautakunta ole yksimielinen, tulee esimiehen ajatus woitolle. Muissa oikeustoissa päätetään tuomio enemmistön mielen

mukaan; ja jos, erimielliset oltaisfa, kummallaki puolella on yhtä monta päättä, voittaa esimiehen puoli, paitfi rikos=asioissa, joissa se puoli voittaa, joka vapauttaa tahi helpottaa. Waan jos mietteet eriivät useammalle eri haaralle, päätetään rikos=asiat niiden jälkeen, jotka parhain sopivat yhteen ja tarkottawat helpointa vastausta, mutta muut niiden enimpään mielten mukaan, joilla on sama perustus; ja jos ollaan erimielliset siitä, minkä ajatuksen puolella enemmistö on, niin ratkaistaan se erityisellä äännöstämällä. Äännöstäessä sanoo alimpana istuva ensin ajatuksensa ja muut hänen jälkeensä sitä myöten, kun istuvat ylempänä; mutta jos kirjallinen kertomus on asiasta laitettu, sanoo sen tekijä ajatuksensa ensimmäiseksi. Itsekullaki lauseella pitää olla warsinainen syy ja laki perustuksena, kuitenkin niin, että jos joku jälkeen lausujista yhtyy jonkun edellä lausuneen ajatukseen, hänen ei tarvitse sitä uudelleen kertoa, waan ainoastaan lisätä ne perustukset, jotka hän nähneisi tarpeelliseksi; ja jos joku, syyttään lainkäynnin puuttuwalaisuutta, ei tahtoisi lausua ajatustansa pää=asiassa, tulee hänen se kuitenkin tehdä, jos enemmistö päättää asian voitawan lopulliseen tutkintoon ottaa. Jos joku ehdotelee itselleen mietintö=aikaa asian päättämistä warten, lykätään äännöstys toiseen aikaan, ei kuitenkaan neljää wuorokautta edemmäksi; ja sitte, lopullisen äännöstyksen perästä, on vielä itsekullaki walta muuttaa tahi selittää lauseensa, mainiten samassa syyt siihen. Mutta kun sitte äännöstämä on jo wakaamalla ki hyväksfi nähty ja tuomio=päätös asianomaisille jätettäväksi wahvistettu, niin siihen ei enää saa tehdä mitään muutosta tahi selitystä.

12. Päätös ja tuomio.

Itsekunki asian päättää oikeus joko wälipäisesti, tahi lopullisesti. Wälipäisellä eli wälipäätöksellä asia lykätään toistaiseksi, joka on tehtävä silloin, kun sen eri kohdat wälttämättä waatiwat parempaa selwitystä tahi suorittamista puolelta tahi toiselta, joka sitte määrä=ajan sisässä on tehtävä, sakon tahi wastaisten sanawaltansa ja

todistus-oikeutensa kadottamisen haastolla. Tuomio on perustettava tosi-syille ja maan lakiin, ei tuomarin mieltwaltaan. Missä useampaa haaste-asiaa ja wäitettä löyhty, tahi siwumuiistutuksia vastaajalta ilmaantuu, tulee tuomarin antaa päätös itsekustaki laatunsa mukaan erittäin. Kun alemman oikeuston tuomiopäätös yleimmässä oikeustossa wahwistetaan, niin niitä siinä jo mainituita syitä ei kerrota uudelleen, waan ainoastaan ne, jotka sen jälkeen owat woineet lisäksi tulla. Rihlakunnan ja kämnerin oikeudessa tuomio lopullisesti julistetaan asianomaisille, ja annetaan heille kirjotettuna, määrättyä lunastusta wasten; ja samoite tehdään raastuwasssa rikos-asiajn ja, missä kämnerin oikeutta ei ole, wäheppäin riita-asiajnki kanssa. Muissa tapauksissa raastuwan-oikeus, ja laamanin sekä hovi-oikeus kaikissa yleisesti, kutsuu julkisella ilmoituksella asianomaiset määrätynä päivänä kuulemaan tahi tietoa ottamaan tuomiopäätöksestä, joka kirjotetaan määrättyä maksua wasten heille annettawaksi; ja niille, jotka rikos-asioista istuwat wankeudessa, lähetetään päätös maaherran kautta. Asianomaiselle, joka käskyn saatua ei tule saapuwille tuomion julistukseen, tuonitaan sakkoa, jos hänellä ei ollut laillista estettä pois-jääntönsä. Kun oikeustolta tahdotaan selitystä antamasta tuomios-tansa, on se selitys niiden jäsenten laitettava, jotka asiata päättäessä owat yksimielisesti samaan tuomioon suostuneet; mutta jos heidän lukunsa selitystä waadittaisssa ei ole tuomiowarainen, pitää niiden, jotka jälkeinpäin owat oikeuden jäseniksi tulleet, täyttämän waillinaisuus. Jos selityksessä mainitaan jotain semmoista, josta edellisessä päätöksessä ei ollut mitään selwää osotusta, voidaan muutosta tässä uudessa toimesssa erittäin hakea.

13. Laillinen muutoksen-haku ala-oikeuden päätöksessä.

Weto.

Alla-oikeudesta woipi tytyvätön wetaä tuomiopäätöksen yleemmän oikeuston tutkittawaksi, jos määrä-ajassa ja määrätyllä tawalla hakee muutosta siinä. Jos sitä ei

tehdä, tulee tuomio lailliseen voimaansa ja voidaan täytäntöön panna, paitsi niissä asioissa, jotka aina pitää yli-oikeuston tarkastettavaksi laitettaman. Muutoksen haku=keinot ovat erilaisia. Kun riita=asioissa ala-oikeusto on varsinaisen päätöksensä antanut, vedotaan siitä lähimmäiseen ylempään oikeustoon, ja sieltä sitte howi=oi=keuteen, paitsi muutamissa asioissa, jotka, wetoon pantuna, kihlakunnan oikeudesta suorastaan lähtewät howi=oi=keuteen. Weto *) tapahtuu sillä tavoin, että ensimmäisessä oikeus=toessa 1 markka 44 penniä ja seuraavassa 9 markkaa 60 penniä annetaan oikeuston esimiehelle tahti hänen asiamiehellensä, jonka jälkeen tämä itseensä tuomiopäätöksen kirjoittaa weto=todistuksen osotuksella, mitenkä muutosta on haettava. Kruunun, yhteisön ja erästen wirlakuntain asioita saadaan ilman maksotta wetoon ilmoittaa. Weto=toessa annetaan anomuskirjasta ja tuomiopäätöksestä kaksi kappaletta laamannin=oi=keuteen ensi keräisissä ja raastuwan=oi=keuteen 18:sta päivänä, päätöksen antopäivää lukematta. Niistä sitte vastuspuoli, jos on saapuwilla, saapi toisen vastataksensa määrätyn ajan sisäissä, jonka jälkeen asia päätetään tuomiolla. Laamannin päätöstä ei saa wetoon panna, jos pää=asia voidaan raha=arwolla määrätä, ja se kaswuin kanssa ei nouse päälle 96:n markan. Samoin on asian laita raastuwanki oikeudessa, paitsi muutamissa kaupungeissa, joissa tuomitun asian raha=arwo on määrätty 384 markkaan. Sen, joka weto laamannin ja raastuwan oikeudesta, pitää, paitsi kruunun ja yhteisön asioissa, laittaa howi=oi=keuteen takaus=luista ja wahingoista, jotka hän siellä ehkä tuomitaan paljitsemaan. Muuten pitää molempain ala=oi=keustoin tuomiot niissä osissa, joissa ne sopiwat yhteen, täytäntöön laitettaman, joka eräissä asioissa on tehtävä yhdenki ala=oi=keuston tuomion kanssa. Mutta jos wetoja ei voi

*) Nimensä on se saanut siitä, että ensimmältään asiallisen katsottiin kuin wetoon tuomarin kanssa ruvenneen, niin että jälkeen nimitethn tähtyi takaisin antaa wetorahat, jos tuomio yleimmässä oikeustoessa muutettiin, mutta sai ne muuten omanansa pitää. Ryhyisen yhteisen la'in jälkeen wetorahat kuitenki aina jääwät tuomarin hywäksi.

maksaa, mitä hän on tuomittu maksamaan, eikä tarita sille vastaavata omaisuutta, pitää hänen laittaman takaus siitä tahti itsestänsä, taikka, jos ei saa takausta, istuman wankeudessa, kunnes asia päätetään. Wetous laitetaan hovi-oikeuteen, jos raastupa on samassa kaupungissa, 30:ntenä, ja muista raastuvista sekä laamanneista etäisyytensä suhteen 40:ntenä, 60:ntenä tahti 90:ntenä päivänä, tuomion antopäivää lukumatta. Hovi-oikeuteen pitää laittaa riita-asioita koskevista anokseista todistuksinensa annettaman kassin eri kappaletta, ynnä ala-oikeuston tuomion kanssa; ja sittekun vastaaja-puoli määrättynä päivänä on selityksensä antanut, tahti sen laimin lyönyt, otetaan asia, siitä tehdyn kertomuksen ja mahdollisesti myöski suu-sanallisen tutkinnon jälkeen, lopullisesti päätettäväksi. Jos wetooja sittemmin tahtoo luopua wedostansa, pitää hänen määrä-ajassa ennen asian esiin-ottoa antaa siitä vastaajapuolelle tieto, ellei hän muuten tahdo tulla määrättyksi paljittsemaan hänen kulunsa, jos hän oikeuteen tulee.

14. Ala-oikeustoin tehtävä alistus. Walitus.

Ala-oikeustoin päätöksiä suuremmisissa rikos-asioissa, jotka laki erittäin luettelee, ei panna suorastaan täytäntöön, waan ne pitää hovi-oikeuden tarkemmin tutkittavaksi alistettaman ja sinne ynnä tutkinnon kanssa laitettaman kaupungeista 14:n ja maalta 30:n päivän sisästä tuomion anto-päivästä lukien. Jonka jotain on semmoisissa asioissa muistuttamista, tehköön sen hovi-oikeudessa, ennenkun asia siellä päätettäväksi otetaan. Muissa rikos-asioissa sitä wastoin se on asiallisten wallassa, walittaa niistä hovi-oikeuteen puolessa sitä aikaa, kun kullaki paikakunnalla on wetoa warten riita-asioissa määrätty, ja walituskirjan mukaan pitää tuomiopäätös pantaman. Myös pitää walittajan, jos hän ei ole sakolla pääsemättömistä rikoksista tuomittu ja sentähden wankeina, panna läänin rahastoon ala-oikeuston häneltä tuomitsema sakkosumma, tahti laittaa takaus siitä, taikka köyhyytensä todistus. Hovi-oikeus woipi sitte asian laadun jälkeen waatia vastuspuolelta selwi-

tystä taikka ilman päättää asian. Mutta missä alistus- ja walitus-asia tulee yhdesä päätettäväksi, on tuomiopäätös koko laueudessaan laitettava howi-oikeuden tarkempaan tutkintoon, jonka tähden, kun muutosta tässä tapauksessa haetaan, sakkosja warten ei ole mitään welwollisuutta. — Muuten taitaan myös niin riita- kuin rikos-asioissa walittaa howi-oikeuteen tuomiowirheestä tahti oikeuskäytteen waillinaisuudesta, esim. että ala-oikeusto ei ollut asiaan kuuluwa tahti tuomiowarainen, että asiassa ei ollut haastetta saatu, että se sitä ennen oli toiseen oikeustoon wedetty tahti saanut jo lailliseen woimaan joutuneen tuomio-päätöksen, että holhun-alaisen edusmiehestä ei ollut kysytty, tahti että asian-ajajalla ei ollut laillista waltakirjaa j. n. e. Semmoisista wirheistä, kun niistä edellä-mainitus- sa määrä-ajassa howi-oikeudessa walitetaan, tulee koko tuomiopäätös kelwottomaksi ja kumottavaksi. Mutta jos tuomiopäätös koskee jonkun pois-olijan, haasteen saamattoman oikeutta, tulee hänen vuoden sisästä, lukien siitä päivästä, kun se hänelle tuli tiedoksi, hakea muutosta howi-oikeudessa. — Kaikkalainen määrä-aika muutoksen hakemista warten loppuu raastuwan- ja howi-oikeudessa kello 12 viimeisenä määröpäivänä, ellei tämä olisi sunnuntai tahti pyhäpäiwä, jossa tapauksessa se jatkaupi samaan aikaan ensimmäisenä arkipäivänä sen perästä. Jos wälttämättömiä esteitä ilmaantuisi, tulee asiallisen kuitenkin määrä-ajan sisästä antaa tieto ja todistus niistä siihen oikeustoon, jossa muutos on haettava, saadaksensa sillä tavoin määrä-ajansa säilytetyksi eli waratuksi, jonka oheessa myös kaikki muut muutoksen haentoa koskewaiset määräykset pitää tarkoin waarin-otettaman ja täytettämän, taikka tulee sanawalta asiassa muuten menettymään. Annettua tuomiopäätöstä ei saa oikeuston edessä eikä syrjästä moittia, eikä myös tuomittua asiaa uudelleen oikeuteen wetää, sittekun tuomio on lailliseen woimaan tullut. Semmoisista laittomuuksista, kuin myöski ilkiwaltaisesti, parempaa tietoa sa wasten, toista oikeuteen wetämisestä, tuomitaan syylliselle sakkoa.

15. Muutoksen-haku keisarisssa. Howi-oikeuden tehtävä alistus.

Muutosta howi-oikeuden tuomiossa eli päätöksessä haetaan keisarisssa, joka on jättänyt korkeimman tuomio-waltansa käyttämisen senaatin oikeus-osastolle. Ne keinot, jotka laki määrää muutoksen hakemista warten, owat asiain eri laadun jälkeen erilaisia. Kun howi-oikeus on antanut warsinaisen päätöksen riita-asioissa, pitää tytymättömyys siihen määrä-ajassa ilmoitettaman samassa oikeudessa, ja samalla kertaa jätettämän 384 markkaa tutkinto-rahoiksi. Myös pitää tytymättömän laittaa takaus kuluista ja wahingosta, sekä lunastus howi-oikeuden pöytäkirjasta ja juttukirjoista, jotka kirjat lähetetään senaatiin. Mutta jos muutoksen hakijalla, walan-alaisen ylösannon jälkeen, ei ole omatakeista tawaraa 960 markan arvoon, taikka jos hänen vuosipalkkansa tahti elakkeensa ei nouse 1,920 markkaan, woidaan muutosta senaatissa hakea ilman maksotta. Kruunun, yhteisön sekä erästen wirtakuntain asian-ajaja on myös maksosta sekä takauksen hankkimisesta wapautettu. Muuten pitää hakijan täyttää, mitä kaikki eri oikeustoa yksimielisesti, tahti howi-oikeus yksinän-fäki, ensimmäisenä oikeustona ollen, on tuominnut. Tutkintoon otettiin ynnä howi-oikeuden tuomion kanssa annetaan senaatiin 120:ntenä päivänä tuomion antopäiwästä lukien, paitsi muutamissa asioissa, joissa se on 90:ntenä päivänä annettava; ja sittekin wastaaja-puoli, jos hän on saapuwille tullut, määrätysfä ajassa on selityksensä eli wastaauksensa siihen laittanut, ja kirjallinen kertomus asiasta walmistettu, otetaan asia senaatin oikeus-osastossa päätettäväksi. Jos tuomio senaatissa muutetaan, saapi asian-omainen tutkinto-rahansa takaisin, mutta muuten jäävät ne howi-oikeuden hyväksi. Tuomiowirheistä saapi myös senaatissa edellä mainitun ajan sisäsfä walittaa, ja siihen ei waadita, kun ainoastaan takaus kuluista ja wahingosta, sekä edellä mainitun tuomion täytäntö; mutta jos tuomiowirhettä ei woida näyttää, niin itseä pää-asia-taki ei oteta tutkintoon. Rikos-asioissa haetaan muutosta

hovi-oikeuden tuomiossa myöskin valituskirjalla, joka ynnä tuomio-päätöksen kanssa 60:n päivän sisänsä pitää senaattiin laitettaman; jota paitsi valittajan, jos hän ei ole vangittuna, pitää läänin rahastoon paneman hovi-oikeuden ulos tuomitseman sakon ja lainkäynti-kulut, taikka siihen voimaton ollessansa, laittaman takaus tahti köyhyyden todistus. Siihen valituskirjaan sitte waaditaan vastuspuolen selwitys ja hovi-oikeuden lausunto, ennenkun se päätettäväksi esitetään. Mutta jos ei waarin oteta kaikka, mitä tässä edellä nimitettyin muutoksen hakemusten suhteen on määrätty, waan jotain niistä laimin lyödään, niin tulee hovi-oikeuden tuomio seisomaan ja on täytäntöön saatettava. Hengenrangaistus-tuomio kuitenkin aina, ynnä asiaan kuuluvain tutkinto-kirjain kanssa, on senaatin oikeus-osastoon lähetettävä ja keisarin tarkastettavaksi alistettava; ja samoin rikos-asioissa, kun syyte koskee majesteeti-rikosta, maansa-petosta, salawehkeisyyttä ja kapinan-nostetta, tahti kun hovi-oikeus, ensimmäisenä oikeustona ollen, on jonkun kunnialta tuominut, pitää päätös, ennenkun se ulos annetaan, keisarin tutkintoon laitettaman.

16. Tuomiopurkaus. Armotus. Mukaus. Sakkojako.

Sailliseen woimaan tulleen tuomiopäätöksen saattaa keisari särkeä tuomiopurkauksen myönnyttämällä, ja tämä majesteeti-wallan käyttäminen on uskottu senaatin oikeus-osastolle, jossa sitä suorastaan on anottawa. Tämä anomus woipi tapahtua kahdesta syystä: taikka on jonkun wahingon kautta tahti muulla tavalla, ilman asianomaisen syyttä, määrä-aika muutoksen hakemiseen mennyt ohitse, jonka tähden hän pyytää saada sitä takaisin; taikka on, sittekun tuomio on sailliseen woimaan tullut, uusia, ennen tuntemattomia syitä ilmaantunut, jotka, jos asia tulisi uudelleen tutkittavaksi, woisivat kumota entisen tuomion. Kummasfakti tapauksessa pitää kuitenkin wanha tuomiopäätös täytäntöön saatettaman ja takaus laitettaman kuluista ja wahingosta, sekä ne erinomaiset syyt tuomiopurkaus-anomukseen otettaman. Sittekun asianomainen vastuspuoli

on selwityksensä toimittanut, annetaan päätös asiassa, ja jos anomus myönnytetään, määrätään uusi aika, jonka sisästä anoja wetäköön asian uuteen tutkintoon, ja wälistä määrätään hän myöskin walalle siitä, ettei hänelle niistä ilmaantuneista uusista syistä tahi niiden tärkeydestä ollut sitä ennen tietoa. — Keisarilta armoa anominen on se viimeinen neuwo, jolla rikos-asian tuomio voidaan muutetuksi saada. Semmoinen anomuskirja, ja tuomion muassa, tavallisesti annetaan senaatiin, joka, jos syytä armen anontaan ei löydy, woipi suorastaan kieltää sen, mutta syytä ollen, ja hengen-asioissa ainaki, laittaa anonnan ynnä oman lauseensa kanssa keisarin tutkintoon. Erilaatuista rikos-asian lopullista tutkintoa sanotaan mukaukseksi, jonka kautta, erinäisten syiden ja asianhaarain wooksi, ala-oikeuston tuomitsema rangaistus yli-oikeuston päätöksellä lievitetään, waikka wälistä kowennetaanki. Semmoinen lievitämisen walta on howi-oikeudella ja senaatin oikeus-osastolla muutamissa asioissa, jota he käyttävät keisarin nimessä, waikka asioita sentähden ei tarwitse keisariin alistaa. Mutta jos rangaistus katsotaan kowennettaa tarwitsewan, taikka jos rikos on niin tawatonta laatua, ettei siitä ole mitään lain sääntöä, pitää asia keisarin päätettäväksi laitettaman. Kun joku suuresta rikoksesta syytetty on melkein täysiksi asiaan voitettu, mutta hän ei kuitenkaan tunnusta, ja kun hän osotetun pahan-ilkisyytensä wooksi on yhteiselle rauhalle waarallinen irti olemassa, niin taitaan hän, howi-oikeuden ja senaatin alistamalla, keisarin majesteetin määräämästä enemmän tahi vähemmän aikaa pitää wankeudessa taikka yhteisessä linnan tahi kurihuoneen työssä, jossa asianomaisen papiston tulee kehotella häntä totiseen ja wilpittömään rikoksensa tunnustamiseen, jonka jälkeen, jos hän tunnustaa, asia tulee uudelleen tutkittavaksi ja tuomiolla päätettäväksi; mutta jos häntä niinkään ei saada tunnustamaan, ja hän todistetaan hywästi wankeus-aikansa käyttäneen, niin taitaa senaati, tutkittuansa asian, päättää hänen irti laskeutavaksi. — Tuomitut sakot tavallisesti jaetaan kolmeen osaan, joista menee osa kruunulle, toinen kihlakun-

nalle tahi kaupungille ja kolmas asianhaltialle tahi yhteiselle kantajalle; mutta ne sakot, joihin joku lainkäyntikaaren jälkeen tuomitaan, jaetaan kruunun ja syyttäjän kesken. Muutamissa eri tapauksissa on kuitenkin la'in ja asetusten jälkeen toisenlainen sakkosako. Muistettava on vielä se, että yhteisen la'in ja vanhempain asetusten sakkomääräykset ovat lasketut taalerittain, josta syystä, ja kun taalerille vastaa 1 markka 92 penniä, ne nykyiseksi rahaksi muutettuna eivät tule tekemään niin tasaisia ja sopivia summia, kuin ennen taalereina.

Kolmas Osa.

Suomen peruslakien ja valta-asetusten yhteenweto.

1. Wenäjän keisari, Suomen suuriruhtinas. Majesteetti-oikeudet.

Sittekun keisari Aleksander I w. 1808 julisti Suomen olewan Wenäjän waltakunnan yhteydessä, on Wenäjän keisari Suomen suuriruhtinan nimellä sen hallitsijana, noudattaen maan entisiä peruslakeja, jotka hänen majesteetinsa w. 1809 wahwisti, ja joille sittemmin on tullut muutamia tarpeellisia lisäyksiä ja mukauksia. Keisarilla on täysi valta hallita, rauhotuttaa, pelastaa ja suojella maata; wahwistaa ja käyttää oikeutta ja totuutta sekä kieltää ja poistaa wilppiä ja wääräyhtiä, niin ettei kukaan kärsikö wahinkoa henkensä, kunniansa, ruumiinsa, tawaransa ja onnensa puolesta, ennenkun on laillisesti voitettu ja asianomaisessa oikeustossa tuomittu. Samoin on hänellä valta julistaa armoa, antaa kunniaapalkintoja niille, jotka uskollisuudella, kunnolla, urhoollisuudella, tieteillä ja taiteilla owat ansioa woittaneet, ja takaisin antaa hengen, kunnian ja tawaran niille, joilta ne owat pois tuomitut. Mutta kun waltakunta on awara ja toimituksia enemmin ja tärkeämpiä, kun mitä keisari yksinään woisi suorittaa, niin on hänellä sitinä apuna erinäisiä korkeampia oikeustoja ja wirtakuntia, jotka pitävät huolta laillisista maan yhteisistä tōistä ja toimista. Näillä on itsekullaki laillisella alallansa valta keisarin ja wirtansa puolesta hallita alaisiansa, muistuttaa heitä welwollisuutensa

täyttämisestä ja waattia heiltä tiliä toimituksistaansa, josta kaikesta, samoin kuin omistaki wirtatöistensä, owat wellolliset keisarille antamaan tarpeellisen ja määrätyn tiedon. Arwattawasti keisarilla siis myöski on walta mieltänsä myöten määrätä kaikista maassa löytywistä wiroista, joihin Suomen miehiä pitää asetettaman.

2. Waltiopäiwät ja maan säädyt.

Kun keisari tahtoo kuulla Suomen kansan mieltä maamme yhteisissä asioissa, kokoon kutsuu hän sen edusmiehet waltiopäiwillä niistä keskustelemaan. Suomen kansa sitä warten jakauupi neljään säätyyn: aatelis-, papis-, porwaris- ja talonpojan-säätyyn, joiden kunki edusmiehet maan säätyin nimellä kokoon tultuansa keskustelewat, kuki sääty erillänsä. Aatelissääty eli ritaristo ja aateli on se sääty, joka alkuperäisesti toimitti sota- ja howipalvelusta, ja siihen kuuluu kaikki Suomen ritarihuoneesen kirjotetut aatelisurwut kolmessa eri luokassa, jotka owat herrain, ritarien ja wännien luokka. Herrain luokkaan kuuluwat kaikki kreivit ja parunit; ritarien luokkaan ne, joiden esi-isät owat olleet Ruotsin waltakunnan neuwokkia tahi pohjantähden taikka miekkatähtikunnan päälliköitä, myösk eräitä muita wanhuutensa wuoksi siihen siirretyitä aatelisukuja; ja wännien luokkaan luetaan kaikki muut ritariston ja aatelin urwut. Kunkin eri surwun edusmiehenä on sen wanhin (caput familiae) esikkoisuuden mukaan, s. t. s. wanhimman sukuwesän wanhin poika. Itsekullaki luokalla on yksi äännös, joka ajatusten eritesfä tulee olemaan enemmistön mukaan samassa luokassa. Mutta jos luokat wälillänsä owat erimielisiä, tulee koko säädyn ajatuksena olemaan se, mitä kaksi luokkaa puolstawat. Aateliston puhejohtajaa eli esimiestä sanotaan maarsalkiksi, jonka keisari määrää. Papis- eli opetus-säätyyn luetaan ei ainoastaan warsinaiset saarnapapit, mutta myösk kaikki maan oppilaitosten opettajat sekä eräät siwiili-wirkamiehet niissä. Tämän säädyn edusmiehinä owat piispat ja ne, jotka kirkkoherrain ja kappalaisten

Kautta määrättyllä tavalla prowastikunnittain tahti useammasa prowastikunnassa yhteisesti siksi walitaan. Papis-ton puhejohtajana on aina arkkipiispa. Porwarisää-dyn jäseninä owat ne, jotka harjottawat kaupunki-elantoa, ja kuuluu siis siihen säätyyn kaupunkien warsinaiset porwarit eli ne, joilla on porwari-oikeus kaupungeissa. Edusmiehenjä walitsewat porwarit itsekusjaki kaupungissa erit-täin, ollen kuitenkin pienemmillä kaupungeilla walta walita yhteinenki edusmies puolestansa. Puhejohtajan määrää keisari. Talonpojat eli ne, jotka pitävät maa-elantoa, walitsewat edusmiehenjä kihlakunnittain, tahti useampiki kihlakunta yhteisesti, ja osalliset waalisissa owat niin hywin kruunun kuin perintömaidenki haltiat, olkoot nämä jälkimäiset kruunun tahti aatelišweroiset. Puhejohtajan ja säädyn sihtterin nimittää keisari.

3. Baltiopäiwä-toimet. Sakisääde.

Baltiopäiwillä säädyt keskustelewat ainoastaan kei-sarin esittämiä asioita; owat he kuitenkin semmoississa kokouksissa jo vanhastaan saaneet hallitsijan mietittäwäksi ilmi antaa omiansaki yhteisiä sekä erityisiä toimeita ja walituk-sia. Niiden lausuntoin valmistamiseksi ja johteeksi, joita säätyin tulee antaa, pitää itsekunki säädyn walita keskuu-destansa jäseniä yhteiseen waliokuntaan, joka sitte ensin lausuu ajatuksensa niistä asioista, joista säädyt sen jälkeen tulewat yhteisesti sopimaan; ja jos keisari sitte suostuu säätyin ajatukseen, niin se sillä tavoin tulee la'iksi. Peruslakien ja säätyin eri-oikeutten muutokseen waaditaan kaikkein säätyin suostumus, ja samoin uutten maksuin ja weroin määräämiseen sekä sotawäen ottoon. Mutta jos wihollisen sotajoukko hyökkää maahan, on keisarilla walta ilman säätyjä kysymättä tehdä, mitä maan hywäksi ja wa-kuudeksi näkee tarwittawan, kuitenkin niin, että ne sodan tähden ilmaantuneet apuverot ja muut rasitukset tulewat loppumaan samassa kun sotaki. Muiden, paitsi edellä ni-mitettyin laki-asain, muuttamiseksi on kyllin, jos waan kolme säätyä siihen suostuu, ja niissä tapauksissa, joissa kaikki

säätyä suostuu, lakki on vastaan, jääpi asia vanhalleen. Talous-, hallinto- ja wallinto-asioissa, jotka ovat tilapäisiä ja ajottain waativat muutoksia, woipi keisari ilmanki säätyjä kuulustelematta säätää ja määrätä, mitä milloinkin näkee tarpeelliseksi ja hyödylliseksi, jos waan maan peruslaki, säätyin eri oikeudet ja maan yhteinen laki eivät sen kautta tule sorretuksi. Sitä warten onki korkeammilla wirkalaitoksilla lupa joko itsepäästään tahti alaiusten wirkaintainsa ehdottelemasta, taikka erityisten säätyin, yhteystöin tahti eriköbinki pyynnöstä alamaisesti esitellä keisarille uutten asetusten tarpeesta. Kun sitte, tapahtuneen tutkinnon tahti edellä mainitulla tavalla tehdyn valmistuksen perästä, keisari omakätisesti on kirjottanut suostuwan sa uuteen lakisääde-ehdotukseen, laitetaan se kenraalkuvernörin kautta senaatiin, joka keisarin nimessä julistaa sen yhteiseksi asetukseksi, painatuttaa sen ja kuulututtaa maamme kirkoissa asianomaisten tiedoksi ja noudatkeeksi. Erittäin tärkeät yhteis-asiaiset säännöt ulos-annetaan myös wälistä keisarin itsensä alle-kirjottamina ilmoituksina. Jos taas on hawaittu jonkun laki- tahti asetussäännön olewan niin epäselvän, että arweluttaa, mitenkä se olisi oikein ymmärrettävä, niin antaa keisari senaatin ja kenraalkuvernörin esittämästä selityksen siitä, joka ensin nimitetyllä tavalla julistetaan, taikka waan senaatin kirjotuksella tiedoksi annetaan ainoastaan asianomaisille wirkunnille, joiden sitte edespäin tulee siitä waarin ottaa.

4. La'inhoide- ja hallitus-wirastot. Keisarillinen Suomen senaati.

Edellisen kerronnan mukaan tulee keisarin woimassa pitää ei ainoasti la'in ja oikeuden hoide, mutta myös johtaa ja holhoa maan tieteellistä ja warallista kartuntaa. Hänellä on sitä warten apuna erinäisiä wirkalaitoksia, jotka ovat ikäänkuin hänen työ-aseinansa. Niiden työ-alaan kuuluu sen heille uskotun wallan oikea käytäntö; ja kaikki se, mikä on ylempänä heidän piiriänsä, on keisarin itsensä tutkittawa ja päätettävä. Näistä wirkalaitoksista mainitta-

Koon ensiksi keisarillinen Suomen senaatti, jonka avaraan, keisarin nimessä käytettävään waltapiiriin kuuluu sekä la'inhoide että hallinto. Annetun sääntökirjan mukaan on sillä tarkoituksena olla maakunnassa löytywän erityisten wirtakuntain yhdistys-siteenä, päänä ja johtajana, jonka tulee pitää huolta niistä koskewain pääperustusten yhteen-sopimisesta keskenänsä, lakien woimassa ja waiikutuksessaan pysymisestä sekä oikeuden käytännöstä, ja antaa yhteisen walistuksen ja wileyden toimille hyödyllistä liikewoimaa. Senaattissa sitä warten on kaksi osastoa: oikeus-osasto, warsinaista la'inkäytettä warten, ja talous-osasto, yhteisen taloushoiteen erinäisiä kohtia warten. Esimiehenä on maan kenraalkuvernöri tahi wara-kenraalkuvernöri, ja muuten on kummassaki osastossa yksi waraesimies ja seitsemän jäsentä *), jotka keisari kolmeksi wuodeksi kerrassansa nimittää, puoliksi Suomen aatelisäädyistä, toiseksi puoleksi muista maan säädyistä. Oikeus-osasto on tuomiowoimainen wiidellä jäsenellä, paitsi hengen ja kunnan asioissa, joissa yhteen luettuna esimiehen kanssa pitää olla vähintään seitsemän jäsentä päättämässä. Talous-osastossa woivat kolme jäsentä päättää vähäpätöisempiä asioita, mutta jos owat erimielliset, waaditaan vähintäänki wiisi ynnä esimiehen kanssa. Jos erimiellisyys ilmaantuu, luetaan äännökset yhteisen la'in jälkeen, ja kaikki, jotka asiata päättäessä owat osalliset olleet, alle kirjottawat päätöksen. Usain esittäjinä owat esitys-sihtierit, jotka edeltäksin walmistawat ne, hankkien sitä warten tarpeelliset kirjotukset, ja muutamissa tapauksissa myös laittawat kerronnan ja antawat oman ajatuksensa niistä. Koska keisari on osan täysiwallastansa senaatille jättänyt, niin pitää sinne annettawat anomukset kirjotettaman keisarin nimeen, ja samoin ulos-annetaan kaikki sieltä lähtewät päätökset ja toimitukset keisarin nimesä; mutta jos keisari itse on asian päättänyt, niin senaatti silloin lisää allekirjotukseen sanat: hänen keisarillisen majesteettinsa omasta päätöksestä.

*) Keisarin erityisestä määräämästä on kuitenkin senaatin talous-osastoon myöhemminä aikoina kuulunut enemmän kuin seitsemän jäsentä.

5. Keisarillisen senaatin täysikokous.

Muutamissa tapauksissa keisarillisen senaatin molemmat osastot yhtyvät täysikokoukseen, jossa on esimiehenä joko kenraalkuvernööri tahi hänen wirka-apulaisensa taikka, jos he eivät ole saapuvilla, ensimmäinen osastoin waraesimiehistä. Sellaisien kokousten keskusteltawina ovat etenki ne asiat, jotka keisari on jättänyt täysikokousten mietittäväksi, sekä keisarin kirjotukset, jotka säätävät jotain maan asukkaista yleisesti, woimassa olevien lakien tahi asetusten tarpeelliseksi nähdyt selitykset, jotka sitte keisarin itsensä päätettäväksi alistetaan, ja wapauttamisen pyynnöt la'in ja asetusten määräyksistä muutamissa erinäisissä tapauksissa. Wiimeksi mainitun asian suhteen on keisari senaatin täysikokoukselle antanut wallan, asian laadun mukaan ja ilman alistamatta, julistaa holhun-alaisen omawaltaiseksi; antaa naimisluwan ennen laillisen iän täytettyä tahi ennen murhe-ajan päätettyä, sekä semmoisille, jotka muuten sukulaisuuden tahi lankouden wooksi ovat kielletyt awioliittoon toinen toisensa kanssa rupeemasta; myönnyttää aateliselle leskelle tahi neidolle aatelis-oikeutensa, waikka menee naimiseen werosäätyisen miehen kanssa; ilmaantuneesta syystä myhden antaa awioliitto-eron ja syhlliselle puolisolle luwan mennä uuteen naimiseen; wapauttaa awioliiton täyttämisestä ne, jotka laki määrää naimaan toinen toisensa; laskea papin tahi kirkkoherran eksaamiin nuorempanaki, kun la'in määräämässä iässä; ja wapauttaa määrätystä oppinäytteistä ne, jotka hakewat wirkoja maan oikeuslaitteissa ja muissa kansaihallinnon osissa. Paitsi sitä on senaatin täysikokouksella walta päättää pitäjain ja tuomiokuntain halkaisemisista ja myönnyttää litka-armo-woosia pappien sekä koulu-oppettajain leskille ja orpolapsille. Kuitenki pitää senaatin kuukausittain lähettää keisarille luettelu näistä asioista ynnä niihin kuuluwain kirjain kanssa. Mutta muihin armo-osotuksiin, niinkuin pois tuomitun hengen, kunnian ja tawaran takaisin antoon, elorahain yleisesti sekä armolahjain, lahjotusten, kunniaosotusten j. n. e. suostuntoon, waaditaan keisarin oma

hyvessä ja päätös. Senaatin täyppikokous keisarin määräämästä myös antaa wahvistuskirjan muutama in wirkoihin ja arwoihin, jotka ovat hänen majesteetiltänsä anottawat tahi saatawat, ja myös erokirjan semmoisista wiroista.

6. Oikeus-osaasto.

Keisarillisen senaatin oikeus-osaasto, ollen Suomenmaan korkeimpana oikeustona, vastaan ottaa riita- ja rikos-asioita, jotka sinne laitetaan aneella, saada howi-oikeuden tuomio tarkastetuksi, tahi walitukse lla howi-oikeuden taikka muun yli-oikeuston päätöksesstä, tahi yli-oikeuston alistamasta, sekä suoraa tietä tuomiopurku- ja armo-aneita. Nämä asiat päättää mainittu osaasto lopullisesti, paitsi mitkä niistä hengenrangaistus-tuomion tähden taikka armon tahi kowemman rangaistuksen esittämisestä owat, samoin kuin waltiorikos-asiatki, keisarin tutkintoon alistettawat. Saman osaston käytettäviä owat myös tulleet walitukset maaherrain päätösesistä, jotka koskewat sotamiesten pestuuta ja irtonaisten henkien kohtelua, sekä niiden armo-aneita päästäksensä yhteisessä työssä wapaiksi. Paitsi sitä tulee oikeus-osaaston vastaan ottaa ja lopullisesti ratkaista walitukset maanjako-oikeuston päätösesistä isojaon asioissa, ja ne erinäiset hallinto-asioita koskewat oikeusjutut, jotka Ruotsin wallan aikana meniwät erityisiin wikalaitoksiin eli hallintokuntiin, mutta sitte, kun Suomenmaa sai oman hallituksensa, määrättiin howi-oikeuksiin kuuluwiksi ja sieltä walitusten kautta senaatin tutkintoon wedettäwiksi. Myös tulee oikeus-osaaston ei ainoastaan vastaan ottaa ja tutkia walitukset howi-oikeuten itse keskesfänsä tekemistä wirkaan-nimityksistä ja waali-ehdotuksista awonaisiin tuomari-wirkoihin, sekä maaherrain ehdotuksista samanlaisiin wirkoihin kaupungeissa, mutta myös ilmoittaa keisarille semmoisten oikeus-wirkain awonaisuuden, joihin hänen majesteetiltänsä ilman ehdotuksetta nimittää, kenen tahtoo. Esitys-sihtieri walmistaa sekä esittää asiat, ja se niistä, jonka on isojaon asiain kanssa tekemistä, antaa niistä samassa itsekustaki kirjallisen lauseensa.

7. Talous-osaasto.

Keisariillisen senaatin talous-osaastoon menewät kaikki ne asiat, jotka koskewat Suomen yhteistaloutta, ja semmoiset jutut, jotka owat erottamattomasti hallinto-asioihin kiinnitetyt. Tarpeen mukaan tämä osaasto kokoontuu kahteen eri jakokuntaan, ja on asiain valmistusta ja esitystä warten jaettu kuuteen eri toimistoon (toimituskuntaan), joissa itsekusaksi on yksi *) senaatori päälysmiehenä ja yksi tahti kaksi esitys-sihteriä. -- Kanslia-toimistoon kuuluwat kaikki asiat, jotka koskewat wallinnon hointoa, s. t. s. yhteisen järjestyksen, rauhan ja wakiuden ylläpitoa maassa; painotutkintoa, kirjapainoja ja kirja-kauppaa; posti- ja kulkulaitoksia sekä yhteisten teiden ja siltain rakennus-welwollisuutta; yhteisiä rakennuksia ja sotawäen majotuksia; waiwaishoitoa ja yhteisiä huwänteko-laitoksia; irtomaisuuden estämistä, kuri- ja wanki-huoneita; yhteisiä terweyshoidon laitoksia, lääkärinhallintoa sekä kulku- ja karjatautien poistamista; ja pituus- sekä awaruus-mittain ja waakain laillista määrähystä. Samaa toimistoon annetaan myös kaikki yhteishallintowirkain hakemukset, joiden pois-annosta joko talous-osaasto tahti, sen esittämästä, keisari itse päättää; ja samoin tulee sen vastaan-ottaa kaikki ne kirjat ja paperit, jotka tulewat talous-osaastoon, ja jakaa ne eri toimistoihinsa, ulos-antaa osaaston ja senaatin täysikokouksen päätökset sekä toimittaa wiralliset kirjawaihteet tarpeellisissa keskuuksissa Suomen ja ulkomaiden oikeustoin ja wirtamiesten kesken. -- Waltiowarain toimisto on kruunun warain ja niiden hallinnon, sekä maan erinäisten elantoin, paitti maanwiljelyksen, holhoja. Sen wirtana on siis huolenpito kaikista kruunun tiloista ja omaisuuksista, niiden aremmille annosta ja perintö-ostoista sekä niistä ilmaantuneitten oikeusjuttuin selwittämisestä; yhteinen waarinpito tulli-laitoksista, karttapa-

*) Wälistä on yksi toimisto jaettuna kahteen jakokuntaan, joilla kummallaki on eri päälysmiehensä.

peristä ja sen käyttämisestä, sekä muista kruunun tilapäisistä tuloista; tarkka tiedusteleminen yhteisistä kruunun tuloista; vuotuisen osotuksen valmistaminen kruunun ulos=annoista seuraavana vuotena, joka osotusfitte on keisarin tutkittavaksi ja vahvistettavaksi laitettava; määrättyin varain käyttäminen tarpeen ja ulottuvaisuuden mukaan; huolenpito teostoista, sepistöistä, wuori- ja ruukki=työistä, kaupasta, merikulusta ja muista maan keinollisuuksista, Suomen pankista, luotsi- ja walotorni=laitoksista, metsähoiteestosta ja maassa valmistettavan kullin, hopian ja tinan tarkastuksesta. Waltiowarain toimistolla on kamreri=kontuori, jonka on annettava mietteensä kruunun tuloja ja menoja koskeisissa asioissa.

3. Jatkanto.

Sota=asiain toimisto käyntelee kaikki ne asiat, jotka koskevat sotawäen hallintoa, nimittäin: ruotu=jakoisen ja pestatun Suomen sotawäen taloushoitoa, sekä itseä joko= ja ruotu=laitosta; sotawäen tarpeiksi määrättyin varain hallintoa tilintekonensa, ja niitä warten vuosittain tehtävää kulunki=arwioa; Suomen sotawäelle tarwittawia huonerakennuksia, puustellein hallintoa ja arennille antoa, sekä sotawäen hoiteistoa; Suomeen asetetun Wenäjän sotawäen tarpeita, mikäli owat Suomesta kustannettawat. Toimistolla olewan kamreri=kontuorin tulee antaa mietteensä näisfä näin nimitetyisfä hallinto= ja luwunteko=asioisfa. — Maanwiljentö= ja yhteis=työiden toimisto suorittaa kaikki senlaiset asiat, jotka koskevat maanwiljentöä siwu=elantoinensa, ja sen parantamista tarkottawia opistoita ja muita laitoksia; maanmittausta ja isojakoa; koskiperkauksia, järwien laskemisia, wesikituisten maiden kuiwaamisia ja wesilaitosten rakentamisia tahti häwittämisiä; sähköposteja (telegrafeja), rautateitä, kanawia sulkuportteinensa ja hamina=rakennuksia; isompain siltain ja loskien eli lauttain rakentamisia waltio=rahoilla; sekä määräyksiä uutten yhteisten maanteiden kulkusuunnista. — Kamari= ja luwunteko=

toimiston welvollisuutena on korkein waarinpito kruunun ja yhteisten tuloin ylöskannosta tilintekonensa, yhteisten luwuntekoin tarkastus, henkilökirjain ja wäkiluwuston perään-katsanto ja luwunpito senaatin ulosmenoista. Tämän toimiston kamreri-kontuori antaa mietteensä kruunun ylöskanto- ja tilinteko-asioissa. — Kirkko-asiain toimisto käyttää kirkon, yhteisten opistoin ja niihin kuuluwain wikalaitosten hallinto-asioita, jotka tavallisesti sitä ennen owat tuomiokapituleissa esillä olleet; näistä asioista erotetaan kuitenkin ne, jotka koskewat niihin kuuluwain huonetten rakennuksia, jotka owat kanslia-toimiston hoidettawia. Kirkko-asiain toimistossa pitää esitys-sihterin olla papis=säädystä.

Talous-osaston toimistot owat yhteydessä toinen toisensa kanssa, kun eiwät olekkaan muuta, kun yhteisen hallitus-kunnan eri osia. Ne taitawat myös kokoontua yhteisesti keskustelemaan, vaikka ei niillä siinä ole enemmän kun erinänsäkään tuomiowaltaa, joka ainoastaan kuuluu koko osastolle, ja siinä toimiston päällikön äänös ei lueta enemmäksi, kun jokaisen muunki jäsenen. Muutamissa erinäisissä tapauksissa on toimistoilla kuitenkin päätösvalta ilman asian lykkäämistä osastoon, kun se nimittäin koskee ennen annettuun määräysten täytäntöä, esim. tarpeellisten selitysten waadintoja, wälipäätösten ilmoituksia, asiakirjain ulos-antoja, j. n. e. Talous-osastolla ei ole suurempaa hallinto-waltaa, kun minkä keisari sille on myöntänyt. Se siis ei saa määrätä semmoisia ulosmaksuja yhteisistä waroista, joita ei ole otettu wuoden kulunki-armioon, ja erinomaissin ulosmaksuihin tarwitaan yleisesti keisarin käsky. On kuitenkin talous-osaston suotu yhteiseksi hyödyksi tahti muihin erinomaissin tarpeissin käyttää 8,000 markkaa yli kulunki-armiosta, mutta niin, ettei semmoiset lisä-maksot koko wuodelta saa nousta yli 40,000 markkaa.

9. Kenraalkuvernöri.

Suomen kenraalkuvernörillä on kahdenlaatuissa wirta-welvollisuuksia: esimiehyys keisarillisessa Suomen se-

naatissa, ja warsinainen kenraalkuvernöri-toimensa. Edellisessä katsannossa tulee hänen, milloin muut wirtatoimet tahi laillinen este sitä ei kiellä, olla puhejohtajana senaatin kokouksissa ja alle kirjottaa kaikki päätökset, joihin hänki on osallinen ollut. Jos kenraalkuvernörillä jossain asiassa on eri ajatuksensa, niin paneuttaa hän sen pöytäkirjaan ja saapi ilmanki keisarisä erittäin tehdä muistutuksensa senaatin päätöistä vastaan, jonka täytäntö sen kautta ei kuitenkaan tule estymään, jos päätös muuten ilman alistamatta on täytäntöön saatettava. Senaatin oikeus-osastossa ei kenraalkuvernöri kuitenkaan saa olla riita-asioita päättämässä, vaan tulee hänen ainoastaan katsoa, että asiat tulewat laillisesti käytetyiksi. Kenraalkuvernöri vastaan-ottaa ja perille saattaa senaatiin tulewat käskyt keisarista, ja keisariin menewät kirjeet ja alistukset senaattista. Asianomaiselta esitys-sihtieriltä tulee hänen saada luettelu niistä asioista, jotka ovat walmiina esitystä warten senaatissa. Kenraalkuvernöri keskustelee kirjallisesti senaatin ja maan wirtalaitosten sekä hallintokuntain kanssa, missä niin tarwitaan. Ehdotukset semmoisten awonaisten wirtain warustamisesta, jotka ovat hänen majesteetinsä pois-annettawat, lähetetään kenraalkuvernörille, jos hän on paikalla, ja ei ole saapuwilla ollut ehdotusta tehtäissä; jonka jälkeen hänen mietteensä ynnä senaatin ehdotuksen kanssa on keisariin laitettava. Niistäki wirkaan nimityksistä, jotka ovat senaatille uskotut, kuulustellaan kenraalkuvernörin mietettä, jos hän on paikalla, ja ei ole asiasta keskusteltaissa läsnä ollut. Jotta kenraalkuvernöri saattaisi asiain käytännöstä warin pitää, tulee hänen senaatin täysikokouksesta ja kummastaki osastosta joka puolen vuoden päästä saada luettelu ei ainoastaan keisarin käskyistä ja niiden täytäntöistä, mutta myös senaatin päättämistä ja päättämättömistä asioista. Samanlainen tieto tulee hänen saada oikeus-osaston kautta howi-oikeutten käyttämistä asioista, erittäinki niistä, joissa rangaistusta on helpotettu tahi kowennettu, ja uskon-asioista, sekä yhteisissä wankihuoneissa löytywain wankien luvusta. Samoin on hänen talous-osastolta saatawa maaliskuussa tili-näyte

senaatin kulutusvaroista edellisenä vuotena, lokakuussa summittainen osotus edellisen vuoden valtio-tuloista ja menoista, ja marraskuussa esite seuraavan vuoden samantaisista varoista; sekä osotus joka puolen vuoden kertyneistä, ulosmenneistä ja säästyneistä valtiowaroista, ja joka kuukaudelta lääni-rahastoin sisään-tuloista, ulos-annoista ja säästöistä. Nämä osotukset kenraalkuvernöri tutkittuansa lähettää keisariin; ja jos havaitsee jotain epäjärjestystä asiain käytännössä, tai jonkun syyttömästi wankeudessa pidettyä, niin antaa hän asian profuraatorin haltuun.

10. Tarkanto.

Kenraalkuvernöri Wirkansa puolesta on Suomen yhteishallinnon päämies, ja warkinki tulee hänen huolta pitää yhteisen rauhan ja wakuuden edestä, keisarin sääntöin ja käskein tarkasta noudattamisesta ja täyttamisestä sekä kaikkein suojelemisesta la'in, etuuttensa, wapauttensa ja oikeuttensa täydessä nautinnossa. Siitä nähden on kenraalkuvernörillä korkein waarinpito yhteisjärjestyksen hoidosta kaupungeissa sekä maalla, waiwaishoidosta, irtonalisuuden ja perjäämisen estelemisestä, kruunun jywä-säästöistä, hallinto-wirastoista j. n. e. Näissä asioissa saapi hän tehdä, mitä tarwe käskää ja laki myöden antaa, yffin neuwain senaatin talous-osaston kanssa, tai, jos aika kiirehtii, suorastaanki maaherrain kautta, josta hänen senaatille kuitenkin pitää tieto antaa, ettei waan siltä muuten taitaisi tulla toisenlaisia käskeyä. Kenraalkuvernörin silmän alla on myöski kruunun ylöskanto-laitokset, rahastot ja läänihallitukset, jonka tähden hänen yhdessä senaatin talous-osaston kanssa tulee määrätä, mitä järjestyksen ja työn menestyksen suhteen niissä waaditaan. Myös on kenraalkuvernörillä walta muistuttaa asianomaisia semmoisissa wirlalaitoksissa, joilla on erityinen hallituksensa, että he wiipymättä parantaisivat kaikki wirheelliset kohdat, ja tärkeämmisissä tapauksissa woipi hän tehdä ja määrätä, mitä wahingollisten seurausten estämiseksi näkee tarwittawan, josta hänen kuitenkin pitää samassa tieto antaa sille tai

niille, joiden huolenpitoon laitos lähimmiten kuuluu. Kenraalkuvernörin puheille pitää jokainen häneltä turvaa etsiä laskehtaman; mutta walitukfia ala-oikeustoin ja maaherrain wirkatoimista hänen ei kuitenkaan tule vastaanottaa, eikä semmoisia hakemuksia, joihin yli-oikeustoin tahi senaatin on päätös annettava, waan neuwokoon ne asianomaisiin paikkoihin. Walitukset wirkamiesten wirkarokkista laitetaan prokuraatorin perään-lysyttämiksi, jota wastoin kenraalkuvernöri ilmoittaa keisarin erityiseen muistoon ne wirkamiehet, jotka erittäin wakaisesti, uskollisesti ja toimellisesti owat wirkaansa toimittaneet. Jos kellä olisi walittamista itseänsä kenraalkuvernöriä vastaan, pitää walitus postissa keisarille lähetettämän kiinni-lakattuna ja päällekirjotettuna näin: hänen keisarillisen majesteesinsä omaan käteen annettava. Kun kenraalkuvernörin on jotain alhaisemmille oikeustoille ja wirkamiehille käskemistä, tulee hänen tehdä se asianomaisten yli-oikeustoin ja päälysmiesten kautta, paitsi juuri erinomaisissa kiireisissä, jos muuta neuwoa ei ole, suorastaan; ja pitää hänen semmoisissa tapauksissa antaa tieto siitä yli-oikeustolle tahi päälystölle, jotta tietäisiwät waarin pitää käskyn noudattamisesta. Kenraalkuvernörin tulee pitää erinomainen huoli elantoin parannuksesta ja kuulustella niistä wirkamiehiä ja muita ymmärtäwäisiä kansalaisia, sekä vastaanottaa ehdotteita kruunun ja yhteisen hywän edistämisestä, jotka, sittekun laillisuutensa ja tarkotuksiinsa sopiwaisuuden puolesta owat tutkituiksi tulleet, laitetaan keisarin tarkastettawiksi. Kenraalkuvernöri tekee vuosittain kaksi wirkamatkustusta, kummanki kerran läpi puolen maata, joilla matkoilla yksi senaatori, prokuraatori, hänen sijaisensa tahi joku esityslihtieri seuraa häntä. Näillä matkoilla tarkastellaan oikeuden ja hallinnon käytäntöä yleisesti, rahastoin, kruunun jywästästöin, yhteisten opistoin, waiwais- ja sairaushuonetten ynnä muiden yhteisten laitosten tilaa, mitenkä yhteiset rakennukset, tiet, kestikiuwarit owat kunnossaan, ja kaikkia elantoihin ja yhteiseen taloushointoon kuuluwia seikkoja. Ne wajanaisuudet, wäärinkäytökset ja epäjärjestykset, jotka sillä tawoin ilmi tulewat, saawuttaa

Kenraalkuvernöri asianomaisten wirkamiesten kautta pikaiseen ja lailliseen ojennukseen, ja antaa sitte keisarille matkakertoelman. Paitsi sitä lähettää kenraalkuvernöri, maaherrain ja rajain päälyhsmiesten ilmoituksen mukaan, määrättyillä ajoilla keisarille luettelon ulkomailta tulleista ja sinne menneistä matkustawaisista, ynnä kerronnan maan yhteisestä tilasta ja merkillisistä tapauksista.

11. Kenraalkuvernörin warawirkainen ja kanslia.

Silloin kun kenraalkuvernöri ei alituisesti asu Suomessa, nimittää keisari hänelle warawirkaisen, jonka tulee Helsingissä asua. Tämän tulee kenraalkuvernörin sijasta olla puheenjohtajana senaatisa; kuitenkin saapi ainoastaan kenraalkuvernöri itse antaa keisariin erityisen mietteensä senaatin päätöksistä, ja toimittaa senaatin alistukset keisariin, sekä keisarin käskyt senaatiin. Täytäntöön saatettawain asiain ja tarpeellisten tiedon saamisten tähden pitää warawirkainen kirjallista keskuutta kaikkein Suomen ja Wenäjän maan wirkakuntain kanssa, paitsi ministerien ja niiden kanssa, joiden hoidettawana joku pää-osa keisariwallan hallituksesta on, ja joiden kanssa kenraalkuvernörin itsensä on kirjakeskuutta pidettävä. Katsele-matkat ja muut toimitukset, jotka kenraalkuvernöri, kun itse ei saata tehdä niitä, on warawirkaisellensa jättänyt, tulee tämän suorittaa, ja samoite laittaa wäärinkäytökset ja epäjärjestykset tarpeelliseen ojennukseen; mutta keisarille esiteltävät ja muut tärkeämmät asiat pitää kenraalkuvernörin itsensä toimitettawaksi ilmoitettaman. Hakemus- ja walituskirjoja saapi warawirkainen vastaan-ottaa ja ne asian laadun jälkeen kenraalkuvernöriin tahti prokuraatoriin laittaa; ja muuten tulee hänen kenraalkuvernörin tiedoksi ilmoittaa kaikki, mitä maan hallinnon suhteen näkee tarpeelliseksi tahti hyödylliseksi. Kun kenraalkuvernöri sairauden tahti muun esteen tähden ei taida mihinkään wirkatoimiin puuttua, owat ne kaikki puolin warawirkaisen hoidettawina; ja milloin kenraalkuvernöri on Suomessa, eroaa warawirkainen muista wirkatoimista, paitsi puheenjohdannosta

senaatissa, jos kenraalkuvernööri itse ei ole läsnä, ja niistä, jotka kenraalkuvernööri muuten ehkä silloinkin antaa hänen valtaansa. Kenraalkuvernöörillä on kansliansa Suomen pääkaupungissa, ja samaa kansliaa käyttää hänen varavirkalaisensa. Se on yhden tieteiden päähoidon alla ja on siinä kaikki toimistoa, kumpikin omalla päälisköllänsä.

12. Keisarillisen senaatin prokuraatori.

Keisarillisen senaatin prokuraatori auttaa kenraalkuvernööriä waarinpidossansa siitä, että laki ja asetukset maan virkakunnissa tulevat noudatetuiksi, ja että virkamiehet täyttävät velvollisuutensa niin, ettei ketään sorjeta oikeutensa nautinnossa; ja pitää prokuraatorin sen suhteen waarinottaa kenraalkuvernöörin käskystä. Senaatin suhteen tulee prokuraatorin katsoa, että kaikki sinne tulleet asiat oikein esille otetaan ja niistä annetut päätökset ulos laitetaan. Prokuraatorin tulee sentähden, milloin hänen muut virkatoimensa sen myöden antavat, olla senaatin kokouksissa, varsinkin pöytäkirjain wakaamisessa, jotka muuten ovat hänen läpikäyöksensä lähetettävät; ja senaatin kokouksessa tulee prokuraatorin paneuttaa pöytäkirjaan ne muistutukset, joihin laki ja asian laatu woivat tilaisuuden antaa, ehkä se ei kuitenkaan tule senaatin päätöksen täytäntöä estämään. Prokuraatori ilmoittaa asianomaiselle toimiston pääliskölle, senaatin wara-esimiehelle tahti osastolle, jos olisi hawainnut huolimattomuutta heidän alaisissansa virkamiehissä, ja walwoo tahti walwouttaa ne asiat, jotka senaati tahti kenraalkuvernööri on hänelle sitä warten jättänyt, ja ne kanteet virkamiehiä ja erityisiä vastaan, jotka hän itse, annettuansa tiedon siitä kenraalkuvernöörille, näkee tarpeelliseksi oikeuteen wedettää. Jos kenraalkuvernööri, hänen waravirkalaisensa tahti senaatin wara-esimiehet ja jäsenet olisivat la'in ja asetusten määräämästä virkatoimissansa poikenneet, tulee prokuraatorin muistuttaa heitä siitä ja samassa osottaa, missä se poikeus on tapahtunut; mutta jos he siitä ei huolisi, on hänellä walta antaa keisarille täydellinen kertomus asiasta.

— Mitä muuten lainkäytteen ja yhteiseen järjestykseen maassa koskee, niin tulee prokuraatorin saada erityinen tieto howi-oikeutten töistä, päiväkirjat maanjako-oikeustoista ja luettelut wiskaali-kanteista tuomareita vastaan, tietääksensä, mitä hänen Wirkansa puolesta on tehtävä, jos jotain olisi laimin lyöty. Eriköt myöskä saawat ilmoittaa walitukseensa Wirkamiesten toimituksia vastaan prokuraatorille, joka sitte, kuultuansa asianomaisten selitykset, laittaa walitukset lailliseen tutkintoon, jos näkee syytä siihen olewan, ja määrää sitä warten yhteisen syyttäjän. Oli-oikeustoin ja maaherrain pitää olla awulliset prokuraatorille, misä niin waaditaan. Prokuraatorin tulee myöskä tarkastaa kruunun wankihuoneita wankien wartioimisen ja hoidon puolesta, jota warten hän itse tahi howi-oikeutten lakiwiskaali taikka kaupunkien pormestarit yhden raatimiehen ja kaupungin wiskaalin kanssa käypi määrättyillä ajoilla niitä katsastamassa. Jos nämä jälkeen nimitetyt hawaitsewat jotain epäjärjestystä, ilmoitetaan asia maaherralle, ja sitte, jos siitä ei seuraisi ojennusta, myöskä prokuraatorille. Joka kuukaudelta pitää prokuraatorin asianomaisten maaherrain ja howi-oikeutten kautta saada wankiluettelut tutkiaksensa ja ojennukseen waatiaksensa, jos olisi jossain kohdassa wastoin lakia ja asetuksia menetelty, joista hän sitte joka puolelta wuodelta lähettää kenraalkuvernörille summittaisen uloswedon ja ilmoittaa samassa, mitä hän niiden suhteen Wirkansa puolesta on tehnyt. Samoin tulee prokuraatorin senaatista ja howi-oikeuksista saada heidän työ-luettelunsa ja jättää ne kenraalkuvernörille ynnä ilmoituksen kanssa, jos hänellä niitä tutkiesiansa on ollut mitään muistuttamista, tahi jos hän Wirkansa puolesta on mitään muuta niiden suhteen tehnyt. Prokuraatorin tulee myöskä wuosittain heinäkuussa antaa senaatin oikeusosastoon kertomus kaikista maan oikeustoissa ja maaherroissa esillä olleista riita- ja rikos-asioista, jota warten näiden Wirkalaitosten pitää määrätysä ajassa lähettämän hänelle kaawan jälkeen tehdyt selwitykset ja luettelut niistä. Kaikki kruunun asiamiehet ja wiskaalit owat prokuraatorin käsken ja silmän alla, jonka tähden hän saapi tietää an-

taa ajatuksensa, ketä hän tahtoisi korkeampiin aivonaisiin wiskaali-wirkoihin, ja itse nimittää kaupungin wiskaalit wirkoihinsa sekä ajaksi erottaa heidät niistä, milloin syystä löytyy. Pääteeksi tulee prokuraatorin yleisesti, jos näkisi jotain tarwittawan tahi hyödyllistä olewan kansan oikeuten wakuuttamiseksi ja epäjärjestyksen poistamiseksi, wiinwytelemättä ilmoittaa kenraalkuvernörille ajatuksensa siitä. Prokuraatorilla on apulaisna wirkawarainen, joka hänen poisja, laillisesti estettynä tahi poljettuna ollessa, toimittaa wirkaa ja muutenki hoitaa niitä erinäisiä wirka-asioita, jotka prokuraatori hänen toimittaaksensa jättää. Näitä edellä nimitettyjä wirkatoimia warten on prokuraatorilla senaatissa eri toimistonsa.

13. Keisarin kanslia ja Suomen waltasihtieristö. Suomenmaan asiain komitea.

Sittekun ne keisarin itsensä päätettävät asiat owat edellä mainittuun tapaan tulleet senaatissa valmistetuiksi, laitetaan ne ynnä asiakirjain kanssa kenraalkuvernörin kautta keisarin kansliaan ja Suomen suuriruhtinamaan waltasihtieristöön. Päälikönä tässä wirkalaitoksessa on minister-waltasihtieri ja hänen poisja tahi estettynä ollessa toimittaa hänen warawirkaisensa wirkaa. Kansliassa on kaksi osaa, toinen ruotsin, toinen wenäjänkielisiä kirjotuksia warten. Minister-waltasihtieri awaa kaikki senaatista tahi kenraalkuvernöristä keisarille lähetyt kirjotukset, joiden päälle ei ole erittäin kirjotettu, että ne owat keisarin omaan käteen annettawat. Asiat valmistetaan sitte lopullisesti minister-waltasihtierin kautta, ja missä tarwe waatii, woipi hän kenraalkuvernöristä tahi senaatista waatia tarkempia tietoja. Valmistusta warten on waltasihtieristön yhteyteen laitettu alituinen komitea, jonka tulee tutkia kaikki ne asiat, jotka minister-waltasihtieri keisarin määräämästä sille sitä warten jättää, jonka jälkeen sen lausunnot alistetaan keisarin tarkastettawiksi. Mainitusssa komiteassa on minister-waltasihtieri esimiehenä ja hänen warawirkaisensa yhtenä jäsenenä, sekä kolme muu-

ta jäsentä, jotka keisari asettaa kolmeksi vuodeksi kerrassaan ja nimittää itse yhden niistä, mutta ne toiset kenraalkuvernörin ja senaatin yhteisellä ehdotuksella etenki senaatoreista, maaherroista tahi muista ylhäisemmistä wirkamiehistä, joita sentähden ei kuitenkaan entisistä wiroistansa kokonansa eroteta. Komitealla on erityinen wirkamies asiain esittäjänä, ja sen kokouksissa pitää, paitsi esimiestä, wähintäänki kaksi jäsentä saapuwilla oleman. Joka asiasta pitää esittäjän laittaa pöytäkirja, jossa asian laatu selitetään ja johon myös otetaan senaatin ja kenraalkuvernörin lausunnot sekä komitean ajatus tahi äännöstämä, jos sen jäsenet owat erimielisiä olleet.

14. Jatkanto.

Asiain esittämistä warten keisarille laitetaan kenraalkuvernörin ja senaatin alistuksista itseksensä asiassa kaawan jälkeen tehty wenäjänkielinen osote, jossa asia lyhyeltään mutta uskollisesti kerrotaan, ynnä kenraalkuvernörin tahi senaatin lausunnon kanssa, ja mihin se pää-asiallisesti perustautuu. Hywän tärkeissä asioissa pitää kuitenkin senaatin alistus ja, jos kenraalkuvernöri on erityisen lausuntonsa antanut, myös seki kokonansa wenäjäksi käännettämän. Minister-waltasihtieri esittää sitte sen tehdyn osotteen keisarille ja pitää kaikki asiaan kuuluvat kirjotukset alkuperäisyydessään waralla, selitykseksi semmoisista kohdista, joista keisari ennen asian päättämistä ehkä tahtoisi tietoa. Jos asia keisarin määräämästä on keskusteltu Suomenmaan asiain komiteassa, pitää myös senki pöytäkirja esittäessä keisarille näytettämän. Jos keisari päätöksellensä wahwistaa senaatin tahi kenraalkuvernörin ajatuksen, niin hän kirjottaa sen omalla kädellään osotteesen; mutta toisinkin ollen, tahi jos keisari näkee hywäksi antaa erityisen määräyksen, tulee minister-waltasihtierin seuraamaan esittelöön laittaa ja keisarin wahvistettawaksi edes antaa toisen kaawan mukaan tehty lista semmoisista päätöksistä ja määräyksistä, jotka keisari myös sitte omakätisellä kirjotuksella wahwistaa. Keisarin päätöksistä annetaan tieto komitealle,

ja minister-waltasihhtieri laittaa ne kirjallisesti kenraalku-
 wernörrille ja hänen kauttansa senaatille. Minister-walta-
 sihtieri vastaa niiden waltasihhtieristöistä uloslähtewän kir-
 jotusten yhtäläisyydestä keisarin päätöksen kanssa, ja toisen
 osan ensimmäinen toimisto-sihtieri vastaa sieltä lähtewän
 läänösten yhtäpitäwäisyydestä alkukielen kanssa. Joka-
 wuotisen yleisen waltakulunki=arwion sekä ohjesääntöiset
 asetukset ja julistukset wahwistaa keisari myöös omakäti-
 festi, annettawiksi edellä mainitusssa järjestyksessä kenraal-
 kuwernörrin kautta senaatille. Kun keisari myönnyttää ta-
 wallisia maksumääräyksiä, tilapäisiä isompia ulosmaksuja ja
 eläkerahoja, taikka säätää jotain muuta tärkeämmistä asi-
 oista, laitetaan keisarin päätös hänen majesteehtinsa alle
 kirjottamalla käsksyllä kenraalkuwernörrille. Keisarin alle
 kirjotuksella wahwistetaan myöös kreivi=, paroni=, aateli-
 ja muut arwokirjat, kaikki nimitykset n. k. luottamus-
 wirkoihin, sekä asetuskirjat muutamiin muihin korkearwoi-
 sempiin wirkoihin ja erokirjat niistä. Keisarin tutkintoon
 kuuluwissa asioissa hakija ei saa antaa alamaista anekir-
 jaansa keisarin kansliaan eli waltasihhtieristöön, waan pi-
 tää ne annettaman joko senaatiin tahti sen läänin maaher-
 raan, jossa hakija asuu. Sälkimäisessä tapauksessa maa-
 herra laittaa anekirjan senaatiin ja senaati keisarlin, jos
 näkee syytä siihen olewan, mutta ei muuten.

15. Yli- ja ala-oikeustot.

Keisarillisen senaatin oikeus=osaston alla olewat eri-
 näiset oikeustot owat kahja eri laatua: yhteiset ja eri-
 tyiset. Edellisistä, jotka suorittelewat kansajäseniä yleisesti
 koskewia asioita, on jo la'inkäynti=laaresssa mainittu. Niistä
 on hovi=oikeus yhteinen yli=oikeusto, jonka alle kuuluu
 maalla laamannin ja kihlakunnan, kaupungeissa raas-
 tuwan ja lämnerin oikeusto. Crityisiksi oikeustoiksi
 sanotaan niitä, jotka suorittelewat asioita erinomaisesta laa-
 dusta tahti semmoisia asioita, jotka koskewat wirkansa puo-
 lesta eri tilassa olewia kansajäseniä. Näistä mainittakoon
 ensin yhteiskansaisessa tarkotuksessa maanjako=oikeusto,

jonka tulee suoritella lohko- ja tilusten jaossa ilmaantuneita riita-asioita sekä valituksia toimitetuista, mutta vielä laillista voimaa puuttuvista maan-jaovista. Tähän, joka pitäjässä löytywään oikeustoon, kuuluu paitsi esimiestä kaksi jäsentä, ja maamittari apulaisena. Tapahutuneen waalin johdosta pitäjän maan-omistajain kesken määrää howi-oikeus esimiehen ja maaherra jäsenet. Esimieheksi ei saa walita mutta, kun tuomarin-wirassa tunnetuita ja maanhoidossa taitawia miehiä ja jäsenten myös pitää olla kunnialliffia ja ymmärtäwäiffiä. Maa-riidoissa eri pitäjän välillä kokoontuwat niiden maanjako-oikeustot yhdistetyksi maanjako-oikeustoksi. Wiipurin läänillä on erityinen maanjako-oikeustonsa, johon keisari nimittää esimiehen, ja jonka muina jäseninä on läänin maamittari wakinaisesti ja kaksi muuta, maan-omistajain kunki pitäjän sisässä walitsenaa jäsentä. Maanjako-oikeustot owat howi-oikeutten silmän alla kaikissa niissä asioissa, jotka koskewat wirkarikokfia ja laiminlyönmiffiä, mutta muissa asioissa kuuluwat ne senaatin oikeus-osaston alle.

Muutamia rikos-asioita käytetään erityisessä oikeuslaitoksessa linnan-oikeuston nimellä. Sillä on yli-oikeuston arwo, waikka sen alle ei kuulukkaan muuta alhaisempia oikeustoja. Esimiehenä on läänin maaherra ja jäseninä kuusi hänen siihen kutsunsaansa henkeä, nimittäin pormestari ja raatimiehet siinä kaupungissa, jossa mainittu oikeusto istuu, sekä muita tuomarin-walan tehneitä la'inooppineita miehiä. Jos maaherra ei ole paikalla, tahi jos hänellä on laillinen este taikka hän on polkeen-alainen, tulee senaatin oikeus-osaston määrätä toinen esimies. Maan-sihtieri kirjottaa pöytäkirjat ja toimittaa muut asianomaiset työt. Linnan-oikeusto vastaan-ottaa ja tuomitsee ilmaantuneita rikos-asioita niissä huoneissa ja kartanoissa, joissa keisari tahi joku hänen perhe-kuntaifensa olo-aikanaan Suomessa asuu, jos syyllinen ei kuulu howiwäkeen tahi sotasaättyyn; rikokfia, jotka owat tapahutuneet senaatin ja howi-oikeutten wirahuoneissa ja niissä warustuksissa, joita kunnikkaan linnoiksi sanotaan; sekä kanteita kruunun wanki-huonetten wahtimestareita ja wankiwartioita vastaan wi-

rantoimituksestaan ja wäärinkäytöksistään niissä kaupungeissa, joissa maaherralla on asuntonsa, jos niissä kruunun linnaa eli warustusta ei löydykään. Siunan-oikeustoon ei kuitenkaan wedetä semmoisia rikos-asioita, jotka laski määrää suorastaan hovi-oikeuden tahti muun yli-oikeuston päätettäväksi.

16. Jatkanto.

Sota-oikeuston tuomittavia ovat kaikki sotapalveluksessa olevain warsinaisen sotawäen, erinäisten warkamiesten ja pappien wiat ja rikokset wiroisfansa, paitsi mitä itseensä papiswirkaan, uskon-oppiin ja kirkkokuriin koskee; aluswäen rikokset päälyksiansä vastaan erilläänki wirantoimituksesta; muonakauppiasten ja herrain palveluswäen rikokset sodan ja sotakulkuin aikana maalla sekä merellä; kysymykset upseerein, warkamiesten ja heidän palveluswäkensä irtaimesta omaisuudesta samoissa tiloissa, sekä sota-saaliista, ryöstetyistä wihollisen laivoista ja tawaroista, ja loukkeet sotatuomareita vastaan heidän warkatoimituksessaan, taikka sen tähden. Nämät sota-oikeustot kuuluvat yli-sota-oikeuston alle, jossa istuu keisarin nimittäämä kenraali esimiehenä ja kuusi muuta jäsentä, nimitetään kaksi päälys-upseeria, kolme kapteiniä tahti samantarwoista meri-upseeria ja yksi yli-auditori. Upseeri-jäsenet, joista wähintään kaksi pitää olla meriwäestä, kokoon kutsutaan tarwittaisissa, jos keisari ei olisi määrännyt sitä warten joita kuita wakinaisia jäseniä. Yli-auditori esittää asiat, kirjottaa pöytäkirjan ja toimittaa päätökset walmiiksi; syyttäjänsä on erityinen sota-wiskaali. Tämän alaisia sota-oikeustoja löytyy joka eri joukkiossa niin maalla kuin merellä, ja niissä on yksi päälys-upseeri esimiehenä ja wiisi upseeria sekä auditori jäsenenä. Joukkion päälikkö määrää esimiehen sekä upseeri-jäsenet, ja auditori esittelee asiat, kirjottaa pöytäkirjat ja suorittaa päätökset. Syyttäjänsä on joukon waunuri tahti joku päälikkön erittäin määräämä alai-upseeri. Yli-sotaoikeusto pitää waarin la'in-käytteestä alaisissa sota-oikeustoissa ja tutkii niiden päätökset, milloin

niistä valitetaan tahi ne ilman alistetaan. Itse tuomitsee se suorastaan upseerein ja muiden saman-arvoisten sotawäkeen kuuluvain wirtamiesten wirtarikokseista sekä muutamissa muissa suuremmissa rikos-asioissa. Luotsiwartain ja luotsi-päälistön wirtarikokset otetaan myös ja päätetään yli-sotaoikeustossa, mutta luotsien samanlaiset asiat menewät ensimmäisen Suomen meriwäestön sota-oikeustoon. Jos wirta-asioillaan olewat sotawäkeen kuuluwat henget ulkona joukkion asento-paikasta, taikka luotsit tahi karanneet sotamiehet rikoksia tekewät, tulee yhteisen oikeuston tutkia ne niillä paikoilla, joissa työ tapah-tui, ja pöytäkirjat sitte asianomaiseen sota-oikeustoon lait-taa, jossa tuomio päätetään. Mutta jos sellaista pahan-tekijää olisi syytetty useammista rikoksista, ja joku niistä olisi hengen-asia, niin päätetään tuomio siinä yhteisessä oikeustossa, jonka piirikunnassa suurin rikos on tapahtunut.

17. Maaherrat ja läänihallitus.

Lakihoidon wooksi welkomisissä, sekä asun ja järjes-tyksen ylläpitämisessä talous- ja wallinto-asioissa, on Suo-mi jaettu eri lääneihin, joiden itsekunki hallitusta hoitaa yksi maaherra eli n. k. maahallituksen päällikkö. Sitä warten on maaherran alla kaksi toimistoa: maankanslia ja maankonttori, joita hoitaa, edellistä maansihtieri, jäl-kimmäistä maankamveri, kumpiki apulaisineen. Maankans-lan toimena on laittaa yhteiset asetukset julistetuiksi, päät-tää welkomus-asioita, määrätä tuomiot ja päätökset täy-täntöön, pitää huolta elannoista, rikosten ja yhteisen hyvän wallinnosta niin maalla kuin kaupungeissa, ja esitellä wi-ranhaku-asiat läänihallituksessa itsesänsä ja sen alle kuu-luvasa wirtapiirisä. Maankonttorin tulee holhoa kruu-nun maat ja tilukset, pitää waari kruunun tuloin maksu-määräyksestä, ylöskannosta ja tilistä, määrätä kruunun ulosmaksut suoritettawaksi, pitää huolta kruunun ostoksista, kuljetuksista ja rakennustöistä sekä warain hoitamisesta muutamissa yhteisissä laitoksissa, jotka suorastaan eiwät kuulukaan kruunulle. Muutamia asioita suorittelewat

maankanslia ja maankonttori yksin neuvoim, esim. maa=rii=toja kruunun tilain välillä, kruunun tilusten talo=shynejä, uitten kestitiivarein, myllyin ja vesilaitosten rakennuksia, kruunun ylöskantoin rästi=asioita, waallin panoja ylöskanto=wirkoihin j. n. e. Maaherra päättää asiat yhdesä maan=sihtierin tahi maankamrerin kanssa, kuitenkin niin, että eri=mielisyhydesä maaherran ajatus tulee voitolle, saaden ne toiset ainoastaan waromisen tawoin paneuttaa mietteensä pöytäkirjaan. Mutta maaherran poisä tahi muuten es=tettyinä ollesä suorittaa maaherran wiran puolesta maansihtieri ja maankamreri yksin neuvoim asioita, ja jos owat erimielisiä, tulee sen ajatus päättämään, jonka esi=tykseen ja valmistukseen asia kuuluu. Maansihtierin ja maankamrerin sijasta hoitawat wara=sihtieri ja wara=kam=reri muutamia asioita. Ne samat, jotka owat asiaa tutki=neet, myös allekirjottawat toimituskirjan.

18. Jatkanto.

Moninaisten erilaatuisten wirkatointensa wooksi kuu=luwat maaherrat erinäisten korkeampain wirka=laitosten alle, nimittäin hovi=oikeutten alle welkomus= ja ryöstö=asioisä sekä eräisä hallintoon kuuluwisä laki=asioisä; senaatin talous=osaston alle kaikisä talous= ja wallinto=asioisä; ja kenraalkuvernörin alle maan yhteisessä halli=tuksessa, jonka päällikkönä kenraalkuvernöri on. Maaher=ran welvollisuus on määrättyillä ajoilla antaa tieto osit=tain senaatin talous=osastolle, osittain kenraalkuvernörille eräistä tärkeämmistä kohdistä lääninsä talous= ja wallinto=asioisä. Ainoastaan kenraalkuvernörin ja senaatin kautta saawat maaherrat asioita keisariin alistaa; suorastaan pitää heidän kuitenkin woosittain määrättyinä aikoina laittaa keisa=rille kaawan mukainen wenäjänkielinen kertomus lääninsä tilasta ja hallinnosta edellisenä wuotena, joisä kertomuk=sisä myös woimat tehdä ehdotuksia parempaa järjestystä ja warallisuuden kartuttamista warten lääneisjansä.

Maaherran alaisia wirkamiehiä eli kruunun palwe=lioita maalla owat kruununwouti joka kihlakunnassa ja

hänen apulaisensa nimismies, tavallisesti yksi joka pitäässä. Nämät toimittavat ryöstöjä ja muita maaherran käskyjä, ja waarin pitävät kruununmaiden hoidosta ja kaikesta, mitä yhteiseen rauhaan ja järjestykseen heidän aluskunnassansa koskee, josta heidän määrättyillä ajoilla on tieto maaherraan annettava. Syyttäjänä rikos-asioissa maalla on nimismies, ja kruunun oikeutta, milloin joku laki-asia koskee siihen, puolustaa paikan kruununvouti tahti nimismies; he myös toimittavat syhynejä kruunun mailla ja tiloilla. Rahassa maksettawat kruununwerot kantaa kruununvouti ylös sen jälkeen, kun henkiherra on niistä laskun ja maksumääräyksen tehnyt. Sitä warten löytyy niin kutsutussa maakirjassa kaikki tilat wero-määrineen, joista neki, jotka owat tawaroidsa nimittetyt, ylipäänsä suoritetaan rahalla niiden werohintain jälkeen, jotka määrättyllä tawalla vuosittain joka läänissä tawarain keskihintain jälkeen arvataan; kuitenkin taitawat weron-alaiset maksaa jywäweronsa jywilläki, jotka kruunun jywäherra (jywästön hoitaja) vastaan ottaa. Mitä erittäin koskee asetuksissa määrättyihin henkirahoihin, niin owat ne maksettawat wäkiluennoissa vuosittain toimitetun henkikirjan jälkeen. Tilinteko ylöskannosta tapahtuu sillä tawoin, että henkiherra toimittaa lasukirjat ja kruununvouti antaa rahat läänin rahastoon, josta niitä käytetään tarpeellisiin ulos-maksuihin tahti lähetetään Suomen pankkiin hallituksen käytettäväksi.

19. Kaupunkien asetus.

Jo edellä on mainittu, kaupunkien olewan semmoissa kuntia eli yhdistyksiä maassa, jotka alkuisin itseluki piirissänsä tarkottiwat teoston, tehdasliikkeen ja kaupan harjotusta, ja joilla sentähden oli oma asetuksensa ja oma hallituksensa. Kaupunkien warsinaiset asukkaat owat ne, jotka siellä owat saaneet porwari-edun eli oikeuden kaupunki-elannon harjottamiseen, ja joita sentähden oma etunfaki waatii kaupunkia woimassa pitämään. Jokaisella porwarilla on siis erityisiä sekä oikeuksia että welwollis-

suuksia kaupungissa, joita muilla sen asukkailla ei ole. Kaupungin hallituksesta huolta pitää majistraati, jonka esimiehenä pormestari ja jäseninä raatimiehet ovat. Muutamissa isommissa kaupungeissa on kaksi pormestaria, joista toinen oikeus=pormestarin nimellä on esimiehenä kaupungin raastupa-oikeustossa, ja toinen wallinto=pormestari majistraatin esimiehenä. Isommissa kaupungeissa ovat myös erittäin oikeus=raatimiehet, erittäin wallinto=raatimiehet, joiden edellisten pitää olla la'in=opillisen tutkinnon läpikäyneet. Baitsi mainittua erotusta esimiehen suhteen on kaupungin raastupa-oikeustossa ja majistraatissa samat jäsenet ja yhtäläisellä äännös-oikeudella, vaikka ovat eri virkakuntia, toinen la'inkäytäntöä, toinen hallinto=tointa warten, jonka tähden myös asiat kummassaki kirjotetaan eri pöytäkirjaan. Majistraati vastaan=ottaa ja tutkii hakemukset porwariksi pääsemisestä, ja huolta pitää kaupungin maan ja tuloin hallinnosta sekä sen elannoista ja järjestyksestä, jonkatähden se myös tutkii ja päättää näitä asioita koskevat riidat. Kaupunkia ja sen porwaristoa yhteisesti koskeissa asioissa on porwaristolla puhewalta edusmiestensä kautta, joita sanotaan kaupungin=wanhemmiksi ja walitaan kaupungin suuruuden jälkeen enemmän tahti vähemmän porwariston pää=luokista: teostajista ja kauppariiehistä. Muihin eri laadun mukaan kuuluu majistraati erinäisten korkeampain virkalaitosten alle: porwaruus=asioissa senaatin talous=osaoston; niissä, jotka koskevat luvatonta elatuskeinoa, hovi=oikeuden; ja muissa talouden sekä wallinnon asioissa maaherran alle. On kuitenkin maaherralla oikeus tärkeissä kaupunkia koskeissa asioissa esimiehenä neuwotella suorastaan majistraatin kanssa ja sitte paikalla julistaa päätöksensä.

20. Jatkanto.

Järjestyksen ylläpitämiseksi teostolaisten kesken on majistraatin alle kuuluwa ammatti=oikeusto, jossa istuu yksi majistraatin jäsen, teoston oltermanni ja kaksi saman teoston mestaria. Mutta jos kaupungissa ei löy-

tyisi teoston jäseniä täyteen lukuun, niin majistraati suorastaan ratkaisee riitaisuudet mestarien, kiskällien ja oppipoikain välillä; ja muuten on teostolaisella semmoisessa tapauksessa lupa kääntäytyä samanlaiseen ammattiin toisessa kaupungissa. — Muutamissa kaupungeissa on rauhahan ja järjestyksen ylläpitämiseksi myös poliisi-kammari, johon kuuluu polisimestari, kaksi muuta jäsentä ja alhaisempia virkapalvelijoita. La'inrikos-asioita poliisi-kammari ei tutki, kun ainoastaan alusteeksi, jonka jälkeen ne työnnetään yhteiseen oikeustoon; mutta muutamissa vähemmässä erhetyksissä ja väärinkäytöksissä se julistaa päätöksensä, jonka muutosta voidaan maaherrassa ja lopullisesti senaatin oikeus-osastossa hakea. Kaupungit saavat tulonsa parhaastansa porwareilta ja talonhaltioilta, sen jälkeen kun näiden elanto-voitto ja talon arvot vuotisessa wara-arviossa katsotaan sietävän. Kaupungin rahawartia vastaan-ottaa ne, ja hän ylöskantaa myös kaupungin kruunun-erot, tekee tilin niistä ja laittaa ne kruunun rahastoon. — Muutamilla pienemmillä tahti uudemmissa kaupungeilla on wäli-aikainen, waillinaisempi asetetus niin muodoin, että niissä ei ole raastupaa ja majistraattia. Talous- ja wallinto- sekä wähä-arwoisempia la'inrikos-asioita warten on semmoisissa kaupungeissa asusto-oikeus, asustonhoitajalla esimiehenä ja tarpeellisilla jäsenillä. Asustohoitajan määrää maaherra ja antaa hänelle tarpeellisen ohjesäännön, mutta jäsenet saapi hän itse walita. Asusto-oikeuden päätöksistä edellä nimitetyissä asioissa ja porwari-edun hakemuksissa saapi walittaa maaherrassa. Warsinaiset rikos- ja riita-asiat semmoisissa kaupungeissa kuuluvat kihlakunnan oikeustoon. Kaupungin ja porwari-elantoin harjottamiseksi on näissä kaupungeissa tavallisesti täysi wapaus, niin että itsekuki hywäniminen, työnsään taitawa Suomen asukas saapi, ilman esteettä ammattijärjestyksen ja kauppa-sääntöin puolesta, kaupungin hallituksen luvalla asettua niihin ja elatus-keinoansa harjottaa.

21. Yli-opiston ja hiippakunnan hallitus.

Suomen yli-opisto, jonka tarkoituksena on tiedeten ja jaloin taidetten edistyttäminen Suomessa sekä nuorison opettaminen kelvollisiksi wirtamiehiksi, on kanslerin ylijohdannon alla, ja on hänellä wirtatoimitus-apuna paikalla asuwa wira-kansleri. Yli-opiston lähimpinä hallitsijoina owat sen profesorit, joista yksi rehtorin nimellä on esimiehenä konsistorissa ja ne toiset jäseninä. Konsistori pitää huolta awonaisiksi joutuneitten wirtain täyttämisestä yli-opistossa, säädystää opetus-muodon, hoitaa yli-opiston tieteelliset laitokset ja kokoukset, pitää wartin sen omaisuudesta ja muista talous-asioista. Tieteet erinäisten pääluokkinsa jälkeen jakaawat wiiteen tiedekuntaan eli tieteistöön, joissa itsekusaksi pidetään luentoja ja annetaan oppi-arwoja niiden ansainneille, sekä arwotellaan niitä tieteellisiä osotteita, joita opetuswirkoja hakewilta waaditaan. Sitä myöten luetaan myös yli-oppilaatki eri tieteistöihin, joissa jokaisessa on yksi professori wanhimpana (dekaanina). Yli-opistossa suoritetaan valmistuskokeet papis- ja koulu-wirkoihin, sekä tutkimot muihin yhteis-wirkoihin maassa. Rehtorin tulee pitää lähin huoli järjestyksestä yli-opistossa ja antaa päätöksen welka-asioissa, joita oppilaita wasten ilmaantuu. Oppilasten järjestyserikokset päättää rehtori yksin neuwoin tieteistöin wanhimpain kanssa järjestystoimikunnan nimellä, jota wartin niiden rikokset yhteistä lakia wastaan sekä riita-asiat owat tawallisten oikeustoin alaisia.

Kirkollisen hallituksen suhteen on Suomenmaa jaettu kolmeen hiippakuntaan, joiden tuomiokapituli hoitaa allensa kuuluwia kirkon ja koulun asioita. Tuomiokapitulissa on piispa esimiehenä, tuomio-prowasti ja kymnaasin lehtorit muina istunta-jäseninä. Se kuuluu senaatin talous-osaston alle, paitsi kirkon- ja koulun-opettajain sekä niihin kuuluwain muiden wirtamiesten wirtarikoksissa, jotka owat tawallisten oikeustoin alaisia. Ne, jotka aiowat papillisiin ja koulun-opettajan wirkoihin, pitää lo-pullisesti hiippakunnan tuomio-kapitulissa oppinsa puolesta

tutkittaman. Väihin huolenpitäjä kansan opetuksesta uskonto=asioissa ja jumalanpalveluksesta sekä kirkkokurista on kirkkoherra pitäjäsänsä, alaistensä muiden pappien avulla. Tilansä mukaan on useampia pitäjiä yhdistetty kirkollisiksi yhteyksunniksi, joita sanotaan prowastin läänneiksi, ja joissa itsekusfakt yksi kirkkoherra läänne eli kontrahiti=prowastin nimellä holhoo sen kirkollista elämää.

22. Painotutkinto=wirastot.

Painotutkinnon tulee katsoa, ettei maan kirjapainoista ulos=anneta tahti ulkomaalla painettuna maahan tuoda mitään semmoista, joka loukkaa keisarin majesteettisyyttä ja oikeuksia tahti hänen perheensä kunnioitusta, taikka wahingoittaa maan hallitusta ja peruslakeja, turmelee uskon=oppia ja hyviä tapoja, taikka alentaa jonkun kunniaa ja kansallista arvoa. Sitä warten on määrättyillä painoilla asetettu erityisiä painotutkijoita, jotka kuuluvat pääkaupunkiin asetetun painotutkinto=komitean alle. Tässä komiteassa on paitsi esimiestä neljä jäsentä, ja sen wirkana on warsinainen painotutkinto ja siitä ilmaantumain kysymysten ratkaiseminen. Korkeinpana wirkalaitoksena semmoisisa asioissa on painotutkinnon ylihallitus, jonka esimiehen ja jäsenet keisari nimittää. Tämä ylihallitus ylösottaa ja päättää lopullisesti painotutkinto=komitean päätöksistä tulleet walitukset ja koettelee sen tekemät alistukset, mutta saa myös senaatin kautta lähettää erittäisiin tärkeät asiat keisarin omaan tutkintoon. Painotutkinnon ylihallitus päättää myös ne asiat, jotka koskevat painotutkinto=asetuksessa kieltyin kirjain luwatonta painamista ja myymistä, joista päätöksistä asianomaiset voivat senaatin oikeus=osastossa muutosta hakea. Jos riikös on sellainen, että yhteinen lakiki määrää siitä rangastuksen, niin mainitun ylihallituksen asiamies wetää sen asianomaiseen oikeustoon. Poiketen edellä=mainitusta yleisestä säännöstä antaa tuomiokapituli painoluwan hengellisille kirjoille, lääkäri=neuvosto lääkitä=oppisille, yli=

opisto ja sen tieteistö=wanhimmat yli=opistollisille, ja kunki paikkan poliisi=wirka yksityisten ilmoituksille. Saki=asiain kirjotukset saadaan painaa sen oikeuston luvalla, joka on ne toimittanut. Uusille sanoma=lehdille haetaan senaattista ulosanto=lupaa, ja saa senaatti myös kieltää luwan saaneiden sanomalehtien jatkamisen.

23. Lääkintä=hoiteisto. Waiwaihoito.

Lääkintä=hoidon yli=hallinnosta pitää kenraal-tirehtöri huolta, vastaan ottaen ja päättäen kaikki yhteistä terweys=hoitoa koskevat talous= ja hallinto=asiat, jonkalaisia ovat ehdotukset awonaisten lääkäri=wirkain täyttämisestä, waarinpito sairas=huoneista ja apteikeistä, kulkutautien estokeinot j. n. e. Apuna näissä toimisissa on hänellä omituinen kanslia ja kamreri sekä ylimääräiset lääkärit. Kenraal-tirehtörin tarkastuksella huolta pitävät terweyshoidosta maalla läänin=lääkärit kuki piirissänsä, lasaretin lääkärit yhteisissä kunki läänin sairas=huoneissa, kaupungin=lääkärit kaupungeissa ja eri lääkärit wankeus=laitoksissa; myös on joka läänissä yksi lääkäri panorokko=aineen hoitajana. Päähuoli mielivikaisten hoidosta ja siihen kuuluwista laitoksista on erityisellä johtokunnalla, johon kuuluu senaatin kanslia= ja kirko=asiain toimistoin päälliköt sekä lääkintä=hoiteiston kenraal-tirehtöri. Wiimeksi nimitetty on myös esimiehenä lääkäri=neuvostossa, jonka jäseninä ovat yli=opiston lääkintä=tieteistön professorit, ja joka on welwollinen tutkimaan haawalääkäreitä, wälskäreitä, apteikareita, promiforeita ja kätilbitä heidän oppinsa wuoksi, ja antamaan lauseensa lääkintä=tieteisissä oikeus=asioissa.

Sätää karsiwän wuoksi on itsekuksi seurakunta erityisenä waiwaihoitokuntana, jonka tulee pitää huolta niistä, jotka mielen tahi ruumiin sairauden ja wian, tahi turmatomuuden, wanhuuden taikka onnettomain kohtausten tähden tarvitsewat apua, jota heidän omaisensa suoraan eteenwässä ja takanewassa sukupolwessa eiwät woi heille antaa. Itsekusfaki semmoisessa yhteiskunnassa löytyy sitä

warten waiwaihoidon johtokunta, jossa seurakunnan kirkkoherra on esimiehenä ja muita jäseniä niin monta, kun nähdään tarwittawan, jotka yhteisessä kirkon-kokouksessa kolmeksi wuodeksi joka kerta siihen walitaan. Kaupungeissa on kuitenkin wanhin muista wakinaisista kaupungin papeista, poliisi-mestari tahi pormestari ja kaupungin lääkäri ilman waalitta johtokunnan alituissina jäseninä. Johtokunnan työnä parhaastansa on waiwaihoidon järjestäminen seuraawaksi wuodeksi, waiwaiskasvan warain ylläskantaminen ja hoitaminen, huolenpito siitä, että keraantö tulisi estetyksi ja että ne waiwaihoidon alle kuuluvat saisiwat tarpeellisen holhon ja opetuksen. Itsekuki waiwaishoitokunta on jaettu eri piireihin ja jokaisessa niissä tulee sen, joka on piirin päälysmieheksi määrätty, olla johtokunnalle awullinen. Walitukset waiwaihoidon johtokunnan toimista, milloin niitä ilmaantuu, vastaan ottaa maaherra.

24. Suomen pankki.

Tarkotuksensa mukaan Suomen pankki osittain lainaksi ottaa kaswamatta makaawia rahoja ja maksaa niistä kaswua, osittain antaa rahalainoja muille, auttaaksensa sekä senkautta että muilla tawallisilla pankin-toimilla rahan-tarpeessa olewia, ja edistyyttäöksensä elantoin alkuun saamista ja tointumista, sekä seura- ja yhdyskuntain hyödyllisiä hankkeita ja rakennuksia, jonka oheessa pankin myös tulee saawuttaa yhteyttä ja wakawuutta maan raha-asioissa. Ollessansa rahaliikkeen edistys-laitoksena, on pankilla oikeus ulos-antaa maassa kulkewia seteli-rahoja ja rahan-saantokirjoja muutamiin ulkomaalaisiin kauppa-taloihin, joiden kanssa pankki sitä warten pitää yhdistystä. Pankin ylikattisjana on senaatin talous-osasto, ja sen waltiowarain toimisto on welwollinen tarkasti seuraamaan pankin hallintoa, joka on erityisen johtokunnan hoidossa. Siinä johtokunnassa on neljä tirehtöriä, yksi esimiehenä ja ne toiset jäseninä, jotka, mikäli siitä keskenensä sopiwat, pitävät huolta pankin kansliasta ja la'in-asioista, kamreri-

Konttorista ja luvunlaske-toimista. Rahalliketta ja siihen kuuluvia toimia warten pitää pankki eri paikoilla maassa waihe-konttoreita, joita itseksutaki johtaa ja hoitaa erityinen treshööri tahi pankin komissari. On sillä myös Pietarissa samanlainen konttori, jossa se määrättyä waiwan=palketta wasten waihtaa itselleen Suomen pankin seteleitä ja johtokunnan määräämästä suorittelee pankin saatavia ja maksettawia. Pankin sääntö-mukaisesta hallinnosta wastaa johtokunta, joka sitte hakekoon palketta siltä alaiseltansa wirtkamieheltä, jonka syyttämästä wahingosta se on kärsimään tullut. Joka vuoden päästä pidetään tutkinto pankin tilasta ja hoidosta, ja tarkastajana siinä on yksi talous-*osaston* senaatori, toimittajina yksi senaatin kamreri ja apu-kamreri, luonaisina neljä kansan edusmiestä, yksi kustaki säädystä, jotka senaati vuosittain määrää. Jos tutkiesä hawaitaan pankin hallituksen ja wirtkamiesten tehneen welwollisuutensa, niin senaatin talous-*osasto*, tiedon siltä saatuanä, antaa johtokunnalle wapauskirjan kaikesta jälkeisestä wastauksesta pankin hallinnon suhteen tilinteko-wuotena. Mutta jos tutkinnossa ilmaantuisi pankin hallintoa vastaan jotain semmoista, joka katsotaan senaatin tutkittawaksi kuuluvan, tahi jos tehtäisi muita muistutuksia, jotka koskewat pankin tahi johtokunnan hallintoa, tulee johtokunnan antaa siltä lauseensa ja selwitteensä, jotka yhdessä tutkinto-kerronnan kanssa senaatiin laitetaan.

25. Tulli. Luotsi- ja walotorni-laitos.

Tullihallituksen yleisenä huolena on katsoa, että tullirahat sekä sen tulot kiinni-pannusta, rantaan ajauneesta tahi haltiattomasta laiwa-tawarasta, luotsi- ja walotorni-maksoista ynnä muusta, josta tullilaitoksen on tili tehtävä, oikein koituwat, että tullinkierto ja tullipetos ehkäistään, ja että määrätty järjestyks laiwakulun suhteen waurin-otetaan. Tätä hallitusta hoitaa senaatin talous-*osaston* tarkastamalla tullin yli-johtokunta, jossa on ylitreshööri esimiehenä ja kaksi asesoria jäsenenä. Toinen näistä,

joka myös on päällikön warawirkainen, huolta pitää kansliasta ja tullilaitoksen laki-asioista, toinen kammari=konttorista ja luvun=teoista. Kolme tullipiirin päällikköä, yksi maan läntisillä ja ne toiset sen etelä= ja itä=rajoilla, ovat welwolliset johtokunnan tarkastamalla waaria pitämään siitä, mitä asetukset laiwakulkua, tullinkiertoa ja tullipetosta warten määräävät. Tullirahain ylös=kontto ja laiwain ulos=suorinto toimitetaan pienempään piirikuntain meritullikammareissa, joiden hoitajat määrätysissä järjestyksessä tekevät tilin niistä, laittaen ne lääninsä rahastoon, ja heidän alaisensa tullin palvelijat shynäävät ja wartioitsewat laivoja lastinensa. Wenäjämästä Suomeen tuotawaa kauppa=tawaraa warten on Pietarissa erityinen tullitoimisto. Johtokunta vastaan=ottaa ja päättää ne wailinki= ja muistutus=asiat, jotka tullikamreri luvuntekoja tutkiessaan ilmoittaa tilintekoa vastaan. Johtokunnan laki=wislaali pitää huolta tullilaitoksen oikeudesta niissä laki=asioissa, jotka koskewat tullikierroksia, tullipetoksia ja meri=asetus=felä wirantoimitus=rifokksia.

Suotsi= ja walotorni=laitoksella on oma yllhallituksensa, joka, niinkuin luottilaitos muutenki, on sota=säännöllisesti järjestetty ja siinä suhteessa kenraal=kuvernörin, mutta muissa hallinto= ja talous=asioisfansa senaatin talous=ofaston alle kuuluwa. Yllhallituksessa on yksi treshööri, hänen warawirkaisensa, eräitä luotsi=upseeria ja oma kansliansa. Koko luotsi=alasto maassa on jaettu eri piireihin, joissa itsekusfaki yksi upseerin=arwoinen luotsi=hoitaja pitää waarin luotsi= ja walotorni=waestä. Yllhallituksen tulee katsoa, että tätä aluswäkeä kusfaki paikassa on täysilukuinen määrä, että se täyttää welwollisuutensa ja sitä ei sorreta oikeuksisfansa; että rifokset luotsi=asetusta vastaan tulewat syytteesen pannuiksi, olkootpa laitokseen kuuluwa oma wäki tabi muut shyn=alaissia; että meriwii=rat, walotornit ja laitoksen muut yhteisillä waroilla tehdyt rakennukset pidetään täydesfä woimassa; ja että meren ranniston laatu tarkein tutkitaan ja luotettawia karttoja laiwaretkistä, haminoista j. n. e. saadaa felä säilytetään. Suotspalveliaian tulee woimassa pitää meriwii=rat, johtaa

laimoja luvallisilla kulkuretkillä, auttaa niitä merihädässä, antaa tullisohjajille tahti kruunupalvelijoille tieto ilmaantuneista merivahingoista ja ranta-ajoista sekä ylös kantaa ja pääalikköinsä kautta tullikammareihin laittaa luotsi- ja walotorni-makset. Myös tulee luotsien olla wäli-aikaisia tullivahteja, niin etteivät laske ketään laiwasta ulos tahti laiwalle, ennen tulliwäen tuloa. Luotsi-päälistön ja luotsi- sekä walotorni-wäen wirka-rikkokset kuuluvat, kuin siitä jo edellä on mainittu, sota-oikeustoon, johon semmoisessa tapauksessa yksi luotsi-upseeri kutsutaan jonkun muun jäsenen sijasta.

26. Maanmittaus- ja metsähoiteisto.

Maanmittaus- ja metsähoiteiston ylläpito kuuluu senaatin talous-osaston alle. Siinä on yksi ylitirehtöri ja hänellä kolme warawirkaista, kaksi maanmittaustoa, kolmas metsähoiteistoa warten, myös useampia insinööriä ja ala-metsähoitajia, sekä kanslia kahdessa osassa. Ollhallituksen alle kuuluvat läänin maamittarikontrorit, yksi joka läänissä. Niitä hoitaa itsekutaki läänin-maamittari, jolla on lähin warainpito läänissä tapahetuista, toimitus-maamittareille jaetuista töistä, tullen hänen myös auttaa maaherraa tarpeellisilla selityksillä maanmittaus-asioissa. Maamittarit owat yleisesti welwolliset toimittamaan maan awaruuden mittauksia tilusten jakoa, werotusta tahti muita talous-tarpeita warten; tekemään maatieteisiä mittauksia ynnä karttain ja selitysten kanssa; toimittamaan tilusten jakoa ja waihtoa sekä merkittämään niiden rajat ja valmistuttamaan niiden werolle laskuja; atwaamaan, kartoittamaan ja selityksillä warustamaan teitä sekä wesiä ja jakamaan kalawesiä; osittamaan tiet, sillat ja aidat niiden rakentajille ja korjaajille; valmistamaan ehdotuksia tilusten wiljentämistä, weden laskuja tahti sulkuja warten; atwaamaan rakennus-asemia; ja toimittamaan isous-laskuja sekä wakaamaan ja kruunaamaan mittoa, määriä ja painoja. Ollhallitus säilyttää maamittajet ja maatieteiset paikkakuntain kartat, läänittäin ja pitä-

jittäin järjestettyinä, ja waralla pitää tarpeellisia maanmittaus- ja kruunaus-kaluja. Läänin maamittari-konttoreissa säilytetään alustus-kartat ja selitykset ynnä kaikkein läänissä tehtyihin maamittari-toimituksiin kuuluvain kirjotusten kanssa, sekä maanjako-oikeuston alustus-tuomiokirjat. Maamittarien työpalkinto-laskut tarkastellaan vuotuisesti paikoillansa pidettävissä maanmittaus-tutkinnoissa, joissa ylitirehtöri tahti joku hänen määräämänsä tutkija tarkastaa luvunlaskut ja asianomaisten niistä tehdyt muututukset, jonka jälkeen maaherra julistaa päätöksen asiassa.

Mainitun ylihallituksen alle kuuluu myös maahan asetettu metsähoiteisto, jonka wirkamiehet ovat welvolliset waarin-pitämään metsä-asetuksen noudattamisesta; shynäämään ja mittaamaan kruunun metsät; olemaan apuna metsähoitoa koskewissa tutkinnoissa, ja, mikäli muut wirkatoimet myöden antawat, pääjohtajina metsäpetoin jahdeissa, milloin ne käyvät yli koko pitäjän tahti enimmäen osan siitä. Kruunun metsäin hoidantoa warten pitää semmoiset jako-osat niistä, joissa metsää laweammalta kaswaa yhdesssä jaksossa, ylihallituksen ehdotusta ja senaatin päätöstä myöten erotettaman kruunun-saloiksi, jotka tulewat olemaan yli-piireinä ja jaetaan pienempiin hoito-piireihin. Metsähoidon ja käytännön lähin kaitseja kusefaki yli-piirissä on yli-metsähoitaja, ja niissä pienemmissä hoitopiireissä nuut metsähoitajat, joiden wirkamiesten walmistamiseksi löytyy erityinen metsähoidon-opisto maassamme. Ylihallituksen huolena on metsähoidon taiteellinen johdanto ja perään-katsanto, jota wastoin metsäin talous-hallinto kuuluu lääninsä maaherralle, joka määrää tilin-alaiset metsä-rahaston hoitajat ylös-kantaja ja ulosmaksuja toimittamaan.

27. Wuorihallinto- ja kontrolli-laitos. Teollisuus-johtokunta.

Wuori-elantoa maassamme hoitaa wuorihallitus, johon kuuluu yksi ylijohtaja päälikkönä, kaksi wuorimestaria, kumpiki eri piirissänsä, ja useampia wuori- ja pruuki-

töiden taiteellisissa osissa oppineita wirtamiehiä. He owat welwolliset tiedustelevaan uusia ja tutkimaan entisiä malmi-paikkoja kairanto- ja sulatus-kokeilla sekä walmistamaan kairanto-karttoja selityksineen; perään-katsomaan kruunun wuorityö- ja pruuksi-rakennuksia; antamaan erityisille ihmisille neuvoja ja selityksiä semmoisissa hankkeissa; ja sanomaan wirtakunnille ajatuksensa wuori- ja pruuksi-elantoa koskewissa taiteellisissa ja talous-asioissa. Taki-asiat sitä wastoin kuuluvat maan yhteisiin oikeustoihin. Wuorihallituksella on oma wuoritieteinen kirjastonja ja työpaja tarpeellisin kaluineen, jossa myös kairanto-kartat, koneet ja mallit säilytetään. Wuorihallituksen alle kuuluu kullan, hopean ja tinan kruunaus- eli kontrolli-laitos, jonka hoitajaksi wuoritutkija tahti joku muu wuorihallituksen wirtamies on määrätty, joka itse kruunaa pääkaupungissa ja waarin-pitää siitä, että ne muihin kaupunkeihin asetetut kruunajat täyttävät welwollisuutensa.

Teollisuus-johdokunnan yleinen welwollisuus on alinomaisella tarkkuudella seurata teollisuutta ja keinollisuutta, kehotella niiden alkuunsa saamista ja warttumista Suomessa ja huolta pitää teostoin parantumisesta. Siinä johdokunnassa on esimiehenä yksi teollisuuden ylijohtaja, jonka senaati walitsee pääkaupungin wirta- tahti tiedemiestä, ja kaikki warsinaista jäsentä, jotka owat taitawia ja kokeneita näissä asioissa. Johdokunnan tulee vähintäin kerta wuodessa kutsua kansansa yhteisistä asioista keskustelemaan kaikki taiteellisesti oppinutta Suomen rautatyö-laitosten tahti tehdasten isäntää, jotka silloin tulewat jäseninä johdokunnassa istumaan ja äännöstämään. Kaikista maamme majistraateista ja tehdas-oikeustoista tulee johdokunnan saada wuotuiset luettelot niiden alaisista teosto-, sepistö- sekä tehdas-laitoksista, ynnä tiedon kansa niiden tilasta ja laweudesta, ja samoin maaherroilta ylimalkaiset luettelut pitäjän teostajista lääneisensä. Johdokunta hankkii hyödyllisiä kirjoja taiteellisissa aineissa, piirroskuwia, kaawoja, työkaluja ja näytteitä, jotka taitaan käyttää keinollisuuden kehotteeksi, ja laittaa niin, että keinollisuuden harjottajat ja muut siivistyneet kansalaiset, kuki

kohdastansa, voivat määrättyillä ajoilla niistä tarkemman tiedon saada. Teollisuus=johdokunnan suorastaan tarkastettavina ovat kone-opisto sekä sunnuntai-, ilta- ja taiteisto-koulut pääkaupungissa, ja myös on sen waarin-pidettävä muiden kaupunkien samanlaisista laitoksista, joita maaherran esimiehyhdellä omat johdokuntansa paikalla hoitavat. Joka viidentenä vuotena antaa teollisuus=johdokunta senaatin talous=osastolle kerroman tehdasten, teostoin ja alaistensä oppilaitosten tilasta sekä omista töistä ja toimistansa.

28. Wesi- ja tie-yhdistystö. Postilaitos.

Wesi- ja tie-yhdistystössä, joka kuuluu senaatin talous=osaston alle, on yksi ylijohtaja ja kolme jäsentä, joista kaksi taiteellisia töitä warten, mutta kolmannen, kansalais-jäsenen, pitää olla la'in-opissa ja hallinto-asioissa kokeneen. Tämän hallituskunnan, jolla on oma kansliansa ja kamrerinsa, tulee suorittaa semmoisia taiteellisia ja hallinto=töitä, jotka koskewat rautateiden, sähköpostien, kanawain, sulkuporttien, siltain ja lossien rakennuksia, sekä muita yhteisiä wesi- ja maakulku=laitoksia; wäyläsywennyksiä, laiwatokkain ja haminain rakennuksia; sekä koskipenkauksia, järwien laskemisia, isompain soiden ja newain wilsjelysmaaksi kuuwaamisia. Näitä töitä warten, toimitetaksen niitä joko waltion awulla tahti ilman, pitää erityisten, missä tarwe ja yhteinen hyötty niin waativat, palkkioa vastaan luopua omistus=oikeudestansa maahan ja wesilaitoksiin, jonka tähden yllhallitusta on kuulusteltawa, ennenkun uusiinkaan wesilaitoksiin lupa annetaan. Olikatsannon ja johdannon wuoksi semmoisisa töissä on maamme jaettu kuuteen piiri-alaan insinöri-upseerien alla, jotka antawat yllhallitukseen lausuntonsa erinäisissä asioissa, sekä wuoskerrontansa ja tilinteon yleisesti, ynnä ehdotuksen eli kaawauksen niistä seuraawaan vuoteen jääneistä töistä. Toimeen panemassa yllhallituksen päätöksiä niistä töistä, jotka sen alle kuuluwat, on wesi- ja tie-yhdistystön insinöristö, joka on järjestetty sotawäen tapaan, ylijohtajalla

pääliikönään. Oihallitus vastaan ottaa tutkiaksensa ja päättääksensä allensa kuuluwain wirkamiesten wirkarikoffia, lewäperäisyyksiä ja laimin-lyömissä, paitfi suuremmisfa asioissa, jolloin kanteet niistä menewät yhteisiin oikeustoihin. Oihallituksen on annettava tivistänsä ja niihin kuluneista yhteisistä waroista vuosikerronta ja tilinteko senaatin talous-osastoon. — Posti-ohjokunta huolta pitää postilaitoksesta Suomesfa, ja siihen kuuluu postitirehtöri, warapostitirehtöri, kanslia ja kamreri-konttori. Postitirehtörin tulee warin-pitää siitä, että posti kulkee maassa yhtäläiseen ja esteettömästi; että postikonttorit owat woimassa ja että uusia semmoisia laitetaan, misfä nähdään hyödyllisiksi; että saadaa taitawia ja luotettawia postinhoitajia sekä kuljettajia, ja että laitoksen wirkamiehet ja muut aluskuntaiset täyttäwät welwollisuutensa; että ulkomaiden kanssa tehdyt postikulua koskewat suostunnot warin-otetaan ja hywäksi käytetään; että postilaitoksen waroja menetellään taitten ja säästäwäisesti; ja että yhteisestä sekä erityisestä wakuudesta pidetään tarkasti huolta. Postitirehtörin tulee myös warin-pitää luvunteoista, niin että määrättyt tilinteot tulewat ajallansa tapahtumaan, ja vastaan-ottaa sekä päättää ne muistutukset, jotka kamreri luvuntekoja tutkiesfaan ehkä olisi niitä vastaan tehnyt. Rikos-asiat, koskefootpa ketä tahansa postilaitoksen alaista wirkamiestä, postikuljettajaa tahi muita, käytetään yhteisissä oikeustoissa, edusmiehen läsnä ollesfa, jonka postitirehtöri postin oikeutta puoltamaan määrää. Postilaitoksessa tutkitaan ulkomailla postissa tulleet sanomalehdet ja aikawäliset kirjat, ennenkun ne ulos annetaan. Postitirehtörin alaisfa owat kaikki postikonttorien hoitajat kaupungeissa sekä maalla. Mitä erittäin koskee kihlakunnan postiin, joka wirkikirjain kuljettamista warten on maalle laitettu, ja jota muutki maalaiset, paitfi wirkamiehet, määrättyä maksua wasten saawat hywäksensä käyttää, niin tulee maaherran semmoiseen postikuljetukseen asettaa erityisiä taloja, jotka sentähden tulewat hywäksensä lukemaan joita kuita etuja, taikka tarita se huutokaupassa wähimmän palkkion waatiwalle. Maaherra myöski pitää tointa kihlakuntain

postien järjestämisestä ja antaa siitä tiedon senaatin talousosastolle. Kruununwouti hoitaa kihlakuntain postien waroja, ja niiden kuljettajat ovat nimismiehen katsannon alla. Jos syytä ilmaantuu heitä vastaan, niin ilmoitetaan asia maaherran tahti kihlakunnan oikeuston tutkittavaksi.

29. Yhteisten rakennusten johto-konttori. Sotawäen hoiteisto eli sotakomisariaatti.

Yhteisten rakennusten johto-konttorissa on joku oppinut arkitehti eli päärakentaja ylijohtajana ja neljä rakennus-johtajaa, joista yksi toimittaa sihteerinki töitä. Tämän virkailaitoksen tulee kruunun rakennuksia warten tehdä piirroksuuia, osotuksia ja aine- sekä kulunki-ehdotuksia, jotka sitte ovat keisarin wahvistettaviksi annettawat. Samoin on laita suurempain korjausten hankkeissa, joiden kautta rakennukset sisuslaitokseltaan tahti ulkopuolelta tulewat muuttumaan. Ylijohtajan tulee, milloin muut wirkatoimet eiwät ole estämässä, itsensä tehdä uuttien rakennusten ja muiden semmoisten tärkeämpain töiden luonnokset ja pohja-piirroksot, ja pitää kaikista sellaisista piirroksuuista jäljennökset tulewiksi tarpeiksi konttorissa säilytettämän. Myös tulee ylijohtajan pitää lähin huoli kaikista laitoksen töistä ja jakaa ne rakennus-johtajain kesken. Jokaisessa läänissä on erityinen läänin-arkitehti ja hänellä lääninrakennus-johtaja apulaisna. Läänin-arkitehtin tulee maaherran käsystä tarkastaa ja tarwittaisa myös walmistaa piirroksuuia ja kulunki-ehdotuksia niille rakennus-töille, jotka joku seurakunta tahti muu yhteistö kustantaa, ja sittekun ylijohtaja on hymännyt piirroksuuwan, pitää läänin-arkitehtin katsoman, että ne, joille työ on uskottu, myös oikein toimittawat sen. Läänin-arkitehtin huolena on myös waarinpito läänissä löytywistä kruunun-rakennuksista, ja tulee hänen toimittaa kaikki muut hänen wirkaansa kuuluwat työt, jotka maaherra näkee tarwitsewan hänelle antaa. Kaikkein näiden nimitettyin wirkamiesten tulee myös olla awulliset erityisille ihmisille heidän rakennus-hankeisjansa, jos heitä siihen pyydetään.

Sotawäen hoiteisto kuuluu senaatin talous-osaston alle, jonka sota-asiaain toimisto on sen lähimpänä tarkastajana. Sotawäen hoiteistossa on yksi ylijohdaja, joka ohjaa ja perään-katsoo sen töitä, ja on hänellä niiden vuoksi kanslia ja kamreri-konttori apuna. Mainitun hoiteiston tulee tilinteon ja vastaannon welwollisuudella pitää huolta maassa löytyvän pestatun sekä ruotu-sotawäen palkan-maksoista ja muiden tarvetten hankkimisesta niille, kulunki-arwion ja erinäisten esiwallan asetusten jälkeen; jonka ohessa se waarin-pitää Suomen sotawäkeä warten pääkaupungissa löytywäin muona-makasiinein hallinnosta sekä semmoisista wara- ja asehuoneista, jotka hallituksen määräämästä laitetaan, kun enemmän sotawäkeä tulee yhteen koottawaksi, tahti muissa sattuwissa tarpeissa. Sitä paitsi tulee sotawäen hoiteiston suorittaa ne maksot, jotka majotus-säännön ja erinäisten asetusten jälkeen owat Suomen waltiowaroista tehtäwät maassa löytywälle Wenäjän sotawäelle. Sotakamrerin tutkittawia owat ne sotawäen hoiteistoon koituwat luwunteot, jotka koskewat rahastoita, makasiineja ja muita waroja, ja hänen niistä tehdyt muistutuksensa menewät sotawäen hoiteiston tutkittawiksi.

30. Tutkinto- eli rewisioini-laitos.

Tutkinto-laitos tarkastaa lopullisesti, senaatin talous-osaston waarinpiteellä, kaikki maasta tulleet yhteiset luwunteot ja niistä tehdyt muistutukset. Tätä laitosta hallitsee yhteinen tutkinto-oikeusto, jossa on esimiehenä ja waarin-pitäjänä asiaain käytännöstä yksi yli-komissari ja kaksi asesoria jäsenenä, ollen sillä myös oma kansliansa. Mainitun oikeuston alle kuuluu tutkinto-konttori, jonka wirtamiehiä owat yksi tutkinto-komissari, se sama myös konttorin lähin esimies, ja useampia tutkijoita. Sittekin luwunteot maan wirtalaitoksista owat senaatin talous-osastoon tulleet, laitetaan ne määrätysä järjestyksesä tutkinto-konttoriin, jonka wirtamiesten ennen vuoden kuluttua sen jälkeen pitää olla ne tutkineet. Tutkijain tulee wiisusti tarkastaa maksu-laskuja, tehtyjä maksuja, helpotuk-

sia, ulosanto-määräyksiä ja kirjaan=ottoja, ja sikäli tutkia kaikki, mitä tilintekoon laillisin todistuksineen kuuluu. Muistutuksista, joita ilmaantuu, saavat tilintekijät antaa selvikkeensä, ja sen jälkeen julistaa tutkinto=oikeusto asiasta päätöksensä, josta taidetaan senaatin talous=osastossa muutosta hakea. Jos nähdään syytä tehtyyn muistutukseen olleen, määrätään tilintekijä tahi ne wirkamiehet, joiden welwollisuus oli hänestä waarin=pitää, taikka joiden on warain hoidon kanssa ollut tekemistä, palkitsemaan kruunulle muistutuksen osottama summa, josta tahi jonka osessa neljäs osa siitä omistetaan asianomaiselle tutkijalle muistutus=palkinnoksi. Niissä tapauksissa, joissa asia koskee semmoisia wirkamiehiä tahi laitoksia, jotka owat tiliwelwolliset suorastaan senaatille, tutkinto=oikeusto ainoastaan antaa lauseensa, jonka tehtyä senaati julistaa päätöksen asiassa. Mutta jos tutkija mitään muistutuksia tekemättä on hywännyt luvunteon, tulee tutkinto=komisarin vuoden sisästä sen jälkeen tarkastella, onko edellinen tutkinto oikein tarkasti toimitettu. Jos sitte hänki ei löydä mitään wikaä luvunteossa ja wiimeksi nimitetty määräaika, tahi kaikkiansa kaksi vuotta siitä lukien, kun luvunteko ensin tutkinto=konttoriin tuli, on ilman muistutuksesta kulunut, niin tilintekijä sen jälkeen on vapaa kaikesta vastaannosta, ilmaantukoon myöhemmin mitä muistutuksia tahansa; mutta hänen sijastansa tulee sitte tutkinto=konttorin wirkamiehet vastaanamaan siitä, mitä kruunu heidän huolettomuudestaan tuli wahinkoa kärsimään. Populifisesti peruutetaan luvunteot vuoden päästä sen jälkeen, kun ne owat tutkitut ja päätös tutkinto=muistutuksista on saatu, senaatin arkistossa vastaisiksi ajoiksi säilymään.

31. Wirkaan=asetus=la'it.

La'in yleinen waadinto kansallisten wirkain suhteen on se, että hakijalla on kansalais=oikeus maassa ja ewangelis=luterilainen tahi kreikkalais=wenäläinen uskon tunnustus, ja että hän määrätysssä järjestyksessä osotetulla oppinäytteellä on todistanut itsellensä olewan tarpeeksi taitoa

hakemansa wiran hoidantoon. Opetus-wirkoihin ei kuitenkaan, paitsi juuri muutamiin, kelpaa kun ainoastaan edellä nimitetyt uskolaiset; ja mitä erittäin koskee ylöskanto-wirkoihin, waaditaan niiden hakijoilta muun kelpoisuuden ohessa myös määrätyn rahasumman takaus. Ainoana ja oikeana wirkaan nimityksen perusteena on, ei suuron eikä säädyn erotus, waan opotettu taito, ansio ja harjaantuminen sekä tunnettu kansallinen kunto. Urwon erotukseksi kansalais-wiroissa on erityinen, parhaintain sotawäen upseeri-arwoin mukainen arwo-luokisto wahvistettu. Kaikki ewesti-luutnantin arwoiset ja sitä korkeamat wirat ovat n. k. uskoma-wirkoja, jotka keisari suorastaan pois-antaa, sikäli kun ne asianomaisesti ilmoitetaan awonaisiksi tulleen. Muiden wirkain awonaisuus ilmoitetaan siinä wirkalaitoksessa, johon kuuluvat, sekä maan yhteisissä sanomissa määrä-ajan sisässä haettawiksi; jonka jälkeen wirkalaitoksen hallitus tutkii hakijain kelpoisuuden ja etewyyden toinen toistensa suhteen ja asettaa heistä kolme taitawinta, ansiollisinta ja sopiwinta wirkaa warten ehdolle. Tämä ehdotus lähetetään senaatiin tahti wirkalaitoksen korkeimpaan päälistöön, ja ilmoitetaan myös samassa ne muutki hakijat. Sitte on hakijoilla walta, siinä samassa paikassa, johon ehdotus lähetetään, walittaa siitä, joka, jos syystä löytyy, oikeastaan, mutta muuten hywätään, tahti, jos walitusta ei ilmaannukaan, pääsee lailliseen woimaansa. Popuksi antaa keisari wiran sille hakijoista, jonka katsoo siihen sopiwimmaksi. Muutamain semmoisten wirkain poisantowallan on keisari jättänyt senaatille tahti wirkalaitoksen omalle hallitukselle, joka myös saapi hakemuksen jälkeen nimittää muutamia laitoksen alhaisempia wirkamiehiä ilman waali-ehdotuksetta. Wirkaan nimitetty saapi siihen joko walta- tahti anekki-kirjan, jälkimäisen tawallisesti ylöskanto-wirkoihin; ja sitte vastaan-ottaa hän wirkansa uskollisuus- ja kuuliaisuus- sekä wirka-walan wannomalla. Piispan-wirkaan keisari määrää yhden niistä kolmesta, jotka tuomio-kapituli on siihen ehdolle pannut sen jälkeen, kun hiippakunnan papisto tapahuneessa waalissa on kullenki enimmäen huutoja an-

tanut. Muihin papin-wirkoihin seurakunnan huutomiehet walitsewat yhden waalille pannuista, jonka jälkeen tuomio-kapituli antaa waltakirjan enimmän huutoja saaneelle. Muutamiin pitäisiin nimittää kuitenkin keisari kirkkoherran, tehdyn ehdotuksen ja pidetyn waalin perästä; ja joissa kuissa harwalukuississa seurakunnissa on papin walitsemi-nen jonkun yksityisen n. k. isännöys-wallasssa. Kaupun-ken pormestarin keisari myöski nimittää niistä, jotka ma-jistraati ja porwaristo waalin kautta on ehdolle pannut; mutta raatimieheksi nimittää maaherra sen, joka pidetyssä waalissa on enimmät huudot siksi saanut.

32. Wiralliset welwollisuudet ja oikeudet. Wiralta pois-panentaisuus. Wirka-ero.

Itsekuki wirkamies on welwollinen olemaan uskollinen keisarille ja toimittamaan wirkansa lain ja erinäisten asetusten jälkeen. Wastineeksi siitä on hänelle oikeus saada määrätty palkkansa ja muut edut, jotka wirkaa seuraawat; mutta jos hänen sijaansa wirka-wapauden aikana tahti jonkun muun syyn, paitsi wirkarikoksen tähden, joku toinen määrätään wirkaa toimittamaan, niin saapi semmoinen sijainen kolmanneksen palkkaa ja kaiken ruokarahahan sekä kaikki tilapäiset tulot, jotka wirkaa seuraawat. Wirka-rikos-kanteet wedetään prokuratorin tahti wiskalien kautta mitkä howi-oikeuteen, mitkä ala-oikeustoon tahti saman wirka-laitoksen hallitukseen, jonka alle kanteen-alainen kuuluu; ja sittekun asia on tutkittu tahti kanteen-alainen on saanut selwittää puoltansa, tuomitaan hän joko wapaaksi tahti, mikäli rikos on, rahassakkoon, määrää-aikaiseen wirka-eroon ja puolen palkkansa menettämiseen, tahti kokonansa pois wiralta. Useisesti wirkamiehiä ja warsinki tuomareita ei taita määrää-ajaksikaan wiralta pois panna ilman laillista tutkin-toa ja tuomioa, eikä myös muuttaa toiseen wirkaan, ellei-wät he itse sitä ano; mutta seuraawissa tapauksissa on eri laki: keisari woipi mieltänsä myöten erottaa kenen tahansa semmoisesta uskoma-wirasta, johon ei kuulu mitään tuo-marin toimitusta; kenraalkuvernöri saattaa, tehdyn wali-

tukfen ja sitä seuranneen syytöksen jälkeen, panna määräaikaiseen wirattomuuteen maa=hallituksen wirkamiehet ja ne, jotka ovat waan anekki=kirjalla wirasansa; senaatin talous=ofastolla on walta ilmaantuneista syistä muuttaa tullihoitajat, tullitarkastajat ja pakkihuoneen päälliköt samantapaisiin wirkoihin muualla, ja famoite metsä=hoitajat piiristä toiseen; ja maaherra taitaa ei ainoastaan erottaa wirkatoimituksista semmoiset ylöskanto=miehet, jotka ovat tilinteko=wailingissa, sekä wirka=rikoksesta kanteen=alaiset kruunun=miehet, mutta myös kokonansa ottaa wiran nimismiehiltä, jotka ovat kadottaneet hänen luottamuksensa ja sen yhteisen arwon, joka heillä wirkamiehinä pitäisi olesman, ollen viimeksi nimitetyillä kuitenkin lupa turwata keisarin armoon wirkansa takaisin saamisesta. Kaikki wirkamiehet saawat eron wirastansa ja samassa, palvelus=ajan mukaan tahi todistetun kiuuloisuuden tähden, kaiken palkkansa tahi osan siitä eläkkeeksi loppu=iällänsä, kun he sitä asianomaiselta wirkalaitokselta pyytävät. Paheille, jotka kiuuloisuudesta tahi wanhuuttaan eivät woi wirkaansa toimittaa, määrätään apulaiset tahi sijaiset. Jos joku kansallinen wirka asianomaisesta määräyksestä tulisi häwitettämään, ja se olisi sitä laatua, ettei sen haltiaa taideta ilman laillista tutkintoa ja tuomioa siitä erottaa, niin hän saapi lopun ikäänsä nauttia ne palkka=edut, jotka wirkaa seurasiwat; mutta jos wirka ei ollut wasta nimitettyä laatua, niin sillä tawalla wirastaan erotettu saapi pitää palkkansa ainoastaan siksi, että ennättää saada jonkun toisen wiran, ei kuitenkaan yli kahden vuoden, ellei keisari erityisen esityksen johdosta sitä hänelle armosta soisi.

33. Kunta=asetus.

Sikäli kun siitä jo on edellä mainittu, on Suomenmaa jaettu lääneihin, läänit kihlakuntiin ja kihlakunnat pitäjiin, joiden viimeksi nimitettyin rajat eivät kuitenkaan joka paikassa tarkoin sowi yhteen läänien ja kihlakuntain rajain kanssa. Pitäjät ovat kuki kohdastansa yhteiskuntia erinomattain kirjollisissa asioissa, waikka sen ohessa

myöski laillisen järjestyksen, hyvän tapain, talous- ja wallinto-asiainki wooksi. Pitäjäs kokoontuu kirkon- eli pitäjän-kokoukseen keskustelemaan yhteisistä asioistansa, jotka ovat nimitettävät siinä kirkkoherran antamassa kuulutuksessa, joka sitä warten määrätynä aikana ennen koontumista on kirkossa julistettava. Semmoisia asioita ovat warsin: sopimiset järjestyk=asetuksista, kansan kouluista, köyhän holhonnasta ja terweys=hoidosta; maksut kirkolle, papistolle ja kirkon=palwelijoille; kirkko=neuwoston walitseminen ja kirkon=palwelijain hantkiminen; kirkon omaisuuden hoitaminen; kirkon ja pappilan rakentaminen; pitäjän edusmiesten walitseminen tarpeellisissa tiloissa; siisään muuttawasten vastaan=ottaminen j. n. e. Pitäjän-kokoukset pidetään osittain joina kuina määrättyinä, osittain muinaki aikoina, milloin kirkkoherra, tuomiokapituli tahi maaherra sen katsoo tarpeelliseksi, tahi joku erityinen sitä kirkkoherralta pyytää, ja tämä näkee hänellä syytä pyyntöönsä oleman. Esimiehenä kirkonkokouksessa on kirkkoherra tahi se, joka hänen wirkaansa toimittaa, taikka joku muu pappi, jonka tuomiokapituli on sikkii määrännyt. Sanawaltaisia ovat kaikki perheenisännät pitäjässä, jos asia koskee koko seurakunnasta lähtewiä maksuja; muissa asioissa waan tilan=haltiat. Kaikkein, joilla pitäjän-kokouksessa on sanomista, pitää, jos tahtowat sitä oikeutansa käyttää, itsensä tahi edusmiestensä kautta läsnä oleman. Grimielisyhydesjä päätetään asiat enimpäin äänöstön mukaan, jotka silloin, kun ainoastaan tilanhaltiat tulewat äänöstämään, luetaan mantaalin jälkeen, mutta muuten, kuin siitä on sowitztu. Muutosta pitäjän-kokouksen päätöksessä haetaan maaherrassa, jos asia on ihan maallista laatua, tahi koskee waiwaishoitoa, kirkon ja pappilan rakennuksia; muissa asioissa ovat walitukset tuomiokapituliin annettawat.

Kirkkokurin woimassa pitämiseksi ja hyvän tapain edistämiseksi on kirkkoherralla kirkkoneuwosto apuna, jonka jäseniksi walitaan muutamat pitäjän etewimmät miehet. Kirkkoneuwoston tutkittawia ovat muutamat semmoiset pahenukset, joita ei tarwitse tawallisiin oikeustoihin

wetää, kun eivät ole warsinaisia la'in ja asetusten rikot-
sia; ja niiden suhteen tulee kirkkoneuvoston asian laadun
jälkeen warottaa syyllistä joko yksinäisesti, tahti julkisesti
seurakunnan kuullessa, taikka tuomita hän kirkontyöllä tahti
wähemmällä sakolla pahennuksensa sowitzamaan, jonka jäl-
keen, jos siitä ei ole apua, asia lykätään oikeustoon. Kau-
pungeissa, joiden kuntais-asetuksesta on edelläpäin selitetty,
pidetään myös kirkonkokouksia wasta mainituilla perustuk-
silla, mikäli ne muuten sopiwat kaupungin eloon, ja on
niilläki kirkkoneuvostonsa.

34. Kansalaisten yleiset oikeudet ja welvollisuudet.

Suomen kansalaisia ovat kaikki ne, jotka ovat
syntyneet suomalaisista wanhemmista, tahti joiden isä on
suomen-kansalainen, ilman erotuksesta, jos syntyiwät koto-
maassa tahti ulkona siitä. Muuten taitawat neki, jotka
syntyperäisesti ovat ulkomaalaisia, saada suomen kansalais-
oikeuden kansastumalla eli niin, että keisari wastaan
ottaa heidät alamaisiksensa Suomessa. Hakemuskirja siitä
annetaan senaatiin tahti läänin maaherraan, ja sen muassa
asianomainen passi tahti poliisi-wiran lupakirja, jolla hakija
saapi Suomessa asua, sekä maine-todistus ja elinkeinon
tahti toimeen-tulon osotus. Mutta jos Wenäjän kauppias,
porwari tahti talonpoika antaa semmoisen hakemuksen, niin
läänin maaherra lähettäköön sen ja siihen kuuluwat kirjat
kenraalkuvernöriin. Sitte kun keisari on myönnyttänyt
kansastumisen, tulee sen uuden alamaisen wannoa uskollis-
uus- ja kuullaisuus-wala maaherrassa tahti majistraatissa.
Kansalais-oikeutensa menettää se, joka ulkomaalle menty-
änsä asettuu siellä wieraan esiwallan alamaiseksi, ja pahan-
tekijät, jotka rikoksestaan tuomitaan maasta pois ajetta-
wiksi tahti Siperiaan wietäwiksi. Yhteiset kansalais-oikeu-
det owat erinomattain seuraawat: ruumiillinen wapaus,
jos sitä julkisella suurella rikoksella ei ole menetetty; wa-
kuus ja turwa hengen, kunnian ja tawaran puolesta, joita
ei muuten, kun laillisen tutkinnon ja tuomion kautta tai-
deta kadottaa; yhtäläisyys la'in ja la'inkäytteen suhteen,

missä säätyin eri-oikeudet ei siinä poikkeusta tee; wapa uskonsa harjotus niin kotona kun kirkossa, kristin uskon tunnustajilla; oikeus luontonsa ja mieltensä mukaan walita elinkeinonsa ja sitä warten maan yhteisissä tahi erityisissä oppilaitoksissa saada valmistusta; walta saada asianomaisten wirtalaitosten kautta oikeutensa turwatuksi, jos joku kieltäisi tahi loukkaisi sitä; oikeus laillisella tavalla ansaita ja omistaa maata Suomessa, paitti aatellis-rälssiä, ja walta määrättyillä ehdoilla muuttaa pois maasta. Yhteiset kansalais-welwollisuudet owat: wilpitön uskollisuus maan ruhtinasta keisaria kohtaan; maan wirtalaitoksille arwonsa antaminen ja niiden käskyjä totteleminen, missä niitä asianomaisella hakemuksella ei woi muutetuksi saada; ja muutenki maassa woimassaan olewain lakien ja asetusten tarkka noudattaminen.

35. Aatellisäädyin eri-oikeudet.

Aatellisäädyillä on eräitä etuuksia osittain itsensä puolesta, osittain sillä ehdolla, että owat rälsfimaan tahi kaupungin-talon omistajia. Heidän itsepääällisiä etuuksiansa on se, josta jo on ennenki nimitetty, että eräät heitä koskewat riita- ja rikos-asiat menewät suorastaan hovi-oikeuteen; että he waimoinensa, lapsinensa ja palkollisinsensa owat wapautetut henkirahoista; että saawat omiksi tarpeiksensa kirjotuttaa päällensä teostajia ja ulkomaalta tuottaa tavara-tarpeensa; ja että heillä on oikeus kauppa tehdä wätfeseillä, rakentaa sepistö-laitoksia, warustaa laivoja merelle ja ilman porwari-oikeudetta pitää tukkukauppa kaupungeissa, kun waan suorittawat siitä osinko-maksun. Rälsfin omistajana maalla on aateluksella lupa tilallansa rakentaa wuorilaitoksia ja pruuksia, ja omiksi tarpeiksensa myllyjä ja sahvoja, sekä erästen teiden warrelle krouweja; ulkomaalle myydä rälsfimaansa ja pruuksinsa tuotteita; kahden lautamiehen awulla ryöstää werot ja ulosteot rälsfitaloistansa, sekä laillisen syynin kautta määrätyn palkion semmoisen talon rappio-tilasta, tahi muun selwän maksettawan, kuitenki sillä ehdolla, että talon haltia, jos

luulee syyttömästi kärkeään tulleen, saapi laillisella tavalla hakea vahinkonsa palkkioa; ja pienemmistä pahista töistä kurittaa talonpoikiansa ja saada maan-omistajan sakko-osan niistä rikoksista, joista hänen alaisensa rälsfi-
maalla ovat tuomitut. Aatelmiehillä on myös oikeus laillisella tavalla ansaita ja omistaa aatelis-rälsfiä ja lunastaa jemmaiset maat toisilta säädyltä, sekä ne rälsfi-
maat, jotka tilinteko-waillingeista tahti wirkarikokseista ovat joutuneet kruunulle; ja vaihtaa kruunun kanssa rälsfi-
tiloja kruunun-maita vastaan, niin että maiden luontoki-
sen kautta tulee waihdoksiin. Kaupunki-talon omistajana aatelis-mies on wapa kaupunki-weroista ja rasituksesta, paitti muutamista harwalukuisista. Suomen ritari-hu-
netta, jonka emäkirjaan ritariston ja aateliston jäsenet ovat kirjotetut, hallitsee erityinen johtokunta, jossa on kuusi siihen walittua jäsentä, kaksi kustaki säädyn eri luo-
kasta ja lisäksi sihtieri ja kamreri.

36. Papis-, porwari- ja talonpoikais-säädyn eri-oikeudet.

Säätynsä eri-oikeudet wakuuttawat pappesa erin-
omattain seuraawista eduista: he saawat vähentämättä pitää ne palkka-edut ja tilat, jotka ylimuistoinen nautinto tahti muut lailliset perustukset todistawat heillä ennen ol-
leen; laillisten sääntöjen waarin-ottamalla woiwat he rai-
wata pappilan maalle niittua ja peltoa, ja saada waiwansa palkitukseksi jälkeensä tulowaiselta, jos joutuisiwat pois ennen-
kun työ on itsensä maksanut; heidän puustellinsa maalla sekä kaupungissa ovat wapautetut yhteisistä rasituksesta, kuitenki muutamilla eri määrähkällä, ja heidän erityisillä kaupunki-taloillansa on wapaus enimmäistä kaupungin ulos-
teoista ja rasituksesta, niin kauwan kun he itse, heidän leskensä tahti holhun-alaiset lapsensa niissä asuwat, ja nämä eivät pidä mitään porwari-elantoa; heidän leskensä sekä holhun-alaiset ja turwattomat lapsensa saawat armo-
wuoden aikana nauttia miehensä tahti isänsä entiset palkka-
edut; heidän seurakuntaansa kuuluvia taloja ei saa muuta toisen seurakunnan alaisiksi; heitä pitää taitonsa ja

ansionsa jälkeen papinwirkoihin autettaman, eikä yleisesti niihin tahti muihin opetus-wirkoihin ketään jossain toisessa hiippakunnassa syntynyttä otettaman; ja kun heitä wedeutään oikeuteen jostain rikoksesta, opistansa tahti elämästänsä, taikka asia koskee heidän puustellejansä, wirkaansa ja oikeuksiansa, tulee tuomiokapitulini määrätä heille asianwalvoja, joka heidän puolestansa tekee tarpeelliset muistutukset la'inläynnissä. — Porwari=sääty on eri-oikeutensa kautta wakuutettu siitä, että kaupungit muuttumatta saawat pitää entiset maansa, huoneensa, arenti-etunsa, kalastonsa, wesi-rakenteensa ja muut laitoksensa; että porwari-elantoa ei saa pitää muut, kun ne, jotka owat saaneet warsinaisen porwari-oikeuden, ja siitä suorittawat ulostekoja kaupungille sekä kruunulle, kuitenkin sillä erotuksella, ettei aatelusten ja wirkamiesten eri-oikeutta sen kautta wähenetä; että kaikki kruunun tarpeet ostetaan julkisessa huutokaupassa, paitsi milloin sota tahti muut seikat sen estävät, taikka huutokaupassa ei tehdä otollista tarjousta; ettei mitakaan erinomaisia kauppa-etuja tahti kruunun tuloin arenti-oikeuksia anneta yksityisille; ja että itsekuki kaupunki saapi ehdotella itsellensä pormestarin, walita raatimiehensä ja mielensä mukaan määrätä muut alhaisemmat wirkamiehet paikkoihinsa, sekä omain porwarisäsentensä kautta laskea kaupungin ulostekonsa ja hoitaa kaupungin erinäinen rahasto, kuitenkin niin, että se tulee ulottumaan yhteisiin wälttämättömiin tarpeisiin. — Talonpoikaiss=sääty saapi eri-oikeutensa puolesta kuljettaa ja myydä Suomesa maansa, karjansa ja käsittöitensä tuotteita; pitää erittäin määrättyitä pitäjän teostajia maalla; ja maatyöhönsä ottaa ja käyttää niin paljon työwäkeä, kun näkee tarwittawan ja woipi työsssä pitää. Myös on se wakuutettu kaikenlaisista wäkiwaltaista sotamiehen pestauستا vastaan; mutta ei kuitenkaan kellään hätätilasassa ja sodan aikana ole lupaa eretä maan warjeluksesta, kun siihen tahdotaan ja tarwe waatii.

Lisäys.

La'in-opillinen kirjallisuus.

1. Esivallan säännöt, asetukset ja muut yhteiset julistukset.

Ruotsi on näihin aikoihin asti ollut yksivaltiasna kirjotuskielenä kaikissa maamme oikeus- ja muissa viroissa, niin että umpisuomalaisstenki, joita Suomenmaan asukkaat melkein yleensä owatti, on tähtynyt kaikki wirlakunnista saatawat asiakirjansa sillä heille wieraalla kielellä toimitettuina lunastaa ja samalla kielellä niihin menewätki kirjoituksensa laittaa. Myös on kaikki la'in-opillinen, samoin kuin muuki, opetus aina nykyisiin aikoihin asti toimitettu ruotsinkielellä ja ruotsinkielisiä oppikirjoja siinä wiljelty. Niin asiain ollen, kummako siis, ettei suomenkielellä ole woinut suuresti mitään la'in-opillista kirjallisuutta tointua, ja että itse suomenkielikään ei ole vielä oikein harjaantunut la'in-opillisiin kirjotuksiin, waan kaipa sitä warten taitawia wiljelijöitä. Niwan harjaantumattomaksi kielt sentähden ei ole jäänyt siinäkään suhteessa, sillä ala-oikeuksissa pitti suomea kuitenki suusanallisesti asiain tutkinnoissa käytettämän ja niiden tuomiot asianomaisille suomeksi julistettaman, jonka oheessa esivallan myös jo aikaisin tähtyi toimittaa kansaa koskewat sääntönsä, asetuksensa ja muut julistuksensa suomenki kielellä painosta ilmi, koska se ei tainnut millään oikeuden ja kohtuuden tunnolla odottaa, että suomalainen kansa tulisi niistä waarin ottamaan, jos saisi ne wieraalla tuntemattomalla kielellä käsiinsä. Wanhin semmoinen esivallan suomenkielellä antama kirjotus, waikkei erittäin la'in-opillisesta aineesta, on se, jolla kuningas Gustaw I, 21 marraskuuta 1555, silloisen so-

dan aikana kehotti yhteistä kansaa Savolinman läänissä uskollisesti ja miehuullisesti vastustamaan vihollista, ja samassa antoi heille sitä warten tarpeellisia neuvoja. Se kirjoitus alkaa näin: „Mee Gustaff Jumalan Armon kansa, Rodzin Götin Wendin &c. Kuningas, Mee tyghö sanonmee teille Meiden rackadt Mamaiset Wapahat mieheth, Papit, Nijmitys miehet, Luakarit, Meliennes miehet, Lwumiehet ia kaikki muwt Meiden Crwnun weroliset Talonpoyat, Samalla moto kaikki Lambodit, iotca elewet ia Asuuat Wdhen Dinnan Länis; Meidhen Szosijomme ia Armomme &c.“ — Lähinnä sen jälkeen sitä laatua tawataan: „Menmaisten toiuotus. Rikinn Sätijnn Lupaus Joka heidenn Edesens ijlofuetimm Ja Sijtä tettä höö heidenn walans sen Päällen Cachdheenn ijlöf; Kostettun formen Cansa Upsalan Borgari Cartanolla. Cusza Kuningas; seiso sen herrauden astin Laudan Päälle quin Rakettu oli Ja Nämänt heidän edesens ijlöf; Uettin Canzelarildh Ja sijttä heiden edesens wala Stafuatin Kerroildin &c. Ja seura Jäläst wala &c. — — — Datum Wfi linna se 8 Aprilis Wofi Christuren Sijndimen Jälkeen 1597“. Samaa laatua on Kaarle herttuan kirjoitus Suomen talonpojille, annettu Turusta 2 lokakuuta 1595. Se löytyy painettuna 1857-wuotisesssa Suomi nimisesä aikakauskirjassa, ja alkaa näin: „Me Carle Jumalan armon cansa Rodzin Rikkin perindo Fursti, ia edeszeisoia, Sundermanlannin, Näricken ia Bermelandin Hertoga. — Toiuotan teille crwnun wscolifil alemaisil caicil, jotka täszä Suomen macunnas asuwaiset oletta, meidhen suosion ia armolisen tahdon, Jumalan cansa ensir. Ja em me tahdo armolifest salata, että näille edes ioutunuil päiwil on meidhen käsihin tullut, yri lähetus kiria, Turun linnas kirioitettu 8 Septembris, ionga se eriseurainen mies Arwedh Erikinpöica on lähettänyt teiden tygen tähän makundan, ionga cansa hän teittä manapi, että te pidessit rikomat sen walan ia wakauden, ionga te armolisel herran Kuningal, meidhen rackaimal herra welielle wanonet oletta“, j. n. e. W. 1615 ilmaantui seuraawa

Kirjotus: *) „Nå Gustaf Adolph Jumalan armolda, Rodzin, Gbthm ja wändin wloswalittu Cuningas ja Periförsti, — — — Tämä tiettäwäxi, waikka me Herranpäiwill quin wijunen Drebroos pidettin, meidē kirjoituxen cautta wolemma pois kieldäneet, caikki skydit ja gestämiset, — — —: Niijn me ymmärdhem, että meidän hywä ajatorem allmaišten hywydhē puolesta, eiwet ole site saanet nautita — — —: Ja että ychteinen cansa — — — ombi wieranholhomisella ja skydhillä raskautettu, eiwet ole nautineet rauha cotonans, tiellä, ja heiden oikealla matcallans; — — — Sijtä me — — — tällä meiden Kirioituxellam — — — wiszin moodhon edhes panem, jonga päwäst niijn hywin ne jotca matcas owat, ninquin ychteinen cansa idzens ojenda machtawat“, — — —

Tarpeetonta lienee tarkemmin luetella niitä erinäisiä sääntöjä ja muita julistuksia, joita esiwalta sillä tawoin on ajan pitkään suomenkielellä painatuttanut; näillä edellisillä olkoon toki sen wuoksi tässä sijansa, että ne todenmoisesti owat wanhimpia, kuin myöski joksi wiittaukseksi Kielen ja sen käytännön laadusta niinä aikoina. Wähitellen alkoi niitä yhä tiheämpään ilmaantua, ja on niiden wuotinen lukumäärä aina näihin aikoihin asti enenemässä ollut. Wuoden 1860 alusta ruwettiin niitä numerottain erinäisenä vuosikirjana ulos autamaan nimellään: Suomen Suuriruhtinanmaan Asetus-Kokous.

2. Muita laki-aineisia kirjatuotteita.

Edellä mainitut hallituksen painatuttamat säännöt ja muut julistukset tawallisesti eiwät olleet kun arkin tahti waan puolenki kokoisia, mutta ilmaantuipa niiden ohessa aikaa saaden joita kuita kooltansa suurempiaki kirjatuotteita la'in=oppisissa aineissa. Jo aikaisin näyttää edellä nimetty Kaarle herttua, kuningas Sigismundin aikana walan=hoitajana ollessaan, huolta pitäneen silloin woimassa

*) Niin tämän, kuin ne kalli ensimmäistä, tapamme waltaneuwoos Febr. Wih. Pippingin Luettelossa suomeksi prantätyistä kirjoista.

olewan maa-la'in suomentamisesta, joka työ olisi ollut sanger tarpeellinen ollut ei ainoastaan suomenkansalle, mutta myös tuomareille ja muille la'in käyttäjille, joista silloin suomalaisisaki paikkakunnissa löytyi monta, jotka olivat heikkoja joko ruotsin- tai suomenkielestä. Siitä syystä, ja osiksi ehkä herttuanki mielen nouteeksi, ilmaantui useampia eri kääntäjain toimittamia suomennuksia maa-la'ista, joista näihin aikoihin asti käsikirjotettuina on säilynyt tiettävästi kuusi. Kolme niistä löytyy kuningakaallisessa Tukholman, ja toiset kolme meidän yliopiston kirjastossa. Yhtä niistä, Kalajoen pitäjän kirkkoherran, Siungi Tuomaanpojan, w. 1601 tekemää ruvettiin myös, saman Kaarle herttuan kuningakaaksi tultua ja hänen käskystänsä painamaan w. 1610, mutta siitä ei kuitenkaan joutunut valmiiksi päälle kahden arkin, joilla on seuraava nimilehti: „Rodzin Waldacunnan Maan Laki. Joka Waldecunnan Neuwolda on ylidzeczadzottu ia parattu: Ja R. Chrestofferilda, Rodzin, Danmarkin, Norgin, Wendin ia Götthin Kuningahalda, Palazgrewilda Neenin tykenä, ia Herttoalda Beyerissä, Woonna iälkehen Christuren syndymän. 1442. Wahuistettu, Ja mös caikilda Rodzin waldacunnan sädyildä soostuttu, Hywäxi tuttu, ia wastahan otettu, Joca mös aina sijttä möden on Nchteidzestä pidetty. Sen Suriwaldiahä Korkiasukuisen Furstin ia Herran, Her Carlein, sen yhderännen sillä nimellä, Rodzin, Götthin, Wendin, Soomalaiusten, Carialaiusten, Lappein Pohian Maalla Kainulaiusten, ia Wirolaiusten, etc. Kuningahan armollisen käsken iälkehen, prentissä wlos kännyt. Woonna Jälkehen Christuren syndymän. 1610“. Niissä valmiiksi painetuissa kahdessa arkissa löytyy, paitsi nimilehtä ja suomentajan huhtikuussa w. 1602 alle kirjotettua omistamista silloin hallitsewalle perintö-ruhtinalle, herttua Kaarelle, kuninkaan suomenkielinen esipuhe, kirjotettu 20 joulukuuta 1608, ja kuningas Kristoferin wahwistus wuodelta 1442 latinaksi ja suomeksi sekä ensimmäinen arkki kuninkaan kaaresta, jota, waikka se sanotaan olleen valmiiksi painettuna, ei kuitenkaan tawata siinä luultawasti ainoassa jäljellä olewassa kappaleessa, josta edellinen nimilehti on ulos

kirjotettu. Täydellisesti on nyt kuitenkin maineessa oleva maa-la'in suomennus saatu painetuksi kanslianeuvos W. G. Lagus'en toimesta seuraavalla ruotsinkielisellä nimilehdellä: „Sweriges rikes landslag, stadfästade etc. Öfversättning på finska språket af Ujungo Thomæ; på Finska Wetensk. Societetens bekostnad utg. af Wilh. Gabr. Lagus. Helsingf. 1852". Siinä on 230 neljännes-arkin sivua, jotka sisäلتävät wasta mainitun kanslianeuvoksen ruotsinkielisen esipuheen siv. 1, 2; suomentajan Ujungo Thomahan posjan esipuheen suomenkielellä s. 3, 4; hänen w. 1602 Kalajoessa ruotsinkielellä kirjotetun omistamisensa filloin hallitsewalle perintö-ruhtinalle, herttua Kaarelle s. 4—9; ja sitte tulee itse suomennus seuraawissa jaoissa: „kuninghan menoista“ 36 lukua, s. 9—34; „naimisen menoista“ 22 lukua, s. 35—47; „perimisen menoista“ 23 lukua, s. 48—60; „maidhen asioista“ 34 lukua, s. 61—77; „rakennoksen menoista“ 59 lukua, s. 78—127; „kaupan menoista“ 15 lukua, s. 128—136; „käräidan menoista“ 44 lukua, s. 137—155; „kuningan walan eli cotho rauhan rikokset“ 47 lukua, s. 156—172; „surimbaista lakin asioista“ 17 lukua, s. 173—181; „mieli wilian tapoista“ 16 lukua, s. 196—201; „mieli wilian hauoista“ 19 lukua, s. 202—209; „tapaturman hauoista“ 8 lukua, s. 210—212; „warlahuden menoista“ 41 lukua, s. 213—230.

Samoin löytyi kaupunki-la'ista jo niinä aikoina wähintäänki kaksi erityistä suomennusta, toinen edellä mainitun Kalajoen kirkkoherran, toinen ala-laamannin, majisteri Abr. Kollanius'en toimittama. Niitä ei taideta yritehtynkään painosta ilmi antamaan, jonka tähden ne owat ainoastaan käsikirjotuksena olleet, kunnes edellä mainittu kanslianeuvos Lagus w. 1852 toimitti toisen niistäki painoon seuraawaisella nimilehdellä: „Sweriges rikes landslag. Öfversättning på finska språket af Ujungo Thomæ; på Finska Wetensk. Societetens bekostnad utgifwen af Wilh. Gabr. Lagus. Helsingf. 1852". Se sisäلتää 173 neljännes-arkin sivua ja tawataan siinä kaksisivuisen ruotsinkielisen esipuheen perästä seuraawa suomenkielinenki nimi-

lehden tapainen: „Raupungin laki Ruodzin waldacunnassa suomen kielin. Swriwaldjan, Kärkjasugujfen, Furstin, Kuninghan ja herran, Herr Carlein, yhdäxennen, sillä nymellä, Ruodzin, Göthein, Wendein, Suomalaiſten, Ca-rialaiſten, lappalaiſten pähian maalla, Eistein Wiron maalla, ja Cajnulaſten, Kuninghan, minun armollifen herrani, Swren, Kärkian, yliſtettäüän nimen Cuulusari Cunniari, ynnä Suomalaiſen canſan tarpehexi on tämä Gaupungin laki kiria, Ruodzin kieleftä nin Suomen kie-
 llelle käättö, Diungi Thoman poialta Gala-Joesta pohian maalta, Sinä wonna iälken Chriſturen meidhen lunasta-
 ianna ſyndymän, 1609“. Sitte ſeuuraa erinäiſet jaot (eli kaaret), jotka aineenſa puoleſta owat ykſiä, kun maa-
 la'isfaki, liſäki tulleilla kahdella jaolla: „hahden me-
 näſtä“ ja „tublariſin menöſtä“. Kieli näiſſä paine-
 tuiſſa käännöſkielissä, aikaniſa harjaantumattomuuden ja waa-
 timuſten mukaan arwattuna, on ennemmin kiitöſtä, kun moitetta anſaitſewa, eikä ſuinkaan ſuomalaiſen lakikielen waſtaifefſa korjaamifefſa ja parantamifefſa peräti ylenkat-
 ſottawa. Suomentaja itſe ſanoo käyttäneensä ſitä puhet-
 tapaa, joka on tawallinen pohjois-Suomeſſa, Turuſſa ympäri-ſeutuinenſa ja Pohjanmaalla, joka (hänen mieles-
 täniſä) on ſelwintä ja puhtainta ſekä yli kplö maan par-
 hain ymmärrettäwää, jota waſtoin Uudenmaan kieleftä oliſi ruoſſin, Sawon kieleftä Wenäjän Karjalan ſekaannuſta, ja Hämeen kieltä hän arweli epäwakaifefſi, kaiſtiſta muifſta ſuomenkielen murteifſta yhdiſtyneeſſi.

Wuoden 1734 lakia ei ſaatu ſuomenkielellä painetukſi ennenkun w. 1759, jolloin ſe enſikerran ilmaantui nimi-
 lehdellä: „Ruozin waldacunnan laki hywäxi luettu ja waſ-
 tan otettu herrain päiwillä vuonna 1734. Pränttiſin an-
 nettu Georg Saloniurelda, cuning. howrätin actuariurelda omalla culuturalla, vuonna 1759. Turuſſa präändätty
 — — — Jacob Merckellildä“. Ehkä jöſſenſaki taitawasti
 aikaniſa tehty, tämä Saloniur'en ſuomennuſ kuitenkin jo
 puolen wuofiſadan peräſtä nähtiin monin paikoin tarwit-
 ſewan korjauſta ja parantamiſta, jonka työn ſen-aikuiſen
 la'in-opin profefſori, kuuluiſa-niminen Matthias Saloniur

otti toimittaaksensa. Se hänen korjauksensa tuli sitte painosta ulos seuraamalla nimilehdellä: „Nuogin waldakunnan laki, hywäri luettu ja wastan otettu herrain päiwillä, vuonna 1734. Suomeksi kääty. Ensin präänttiin annettu Georg Saloniuxelda k. Turun how-rätin aktuariuxelda; waan nyt wastauudesta ylisekagottu ja moninaisesti parattu Matthias Saloniuxelda, lain-opin professo-rilda Turusa. Cum gratia etc. Stockholmissa prääntäty — — kuning. suomalaiselda kirja-prääntäjälä Johan A. Carlbohmlilda, omalla kulutuxellansa. Vuonna 1808“. Sen jälkeen on siitä sitte uusia painoksia ilmaantunut Turusa w. 1822 ja 1826. Kielestä tässä Saloniux'een korjauksessa woipi sanoa, minkä sen edellisestäki Saloniux'een käännöksestä, että se, ehkä kyllä wälttämä, jospa hywäki aikansa, jo taas puolen vuosisadan päästä tarwitsee uutta korjaamista, jossa työssä parhaillaan tiedetäänki hywin taitawan miehen kiinni olewan.

Sitä tämän kirjan 77:nennellä siwulla mainittua, kuningas Gustaw III:nmen alulle panemaa ja w. 1807 ruotsinkielellä ilmaantunutta lakisäännöstä ei kukaan näytä yrittäneenkään suomeksi kääntämään, waikka sen ulosanto suomenki kielellä olisi ollut melkein yhtä tärkeä ja tarpeellinen, kun itsensä yhteisen la'inki suomennus. Kun monta la'in määrystä siinä on muutettu, niin suomalaisen kansa, ei tietäen muusta, kun mitä lakikirjassa seisoo, useinki luulee wääräyhtä karsineensa, saatua toisenlaisen päätöksen asiassansa, kun minkä lakikirja selwästi määrää. Olkoon tämäki sanottu todistukseksi siitä, mitä huolta asianomaisilla useinki on ollut suomalaisen kansan walistuksen tarpeista ja niiden syiden aikaisesta poistamisesta, jotka woisiwat siinä tytymättömyhtä synnyttää.

3. Jatkanto.

Jos ei muusta syystä, niin kuitenkin sen enemmän tahti wäheemmän hyödyn wooksi, kun suomalaiselle lakikielelle niistä woipi olla, mainittakoon vielä seuraawatki kirjat ja muut painotuotteet:

Lukemissa Suomen Kansan Hyödyksi, Savo-Karjalaiden Oppiwaisten toimittamia. 3. Helsingissä, 1847.

Astanaajaja eli Lain-opillinen Käsi-kirja Suomen kansalle; alkupuustawittain koottuja Lainsääntöjä, Asetuksia ja Julistuksia, jokaiselle tarpeelliset tietää laillisisa asioisiansa, sekä niihin kuuluwien kirjoitusten kaawoja. Wiipurissa, 1847.

Suomen Suuriruhtinanmaan nykyinen Tilasto. Orits Alkeis- ja Rahwaan-kouluin tarpeeksi. Helsingissä 1848.

Käsi-kirja Lain opissa, Talonpojille. Aasiat seuraawat toisiansa alku-puustawillisessa järjestyksessä. Waasassa, 1849.

Kaawa-kirja eli Osoitus kuinka laillisia kirjoja kirjoitetaan Esi-Wallalle ja Erityisille. Kuopiossa, 1856.

Kauppakaari ja maakaari uudesti suomennetut (Suomi nimisessä aikakausi-kirjassa). Helsingfors, 1858.

Tawallisimpain kirjoitusten Kaawoja, Sunnuntai- ja kansan koulujen tarpeeksi. Hämeenlinnassa, 1859.

Kirjoituksia laki-asioista kokoili Ferd. Forsström. Helsingissä, 1862.

Suomen Suuriruhtinakunnan Perustuslait ynnä niihin kuuluwain Waltiokirjoitusten kanssa. Helsingissä, 1862.

Vanhempia ja kielenä puolesta paljon wirheellisiä ovat:

Sota-artikkelat. Tukholmassa, 1642. *)

Sotalaki. Tukholmassa, 1642.

Piispain ja pappien erioikeudet. Turussa, 1673; uudelleen wahvistettuina painetut Turussa, 1689.

Kuningas Kaarle XI:nnen sota-artikkelat. Tukholmassa 1683 (?) ja uudestaan suomennettuina Turussa, 1788.

Wasta-mainitun kuninkaan kirkkolaki. Turussa, 1688.

Kuninkaallisen majesteetin ja waltakunnan säätyn w. 1720 wahvistettu hallituksen-muoto. Tukholmassa 1747, ja uudelleen Turussa 1757.

*) Tästä ja seuraawista katso edellä mainittua suomeksi prantättyin kirjain luetteloa.

Herrain=päiväin asetukset vuodelta 1723. Tukholmassa (vuosiluovutta), ja uudelleen Turussa 1757.

Tutkinnot perustus-lakien täyttämisestä säätyin käsken jälkeen vuodelta 1756. Tukholmassa, 1756.

Ruotsin valtakunnan perustus-la'it. Tukholmassa, 1765.

Ruotsin kuninkaan wakuutus vuodelta 1772. Tukholmassa, 1772.

Kuninkaallisen majesteetin ja valtakunnan säätyin wähyistettu hallitusmuoto vuodelta 1772. Tukholmassa, 1772 (?).

Uudistetut sota-artikkelit vuodelta 1795. Tukholmassa, 1796 ja (uudesti käännettyinä ?) Turussa, 1797.

Sota-artikkelit vuodelta 1798. Tukholmassa 1800, Helsingissä 1833, ja toisesaksi painoksessa niinä aikoina Helsingissä ulos tullut.

Yhteenweto asetuksista, plakateista, kirjutuksista ja päätöksistä, jotka saarnastuoleista pitää kirkkoissa ylös luettaman. Tukholmassa 1800. — Ensimmäinen lisäys samalle yhteenwedolle. Tukholmassa, 1802.

Yhteenweto niistä Lain=säännöistä, Asetuksista, Plakateista, Julistuksista, Käskyistä ja Päätöksistä, jotka Saarna=Stuoleista Suomen Suuren Ruhtinanmaan Kirkkoissa, vuosittain ylös luettaman pitää, ynnä tiedon kanssa, millä ajalla wuodesta se tapahtuman pitää. Hänen Keskärillisen Majestetinsä Armollisimman käsken päälle, Kokoon pandu ja Präntistä ulosannettu. Wasassa, 1817.

Yhteenweto Yhteisistä Asetuksista, jotka saarnastuoleista Suomen Roruhntinanmaan kirkkoissa, wuotuisesti pitää ylös luettaman; tiedon kanssa, millä ajalla wuodesta sen tapahtua pitää. Helsingissä, 1848.

Sanasto.

- Absolut, täysi; itse-arvoinen (oppi);
 ehdoton.
 — absolut bestämd, määrä-ääntöinen.
 adel, aateli.
 adelsman, aatelus.
 adjoint, warawirkainen.
 administration, hallinto.
 ✓ administrativ, hallinto-, hoitowirasto-
 advokatfiskal, lakiviskaali.
 affatta på karta, panna (ottaa) kartalle,
 kartottaa.
 ✓ afdelning, osasto.
 ✓ afhöra (vittne), kuulustella.
 afkortning, helpotus.
 aflingejord, anjio-maa.
 afsked, ero.
 afskedsbref, erokirja.
 afskrift, jäljennös.
 aftal, suostunto, wälipyhe.
 afvittring, peijäselwitys, peijäjäfo.
 — agronomiskt institut, maawiljelys-
 opiasto.
 ✓ akt, juttukirja.
 aktor, aslanwalvoja.
 ✓ amiralitetskollegium, meriwäestön hoitokunta.
 angifvare, ilmottaja.
 anhängig, riidan-alainen, riitaan pantu, riidaaja.
 anklagad, syytetty, syytteen-alainen.
 ✓ anmälan, ilmoitus.
 ✓ anordning, ulosanto-määräys.
 anslag, julkinen ilmoitus, rahamääräys.
 ✓ anstalt, laitos, hankkio.
 ansvar, rangaistus; wästaüs, waste.
 ✓ ansökning, anekirja, anomuskirja.
 anvisning, rahannoistokirja, rahansaanakirja.
 — a posteriori, hawainto-peräinen, hawaitsemasta tietävä.
 — a priori, itseperäinen, itsestään tietävä.
 ✓ arslätare, perittäwä, perinnön-jättäjä.
 ✓ arfsdelning, perintö-ositus.
 ✓ arfskifte, perintöjako.
- arfsordning, perintöwuoro.
 arfsrätt, perintö-oikeus.
 arfvejord, perimysmaa.
 arfwingar, perilliset, perikunta.
 arkitekt, arkkitehti, rakennusherra.
 arrende, arenti.
 auktion, huutokauppa.
 Badare, wälisitari.
 bakarfving, sekkäperillinen.
 balansmål, wailintia-astia.
 bankokommissarie, pankin kommissari.
 barnamord, lapsimurha.
 barnmorska, kättilö, muoriasto.
 befordran, wirkaan-asetus, wirkaan-nimitys.
 befordringsärende, wirkaan-nimitys-astia.
 befrakta, wuorota, wuokrata.
 begrepp, käsite.
 behållen lott, ostinto-jäännös.
 behållning, ylijäännös.
 behörig, astanomaton.
 benådning, armon-anto, armo.
 beredning, alustelma.
 bergmästare, wuoriherra, wuorimestari.
 bergsbruksnärning, wuorityö-elanto.
 bergskollegium, wuoritöiden hoitokunta.
 bergslagsfarenhet, wuori-oikeus-tiede.
 bergsmannanärning, bergsnärning, wuorielanto.
 bergsproberare, wuorituffija.
 bergverksörelse, wuorityö, wuorityöntoimi.
 besittning, hallinto, nautinto.
 beskattning, werotus.
 betjening, alusto, käskykäiset.
 betänkande, ajatus, miete, lause.
 bevaka, oikeuttaa.
 bevisning, toteen-näytäntö, todistus.
 bialtal, liijäsuostunto.
 blandad vetenskap, sekalainen tiede.
 blandad ägodelningsrätt, yhdistynyt maanjako-oikeusto.
 blodskam, suturutso.

bo, pesä; amiopesä.	dekanus, wanhin, tesaani.
bohrägt, kotimarkkau.	deduktion, perusteisma; tutkinto-anoffi.
bolag, yhdytö.	deportation, maasta-wientö.
bolagsman, yhdytöläinen, yhdytö= mie.	diplom, arwofirja. ✓
bolstad, kartanon-asema, talon-asema.	direkt, suora, suorakohtainen, wälitön. —
bolstada skäl, rajamerkki.	direktion, johdofunta.
bolägor, päättiluffet.	discipliniskommission, järjestyö-toimi- funta. ✓
bondestånd, talonpojanääty, talonpo- jistö.	dispens, wapauttaminen, erilupa. ✓
borgarestånd, porwarisääty, porwaris- tö.	distrikt, piirifunta.
borgen, takaus.	dogm, usfojääntö. —
borgenär, welfamies.	dogmatik, usfojääntöstö. —
borgerlig, kansafuntainen.	dogmatisk, usfojääntöinen. —
borgerskap, porwaristö.	domför, tuomiovarainen.
boskildnad, pesä-ero.	domkapitel, tuomiokapituli.
bouppteckning, perukirjotus.	domsaga, tuomarifunta.
brandstod, palo-apu.	domslut, tuomio, tuomiopäättö.
brottmålslag, rikoslafi.	domsrätt, tuomiowalta.
brottslig, syyllinen, rikös-alainen.	domstol, oikeusto.
✓ brottslighet, syy-alaisuus.	domvilla, tuomiowirhe.
✓ bruksrörelse, ruukkityö, ruukki-elanto, ruukintointi.	dråp af wäda, wahingon-tappu.
bråd skildnad, äffipäisyys, pikaisuus.	dråp af wällande, syytöntö-tappu. ✓
bröstarfving, rintaperillinen.	duell, kahden-otelmia.
burskap, porwari-etu, porwari-oikeus.	duellant, kahden-ottelija.
byggningsabalk, rafennuskaari.	dyrhetspoliti, kalliin ajan wallinto.
bysättning, welfawanteus.	dödsstraff, hengenrangaisuus. —
båkinrättning, walotorni-laitto.	Ecklesiastik-expedition, kirkko-asian toimistö.
böneskrift, armonrukouskirja.	edelig, wafallinen, walan-alainen.
börd, synnyntä, syntyperä; sukulunas- tus.	edsörebrott, wastawalan rikös.
börda, sukulunasta.	egendomspoliti, omaistö-wallinto. —
bördeman, sukulunastaja.	ekonomie-departement, talous-osaistö.
✓ bördsled, perikanta, sukulunastus-polwi.	ekonomirätt, talousla'in-oppi.
bördsrätt, sukulunastus-oikeus.	embetsmyndighet, wirtafunta.
Cedera, luopua omaisuudesta, luo- pua.	embetsrätt, ammatti-oikeus.
cancel, painotuttija.	empirisk, hawainnollinen. —
censur, painotuttinto.	empirisk metod, hawainto-tie. —
cession, luowunta.	enkel skyldskap, yffipuolinen sukulai- suus. ✓ +
✓ cessionant, luopuja.	enkel teori, yffipohjainen oppi. —
cessionsförmån, luowunta-etu.	enkelt fängelse, tawallinen wankeus. ✓ +
chef, päälimys, päälys, päälysmies.	enskilt skriftermål, salarippi. ✓
civil process, keskuus-eräjädimä.	enstaka, yffinäinen. ✓
civil styrelse, yhteishallitus, kansaisshal- litus.	entreprenad, uraffa.
civilrätt, keskuus-oikeus, kansais-oikeus.	erfarenhet, hawainto.
collegium medicum, lääkäri-neuwostö.	exception, wastaus, selityö.
✓ Dagsverkslega, päiwäpalkka.	exekutionsdiarium, ryöstökirja.
dana arf, kruununperintö.	exekutiv process, suorinto-oikeus. ✓
✓ debitera, tehdä maksuääräys.	exekutorial, ryöstölästy.
> debitering, maksuääräys.	exeqvera, täyttää, saattaa tähtäntöön.
decharge, wapauskirja.	expedition, toimistö.
	expensemedel, suluustarpeet.
	extraordinarie, ylimääräinen.
	extraordinär, erinomainen. —
	Fabrikant, työ-istäntä, ✓

- + ✓ fabriksnäring, tehdas-elanto. ✓
 ✓ fakultet, tieteistö, tiedefunta. ✓
 + ✓ falsk angivelse, wäärä kanne. -
 ✓ familj, suku. -
 + ✓ familjerätt, suku-oikeus. -
 fardag, lähtöpäivä. ✓
 fast egendom, f. fastighet. ✓
 fasta, wawife. ✓
 fastebref, wawistuskirja. ✓
 fastighet, kiinteisyys, kiinteistö. ✓
 fatalietid, määräraika. ✓
 + ✓ fattigwårdsdirektion, waiwaisheidon
 johtofunta. ✓
 - fattigwårdspoliti, waiwaisheidon wal-
 linto. ✓
 ✓ fiktjufnad, tasumarasutus. ✓
 - filologi, kielitieto. ✓
 - filosof, järfeis-oppinut. ✓
 - filosofi, järfeis-oppi. ✓
 - filosofisk, järfeis-oppinen. ✓
 - filosofisk-historisk vetenskap, järfeis-
 historiallinen tiebe. ✓
 finansexpedition, waltiowarain toimis-
 to, waratoinistö. ✓
 + ✓ finanslagarenhet, waltiowarain la'in-
 oppi. ✓
 ✓ firma, kirjanimi. ✓
 ✓ fiske, kalastus. ✓
 ✓ fiskeri, kalastuspaikka, kalasto. ✓
 + ✓ flerfaldig skyldskap, monipuolinen su-
 kulaisuus. ✓
 folkrätt, kansa-oikeus. ✓
 fordran, saaminen, saatawa. ✓
 ✓ fordring, welfominen. ✓
 ✓ fordringsrätt, welfoma-oikeus, saamis-
 oikeus. ✓
 - form, muoto, puu. ✓
 - formel, muodollinen. ✓
 forstinstitut, metfäheidon-oppisto, metfä-
 oppisto. ✓
 forstmästare, metfähoitaja. ✓
 forststat, metfähoito-wirasto. ✓
 ✓ forstväsende, metfähoiteistö. ✓
 ✓ fri vilja, mielenwalta, ehdonwalta. ✓
 - fria konster, jalot taiteet. ✓
 fridlyst, rauhan-omainen. ✓
 fridsbrott, rauhanrikko, rauhanrikonta. ✓
 frihetsstraff, wapauden-rangaistus. ✓
 frälsejord, räsefi, werowapaa maa. ✓
 frälseman, aatelus. ✓
 frälseskatte, räsefiperintö. ✓
 fullmakt, waltakirja. ✓
 fullmakt in blanco, yleinen waltakirja. ✓
 fullmakt å embete, wirtawawistus-
 kirja. ✓
 fullmäktig, asian-ajaja, waltamies. ✓
 ✓ funktion, toimi. ✓
- fylleri, juopumus. ✓
 fynd, löytö. ✓
 fyrbåk, walotorni. ✓
 fysik, luonnon-oppi. ✓
 fysisk, ruumiillinen. ✓
 fängesman, antomies. ✓
 fängspilling, wanfimenetyö. ✓
 fängstraktamente, wanginmuona. ✓
 fältkamrerare, fotakamreri. ✓
 fängelsebrott, wanginpäästö-rikoö. ✓
 fästningsarbete, tyowankeus. ✓
 förbindelse, wewotus. ✓
 förbrytare, syyllinen, syyn-alainen, pa-
 hantekijä. ✓
 förbrytelse, rikkomus, rikos. ✓
 förbättringsteori, parannus-oppi. ✓
 förfall, este. ✓
 förfallodag, määräpäiwä. ✓
 förfalskning, wääristys. ✓
 författning, ajetus. ✓
 förhandlingar, toimitukset. ✓
 förkasta, julistaa perättömäksi. ✓
 förklaring, selitys, wastaus. ✓
 förläning, lahjotus. ✓
 förman, päälys, päälysmies. ✓
 förmedlad, huojennettu. ✓
 förmyndare, holhoja. ✓
 förmynderskap, holhu. ✓
 förmynderskapsrätt, holhu-oikeus. ✓
 förmänsrätt, etu-oikeus. ✓
 förmögenhet, omasto. ✓
 förmögenhetsrätt, omasto-oikeus. ✓
 förmögenhetsstraff, sakkorangaistus. ✓
 förörlämpning, louffaus. ✓
 förpaktning, arenti-oikeus. ✓
 förräderi, maansa-petto, maansa-petos. ✓
 försitta, päästää ohitse, menettää, lai-
 min-lyöbä. ✓
 förslag, ehdolle pano, ehdotus. ✓
 försträckning, wewakfi-anto. ✓
 försvarslös, kirjoissa olematon, kirja-
 ton, kirjahetto. ✓
 förtroendebefattning, luottamuswirta. ✓
 förvaltning, hallinto. ✓
 förvaltningsdistrikt, hoitopiiri. ✓
 förvaltningsmål, hallinto-astia. ✓
 förvar, huosta. ✓
 förvisningsstraff, maanpato-rangaistus. ✓
 förvunnen, woitettu. ✓
 förädling, walmistutus. ✓
 föräldrarätt, wanhempain oikeus. ✓
 Generaldirektör, kenraaltirehtöri, yli-
 johtaja. ✓
 generaltolldirektion, tullin ylijoh-
 tunta. ✓
 genstämma, laittaa wastahaasteen. ✓

geografisk, maatieteinen.
 geografiskt läge, maan-asema.
 geometrisk, maamitteinen.
 giftermålsbalk, naimiskaari.
 giftorätt, naima-osa.
 gradera, arvata, arvoestella.
 gravation, fiinnike-raftus, welfarastus.
 gravationsbevis, welfatodistus.
 grundlag, peruslaki.
 grundregel, perus-ohje.
 grundsats, peruste, perusjohde.
 grundvilkor, perus-ehdo.
 guvernör, maaherra, kuvernööri.
 gåwa, lahjotus.
 gäldbunden, welan-alainen.
 gäldenär, wemallinen.

Hälskyld, puolisujuinen.
 hallrätt, tehdas-oikeus, halli-oikeus.
 handelsbalk, kauppa-kaari.
 handelsbok, kauppanpito-kirja.
 handlingar, asiakirjat, juttukirjat.
 handlägga, eteen ottaa, käyttää.
 handelslöjd, käsityö.
 handtverk, teosto.
 handtverkare, teostaja.
 handtverkeri, teoste.
 hälskyld, täysisujuinen.
 hemfrid, koto-rauha.
 hemgift, läskiäis-anti.
 hemgång, koto-rauhan rivos.
 hemställa, alistaa.
 hemställningsmål, alistus-asia.
 hemul, kaupan wastaus; brista åt h., ei woida wastata kauppa; stånda i h., wastata kauppa.
 herreklass, herrain luokka.
 hittegods, löytökalu.
 hofrätt, hovi-oikeus.
 hor, huorintelo.
 hufvudatal, pääsuostunto, emäsuostunto.
 hufvudlott, henki-osioko.
 hufvudman, päämies.
 hufvudskrift, päätirja, emätirja.
 husdjur, koti-eläin.
 husesyna, talonhyyni.
 hushällning, taloushoide.
 husröta, talonhäwio, talonhäwinki.
 hustjufwad, isäntänjä warastus.
 hyra, hyyry, wuoro, wuotra.
 häfd, nautinto, ruokko.
 häfda en qwina, maata nainen.
 häradspost, kihlakunnan posti, wouidin-
 posti.
 häradsrätt, kihlakunnan oikeus.
 hökare, muonakauppias.

Ideell, tiedollinen.
 impediment, joutomaa.
 imputation, syyssi-luento.
 inbrottsstöld, sijäänmurto-warkaus.
 indelningsverk, ruotujakoisuus, ruotu-
 jakolaitos.
 indelt militär, ruotujakoinen sotawäki.
 indirekt, epäohtainen, syrjäinen.
 individ, erikö, erityinen.
 industri, keinollisuus, elantokeino.
 införsel, anekki, pidäke; införsel i lö-
 nen, passapidäke.
 ingenjör, insinööri.
 ingenjörkorps, insinööristö.
 inlag, talteen-anto.
 inlaga, anomakirja, anekirja, anoffi.
 innehafvare, nauttija, haltia.
 innehåll, aineistö.
 inqvarteringsreglemente, majotusäään-
 tö.
 inskränkt, määrän-alainen.
 inspektionsdistrikt, ylipitri.
 instans, eri-oikeus, oikeuswalta.
 institut, laitos.
 institution, astetus.
 instruktion, wirta-ohje, johdeäääntö.
 inställestedag, kokouspäiwä, ilmaus-
 päiwä.
 inteckna, fiinnittää.
 inteckning, fiinnite.
 integritet, louffaamattomuus.
 intellektuel, tiedollinen.
 intendent, ysihjohtattaja.
 intendentskontor, jostofonttori.
 interlokution, wälipäätös.
 intrad, saatawa, tulo.
 inventering, katjanto.
 invändning, siwunnistutus, wälmuis-
 tutus.
 Jagt, metsästys.
 jemnskyld, tasajujuinen.
 jernverk, rautatyö-laitos.
 jordabalk, maakaari.
 jordafång, maanraanti.
 jordebok, maakirja.
 jordnatur, maaluonto.
 jordnäringslagfarenhet, maaelanto-oi-
 keus.
 juridisk, la'in-opillinen, laki-oppinen.
 justera, wäätä.
 justerare, wakaaja.
 justering, wakaama, wakaus (=hen).
 justitie-borgmästare, oikeuspormestari.
 justitie-departement, oikeus-osa.
 jäf, poljento, polje.
 jäfwig, polkeen-alainen.

- Kamerallagfarenhet**, waltiotuloin la'in-
 oppi.
kammar- och räkenskapsexpedition,
 kammar- ja luvunteko-toimisto.
kammarförvandt, apufamveri.
kammarkollegium, kammar-wirkafunta.
kammarrevision, luvuntekoin tutkinto-
 funta.
kamrerarekontor, kamreri-kontuori.
kansler, kansleri.
kansliexpedition, kanslia-toimisto.
kanslikollegium, kanslia-wirkafunta.
kapital, pää-oma, emäsumma.
karterverk, karttapaperisto.
kassa, rahasto.
kassör, rahawartia.
kirurg, haawalääkäri.
klagande part, walittaja.
klagomål, walitus, syyte.
kländer, moite.
klarera ett fartyg, ulosjuorittaa laiva.
kollegium, hallintofunta, hoitofunta.
komité, komitea.
kommersekollegium, kauppa-asian hoi-
 tofunta.
kommun, seurafunta, yhteisfunta.
kommunalförfattning, funtais-asetus.
kommunikationsresolution, tiedon-an-
 topäätös.
kompetens, kelmollisuus, otollisuus.
konceptkarta, alustuskartta.
konduktör, rakennusjohtaja.
konfiskera, kiinni-panna.
konfrontera, kuulustella yhdesjä.
konkurs, konkurssi.
konkurslikwid, konkurssi-selwitys.
konkursmassa, luopuma-tawara.
konsistorium, konsistori.
konstitution, perusjäätös, waltiojäätös.
kontingentafgift, osinko-maksu.
kontrakt, suostunto, wälipube.
kontraktspost, lääniprowasti.
kontroll, kontrolli, tarkastus, wisjeyš.
kontrollverk, kontrolli-laitos, kruunauš-
 laitos.
kontrollör, kruunaja.
kopia, jäljennös.
korporation, yhteystä.
korps, joukko.
korrektionsinrättning, ojemuslaitos.
krigsdomstol, sota-oikeusto.
krigskommissariat, sotawäen hoiteisto,
 sotakommissariat.
krigsrätt, sota-oikeusto.
kriminallag, rikoslaki.
kriminalrätt, rikoslaki-in-oppi, rikos-oi-
 keus.
- kriminalpoliti**, rikos-wallinto.
kriminalprocess, rikosjuttu, rikoslaki-in-
 käynti.
kronopark, kruununajalo.
kronoskatte, kruunun perintömaa.
kroppsplikt, kroppsstraff, ruumiinran-
 gaisuš.
kulturanstalt, siwistyslaitos.
kulturpoliti, siwistyswallinto.
kungsådra, waltawäyšlä.
kyrkoråd, firffoneuwošto.
kyrkotukt, firffokuri.
källa, asuperä.
kärande, päällefantaja, fantaja.
kärlekspligt, suosiowelwollisuus, mieli-
 welwollisuus.
käromål, kanne, katpuu.
- Laga fång**, laillinen saanto.
lagfarenhet, laki-in-oppi, oikeustiede, oi-
 keus.
lagfart, laillistus.
lagfölja, laillistaa, laillisuuttaa.
lagföra, wetaä oikeuteen, lakittaa.
laggild, lakivoimainen.
lagrevision, lakikorjaus.
lagmansrätt, laamanni, laamannin oi-
 keusto.
lagsaga, lakifunta.
lagskipning, laki-in käyte, laki-in käytäntö.
lagstiftande makt, lakijääätäjä-walta,
 lakijääättö.
lagstiftning, lakijääde.
lagstridig, lakiwastainen.
laicus, maallikko.
landsflykt, maanpako.
landsfrid, maarauha.
landsförvisning, maasta-ajo.
landskapslag, maakuntaislaki.
landsköp, maakauppa.
landslag, maa-laki.
landtdag, waltiopäiwät.
landtmannanäring, maa-elanto.
landtmäteri, maanmittausto.
landtregering, maahallitus.
leuteration, mukaus, rangaisuštuffen muu-
 toš.
linjelott, kanta-osa.
lotsbetjening, luotiwäki.
lotsuppsyningsman, luotiwartia.
lotsverk, luotijisto.
lott, osa, osinko.
lurendrejeri, tullinkierto.
lytesbot, wiotusjaffo.
långifvare, lainan-antaja, toijelle lai-
 naaja.
långtagare, lainansaaja, toijelta lainaaja.

- ✓ lägenhetsinnehafvare, talonhaltia.
 länearkitekt, läänin arkitehti.
 länehäkte, lääninvangisto.
 ✓ länekonduktör, läänin rafennusjohtaja.
 länestyrelse, läänihallitus.
 ✓ läärkräd, lehtikuusi.
 ✓ löpande skuldsedel, kulkewa vekkafrja.
 lösdrifvare, irtonainen.
 lösdrifveri, irtonaisuus.
 lösegendom, irtaimisto, irtain tavara.
 ✓ lösöre pant, irtain pantti.

Magasinsförvare, jyvästönhoitaja.
majestätsbrott, majesteetti-riko.

mansbot, hengenaffo.

manufaktur, sepiistö.

manufakturdirektion, teollisuuden johtokunta.

markegång, verohinnasto.

✓ marketentare, muonakauppias.

matematik, fuure-oppi; ren m., itfenäinen fuure-oppi; tillämpad m., ulkomainen fuure-oppi.

materiel, varallinen, aineellinen.

medborgare, kansajäsen, kansalainen.

medelbar, väliköhtainen, välikeinoinen.

medicin, lääkitä-oppi.

medicinalpoliti, terveyshoidon wallinto.

✓ mekaniskt institut, kone-opisto.

menighet, yhteisö.

militie-expedition, sota-asian toimisto.

militärförvaltning, sotaväen hallinto.

minister-statssekreterare, minister-waltajihetari.

missgerningsbalk, rikosaari.

misshandling, wotus.

monarki, ystiwalta.

monopolium, yksinommainen kauppa-etu.

moralisk, f. sedlig.

motpart, waetuspuoli.

myntförskning, rahanwääritys, wäärän rahan teko.

myteri, salawheket, salawhekeisyys.

mål, asia.

målsägande, asianhaltia, asian-omistaja, asiallinen.

mät, ryöstö.

Naturalhistoria, luonnonhistoria.

naturvetenskap, luonnontiede.

navigationsskola, merikoulu.

✓ nedstigande led, etenewä sukupolwi.

negativ, hestopuolinen.

nidingsstöld, itsiwarkaus, hirmuwarkaus.

nidingsverk, itsiytyö, hirmutyö.

nyttjorätt, pitowalta, nautinto-oikeus.

näring, elanto, elate.

näringsfrihet, elantowapaus.

näringsidkare, elantolainen.

näringslagfarenhet, elanto-la'in-oppi.

nöwdändighet, passio, passuus.

nöwdärn, hätäwastustus l. warjeleminen.

Obestämd, epäsaantoinen, epämääräinen.

objekt, waste, kohde, esine.

objektiv, ulkokohtainen, ulkonainen.

obligationsrätt, f. fordringsrätt.

obligatorisk, sitowainen.

odaljord, omistusmaa.

ofrälse, yhteiskansainen, weron-alainen.

oförmedladt mantal, wanhaweroinen mantaali.

ombud, ombudsman, edusmies, asia-

mies.

omedelbar, suoraöhtainen, suorapäinen.

omedelbart, suorastaan, ojetis.

omröstning, äännöstys, äännöstämä.

omyndig, holhun-alainen, holhottawa.

oprioriterad, etu-osaton.

oqvåde, hauffuma, haufunta.

ordinär, warjinainen.

ordning, säätö; asusto, järjesty.

ordningsman, asustonhoitaja.

ordningsrätt, asusto-oikeus.

organisk, eloperäinen, elonainen.

oskiftad, yhteinen, jakamaton.

Packhus, passihuone.

part, asian-öfainen, asiallinen, puolus.

patronatsrätt, isännyswalta, papin-

ottowalta, seurafunnan isännys.

pension, elate, elakeraha.

periodisk, aikawälinen.

personel skatt, henkiwero.

personlig frihet, ruumiillinen wapaus;

p. tjenst, työ-apu, työnteko.

polis, poliisi, järjestyshoito.

polismyndighet, poliisiwalta, poliisiwirka.

politi, wallinto.

politieborgmästare, wallinto-pormestari.

politiförbrytelse, wallinto-riko.

politilagsfarenhet, wallintola'in-oppi.

positiv, säätönäinen.

postdirektion, postijohtokunta.

postförvare, postihoitaja, postikont-

torin hoitaja.

preskription, wanhentuma.

prestånd, papijsäätty, papisto.

preventionsteori, esto-oppi.

princip, peruste, perustus.

privilegium, eri-oikeus, eri-etu, etuus.
 process, juttu, riita.
 produktiv näring, tuotteis-eloanto.
 prokurator, procuraatori.
 promotorial, wälityskirja.
 promulgation, julistama.
 propedeutik, alustelma.
 provincialständer, maakuntais-säädyt.
 provisionel, wälitö-aitainen.
 prosteri, prowastinlääni.
 publik, yhteinen.
 pupill, ala-ikäinen, hoshulainen, hoshu-
 lappi.
 päästäende, wätte.

Qvarlätenskap, jäämistö.
 qvinnofrid, naisrauha.

Rangordning, arwohuoisto.

ransakning, tutkinto.

rational, järfeinen, järkipäriäinen, järfe-
 reduktion, peruutus.

reel skatt, tamara-wero.

referendariesekreterare, esitys-sihtieri.

regeringskonselj, hallitusneuvosto.

reglementarisk, ohjesääntöinen.

reglemente, ohjesääntö.

relativ, ulko-arwoinen, ehdollinen.

relativt bestämd, ehtojsääntöinen.

religionsbrott, uskonto-riko.

representationsrätt, sijaisuus-oikeus.

representativ, eduskuntainen.

reservation, waromus.

resultat, johdelma.

retroaktiv, takaperäinen.

revisionsafgift, tutkintoraha.

revisionskommisarie, tutkintokomis-
 sari.

riddareklass, ritarihuoikka ritariisto.

riddarhus, ritarihuone.

ridderkapet och adeln, ritariisto ja
 aateli.

risstraff, witsarangaistus, wittotus.

ritning, piirroskuwa.

roteringsverk, ruotuajako-laitos.

rå och rör, rajapiiri.

rådbråkning, ruhjoma, ruhjonta.

rågata, rajalinja.

räfsteting, tutkintokeräjä.

ränta på ränta, kaswun kaswu.

ränteri, rahasto.

rättareting, ojenuskerajä.

rättegångsbalk, la'inkäyntikaari, oikeus-
 kaari.

rättegångsverk, oikeusto.

rättsanstalt, oikeuslaite.

rättsbrott, oikeusriko, la'stirikos.

rättsdogm, oikeusjääntö.

rättsfilosofi, oikeuden järfeis-oppi.

rättsförfattning, oikeus-asetus.

rättsförhållande, oikeusjuhde.

rättsinnehafvare, oikeus-sijainen.

rättsinstitut, oikeus-asento.

rättskränkning, oikeusloufe.

rättslära, oikeus-oppi.

rättsnorm, oikeus-ohje.

rättsobjekt, oikeus-esine.

rättspoliti, oikeuswallinto.

rättssats, oikeuspääte.

rättssubjekt, oikeuspää.

rättstillstånd, oikeustila.

rättsvetenskap, oikeustiede.

rättsvidrig, oikeuswastainen.

rättsvärd, oikeushoito, la'sihoito.

rättsvärdande makt, la'sihoitaja-walta,
 la'sihoide.

röfveri, roswooma.

rörläggning, rajapyykintö.

Sakfäld, syyppää, asiaan woitettu.

sakägare, f. mälsägande.

sakrätt, aine-oikeus.

saköreslängd, sakkolista.

samfällighet, lohkokunta, jakopiiri, yh-
 teismaa.

samhälle, yhteisö, yhteis-elämä; borger-
 ligt s., kansakunta.

sambällsfördrag, kansajaisliitto.

sambällsförening, kansajais-yhteys.

sambällsordning, yhteis-ajusto, yhteis-
 järjestö.

sammansatt teori, monipohjainen oppi.

sedlig, siweyllinen, siweys-eloinen.

sedlighetspoliti, siweyswallinto.

sedvanlig rätt, tawan-omainen oikeus.

seglationsbrott, merila'in rikos.

sequesterbrott, takawarikon rikos.

sjelfpantning, oman käden ryöstö.

sjörätt, merila'in-oppi.

skadeersättning, wahingonpalfe.

skatteköp, perintö-osto.

skattläggning, werolle-pano.

skifte, waihto; lohko; jako; eri-osa.

skifteslag, jakopiiri.

skiljaktighet i meningar, erimielisyys.

skilnad till säng och säte, wuode- ja
 leipa-ero.

skogshushållning, metsähoito.

skrå, ammattisto.

skråordning, ammattijääntö.

skrårätt, ammatti-oikeusto.

skråtvång, ammattipakko.

skyldskapsled, sulusolwi.

skärgård, merenrannisto.

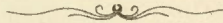
slotts rätt, linnan-oikeus.
 släktlinie, sukuvessa, sukukanta.
 snatteri, näpiötyö.
 spekulation, mietintö.
 spekulatiometod, mietintökeino.
 spöstraff, raipparangaistus.
 stabsofficerare, päälys-upseeri.
 stadens äldste, kaupungin vanhin.
 stadshäkte, kaupungin vangisto.
 stadslag, kaupunki-laki.
 stadsmannanäring, kaupunki-elanto.
 stamlott, haara-osa.
 stat för embetsverk, kulumki-arvio.
 statsanslag, kulumkilasku.
 statsbrott, waltiorikos.
 statsförfattning, waltio-asetus.
 statsförslag, waltakulumki-arvio.
 statsförvaltning, waltiohoito.
 statsinkomst, waltiotulot.
 statskontor, waltiomienoin hoitokunta.
 statsmakt, peruswalta.
 statsrätt, waltio-oikeus.
 statssekreterare, waltasihtieri.
 statssekretariat, waltasihtieristö.
 statssystem, waltiosääntö.
 stereometrisk beräkning, ifouslasku.
 storskiftesberedning, ifojon alustelma.
 storverksträd, aarnio-puu.
 straff-fängelse, rangaistus-wankaus.
 strafflag, rangaistuslaki.
 straffrätt, rangaistusla'in-oppi.
 stridighet, erimielisyys.
 stånda tjufrätt, waastata l. rangaistet-
 taan warfaudesta.
 stämman, haastaa.
 stämning, haaste.
 stöld, warastus.
 subjektiv, itsekohtainen, sijäinen, omis-
 tawainen.
 substitut, wirtasijainen.
 subsumera under lagen, sowitzaa la'in
 sääntöön.
 summarisk, summittainen.
 suspension, määrä-aikainen wirta-ero.
 svaromål, waste.
 svedjebrok, huhtiminen, halmewiljelys.
 svennekläss, wänniluokka, wännistö.
 syssloman, toimittaja.
 system, sääntö, sääntelmä.
 säramål, haawotus.
 säkerhetsaftal, wakuutus-suostunto.
 sätesgård, emätalo.
 Tabellverk, wälilumusto.
 talan, sanawalta; talans förlust, sana-
 wallan kadotus.
 tegskifte, sarakajaso.

teknisk, taiteellinen.
 teknisk realskola, taidekoulu.
 teknologiskt institut, taiteis-opisto.
 teologi, uskotieto.
 teori, perustelma, järjestyserustelma.
 testamente, testamentin perijä.
 testamentte, testamentti, jälkijäännös.
 testator, testamentin tekijä.
 tillgrepp, anastus.
 tilltalad, syytteen-alainen, syytetty.
 ting, aine.
 tjänstefel, wirtarikos.
 trassumt, ote, ulos-ote.
 tro- och huldhet, uskollisuus ja kuu-
 lisuus.
 tromansbefattning, luottamuswirta.
 trosdogm, uskosääntö.
 tukthus, kurihuone.
 tulldistrikchef, tullipiirin päällikkö.
 tull expedition, tullitoimisto.
 tullförvaltare, tullihoitaja.
 tullförsnilling, tullipetos.
 tullmedel, tullirahat.
 tunneland, tynnyrin-ala.
 tveböte, kahdenkertainen sako.
 tvegifte, kahjinnaitma.
 tvångspligt, pakollisuus.

Undantag, poikento, poikennös.
 underbalans, wälilini.
 underlydande, alainen.
 underrätt, ala-oikeusto.
 undervisningspoliti, opetuswällinto.
 undsättningspoliti, awunhanke-wällinto.
 uppgift, ojetus; tarkotus.
 uppskofsbeslut, wälipäinen päätös.
 uppstigande led, taenewa sukupolwi.
 uppsätligen, ehdollisesti, mielen taiten.
 uppsägning, irtisanonta, ulosjanonta.
 urminnes häfd, ylimuistoinen nautinto.
 urproduktion, ainesaatto, alustyö.
 urtjuwfa ed, warfauden puhdistuswala.
 utdrag, ote, ulosweto.
 utliggare, johtaja, johdettawi.
 utmark, taamaa, ulkometjä.
 utskylde, ulostet, wero.
 utsökning, welfomus, welonta.
 utsökningsbalk, welfomuskaari.
 utveckling, muodostuma, tointo.

Vadebevis, wetotodistus.
 vagnmästare, wauuri.
 vapenhus, asehuone, aseisto.
 varningsteori, warotus-oppi.
 wattenverk, wesi-laite.
 vederpart, waetuspuoli.
 verkställighet, täytöntö.

veterinärläkare, eläinlääkäri, karjalääkäri.	Åklagare, syyttäjä.
vexelkontor, weffelkontuori.	ålderman, oltermanni.
vexelrätt, weffel-oikeus.	årsproklama, vuosijhaasto.
viderboende, yhteis-asukas.	åskådning, hawe, hawaima.
vilja-dråp, ehdontappu, ehdollinen tappu.	åtal, syyte, kanne, walitus.
vinna laga kraft, tulla lailliseen woimaanfa.	åtala, syyttää, kanta, walittaa.
vådeld, walleanwaara.	återgångsvittnesmål, peräytywä todistus.
våldsgerning, wäkiwalta.	åverkan, pahanteko, wahingonteko.
våldtäkt, naisen wäkiwaltaus.	Äganderätt, omistuwalta, omistus-oikeus.
vållande, tilan-anto, warattomuus.	ägodelning, tilusjako.
väg- och wattenkommunikationsverk, wesi- ja tie-yhdistystö, wetten ja teiden yhdistystö.	ägodelningsrätt, maanjako-oikeusto.
vålfärdsanstalt, onnilaitos.	ägoskilnad, wäkiraja.
vålfärdspoliti, onniwallinto.	ägotvist, rajariita.
vålgörenhetsinrättning, hywänteko-laitos.	äktenskapsförord, awio-eduste.
vårdshus, wierasten-maja.	äktenskaphinder, naimis-este.
Ypperligt frälse, aateliärlösi, paras wapamaa.	äktenskapsrätt, awio-oikeus.
	äktenskapsskilnad, awio-ero.
	ärestraff, kunnian-rangaistus.
	Öfverauditör, yli-auditori.
	öfverkrigsdomstol, yli-ota-oikeusto.
	öfverstyrelse, yllhallitus.

Kaikissa maamme kirjakaupoissa:

Suomalaisen Kirjallisuuden-Seuran Toimituksia.

	Markkaa. Penniä.
IV. Suomen Kansan Sanalaskuja	6: —
V. Suomen Kansan Arvoituksia, 2 painos	1: 80.
IX. Yhteinen Historia	1: —
X. KORHOSEN Runot	1: —
XI. Pyhän Eustakiuksen elämänyaiheet, 2 painos	1: —
XII, 1. EKLÖF, Tasannes-Kolmiömitanto	— 60.
XII, 2. ” Pallokolmiömitanto	— 60.
XIV. Kalevala, 2 painos	4: —
XV. Suomen kansan Laulantoja I.	3: —
XVI. Ruotsalais-Suomalainen Sanakirja	8: —
XVII, 1. Suomen Kansan Satuja ja Tarinoita I.	2: 40.
XVII, 2. ” ” ” ” II:	2: —
XVIII. GYLDÉN, Suomenmaan Korkokartta	8: —
XIX. KORNELIUS NEPOS	2: —
XX. PIPPING, Luettelo Suomeksi präntätyistä kirjoista	20: —
XXI, 1. PORTHAN, Opera selecta I.	4: 80.
XXI, 2. ” ” ” II.	5: 20.
XXII. THILÉN, Kuopion läänin kartta I.	5: —
XXIII. TOPELIUS, Luonnonkirja, 1, 2 painos	1: 60.
XXIV. LÖNNROT, Suomen Kasvisto	5: 20.
XXV. Näytelmistö I	2: 40.
XXVI. GEITLIN, Saksalainen Kielioppi	4: 40.
XXVII. Kalevala, lyhennetty laitos	4: —
XXVIII. STJERNCREUTZ, Meri-sanakirja	3: —
XXIX. CANNELIN, Kreikan kieli-oppi	2: —
SUOMI, tidskrift i fosterländska ämnen 1842—60	1: 60.
” toinen jakso I.	3: —

Hinta: 2 markkaa 50 penn.

Bi
Hui
SKS
Toim
30
(1863)

SUOMALAISEN KIRJALLISUUDEN SEURAN KIRJASTO

106 013 8495

